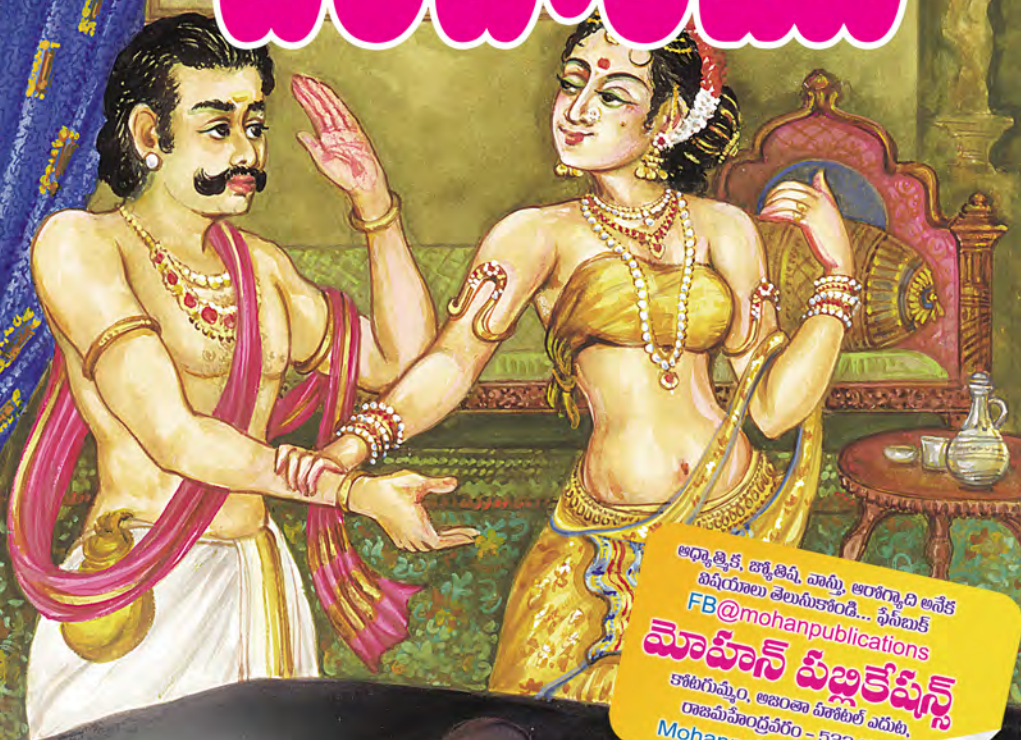


# కామము - ప్రేమ - పరివారము



ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆరోగ్య, అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి... ఫోటోలు  
FB@mohanpublications  
**మోహన్ పబ్లికేషన్స్**  
కాకినాడ, ఆంధ్రప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్  
రాజమహేంద్రవరం - 533 101.  
Mohanpublications.com

  
**mohAN**  
PUBLICATIONS  
Mohanpublication.com  
Granthanidhi.blogspot.in



- శ్రీపురాణం కుమార రాఘవశాస్త్రి

# కౌముము, ప్రేమ, పరివారము

ప్ర క్ష ణ :

శ్రీమతి సుశీలా అగ్రవాల్

ప్రా ధ్యా పిక :

(ఇంద్రప్రస్థ కాలేజి, ఢిల్లీ)

జ వా ణ ణ :

శ్రీ జైనేంద్రకుమార్

అ సు వా దం :

శ్రీ పురాణం కుమార రాఘవశాస్త్రి





### ర చ యి త

జననం : 1905. ప్రారంభికవిద్యాప్రాప్తి. బ్రహ్మచర్యాశ్రమం—  
హస్తినాపురంలో (1911-18). ఫ్రైవేటు మెట్రిక్ 1919, కాశీ విశ్వవిద్యా  
లయంలో—1919-1920. సహాయ నిరాకరణోద్యమంలో కాలేజీ పరి  
త్యాగం—1921. ప్రథమ కారాగారవాసం-1924. పునః కారాగారవాసాలు-  
1930-1932. ఆకరువాక నిరుద్యోగం. తననుతాను శాశ్వత నిరుద్యోగినని  
చెప్పుకొనేవారు.

మొదటి కథలసంపుటి 'పాంసీ' [ఉరి] తో 1929 లో సాహిత్య రంగంలో అడుగుపెట్టారు. మొదటి సవల 'పరభ' ప్రచురణ—1930 మొదటి శాస్త్రీక గ్రంథం 'జై నేంద్రుని అధిప్రాయాలు'—ప్రచురణ 1937. సాహిత్యరంగంలో ఈయన ప్రవేశమువల్ల ఉద్భవించిన కలకలాన్ని గురించి కతివయ విజ్ఞుల ఈ ఉద్ఘాటనవల్ల ఊహించవచ్చు—

“....మవు గోర్కీ కాగోరుతున్నావా? భారత దేశంలో గోర్కీ కాగలిగినవారూ - అయినవారూ ఎవరైనా ఉన్నారా అంటే ఒక్క జై నేంద్రుడు: మాత్రమే.”

—ప్రేమ్చంద్.

“‘జై నేంద్రుని అధిప్రాయాలు’ చదువుతూ టూల్స్టాయ్ రచనలు చదువుతున్నంత—కాదు, ఇంకా చాల అధికంగా ఆనందానుభూతిని పొందాను నేను....”

—కిశోర్లాల్ మఖూవాలా.

“....హిందీ కథాసాహిత్య క్షేత్రంలో, ఇప్పుడు మనం రవీంద్రనాథ్, శరత్బాబులను జై నేంద్రునిలో ఒకేసారిగా పొందగలిగాము—తిరిగి పొందగలిగాము.”

—మైథిలీశరణ గుప్త.

వికాసం, నిత్యజీవితంలో వీరి సత్యసంశోధన .మా పాఠకులకు అందజేయాలనే కాంక్షతో వీరి రచనలు తెలుగులో ప్రచురిస్తున్నాం. అనతికాలంలోనే వీరి మిగతారచనలుకూడా మీకు అందించగలమని సంతోషపూర్వకంగా తెలియజేస్తున్నాం. అయితే, వీరిరువురి రచనలపట్ల మా పాఠకుల అభిప్రాయాలుకూడా తెలుసుకోవాలని మాకు చాల కుతూహలంగా ఉంది. దయవంచి పాఠకులందరూకూడా జైనేంద్రకుమార్ ఇలాచంద్రజ్యోషీల రచనల యెడల తమకుకలిగిన అభిప్రాయాలను మాకు తప్పక తెలియజేయవలసినదిగా ప్రార్థన.

ఇట్లు,

తెలుగుభాషలో “జైనేంద్ర సాహిత్యము”నకు సంబంధించిన సమస్తహక్కులు పొందిన

ప్రకాశకులు :

ప్రేమ్చంద్ పబ్లికేషన్స్,

విజయవాడ.

## ప్రస్తావన

దీనితంలో ప్రతిఒక్కరికీ ఒకానొకసమయం వస్తుంది— సమాజంతో తనకు గల సంబంధాన్నీ, అందులో తనకువున్న స్థానాన్నీ విస్పష్టంగా తెలుసుకోవాలన్న ప్రబలమైన యిచ్చ పొడసూపేసమయం. 1947లో నేను ఢిల్లీ వచ్చినప్పుడు శ్రీ జైనేంద్రబాబుతో నాకు పరిచయం ఏర్పడింది. బహుశా అప్పుడు నామనసులోకూడ అటువంటిదే ఒక జిజ్ఞాస, వ్యాకులత కలిగి వుంటుంది. గంటలతరబడి నే నాయనముందు అవిరతంగా ప్రశ్నపరంపరలు అడుగసాగాను. అప్పటి నా ప్రయత్నమంతా నాలోని కుతూహలాన్ని శాంత పరచుకునేందుకే. కాని ఆ మా సంభాషణలకు మున్నుండు ఇంత మహత్తు వస్తుందని నేనప్పుడు ఊహించనైనా లేదు.

1949లో శ్రీ జైనేంద్రబాబు, వారి కుటుంబంతోపాటు నేనుకూడా పదిపన్నెండురోజులు, సుందరమైన వాలావరణంగల ఋషికేశంలో వుండే ఆవకాశం లభించింది. అప్పుడు విశేషంగా అనేకరకములైన ప్రేమసమస్యలను గురించి చర్చలు జరిగాయి. కౌటుంబిక సామాజిక జీవనమునకు ప్రేమ ప్రవృత్తి ఆధారశిల. అందువల్ల అది అన్నింటికన్న ఎక్కువ మహత్వ పూర్ణమైనది. కాని మన సమాజం కేవలం వివాహసూత్రమందు బంధితమైన ప్రేమనుమాత్రమే అనుమతించి, ఇక తతిమ్మా అంశాలన్నింటినీ బహు తేలిగ్గా త్రోసిపారవేసింది. కాని ప్రేమవిషయకమైన చర్చగాని, వివేచనగాని అనవసరం అనీ, పై గా గర్వ్యంఅనీ భావింపబడుతున్నది. ఈ చిన్ని సూత్రం మాదిరిగానే జీవితంకూడా అలా తేలిగ్గా, సహజంగా సాగిపోతూవుంటే — అది వేరేవిషయం. కాని అది సహజంగాలేదు, జటిలంగా వుంటున్నది; అందువల్ల వివిధములైన సమస్యలు ఉత్పన్నమౌతున్నాయి. వాటిని గమనించకుండా.... ప్రగతినికోరే సమాజం కన్నులు మూసుకుని వుండజాలదు.

అలా కన్నులు మూసుకున్నందుకు పరిణామంగానే మనం మన పరస్పర సంబంధాలను హార్షికభావపూర్వకంగా కొనసాగించుకోలేకపోతున్నాము. మన సంకుచితములైన అభిప్రాయాల్ని, ఆలోచనలనూ పురస్కరించుకుని, మనతో సంపర్కంవుండే ఆ యీ వ్యక్తులలోని జీవకక్షులను కించపరుస్తూ సమస్తిగతమైన అధోగతికి కారణభూతులమౌతున్నాము. జైనేంద్రబాబు చెప్పిన సమాధానాల్లో -- అడుగడుగునా అత్యంతమహత్వపూర్ణములైన తల్తూలు బయటపడినవి. అవి మనకు సంపూర్ణమైన చింతనసామర్థ్యాన్ని ఇవ్వజాలినవి; సమాజానికి కనువిప్పు కలిగించజాలినవి. సమాజానికి ఎంతగానో ఉపయోగించజాలిన వారి సమాధానాలు మాయిరువురిమధ్యనే నిల్చి పోకుండా, వాటన్నిటిని ఒకరూపంలో గుదిగుచ్చి విచారణీలరకు అందించవలెననే కోరిక కలిగింది నాకు. ఆ ప్రయాసే చివరకు ఈ పుస్తకంగా రూపొందింది.

సంభాషణను లిపిబద్ధం చేయవలసినవచ్చేసరికి కొన్ని సంప్రదాయాలను పాటించవలసివుంటుంది. ఈసంగతి పాఠకులు గుర్తించగలరు. స్వాభావిక ప్రవాహక్రమంలో ఒకానొకవిషయం కొద్దిలోనే బోధపడవచ్చు. కాని దాన్నే ఆవగతంచేసుకునేందుకుగాను చాలచాల ప్రశ్నలడగవలసివస్తుంది; ఎన్నో పేజీలు నిండుతాయి; విషయం విస్తృతమౌతుంది, వ్యాపిస్తుంది; ఒక్కొక్కప్పుడు అనలువిషయాన్ని దాటిపోతున్నట్టుకూడా కనిపిస్తుంది. మధ్యమధ్య ప్రశ్నకర్తయొక్కగాని వక్తయొక్కగాని లాదాత్మ్యం చెదరిపోతున్నట్టు కనిపించవచ్చు. ఒకమహాప్రవాహప్రాయంగా సాగిపోతున్న సంభాషణ క్రమంలో అవరోధం తెచ్చి వ్రాస్తూకూర్చోనిచ్చిందికాదు.... ఆసమయాన... నా స్వార్థప్రవృత్తి. తత్ఫలితంగా కొంతవ్యవధి అయినతరువాత వ్రాయుటకు ప్రయత్నించినందువల్ల, పూర్వం ఉండిన కుతూహలం కొంత క్షీణించి నందువల్ల నా ప్రశ్నలు ప్రయత్నసాధ్యములైనాయి. సంభాషణక్రమంలో అక్కడక్కడ ఊండ్యం గోచరించవచ్చు. సామగ్రికూడా యధేష్టంగా

సమకూడి యుండకపోవచ్చు. ఇంతకూ సారాంశం ఏమంటే—ఈ సంభాషణ ఒక ప్రవాహంలాగా, ఎంత క్రమబద్ధంగా ఉండవలెనని నేను మనసులో అనుకుంటున్నానో అటువంటిరూపంలో మీముందు ఉంచలేక పోతున్నాను. అందుకు పాఠకులు నన్ను క్షమించాలి.

ఈ మా సంభాషణలో శ్రీ జైనేంద్రజీ అంతర్దృష్టిని పూర్తిగా, ఉన్నది వున్నట్టుగా అవగతం చేసుకోవాలన్న ప్రయత్నంలో వీలైనంతవరకు అనేకములైన ప్రశ్నలు కురిపిస్తూ వెళ్ళాను. అయినాగానీ, చివరకు నా మనసుకు సమాధానం కుదిరిందనిగాని, పాఠకులకు కుదురగలదనిగాని నేను చెప్పజాలను. ఇదొక తాత్త్విక వివేచన. అయినా ఇది చదువుకుపోతుంటే విచారణలడైన పాఠకునికి అవశ్యం ఆనందమే కలుగుతుందని నేను ఆశిస్తున్నాను. మనందరకూ తన కథనముద్వారా ఆనందాన్ని చేకూర్చిన శ్రీ జైనేంద్రబాబుకు కృతజ్ఞులం కావలసిందే. ఆయన ఒక ఉపన్యాసంలో స్త్రీ యొక్క ఆదర్శాన్ని చక్కగా వివరించారు. అది ఉపయుక్తమైన విషయం కాబట్టి దాన్నే భూమికరూపంలో ఇక్కడ ఇస్తున్నాను.

ఇంద్రప్రస్థ కాలేజి.

డి. శ్రీ.

1-3-1953

సుశీలా అగ్రవాల్.



## భూ వి క

మహిళల ఆదర్శాన్ని గురించిగాని, ఆదర్శమహిళను గురించిగాని సూటిగా ఏమి చెప్పటానికి నాకు కష్టమే. ఆదంతా ఒక చిత్రరూపంలో నేను మీకు ఇవ్వలేను. ఆదర్శాన్ని నమగ్రంగా ఎవరో ఒకరిలో బిందుించి చూపటం ప్రమాదకరమైన పనేకూడా. ఏదో ఒక్కటిని మాత్రమే నమ్ముకుని వుండటం జీవితంలో నాకింతవరకు సాధ్యంకాలేదు. ప్రతిచోటా ఏకాంచెమో వైలక్షిణ్యం కనిపిస్తూనే ఉన్నది. అందువల్ల ఏమనిపిస్తుందంటే—ఆదర్శం అనేక రూపాలుకలది; దానికి బహుముఖాలు ఉన్నాయి; బహువర్ణాలు ఉన్నాయి. సౌందర్యమంతా ఒక్కచోటే కేంద్రీకృతమై ఉండదు; ఒకచోట సౌందర్యాన్ని తిలకించిన మన కన్నులు అక్కడే పరితృప్తంగా నిల్చి వుండవు. ప్రతిచోటా దాని ఆభాస ఉంది; అయినా ఎక్కడి తళుకు బెళుకులు అక్కడివే; ఒకేరకంగా ఉండవు. కాగా ఆదర్శం కేంద్రీకృతంకాదు; వ్యాప్తం. అది రూపరహితము, నిర్గుణము. నిరాకారమునకు ఆకారమునిచ్చుట, నిర్గుణమునకు గుణాలను సింగరించుట, మొత్తంమీద రూపంలేవిదాన్ని రూపవంతంగా అవిష్కరించుట అంత సుకరమైన పని కాదు. బహుశా ఆపన్ని అవసరమైనదీ కాదు; కల్తీలేకుండా జరిగేదీకాదు.

ఆదర్శం అందుకోవాలంటే స్త్రీ నిర్గుణురాలు, రూపాతీతగా పరిణతి చెందుతూ పోవాలి. ఆమెవైన ఏదీ పేరుకోరాదు.... నిలిచిపోరాదు. జలము చూడండి: ఏపాత్రలోవుంటే ఆరూపమే దానికి. సూర్యరశ్మి చూడండి; అందులో ప్రత్యేకంగా ఏరంగూ ఉన్నట్టు తోచదు; అయినా అన్నిరంగులూ అందులో వున్నాయి. ఏవాతావరణంలోనైనా ఆమె సమరస కాగలగాలి; కలిమిడిలేనట్లు కనిపించరాదు. అయినప్పటికీ తన వ్యక్తిత్వాన్ని ఎచ్చటనూ కోల్పోనవసరంలేదు. అవసరమైనప్పుడు చక్కగా మాటాడగలగాలి; కాని సమయం గుర్తించి అలాగే మౌనధారిణి కావాలి. శాస్త్రకారులు రసాల్ని వేరు

వేరుగా విభజించారు. స్త్రీలో ఏరసమూ విడివడి వుండనక్కర్లేదు. అంటే అసలు పుల్లదనమే వనికీరాదనీ, మొత్తం తియ్యగానే వుండాలనీ కాదు. ఉప్పు అవసరమయ్యేటంత పుల్లగా వుండాలనీకాదు. అవసరమైనంత నిప్పు త్త్రీలో చేదుకూడా ఉండవలసిందే. ఇంకా మాటుతనాన్నికూడా పూర్తిగా నిషేధించటం నా ఆభిమతంకాదు. ఇవన్నీ కలిసి తయారైన రుచికరమగు వ్యంజనాన్నే నేను నిర్గుణం అంటాను. నిర్గుణం అంటే గుణహీనతకాదు; గుణాల సామంజస్యం అన్నమాట. అవి తగినపాళ్ళలో లేనప్పుడు గుణాలే అవగుణాలుగా కనిపిస్తాయి. కేవలం గుణాధ్యయైన భార్యను భరించటం భర్తకు కష్టతరమనే నా భయం.

చక్కదనం అనే వస్తువు ఒకటి ఉంది. ఇది స్త్రీకి తప్పనిసరిగా ఉండితీరవలెనని భావిస్తున్నది లోకం. చక్కదనం అని దేన్ని అనవలెనో నాకు ధోధవడటంలేదు. నిజానికి అది అవయవాల తయారీమీద ఆధారపడి వుండేదికాదు; దేహచ్ఛాయతోగాని, అలంకరణాలతోగాని దానికి సంబంధం లేదు. నేను చాలమంది రూపవతులనే చూచాను. కాని నేను చూచిన ఒక్క వెలుగుమాత్రం ఇన్నిసంవత్సరాలు గడిచినాకూడా నా స్మృతివధాన్ని వీడకుండా ఉన్నది. కాని దానిని ఏవిధంగానూ 'చక్కదనం' అనే అక్షరాలలో వర్ణించేందుకు వీలేదు. రవిబాబు శాంతినికేతనంలోని సంగతి. ఇప్పటికీ చాలసంవత్సరాలు గడిచాయి. ధోజనంచేస్తున్నాం, విస్తరిమీదమంచి దృష్టి ఎత్తినవాడిని ఎత్తినట్టు ఆలాగే విస్మితుడనై చూస్తూ ఉండిపోయాను. ఆమె ఒక ప్రౌఢవయస్కురాలు. ధోజనం వడ్డిస్తూ వచ్చిన అతిథుల్ని సమాదరిస్తూ ఉన్నది. ఆమెలో ఏవిధమైన ప్రత్యేకవిశేషమూ లేదు. రంగు సామాన్యమే; రూపం సామాన్యమే; సామాన్య వస్త్రాలే ధరించింది. ఇంకా చెప్పాలంటే ఆవన్నీ సామాన్యస్థాయికన్నా తక్కువలోవే. కాని ఆమె ముఖంలో ఒకరకమైన నిశ్చలానందరేఖ, సౌహార్దభావమూ ద్యోతకమౌతున్నవి. ఆముఖం ఒక శ్రీముఖంలాకాదు, దేవీముఖంలా కనిపించింది నా

కప్పుడు. ఆనమయంలో నిజంగా ఆమె మాత అన్నపూర్ణలా తోచింది. అందువల్లనే చెప్పాను : చక్కదనం అనేది ఏమిటో నాకు తెలియదు అని. ఆతరువాత కొంతసేపటికామె ఎవరిమీదనో కోప్పడుతూవుండటంకూడా చూచాను. అప్పటి ఆమెతీరునుబట్టికూడా ఆమెలో అపరూపం ఏర్పడినట్లు నా కనిపించనేలేదు; అటువంటి అనుమానమే కలుగలేదనలు. ఎన్నో సంవత్సరాలక్రిందట నేను చూచిన ఆ రెండురూపాలూ నా నాకిప్పటికీ కళ్ళ యొడుట ప్రత్యక్షమౌతూఉంటాయి. 'చక్కదనం అంగాల్లో ఉండదు; అంతరంగాల్లో ఉంటుంది?' ... అనుకుంటూ ఉంటూ ఉంటాను.

శ్రీయొక్క అదర్శానికి, చక్కదనానికి ఏవిధమైన సంబంధమూ ఉన్నట్లు నాకు తోచదు. ఆసంగతి చాలవరకు శ్రీకే తెలియదు; అందువల్లనే మోసం తింటూవుంటుంది. అవయవాల్లో మీలమిలలాడే చక్కదనం, నిజంగా ఆలోచిస్తే ప్రకృతియొక్క మోసం. మాతృత్వం ఒక బాధ్యత. అది శ్రీకి లభించేందుకుగాను చక్కదనం ఒక వ్యాజం. చక్కదనమే ఆమె స్వరూపం కాదు. ఆమె స్వరూపం సతీత్వం, మాతృత్వం. ఈ స్వరూపాన్ని గ్రహించని శ్రీకి చక్కదనం వ్యంగ్యహేతువే డొకుంది. అది ఆమెలో ప్రవృత్తంకాదు; ఆమెకు అందాన్ని చేకూర్చలేదు. వయసు ముదిరినా నవీనురాలుగా కనిపించాలనుకోటం, తల్లి అయినతరువాత ఇంకా ప్రేమికావస్థ కోసం ప్రయాణపడటం - ఇవి శ్రీత్వానికి శోభితచ్యేవి కాదు; పైపెచ్చు జాగుస్సాకరములే అవుతాయి.

అదర్శాన్ని అందుకోవలెనంటే శ్రీ ప్రప్రథమంగా చేయవలసిన పని : ఈశ్వరునితో తన్ను ముడిపెట్టుకోవాలి; అది అవసరం. తాను శ్రీ. శ్రీత్వమునే పరిధిని అతిక్రమించి ఆటైట తన జీవసాధకతను సాధించు కోవాలవి హతంచెయ్యకూడదు. పురుషునియొక్క పౌరుషంతో తాను స్పృహ పెట్టుకోరాదు. ఉన్నరూపంలోనే ఆ శ్రీత్వాన్ని తనలో ధరించి కృతార్థతను

పొందాలి. సతీత్వం అంటే అదే ఆర్థం. ఇప్పుడు కెరియరిస్టు (careerist) అనే శబ్దం ఒకటి ఉంది. అది సతీత్వం అను వదంయొక్క ఆర్థాన్ని బాగా విశదంచేస్తుంది. 'కెరియరిజం'లో పురుషునితో పందెంఉంది; సతీత్వంలో పురుషునితో యోగం, సహాయోగం ఉన్నాయి.

మనం సీతమ్మను ఆదర్శమూర్తినిగా పూజిస్తున్నాం. మర్యాదలు తెలిసిన పురుషోత్తముడు శ్రీరాముడు. ఆదర్శమహిళ మర్యాదలు సీతలో ఉన్నాయి. శ్రీరాముని ధర్మమే తన ధర్మం అనుకుని ఆమె తన్ను పూర్తిగా విస్మరించేసుకున్నది. భర్తకు తోడుగా వుండేందుకోసమే ఆమె కోరి వనవానం వెళ్ళింది. అంతే కాదు; సమయంవచ్చినప్పుడు తోడు వీడిపోయేందుకు కూడా ఆమె అతిసహజంగా అరణ్యవాసాన్ని స్వీకరించింది. సమస్తమూ భర్తచేతులమీదుగానే తీసుకుంది; భర్త నిర్వహించవలసిన ధర్మంలో ఎంత మాత్రం లోటు రానీయలేదు. భర్తను ఎన్నడు శంకించలేదు.

నా ఉద్దేశంలో శ్రీకృష్ణికి పరమఆదర్శం సతీత్వమే. అందులో ఆమె తన స్వరూపాన్ని సంపూర్ణంగా స్వీకరించటం ఉంటుంది. మాతృత్వానికి విముఖమైన మరింకేదో శ్రీకృష్ణి కావాలనుకోటం పొరపాటు. మరింకేవిధమైన కోరికైనా వికారమే; అది శ్రీయొక్క స్వరూపంకాదు; విరూపమే. ఆ స్వరూపసాధనమునే సతీత్వం అంటారు. భర్త అనే పేరుగల పురుషుడు కేవలం ఒక ఆలంబనప్రాయుడే; అంతే. ఇకపోతే సతీత్వం శ్రీయొక్క స్వతంత్రసాధనే. ఈవద్ధతిద్వారానే శ్రీ సమష్టిప్రాప్తికి యోగ్యురాలు ఔతుంది.

ఇక మరేస్వాతంత్ర్యమైనా శ్రీకృష్ణికి మరిచికలాంటిదే. వట్టి భ్రమ. ఆర్థికస్వాతంత్ర్యం మొదలై నవాటివల్ల ఆమె జీవనసార్థకతను పొందజాలదు. గృహిణీధర్మమందే ఆమెకు సముచితమైన పరితృప్తి లభించగలదు.

కాని సతీత్వధర్మము, లేదా గృహిణీధర్మము ఒక విధనతుల్యమైనది కాదు; ఈవిషయం సతీశిరోమణియైన రాధలో కనిపించే ఆదర్శం ద్వారా తేట తెల్లం కాగలదు. భర్త ఒక ద్వారంవంటివాడు. ప్రీయొక్క ఆత్మార్పణము భర్తద్వారా సమష్టిజీవనరూపమైన పరమేశ్వరునికే చెందుతుంది. అటువంటి ప్రీయొక్క సహానుభూతికి ఒక హద్దు అంటూ వుండదు; ఆమె అధికారానికి అంకుశం ఉండదు. సమస్త సమష్టియెడల ఆత్మీయతాభావం ఆమెలో ప్రవృత్తియై వుంటుంది. అయినప్పటికీ అటువంటి ఆమెకు 'కేంద్రం నుండి చ్యుతం కావలసిన అవసరంకూడా ఎన్నడు ఏర్పడదు.

సీత, రాధ-ఈ యిద్దరిలోనూ ఆదర్శవంతమైన సతీత్వం ప్రస్ఫురితం ఔతున్నది. అద్దానినిమించిన అధిక సంపూర్ణత మరినాకింకెక్కడా కనిపించదు.

—జై నేంద్రకుమార్.

# కామము, ప్రేమ, పరివారము

## ఇంద్రియభోగం, బ్రహ్మచర్యం, పారివారికత

ప్రశ్న : మానవజీవితానికి మూలసఫలత బ్రహ్మచర్యసాధనయందే విహితమైఉన్నదా ?

జవాబు : ఔను.

ప్ర : బ్రహ్మచర్యం అను పదానికి 'ఇంద్రియవిగ్రహం' అనే అర్థమే చెబుతారా మీరు ? అంటే నమస్త ఇంద్రియాల్ని సాంసారికవిషయాల నుంచి మరలించవలెననేకదూ ?

జ : బ్రహ్మచర్యం అంటే బ్రహ్మత్వసిద్ధికైన సాధన. ఆ పదానికి సరియైన అర్థం అదే. సర్వం బ్రహ్మమయమే. అదికానిది వేరే యేముంది ? కనుక బ్రహ్మచర్యం అంటే అర్థం నమస్తస్పృష్టితోనూ తాదాత్మ్యసాధన అన్నమాట; ఈ సృష్టిని కొనసాగిస్తున్నవిధానంతో సాయుజ్యసాధన; అనగా పరమాత్మమయమనదగిన ఆచరణ. ఇటువంటి బ్రహ్మచర్యం ఈవిశ్వంతో యేవిధమైన సంబంధము లేక విధిన్నంగా వుండేదీకాదు; జీవితంలో యేదో ఒకానొక ఆశ్రమానికిమాత్రమే పరిమితమైవుండేదీ కాదు. మొదటినుంచి చివరివరకు బ్రతుకంతా వ్యాపించి, విస్తరించవలసినది. గృహస్థకర్మరూఢ ఈశకమైన....ఉన్నతిశీలమైన బ్రహ్మచర్యమునందు అంతర్గతమైనదిగానే నేను భావిస్తాను. అయితే బ్రహ్మచర్యం అనేపదానికి స్థూలంగా చెప్పబడు తూన్న అర్థం ఇందుకు భిన్నంగా వుంటున్నది. ఈ మామూలురూఢాధారగతమైన బ్రహ్మచర్యం అసలైన బ్రహ్మచర్యానికి అనుకూలప్రదము, సహాయకారి అయితే మంచిదే; హితకరమని చెప్పవచ్చు. కాని అలాకాకపోతే మాత్రం అది కేవలం బలపంతాన తెచ్చిపెట్టుకున్న 'ఇంద్రియదమనం' అని పించుకుంటుంది; అవాంఛనీయమైన పరిణామాలను తెచ్చిపెడుతుంది.

ప్ర : గృహస్థాశ్రమంలో బ్రహ్మచర్యసాధన ఎలాసాధ్యమౌతుంది ? గృహస్థకర్మయందు ప్రవృత్తులు నిమోన్నుఖాలు ఔతాయి. ఈసరిస్థితి

బ్రహ్మచర్యానికి బాహకరంకదా : బ్రహ్మచర్యసాధనకు యేకాంతస్థితి అవసరంలేదంటారా ?

జ : ఊర్ధ్వం, నిమ్నం అనేవి పరస్పరవిరుద్ధములైన పదాలు. ఈ పై రుద్ధ్యం ఆచారంగా వివేచన సాగుతూఉంటుంది; అంటే—బుద్ధిచాకచక్య ప్రసరణకు అది సహాయకారి బౌతుంది. కాని ఉపలబ్ధి వ్యైతంలో లేదు; అద్వైతంలో వుంది, సమన్వయసాధనలోవుంది. ఏమాత్రం క్రిందికి రాకుండానే వుండేట్టయితే పైకి తీసుకుపోవడంపల్ల ప్రయోజనం యేమిటి ? తేలిగ్గా క్రింద వంపుల్లోకి నీళ్ళు తెప్పించేందుకేకదా మొదట దాన్ని ఎత్తుప్రదేశానికి తీసుకువెడలాం ! లేకపోతే అంతయెత్తున నిలువజేసిన నీటిఉపయోగం యేమిటి ? పైకివెళ్ళిన మేఘాలు క్రిందికి వర్షిస్తేనేకదా వాటికి సార్థక్యత ? కాబట్టి దీనివల్ల మనకేం తెలుస్తున్నది ? నిమ్న ఘోషాన్ని నిషేధించే ఊర్ధ్వస్థితి ముక్తి అనే అర్థంలో అంత పృథాచీయమైన వస్తువేమీకాదని మనకు డోధపడుతుంది. ఊర్ధ్వముఖత, భౌను, మంచిదే. కాని గృహస్థధర్మం ఊర్ధ్వముఖికాదని, కాజాలదని - ఆ భ్రమ ఎందుకు కలగాలి అనలు ? ఇకపోతే 'యేకాంతస్థితి' అనేమాట ఉపయోగించావు. అంతరము, బాహ్యము అనబడే ఈ రెండు చూడ్పుల సామంజస్యము అవసరమని నేను భావిస్తున్నాను. కాబట్టి యేసాధనకైనా ద్వివిధమైన విస్తృతి కావాలి. కేవలం యేకాంతికమైన సాధన అనేది అసంభవం. వేరుగా, దూరంగా వెళ్ళిపోగలవు; కాని తిరిగివచ్చి కలుసుకోకతప్పదు. ప్రపంచాన్ని విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోయి 'అడవినుండుట' భద్రము, శ్రేష్ఠము అయితేకావచ్చు. కాని మళ్ళీ చివరకు తిరిగివచ్చి ప్రజాసేవకు అవసరమైన సామర్థ్యాన్ని సముపార్జించటమే అందలి ఉద్దేశం. బ్రహ్మచర్యంతరువాతనే గృహస్థాశ్రమ విధానం నిర్ణీతమైంది. అంటే— గృహస్థాశ్రమంలో అడుగు పెట్టగానే బ్రహ్మచర్యానికి స్వస్తి అనేనా మనం అనుకోవలసింది ? అది అపోహ. నిజానికి గృహస్థాశ్రమం అనేది బ్రహ్మచర్యంయొక్క ఉత్తర పరిణతి. మొదటిదానికన్న తరువాతి ఆశ్రమం ఉత్కృష్టమైనదిగా అంగీకరించవలసిందే. లేకపోతే అర్థ—కామముల ప్రసక్తేయ మధ్యలో. అలాగే మధ్యన గృహస్థ— వానప్రస్థాశ్రమాల అవసరమేఉండదు. ఒక్క బ్రహ్మ

చర్యంద్వారానే అమాంశంగా మోక్షప్రాప్తివిధానం యేర్పడిపోయివుండేది. యోగ్యమైనవయసు వచ్చేవరకూ పరిపూర్ణసంయమం అలవాటైవున్నవాడే ప్రజ్ఞోత్పాదనకు ఆదర్శప్రాయుడైన అధికారి అని నా విశ్వాసం. సఫలతను చూచి భయమందే లేక తిరస్కరించే సంయమాన్ని హరంక్రింద, అహం కారంక్రింద పరిగణించవలసిందే. ఏనాటికైనా అది తొలగిపోకతప్పదు. కాబట్టి అది ఎంతతొందరగా తొలగిపోతే అంతమంచిది.

ప్ర : సఫలతను తిరస్కరించేసంయమం అంటే మీ ఉద్దేశం ?

జ : ఫలితం ఎప్పుడూ ప్రవృత్తియొక్క పరిణామమే. ప్రవృత్తి మార్గంనుంచి పూర్తిగా విముఖతను పెంపొందించే సంయమం ఫలితాన్ని తిరస్కరిస్తున్నదన్నమాటే. అది కృతార్థతకు దారితీయదు అని నా భావం.

ప్ర : కాబట్టి సాధనకోసం ప్రపంచాన్ని విడిచి దూరంగా యేకాంశ వాసులైన శాపసుల అన్వేషణ నిరర్థకమనేనా మీ ఉద్దేశం?

జ : నేను అంతర్యామినేమీ కాదు. జీవితం దేశకాలపరితమైన అనుభూతిని పొందుతూవున్నదికదా ! విశ్వమునుండి అణువు వేరనీ, ఐరమాట్టు నుండి జీవాత్మ వేరనీ, ఏకాంచెమో అటువంటి భావనే లేకపోతే ఇక ఈ అనుభూతులయొక్క అర్థం ఏమిటనీ? ద్వైతంవల్లనే అనుభూతి సంభవ మౌతున్నది. ఏమిటి మరి ఈద్వైతం ? ఏమిటి ఈ విభిన్నత ? అదే భోగం, యోగం అని నేనంటాను. భోగం ఉన్నది కనుకనే యోగంకూడా కోరు తున్నాం. అందులోనే జీవనోత్కర్షపరిభాష, వికాసప్రక్రియ అంతర్గృహితమై వున్నాయి.

ప్ర : కనుక ప్రతి అధ్యాత్మికజిజ్ఞాసువునకూ భోగం అనేది అత్యవసరం అని మీ ఉద్దేశం అన్నమాట ! దాని అవసరం అతనికి అనుభవ సిద్ధంగా స్ఫురించినాసరే, స్ఫురించకపోయినాసరే ! అంతేనా ?

జ : కాదు, కాదు ప్రపంచంలో భోగం వున్నది; కాబట్టి ఉండి తీరవలసినదే అనికాదు తీర్మానం. భోగం మన మ్యూనతను ద్యోతకం చేస్తుంది. నీరు వెల్లిగా ఉన్నంతవరకు కుండలోతొణుకుతూనేవుంటుంది. అనీరే కుండలో నిండితే తొడుకుడు దానంతటదే ఆగిపోతుంది. భోగం అంటే ఇటువంటి తొడుకుడే అని తెలుసుకో. అలా సగంవిండిన కుండలుగా ఉండ



వలసినవాళ్ళమేనా మనం ? పరిపూర్ణలమౌతూ వెడుతున్నకొద్ది ఈ తొణుకును తగ్గుతువస్తుంది; చివరకు అగిపోతుంది. ఈవిధంగా ధోగంయొక్క చరమపరిణామమే యోగం అని నేను భావిస్తున్నాను. ఈశ్వరపూర్వకమైన ధోగం యోగమే.

ప్ర : ధోగంద్వారా యోగం ఎలా సాధ్యం ఔతుంది? నిప్పులో నెయ్యిపోస్తే మంటలులేస్తాయిగాని చల్లారుతుందా? ధోగవాసనాజన్యమైన ఆకాంక్ష, తృప్తివరచే ప్రయత్నాలవల్ల, నానాటికి సృష్టించెందుతుందేగాని అణగిపోతుందా? పైగా దానికి ప్రోద్బలంకలిగి, ఒక్కసారిగా మనిషిని తన దానినగానే చేసుకోవచ్చుకూడా :

జ : ఏ ఇంద్రియవ్యాపారమైనానరే 'వాసనారహితమైనది' అని చెప్పేందుకు వీలేదు. ఆ 'వాసన' అనే శబ్దానికి వెరచి ఇంద్రియాలనే అంత మొందించుకుంటామా? అది ఆసంభవం; అవాంఛనీయంకూడాను. కాని ఈ వాసనను అధిలాషక్రింద పరిణమించేట్లు చేయవచ్చు. అలా చేయగలకత్తే వ్యక్తిని పరిపూర్ణతవైపు తీసుకువెడుతుంది. ఆ శక్తి ఈశ్వరీయమైనది. వాసన ఆసంబంధాన్ని మనలోనుంచి తొలగించి, సత్యంతో - ఈశ్వరునితో జోడించినవై చివట్లయితే అదే శుభప్రదమైనదిగా మారిపోతుంది. అంతేగాని ఇంద్రియవ్యాపారానికి 'వాసన' అని ఇష్టంలేని పేరేదో పెట్టేసి, మనల్ని మనం ప్రాస్వపరచుకోరాదు, రిక్తవరచుకోరాదు. అది దివ్యమార్గం కాదు; అదర్శమార్గం. అది మనకు జడత్వం తెచ్చిపెడుతుంది. అరుచికరమైన విశేషణం తగిలించి ఇంద్రియవ్యాపారాన్ని నిషేధించటం మూలశక్తిమీదే గొడ్డలిపెట్టు ఔతుంది. అది పొరపాటు. అది మనకు పరిపూర్ణతను ప్రసాదించదు. పైగా మ్యూనతవైపే తీసుకుపోతుంది. రుచికరము, అరుచికరము అనే సంతుచితభావంనుంచి మానవుడు ఉత్తీర్ణుడుకావాలనే ఈసందర్భంలో జిజ్ఞాసువుకు నా సలహా. ఈ సలహా పాటించిననాడు తన అహంకృతమత మంతవ్యాలవల్ల తిరస్కృతుడౌతున్న వ్యక్తి అందరికీ ఆదరణీయుడుగా మారిపోతాడు. అంతేకాదు; దెబ్బలు తిని ఇతరుల దోషాల్నిమాత్రమే దర్శిస్తూవున్న మన సహానుభూతి ఆత్మదర్శనం, పరమాత్మదర్శనంవైపు పురోగమించగల అవకాశాన్ని పొందుతుంది.

ప్రశ్న : వాసన మనిషిని బంధించేస్తుంది. కనుక వాసనలకు, ఆకాంక్షలకూ అతీతమై మానవుడు ఆత్మవ్యాపారమునందు, ప్రేమవ్యాపారమునందు సుస్థిరుడై యుండుటే మంచిదికాదా ?

జ : ఇంద్రియవాసనలకు అతీతమైన ప్రేమవ్యాపారం, ఆత్మవ్యాపారం అంటూ ఏదైనా ఉన్నదా అనలు ? ఏమో, నాకైతే తెలియదు. ఆత్మ అనేది ఒక వ్యాపారి కానేకాదు. దానికొక వ్యాపారం ఉన్నదీ అంటే—కర్మాచరణ కోసం దానికి ఇంద్రియాలనేవి లభించినతర్వాతనే సాధ్యం అయింది. ఈ ఇంద్రియాలకు అతీతము, విధిన్నము, వాటితో ఏవిధమైన సంబంధము లేనటువంటి ఏదో వ్యాపారం ఎలావుంటుంది ? కాబట్టి ఆత్మవ్యాపారమునందు పరిపూర్ణలాభప్రాప్తి ఇంద్రియాలకుకూడా ప్రసరించవలసేవుంది. ఈ విషయాన్ని గుర్తించవలసినదిగా నా నలహా.

ప్రశ్న : వాసన అనబడేది ప్రేమకు ప్రబలశక్తువని మీరు అంగీకరించారా ? వాసన మనిషిని బంధించేస్తుంది: ప్రేమ స్వేచ్ఛను ప్రసాదిస్తుంది. ఈసంగతి మీకు కనిపించటంలేదా ?

జ : అధిలాష అనేది ఏమాత్రమూలేని ప్రేమ అంటూ ఉంటుందా ? అందులో కోరిక యేమీ లేనేలేదా ? సర్వథా వాసనాకూన్యమైన ఆప్రేమను ఎరిగినవాడేదీ ? కాబట్టి వాసనను ప్రేమకు పూర్తిగా విరుద్ధమైనదాన్నిగా భావించటం నాకు ఇష్టంలేదు. ఇంద్రియవాసనలలో పడికొట్టుకుంటున్నట్టు మనకు కనిపించే వ్యక్తులు ఇడత్వంలోకే దిగజారిపోతున్నట్టు భావించటం పొరపాటు. నిజానికి వారుకూడా ప్రేమతత్వాన్ని అందుకునేందుకు పెనగులాడుతున్నవాళ్ళే. అలాగనే తోస్తుంది. నే నీ విషయాన్ని వారి హితంకోరి చెబుతున్నట్టు భావించవద్దు. అంతకుమించిన పరమసత్యం వేరే ఉండబోదు. ఒకానొక వ్యక్తిలో ప్రేమ భోగరూపంలోమాత్రమే ఉంటూ ఎంతకూ యోగదళలోనికి పరిణతిచెందటంలేదనుకుందాం. అయితే అటువంటి పరిస్థితికి నువ్వు, నేను కారణభూతులం కాదని ఎవరనగలరు ? అటువంటివానియెడల సహానుభూతిచూపలేని మన అసమర్థతే అతనికొకబంధనం ఔతున్నదేమో ! ఆబంధనంలో చిక్కుకుని యోగం భోగంఔతున్నదన్నమాట. ఈవిధంగా వాసనను బలవంలాన అణగద్రొక్కివేయకూడదు; పరిణతిచెందించాలి.

'వద్దు-హడదు' అనే నిషేధవదాలవల్ల విచారం నమసిపోదు. సంస్కారం వికారానికి ఎదురుబొదురుగా నిల్చి దాన్ని నహజంగా పరిణతిచెందిస్తుంది. ఇకపోతే తిరస్కారం, ద్వేషం, ఏవగింపు మొదలైనవి వికారాన్ని ఇంకా వికృతంగా తయారుచేస్తాయి, అంతే.

ప్రశ్న : అంటే మీ ఉద్దేశం బ్రహ్మచర్యసాధనకు అన్నిరకాల ఇంద్రియాసనల పరితృప్తి తప్పనిసరిగా అవసరం అనేనా ?

జ : తృప్తి అనేది బహుముఖంగా వున్నంతకాలం అది అతృప్తి అన్నమాటే. కనుక సుస్థిరమైన పరితృప్తినే ఇంద్రియాతీతం అని అంటున్నాం. అంటే అది ఇంద్రియాలను మధ్యలోనే అతృప్తములుగా విడిచివెట్టేస్తుందనికాదు భావం. అది ఇంద్రియాలలో విడివిడిగా విభక్తంకాజాలదు కాబట్టి ఆత్మగతం అని చెబుతున్నాం. అది ప్రత్యేకంగా ఒకానొక ఇంద్రియంలోగాని, వివిధేంద్రియాలలోగాని రుద్దము, బద్దము కాకుండా ఒక్కసారిగా మన పరిపూర్ణతత్వాన్ని ఆవరించేస్తుంది.

ప్రశ్న : ఇంకేంమరి : కాబట్టి ఇంద్రియాలను విషయాలమీదికి విచ్ఛలవిడిగా పోసీయరాదన్న ప్రముఖనిర్ణయం ఆవిష్కృతమైనట్టేకదా : ఆవి ఆత్మపరితృప్తికోసం నియోజితాలుకావలసినవేకదా :

జ : ఆత్మ, ఇంద్రియాలు పరస్పరవిరుద్ధములన్న భావానికి ఆలవాటు పడివున్నాం మనం. నిజానికి అటువంటి వైరుధ్యం ఏమీలేదు. ఆత్మకు అనుకూలమైనది ఇంద్రియాలకు ప్రతికూలంకాజాలదు. ఆత్మ ఏకైకము, ఆఖండము. అంగాంగవివిబద్ధమై వివిధరూపాలుకలిగి ఉన్నాయి ఇంద్రియాలు. కాబట్టి అవి అనేకములు. వేరువేరు ఇంద్రియాలకు వేరువేరు పరితృప్తి ఉంటుంది. కనుక విడివిడిగా ఒక్కొక్కపరితృప్తి నిజానికి అతృప్తే. అర్థాత్మా ఇంద్రియక్షేత్రంలో తృప్తి అనేది లేనేలేదు. ఉన్నది తృష్ణమాత్రమే. ఈ తృష్ణ ఎప్పటికప్పుడు లాల్కాలికంగా పరితృప్తిని వెతుక్కుంటూ ఉంటుంది; పొందుతూవుంటుంది. ఈ తృష్ణ, పరితృప్తి బహు సంఖ్యాకములు. అవి క్షణికములు; దృవములు కావు. కాబట్టి అవన్నీ కేవలం భ్రమ : సత్యం కావు. కర్మేంద్రియాల్ని, జ్ఞానేంద్రియాల్ని, అన్నింటినీ ఒక్కసారిగా పరితృప్తిపరచగలిగినప్పుడది ఆత్మపరితృప్తి ఔతుంది. కాబట్టి

అనాత్మభోగంకోసమైన ప్రతి ప్రక్రియలోనూ ఇంద్రియాలు ఆత్మయోగమునే వెతుక్కుంటున్నాయన్నమాటే. అట్టి ఆత్మయోగం లభించినప్పుడే ఇంద్రియాలకు నిజమైన సార్థకత అనుభూతం ఔతుంది. అంతవరకున్నూ ఇంద్రియాలు తమతమ ప్రత్యేకక్రియలయందు ప్రతిక్రియాభోగాన్ని భోగిస్తూ ఉండవలసిందే.

ప్ర : భోగానుభవంద్వారానే ఆచ్యాత్మికసాధన కొనసాగించాలనికదా మీ రనేది ; అయితే సాంసారికభోగాలేమీ అనుభవించకుండా ఎవరికీ ఆత్మయోగం ప్రాప్తించదన్నమాటేనా ?

జ : భోగానుభవం లేకుండానా ? అంటే — ఏదో ఒకానొక విషయ లాలసఅకృతార్థంగా మిగిలిపోయి భారరూపంగా నిలిచిపోయిందన్నమాటేగా! అనగా సాధకుని మనస్సులో....శౌండర్యాన్ని తృప్తిగా కళ్లువిప్పి చూడలేక పోతినే అనిగాని, పూర్తిగా సంగీతంవిని ఆనందించనైతినే అనిగాని, ఏదో ఫలానా స్ఫుర్యసుఖాన్ని అనుభవించలేదే అనిగాని....ఒక అభావం కెలకవేస్తూ ఉంటుందన్నమాట. ఈ అభావం ముక్తిసాధనకు ఒక ఆటంకం. అటువంటి కెలకను మనస్సులో అలా వుండనిస్తే ఆత్మవికాసం సుసంపన్నం కాజాలదు. అయినట్లు కనిపించినా ఒకనాటికి అది కూలిపోక మానదు.

ప్ర : మానవుడు ఎల్లప్పుడు కొన్ని హద్దులకు లోబడి జీవించవలసిన వాడు. కనుక ఎంత భోగానుభవం పొందినా ఏదోఒక లోటు అగుపించకుండా వుండదు. కనుక మనిషికి ఆత్మవికాసం అనేది అసంభవం అని చెప్పవలసిందేనా ?

జ : ఔను, హద్దు వుంది. బాహ్యపదార్థజగత్తులో ఈ హద్దును ఉల్లంఘించగలగటంగాని, దాన్ని నిర్మూలించగలగటంగాని సాధ్యంకాదు. అనగా ఈ ప్రపంచంలోని ఐతిహాసపదార్థాలతోటి సంయోగంద్వారా లభించే తృప్తి ఎప్పుడూ ఆత్మప్రేమా లకమైనదే. ఏదోలోటు మిగిలేపోతుంది; అది తప్పదు. అనంతము, అపరిమేయము అయినదానిలోగాని ఈహద్దు విలువైనకాదు. అంటే....ఈశ్వరప్రాప్తికోసం సన్నివిష్టములైన ఇంద్రియాల పరితృప్తి మాత్రమే సార్థకమైనది. లేకపోతే వ్యర్థమే. కనుకనే యోగసాధనద్వారా

అధించే ఆనందంముండు ధోగానుభవంలోవుండే రుచి తుచ్ఛముగా భావించబడుతున్నది.

ప్ర : ధోగానుభవం లేకుండా ఎటువంటి పరిస్థితిలోనూ ఎకాయోకి భగవత్ ప్రాప్తి సాధ్యంకాదని మీ రంటున్నారు. అయితే మరి రామకృష్ణ పరమహంస మొదలైన యోగిపుంగవులవిషమై మీరేంచెబుతారు ? ధోగాల ఆవశ్యకత వారితెందుకు లేకుండా పోయింది ?

జ : వారికిమాత్రం సాధన అనేది అవసరం లేకుండా పోయింది ; ప్రయత్నమే లేకపోతే జీవితంలో పురుషార్థమే లేదన్నమాట. రామకృష్ణుని జీవితంలో ఒక అన్యాయాతమైన ప్రయత్నం కనిపించదా ? ఆత్మయోగానికి దిన్నమైనది, ఏకాంచెమో ఇంద్రియభోగతుల్యమైనది లేకనేపోతే ప్రయత్నంయొక్క ఆవశ్యకత ఏముందీ ? ఇంద్రియాలెప్పుడూ స్వచ్ఛందవృత్తిని కాంక్షిస్తూ ఉంటాయి. ఎప్పుడూ వాటిని వశంలో ఉంచుకోవలసివుంటుంది.

ప్ర : అటువంటి ప్రయత్నంయొక్క ఆవశ్యకత వివేకానందునికి ఉంచే ఉండవచ్చు; అందులో ఆశ్చర్యంలేదు. కాని రామకృష్ణుడు పెండ్లా దిన భార్యను విడిచిపెట్టేసి వెళ్ళిపోయాడు. మీరు చెప్పినటువంటి ప్రయత్నం యొక్క ఆవశ్యకత ఆయనకేమీ వున్నట్లు కనిపించదు.

జ : పైపై వ చూస్తే అలాగే అనిపిస్తుంది. కాని లోతుకుదిగి ఆలోచిస్తేమాత్రం అలా అనుకోటానికి వీలేదు. ఏమైనా ఒక్కనంగతిమాత్రం విస్పష్టం : అంతస్థమైన భావం భగవద్భావమే. కనుక లోతుగా కొంతదూరం వెళ్ళాక, ఆతరువాత అక్కడినుంచి నడక అనాయాసంగానే సాగిపోతుంది. అందులో ఆశ్చర్యం ఎమీలేదు. సూదంబురాయిచేత ఇనుము ఆకర్షితం కావటానికి పెద్దప్రయాస ఏముంటుందీ ?

ప్ర : రామకృష్ణునికి ఆ భగవద్భావం చాల చిన్నవయస్సునందే సంప్రాప్తమైంది. సాధారణమానవుల కది జన్మంలా గడిచిపోతున్నా లధించదు. మీరు ఒప్పుకుంటారా ఈవిషయం ?

జ : అయితే కావచ్చు. రామకృష్ణుని నేను చూడలేదు. అయితే చాలమందిని చూచాను, చూస్తున్నాను. ఈ అందరిలోనూ అంతరాలు కనిపిస్తూనే ఉన్నాయి. ఇందుకు కారణం ఏమిటి ? వైవిధ్యం, విధిన్నత్వం—

ఇవి స్పృహలక్షణాలు. కాని అందువల్ల భగవంతునిలోనే శకలత, పక్షపాతం ఉన్నట్లు నేను అంగీకరించను. ఆయన సాధులు, దుష్టులు.... అందరియెడల సమానుడే.

ప్ర : రామకృష్ణునికి చిన్నతనంలోనే విరక్తి కుదురుకున్నది. అలాగే ఎవరైనా ఒకవ్యక్తికి జీవితంలో మొదటినుంచీ అది ఏర్పడివుండవచ్చు. అటువంటివానికి ధోగల్లో దిగబడిపోవలసిన అవసరం ఏముంది ?

జ : విరాగులు, విరసులు, ఎక్కడ అమరక్తులై ఉన్నారు, ఎక్కడి నుంచి వారికి రసోపలబ్ధి జరుగుతున్నది ? అదీ ఆలోచించవలసిన విషయం. బాగా తరచిచూస్తే వైరాగ్యం, వైరస్యం అనేవి కేవలం శబ్దాలుమాత్రమే అని తేలుతుంది. నిజానికి వారుకూడా ఈశ్వరునిలో అమరక్తులై, అక్కడినుంచి రసప్రాప్తిని పొందగలసామర్థ్యాన్ని కలిగివున్నారు. అదే వారి యోగం.

ప్ర : పూర్తిగా ఈశ్వరునియందే అనురక్తి కలిగివుండటం ఆసంభవంగా తోస్తుంది. అయినా ఒకానొకవ్యక్తి ఈశ్వరోన్ముఖుడౌతూవుంటాడు. అటువంటివాడు మధ్యలో ఈ ధోగాలు అవసరంలేకుండా పురోగామికాలేదా?

జ : కాజాలడనే నా అనుమానం. ఎందువల్లనంటే—ఉన్నదాని నుంచి విముఖుడై, లేనిదానివైపు వెళ్ళాలన్న ప్రయత్నం సఫలంకాజాలదు. పురుషునికి శ్రీతత్త్వం, శ్రీకి పురుషతత్త్వంకళ్ళయెదుట కనిపిస్తూనే ఉన్నాయి. ధోగాన్ని వివేదిస్తున్నామంటే ఆ తత్త్వాన్ని చాలవరకు శత్రుత్వదృష్టితో చూస్తున్నామన్నమాట. అది నాకు తలక్రిందువ్యవహారంగా అనిపిస్తుంది. అది మనల్ని ముక్తికి ఉన్ముఖంగా తీసుకువెడుతుందని నేను నమ్మలేను.

ప్ర : కాని మొదటినుంచీకూడా ఈశ్వరోన్ముఖుడైనవ్యక్తి గృహస్థాశ్రమాన్ని స్వీకరించవలసిందేననటంలో.... ఈశ్వరతత్త్వంద్వంద్యాత్మకమన్న భావం సూచితమౌతున్నదికదా? తిన్నసైన ఒకే సూటిమార్గం దారికితే ఈ ద్వంద్వం లేకుండానే పోతుందిగా !

జ : అదే గడ్డునమస్య. ఈశ్వరు డంటూవుంటే—ఈ విశ్వమంతా అతనిలోనుంచిగాక, అతనికి బాహిరంగా మరింతెక్కడినుంచి ఉడివడినట్టు? కనుక ఈశ్వరుడు, ప్రపంచం పరిష్కరం విరోధులుకారు. కనుక ప్రపంచంలో

నుంచే ఈశ్వరుని మనం పొందాలి. ఈ ప్రపంచంనుంచి మార్మొగంపెట్టి పోవాలనుకుంటేమాత్రం ఎక్కడికిపోతాం? అదే నాకు బోధపడటంలేదు. అందువల్ల చివరకు చేతికి నక్కెక్కడేమీ లేకపోగా, కృతార్థత చేరూరిలేదే అన్న వ్యథ మిగులుతుంది. జీవితం ఒక దోయకర్రలా తయారౌతుంది.

ప్ర : గార్హస్థ్యం స్వీకరించినతరువాత మళ్ళీ అంబులోనుంచి పారి పోవడం సంభవిస్తే ?

జ : సంభవిస్తే సంభవించవచ్చు. కాని అది నిశ్చయంకాదుగదా ? భవితవ్యం ఎలా జరగవలసివుందో ఆలా జరుగుతుందిగాని, ఇలా జరగాలి అని శాసించేందుకు మనమెవరం ? అటువంటి విరాగేగనక ఎవరేనా వుంటే భార్య అతనికి అనుగామినిగానే వుంటుంది. భార్య, సహచర్యువారిణి అయిన స్త్రీ పట్ల తాను శ్రద్ధాన క్తులుకలిగి మెలగలేననిగాని, ఆమెను కూడా కలుపు కుని తనమార్గంలో తోడుగా తీసుకపోలేననిగాని, అంత అవిశ్వాసం ఎందు కుండాలి ఆ విరాగికి ? వివాహము, భోగము అనబడేవి ఈశ్వరత్వానికి, లేక బ్రహ్మచర్యానికి విరుద్ధమైనవిగా భావించవలసిన అవసరంలేదని నాకు తోస్తున్నది. వైగా సముత్కృతము, సుదృఢము అయిన భావనగలవ్యక్తి వివాహం ద్వారా బలమునే పొందుతాడని నా నమ్మకం.

ప్ర : వివాహబంధనంనుంచి విడిపోయి మానవసేవలో జీవితం గడపదలచుకుంటాడు ఒక వ్యక్తి. దీనికి మీరేమంటారు ?

జ : వివాహంనుంచి తప్పించుకుందామన్న ఆలోచనతో ఆ యీ దోవలేవో అన్వేషించడానికి సిద్ధపడుతున్నావే....అయితే సృష్ట్యాదిలోకూడా ఆదాముతోపాటు ఒక అవ్వకూడా ఎందుకు ఏర్పడినట్టు ? మనకు ప్రపంచం లోనికి ప్రవేశం కల్పించగలిగినది ఒక్క వివాహసంస్కారమేనని నా విశ్వాసం. అందులో ప్రవేశించడానికి పూర్వమే ప్రపంచంలో ఈమార్గం అంతావంతూలేనిదన్నభావం శ్రద్ధాపూర్వకంగా మన మనసులో కుదురు కొన్నట్లయితే, అందుకు భయం లేక పిరికితనం కారణమని చెప్పడం నహేతుకం కాదు. ఎవరేనా యువకుడుగాని, యువతిగాని ఇరవయ్యోయేడు రాకపూర్వమే నాకు ఇరవై ఒకబోయేడు రావాలి అనిగాని లేక ఇరవై ఒకబో

యేడులో నేను ప్రవేశించను అనిగాని అనటం అజ్ఞానంతోకూడిన అర్థంలేని హాసం అనిపించుకుంటుంది. అది కేవలం అహంకారం. ఇరవయ్యోయేడు పూర్తిఅయితే ఇరవై ఒకదోయేడు దానంతట అదే వచ్చేస్తుంది. వివాహ సంస్కారపరిణతికూడా ఇటువంటిదిగానే నేను నమ్ముతున్నాను. 'నేను పిందెగా, కాయగా మారును' అని. పూవు మొండిపట్టుపడితే ఏం ప్రయోజనం? తన రూపసౌరభాలమీది మోహంగాని, తన నైజం మాసిపోతుందే అన్న భయంగాని అటువంటి అధికారాన్ని దానికి ప్రసాదించగలుగుతాయా? తనకు తాను ఫలరూపాన్ని పొందగోరని పూవు పూవుకాదనే నేనంటాను. ఎప్పుడూ ఒకేస్థితిని అంటిపెట్టుకుని ఉండజాలము. కాలధర్మాన్ని అనుసరించి పరిణామం వుంటుంది. బాలికులయొక్కగాని, బాలకులయొక్కగాని శరీరనిర్మాణంలో వయసుకు తగిన పరిణామం వస్తుంది. మరి అచంచా వ్యర్థమేనా? కాలం అంటే భయాన్ని గొలుపుతుంది బుద్ధి. అందువల్ల ముందడుగు వెయ్యటానికి బదులు మడమత్రిప్పి వెనుకముఖం పెడతాం. కాలపరిణతిని ఎదుర్కొనే సామర్థ్యం తగ్గుతుంది. స్మృతివలనం హెచ్చుతుంది. కాని పురోగమనాన్ని ఏవగించుకోకపోతే మృత్యువును ఆహ్వానించుకోటమే. సృష్టి కార్యక్రమంలో ఒకటినుండి అనేకమును ఆవిష్కరించవలసిన పని భగవంతునికి ఉండనే వుంది. గుణేతం కావటం చైతన్యంలోని సామర్థ్యంయొక్క ధర్మం. ఒకటి రెండు, రెండు మూడు అయితీరవలసిందే. ఇందులో భయ మెందుకు? నంకోచం ఎందుకు? ఇందుకు భిన్నంగా దారితీసే వేదాంతం యాపత్తూ ప్రమాదభరితమైనదే. మనల్ని ఒకేస్థితిలో అట్టిపెట్టి, కనిపెట్టి చూస్తూ వుండేందుకు కాదు ప్రకృతి వున్నది. విత్తనం విడిలి వొడిలి పోవలసివే....వృక్షం ఆవిర్భవించేందుకు. మనకున్న హద్దులోకూడా మనకైన అధికారం ఏమీలేదు. అందుచేత మనల్ని మనం నిరోధించుకోకూడదు. మనం వ్యాప్తి చెందాలి. విస్తరించాలి. కాలాంతరంవరకూ మనంమిగిలివుండాలి. ప్రత్యేకాదనవ్యారా వ్యష్టి తనను తాను సమష్టికి దానంచేసుకుంటున్నాడు. తవిధంగా వ్యక్తి సమష్టిగతుడౌతున్నాడు. ధర్మశాస్త్రాలు ఉన్నాయి; అవి నియమాల్నిగురించీ, నయనూన్నిగురించీ ప్రబోధిస్తున్నాయి. నిజమే, కాని అవి పైనపేర్కొన్న విషయాలకు విరుద్ధ



ములుకావు. విరుద్ధములని భావించటం ధర్మాన్ని అధర్మంగా భావించటమన్న మాటే. బ్రహ్మచర్యం అంటే ప్రపంచాన్ని బీడుపెట్టి వుంచేదికాదు. ప్రపంచాన్ని వచ్చవచ్చగా పండింపించేదే బ్రహ్మచర్యం. ప్రపంచాన్ని ఒక బీడు వడిన బంజరుభూమిగా తయారుచేసేందుకు మనం ఉద్యమించటం చాల పొర పాటువని ఔతుంది. మాతృత్వాన్ని మనం ఎందుకని ఇంతగా గౌరవిస్తున్నాం? అక్కడ ఔరం క్షీరరూపం దరిస్తున్నదికనుకనే! నెత్తురును పాలుగామార్చి పసిపాపకు ప్రాణంపోస్తున్నది కనుకనే! నిత్యం చూస్తున్నాము గమక అదొక చమత్కారం కాదని చులకనచేయడం తగదు. మాతృత్వాన్ని మనం అర్థం చేసుకోగలం, వాత్సల్యాన్ని మనం అర్థంచేసుకోగలం, కాని దానిపట్ల మనకు గల భార్యతల్లి మనమీద వేసుకోకుండాఉండే షరతుమీదనా మనం మాతృత్వాన్ని గౌరవించవలసింది? ఈ పిరికితనానికి—ఈ భీరుత్వానికి కూడా హద్దు ఉండాలి. పిరికితనాన్ని ప్రసాదించేది ధర్మం అనిపించుకోదు. అనంతము దివ్యము అయినదాన్ని స్వీకరించేందుకు శక్తిని ప్రసాదించేటటువంటిదే ధర్మం అనిపించుకుంటుంది. కోసి ముక్కలుచేసి జీవితాన్ని ప్రాస్వవరిచేటటువంటిదాన్నే ధర్మం అని చెప్పేటటువంటి ఇక అధర్మం అని పేర్కొనతగినది యేదీ ఉండదు.

ప్ర : టోగాల ఆవనరం లేకుండా యోగి అయిపోయిన ఏ ఐతిహాసిక వ్యక్తిని మీరు ఒప్పుకోరన్నమాటేనా?

జ : అటువంటివ్యక్తిని వెదకి ఆవిష్కరించవలసినపని నాకేముంది ?

ప్ర : టోగాల ఆవశ్యకత లేకుండానే కుకదేవుడు యోగి అయినాడని మనం వింటున్నాంకదా ?

జ : ఆయనలో ఒకవిధమైన శిశుభావం ఉంది. అందుచేత సిద్ధయోగులకు ఆదర్శమూర్తిగా ఆయన భావింపబడగలిగాడు. కాని బ్రహ్మచర్యం ఆయనలో పరిపూర్ణతను పొందివున్నట్లయితే ఆయన్ను అవతారపురుషులలో ఎందుకు పరిగణించరు? అంటే ఏకదేశీయమైన ఆదర్శాన్ని మూర్తిమంతం చేసేందుకే ఆయన ఉదాహరణ. ఆయనలో పూర్ణత్వాన్ని చూడగాని, ఆరోపించటంగాని పొరపాటు.

ప్రశ్న : అంటే నివృత్తి తనంతలాను సిద్ధిపొందజాలదన్నమాటేనా?

జ : ఔను; అది తనంతలాను సిద్ధిపొందాలన్నమాటకు అర్థంలేదు. అన్యక్తభావాపేక్షనుండి నివృత్తమైనచే వ్యక్తరూపంలో ప్రవృత్తిబొతున్నది. ముక్తిలోనే సిద్ధి. అది కర్మవ్యూహాగాక కర్మయందే సంభవమౌతుంది. కర్మనే జగద్భాషలో భోగం అని పేర్కొనవచ్చు. ఎందువల్లనంటే — అందులోనే ఇంద్రియాల యోగం అవసరింకాబట్టి.

## కామము, ప్రేమ, పాపము

ప్ర : ప్రాయిద్వలెనే మీరుహూడా కామేచ్ఛే అన్నింటికీ మూలమని భావిస్తున్నారా ?

జ : ప్రాయిద్వను నేను సమగ్రంగా ఎరుగను. కాని ఎరిగినంతవరకు మాత్రం నేనాయనతో ఏకీభవింపజాలనని చెబుతాను.

ప్ర : అంటే — మానవుని సర్వకర్మప్రోత్సాహం కామశక్తిని అంతర్వాహినిగా అంగీకరించరన్నమాటేగా :

జ : అదిలోనూ, అంతమందు నేను ఈశ్వరుని అంగీకరిస్తాను. ఇక మధ్యలో ఉన్నదని మనం అనుకుంటున్నది యావత్తూ సాపేక్షదృష్ట్యా మాత్రమే. 'కామం' అనబడేదాన్నిహూడా నేను అలాగే అంగీకరిస్తాను.

ప్ర : కామవాసనకు, ప్రేమకు ఏమైనా భేదం ఉన్నదంటారా : లేదంటారా ?

జ : సృష్టికి, స్రష్టకు ఏమి భేదం ఉంది ? కాని సృష్టిలో కొంత మాలిన్యం కనిపిస్తున్నది. కాబట్టి స్రష్టకూడా మలినుడేనా? ఇక్కడకూడా అదేసంగతి జ్ఞాపకంపెట్టుకోవాలి. ఒక చిత్రంలో ఉపయుక్తమైయున్న నలుపురంగు ఆ చిత్రంలోని భావాన్నికూడా నలుపుచేస్తుందా ?

ప్ర : నిర్మలమైన — పరిశుద్ధమైన ప్రేమకు ఉదాహరణగా మాతృ ప్రేమను అంటే మాతృవాత్సల్యాన్ని పేర్కొనవచ్చునా ?

జ : నర్వతా పరిశుద్ధత సిద్ధించేస్తే ఇంకా ఈ దేహం ఎందుకు ? నదేహావస్థలో తత్సంబంధమైన మాలిన్యం కనిపించే అవకాశం ఎప్పుడూ ఉంటుంది. ఎందువల్లనంటే ఆ అవస్థలో వ్యష్టిని సమష్టికి భిన్నంగా చూడటం పరిపాటి మనకు.

ప్ర : వాత్సల్యంలో పరిశుద్ధతకు స్థలనం ఎందుకుంటుంది ? భోగ వాంఛా ప్రేరితమైన దాంపత్యభావంకన్న ఆ వాత్సల్యం శ్రేష్ఠతరంకాదా ?

జ : అంటే పరిశుద్ధత అనేదాని పరిమాణంలోమాత్రం తేడాలు నర్వత్ర సంభవమనా నీ అధిపాయం ? అసలు వాత్సల్యంలోనే అంతులేని తాపతమ్యాలు ఉండవచ్చు. మమత మరీ ఎక్కువగావున్న తల్లి తన శిశువును రక్షించుకోవాలన్న చింతలో ఒకానొకప్పుడు ద్రూరంగాచూడ వ్వవహరించవచ్చు. ఇకపోతే దాంపత్యసంబంధంలో కొంచెం నిష్కామ పరత సాధించగలిగితే సాప్యికభావం ప్రకటంకావచ్చు. కాబట్టి మనకు ఇష్ట లై నవారికి ఇష్టమైనవిషయాలను గురించిన విచారణే ఉచితమని నా ఉద్దేశం. తత్త్వనిర్ణయానికి విధిన్నమై ఒకరు ఆపేక్షించని విచారణ సాధించేదానికన్నా బాధించేదే అధికం. అది ధర్మనిర్ణయమంటే సంగతము, ఉపయుక్తము ఔతుంది. కృష్ణ వ్యక్తిగతమైనది. కనుక ఒకానొకవ్యక్తినిగురించిన చర్చ అతడు ఆపేక్షించినప్పుడే న్యాయసంగతం కాగలదు.

ప్ర : అయితే మీరు భిన్నభిన్నములుగా వుంటున్న పలురకాల ప్రేమ సంబంధాలన్నింటినీ ఒకశ్రేణిలోవివిగానే భావిస్తారా ? ఒకదానికి మరోదానికి పెద్ద భేదం యేమీ ఉన్నట్లు మీరు ఒప్పుకోరా ?

జ : చెబుతున్నానుకదూ ; ఈసంగతులనుగురించి ఒక సిద్ధాంతాన్ని నిర్వచించవలసిన అనివార్యత యేమీలేదు. భాషయొక్క, పదాలయొక్క పరస్పర విస్తృతకోసం యేదో ఈవిధంగా కొంచెం పరిశ్రమచేస్తే గ్రహింప దగినవిషయం ఒకటి బయటపడవచ్చు. అలాగాక కేవలం వాదప్రియులమే అయితే.... ఒకోచోట జీవితాన్ని వికాసపంతం చేసుకోలేకపోగా దాన్ని మరీ నీరసపరచుకోటమే జరుగుతుంది. మూలశక్తి ఒక్కటే : అదే ప్రేమ ; అంటే అందరిలోనూ అత్మికమైన అభేదస్థితి ఒకటి ఉన్నదన్నమాట. కను

కనే పరస్పరఆకర్షణ ఉంది. అదే నానారకాలుగా అభివ్యక్తమవుతూఉంది, తల్లికీ, బిడ్డకూ మధ్యనున్న ఆకర్షణను వాత్సల్యం అంటున్నాం; ప్రీపురు ఘలమధ్యనున్న దాన్ని కామం అంటున్నాం; ఇలాగే అన్నీను. సర్వత్రా ప్రేమ ఉన్న హేతువుచేత అన్నిసంబంధాల్లోనూ ఒక సమమైన సామాన్యత ఉంది. దాన్ని విడిచిపెట్టిచూస్తేమాత్రం అన్నింటిలోనూ కనిపించేది విభిన్నతే. అంతేకాదు, ఒకేసంబంధంలోనే, ఒకచోట చిక్కన మరోచోట పల్లన---

అంతులేని వైవిధ్యం కనిపిస్తుంది. చిప్పకు ఏ యిరువురు దంపతుల దాంపత్య స్థితిలోనైనా సమానత్వంఉన్నదా ఉండదు. ఈవిధంగా భిన్నత్వం వైపే వెళ్లేట్టి యితే వ్యక్తిని, తత్కాలమునుపరిగణించవలసివుంటుంది. అంటే—ఆక్షణాన అతని పరిస్థితిని లెక్కలోనికి తీసుకుని, అది ఆవ్రచారంగా ఎందుకున్నదీ అనే చర్చచేస్తే సుసంగతంగా వుంటుంది. లేదా చర్చను అభేదంవైపు తీసుకువెళ్ళాలి. జీవితంయొక్క, జీవితానికి సంబంధించిన చర్చయొక్క గతిఎప్పుడూ స్థూలమునుండి సూక్ష్మమువైపు, విభిన్నత్వంనుండి యేకత్వము వైపు నడుస్తూఉండాలి.

ప్ర : ఇలా అభివ్యక్తములౌతూవుండే ఈ నానారకాల ప్రేమల కుభా కుభపరిణామములయందుకూడా విశేషఅంతరాన్ని మీరు అంగీకరించరా ? దాంపత్యప్రేమలో కనిపిస్తున్న అకుభపరిణామం వాత్సల్యంలో ప్రకటం కావటంలేదే :

జ : అన్నిప్రేమలు సహాయకములే. అన్ని స్వార్థములు అథవా అహంకారములు బాధాకరములే. అన్నిరకాల లౌకికప్రేమలయందు స్వార్థా హతివుంది, స్వార్థపూర్తి ఉంది. ఆ రెండింటి మిశ్రమములే లౌకికప్రేమలు అన్నీ. కాబట్టి అన్నింటిలోనూ సాధకబాధకాలు రెండూ కించిత్తుగా, క్వచిత్తుగా ఉండనేఉన్నాయి.

ప్ర : అయితే ఎందుకని మరి ఒకానొకయువకుడు చెళ్ళిఅయి పోవటంతోనే.... చిన్నప్పటినుంచీ తనను అంటిపెట్టుకునివున్న తల్లిని, అక్కచెల్లెళ్ళను త్రోసిపేసి, క్రొత్తగావచ్చిన భార్యయందే అత్యధికంగా ఆసక్తుడౌతున్నాడు ?

జ : ప్రేమయందు అశేషమైన దానం అనివార్యమౌతున్నది. కాని మనం 'చెడు'గా భావించేదికూడా మనలో చాలానే శేషించివుంటున్నది. ఈ చెడును మనం ఒక్కసారిగా ఇతర్లకు ఇచ్చివెయ్యటానికి ఇచ్చగించము. కాని భార్యకుమాత్రం ఈ శేషభాగాన్ని అందించకుండా మిగిల్చుకోవలసిన అవసరంలేదు. తప్పనిసరిగా అందించుకోవలసివుంటుందిచూడా. భార్యఅంటే అటువంటి సంబంధి అన్నమాట. అందువల్లనే దాంపత్యం ఒక ఘనిష్టమైన సంబంధంగా పరిగణింపబడుతున్నది. తల్లితోటి, అక్కచెల్లెళ్ళతోటి వుండే సంబంధం కొంచెం ఔపచారికమైనటువంటిది; అంత సర్వగ్రాహి కాదు.

ప్ర : అంత ఘనిష్టమైనదికాబట్టి అందులో స్థాయిత్వంకూడా అధికమేనంటారా ?

జ : ఏం ? స్థాయిత్వం ఎక్కువైతే ఇబ్బందేముంది ? కాని ఇంతకూ భార్యాభర్తలమధ్య కావట్యం, దాపరికం ఆరంభమైనక్షణంనుంచీ ఘనిష్టత క్షీణించిపోవటం మొదిలౌతుంది. చివరకు ఎంతవరదాకా వస్తుందంటే— ఉత్పటమైన అనురాగంతో ఆరంభమైన సంబంధం వికటద్వేషంలోకి దిగవచ్చు.

ప్ర : అటువంటి కావట్యం, దాపరికం పొడసూపనంతవరకూ ధోగ నక్తుడైన వ్యక్తికి కామవాసనలనుంచి విడుదలపొంది బయటపడే మార్గం దొరకదన్నమాటేగా; అతడు జీవితపర్యంతం విషయలోబుడై కొట్టుకుంటూ ఉండవలసినదేగా.

జ : చెప్పానుకదూ ; ధోగంలో సహజంగా నగంత్పైగాని, విండు తృప్తి లేదని, కనుక ధోగం ధోగంగానే వున్నంతకాలమూ అది ఆశాంతమే, ఆత్మప్రమే వ్యభాభరితమే. కాగా అది తప్పనిసరిగా వితృష్టాజనకము, విక్రయా జనకము అయి తీరుతుంది. యోగావశ్యకతకు దారితీయకుండా ఉండటంఅనేది ధోగంయొక్క వశంలోవున్న అంశంకాదు. అనగా ధోగంలోనుంచి ఒకనాడు యోగం ఉత్పన్నంకావలిసిందే. ఈ నమ్మకంతోనే మనం ధోగంవల్ల సహిష్ణువులంగా, సహానుభూతివరులంగా మెలగటం నేర్చుకోగలము.

ప్ర : ధోగమునుండి విత్పష్ట ఉత్పన్నమైనప్పుడు ధోగభాజనమైన వస్తువువల్ల లేక వ్యక్తిపట్ల కూడ తప్పనిసరిగా అసహ్యం కలుగుతుందా ?

జ : ఔను, అలాగూ జరగవచ్చు. కాని తప్పనిసరిగా కలగవలెనని లేదు. స్వయంగా ధోగమే అసహ్యన్ని పుట్టిస్తుంది. కాబట్టి ఏహ్యభాషం ధోగాన్ని ధ్వంసం చేయలేదు; పైగా దాన్ని మరింత పుష్టిపంక చేయవచ్చుకూడా. ధోగభాజనమైనవస్తువునందు ప్రేమ వున్నప్పుడే ధోగమునుండి విరాగం సంభవమాతుంది. అసగా భాష్యమీద వుండే ప్రేమే ఒక్కొక్కప్పుడు మనలో నిష్కామపరతను జాగృతం చేస్తుంది. పరస్పరధోగం వున్నంతకాలం అక్కడ ఏహ్యభావావీజాలుకూడా వున్నాయన్నమాటే. ధోగవిత్పష్టధోగభాజనమౌతున్న వ్యక్తియెడల విశ్వాస పూర్వకంగానే నాగుతున్నట్లయితే ప్రేమభావాన్ని పెంపొందించటంలోనే సహాయకారి ఔతుంది.

ప్ర : అంటే— మనిషి తన ధోగవాసనలపిషయంలో ఒక హద్దు, మర్యాద ఏర్పరించుకోవలసిన అవసరం లేదా ? తన ఇచ్చానుసారం ఆధోగ వాసనలబురదలో అంతకంతకు దిగబడిపోతూవుండవలసిందేనా ?

జ : హద్దు, మర్యాద ఎవరు ఏర్పరించాలి ? తనకు తానేగా : తనకు తానే ఏర్పరచుకుంటున్నాడంటే అర్థంఏమిటి ? ముందుగా అటువంటి ఇచ్చ ఒకటి కలిగి, తదనుసారమైన ప్రయత్నించేస్తున్నాడన్నమాటేగా : ఇచ్చాను సారమైన ప్రవర్తనకాదూ మరి అది ? కాబట్టి తన ఇచ్చానుసారమైన ప్రవర్తనలేనప్పుడే మర్యాద(లేక హద్దు) వినష్టమైపోతుందిని నా అభిప్రాయం. ఎందువల్లనంటే— హద్దులను, మర్యాదలను సృష్టించేది ప్రేమ. ప్రేమలేక పోవటమే ఆవి భ్రష్టంకావటానికి హేతువు. నిజానికి లోలోపల మనం ప్రేమస్వరూపులమే. కాగా ఆత్మానుసారమైన ప్రవర్తన మర్యాదాశీలమే ఔతుంది; సామాజికనియమాల్ని, హద్దుల్ని అదే నిర్మిస్తుందికూడా. దానివల్ల మర్యాద భంగమైపోతున్నట్టు కనిపించుతున్నదంటే అది ఒక భ్రమమాత్రమే. నిజానికి దానివల్ల భగ్గుమైపోయేది బూజుపట్టిన ఏదోఒక పాతసాంప్ర దాయమే. ఆ పాతసంప్రదాయం పోయాక దాని స్థానంలో ఒక సజీవమైన క్రొత్తరీతి, పద్ధతి కుదురుకుంటుంది.

ప్ర : వాననాశ్రమస్థికోసం మానవుడు యత్నిస్తున్నకొద్దీ అది నానాటికి పెచ్చుపెరిగిపోతూ, సర్వదా మర్యాదానియమాల్ని ఉల్లంఘిస్తూవుండటమే మనం ప్రపంచంలో చూస్తూఉన్నాం. అందులోనుంచి మనిషికి విడుదల పొందేదారి కనిపించకుండావుంది. అటువంటివ్యక్తికి మర్యాదానియమాల్ని జ్ఞాపకంచేసేందుకు మరోవ్యక్తి సాయపడగలడా ?

జ : ఏమాత్రం సాయపడలేడు. ఎంచువల్లనంటే — మరోవ్యక్తిచేర జ్ఞాపకంచేయించుకోవలసిన అవసరం ఏముందక్కడ ? మర్యాదస్తుడైన ఒక పురుషోత్తమునికి మర్యాదానియమాల్ని జ్ఞాపకంచేయటమా ? అలాగ అనుకోటమే చాల ప్రమాద హేతువు. కాని ఈ నా మాటల్లో యథార్థంగా పున్న అర్థమే గ్రహించాలి. అంటే - సహానుభూతి లేకుండా అందింపదదే సాయం గాని, ఉద్ధరిద్దామన్న ప్రయత్నంగాని నిష్ప్రయోజనం.

ప్ర : అటువంటివ్యక్తి ప్రవర్తనవల్ల ఆ ప్రభావం కొంత ఇతర్ల జీవితంపై పడవచ్చు. వాళ్ళకు కొన్ని కష్టాలు ఏర్పడవచ్చు. ఆకష్టాల్ని ఏవారింతుకునేందుకు వాళ్ళేంచెయ్యాలి మరి ?

జ : నీ సమస్య ఎప్పుడూ మరొకరిలోనించి ఉద్భవించదు. నీకున్న సమస్యను మరొకరిమీద వేసి పరిష్కారంపై పు పురోగమింపలేవు. ఏచారమనేది ఎల్లప్పుడు స్వకీయం. పరాత్పరవిచారం మిథ్య.

ప్ర : పరాత్పరనుగురించిన ప్రశ్నీముంది ? స్వకీయమై ప్రశ్నీ అడుగుతున్నాను. మనకు దగ్గరగావుండే ఒకానొకవ్యక్తి ఆచరణవల్ల మనమీద వచ్చినదే కష్టాలనుండి మనకు విముక్తిలభించే ఉపాయం ఏమిటి ? ఉదాహరణకు ఒక త్రాగుబోతు, వ్యధిచారి అయిన భర్తమూలాన భార్యకు వచ్చే కష్టాలు తొలగడం ఎలాగ ?

జ : అందుకు ఉపాయం ఏమిటంటే — (1) త్రాగుబోతు కేవలం త్రాగుబోతు, అవగుణుడు మాత్రమేకాదనీ, పైగా గుణవంతుడుకూడాననీ భార్య తెలుసుకోవాలి. అవగుణుడన్న భావనకంటే ఎక్కువగా గుణవంతుడేనన్న విశ్వాసము, ఆ గుణములపట్ల శ్రద్ధ కలిగివుండాలి. ఆ విశ్వాసాన్ని శ్రద్ధను ఎన్నడూ కోలుబోరాదు; (2) ఇలా వుండటంవల్ల...ఆమె తనకు

సంభవించే సకల కష్టాల్ని తేలిగ్గా సహించగలుగుతుంది. తనకువచ్చిన బాధల్ని అతనిమీదికిరూడా విసిరికొట్టి అతన్నికూడా బాధించదు. జ్వరంవచ్చిన పసిపిల్లవాడినివలె అతన్ని సేవిస్తుంది; (3) తరువాత అతనిచేత త్రాగుడు మాన్పిస్తుంది; (4) ఒకప్పు డామెచేసే నదువదేశంవల్ల మంచి లభించక పోగా వ్యతిరేకపరిచామం ఏర్పడవచ్చు. అప్పుడామె అతనికేమీ చెప్పటమే మానేస్తుంది. యథావిధిగా సేవిస్తూమాత్రం ఉంటుంది. అందువల్లకూడా వ్యతిరేకపరిచామమే సంభవిస్తున్నట్లు కనిపిస్తే....నా అంతస్సులోని సాధు త్వమువల్ల నాకు ఉండవలసిన నిష్క తగ్గిపోయింది కాబోలు !....నా సేవా తత్పరతలో లోపం వచ్చిందేమో !....అని తనకు తాను అనుకుంటుంది; అతనియెడల తటస్థురాలుగా వుంటూ....అతనివల్ల తనకుండవలసిన సంపేదన ఇంకా హెచ్చుకావలెనని కోరుకుంటూ....ఈవిధంగా తన్ను తాను సంస్కరించుకునేందుకు, సముద్ధరించుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తుంది..

ప్ర : ఇంట్లో భార్య ఉన్నాకూడా ఒకవ్యక్తి ఇతరత్రా తిరుగుతూ ఉంటాడు. అటువంటి కాముకతకు మీరేదైనా మనోవైఙ్ఞానిక కారణం చూపించగలరా ?

జ : అది అతని మేలుకోరేవారి ఆలోచనకు అందవలసినదే. నిశ్చయంగా అతడేదో ఒక ద్వంద్వంలోపడి కొట్టుకుంటున్నాడన్నమాట. ఆ వివశత అతనిలోవుంది అతనిచేత అలా ప్రవర్తించజేస్తున్నది. అతనియెడల మనం క్రూరంగా వ్యవహరించేట్లయితే అతడా దారినుంచి వెనక్కు మరలు తాడన్న సమ్మకం నాకు లేదు. అసలు కామం అనేది ఎప్పుడూ కేంద్రహీనమైనది. అది అన్నివైపులకూ పరుగెత్తుతూఉంటుంది. వ్యక్తియొక్క శ్రద్ధలో వుంటుంది కేంద్రం. శ్రద్ధలేనివాడు కామవివశుడు కాకుండా వుండటం అసంభవం. కొబ్బి సువు దేనికైతే కార్మణం అడుగుతూవున్నావో, అది నేను అకారణము లేక ప్రకృతము అని చెప్పినా ఇబ్బందిలేదు. భార్యను కామ్యవస్తువుగా, భోగ్యవస్తువుగా పరిగణించేట్లయితే, ఏదొంగదారినో ఉపవత్తికూడా వచ్చితిరవలసిందేగా ! భార్య అంటే సహధర్మచారిణి అనే పరిగణనవున్నప్పుడే అటువంటి అనర్థంనుంచి ముక్తి లభిస్తుంది.

ప్ర : శ్రద్ధ అంటే మీడిదేశం ?



జ : ఎందులోనైతే తనను తాను నమర్పించుకోవాలని—ఆ నమర్పణలో తనను తాను నిశ్చేషం చేసుకోవాలని వాంఛ ఉంటుందో అదే శ్రద్ధ. నేను పుచ్చుకోవాలి, నేను అనుభవించాలి అన్నది కామలక్షణం.

ప్ర : కామకవ్యక్తి ఎల్లప్పుడూ శ్రద్ధావిహీనుడుగానే వుంటాడా ?

జ : ఎల్లప్పుడూ కామకుడుగానే ఎవడూ ఉండడు. అసగా కామ కతకుకూడా ఒక హద్దు తదనుసారంగానే శ్రద్ధావిహీనతకూడా ఎల్లప్పుడూ ఉంది. ఉండదు. తెలిసిగాని, తెలియకుండాగాని అందరిలోనూ కించిత్తు శ్రద్ధ ఉంటుంది. ప్రతివ్యక్తికీ జీవితంలో ఏవరో ఒకానొక ప్రీవల్ల కామకతరన్న ఎక్కువగా భక్తిభావమే తొణికిసలాడుతూవుంటుంది. అటువంటి ప్రీ ఒకతె ప్రతివ్యక్తికీ అవశ్యం ఉంటుంది. అతడామెపాదాల్ని తలమీద పెట్టుకుంటాడు. ఆషెవల్ల అతనికి భోగవాంఛ కలలోకూడా ఉత్పన్నంకాదు.

ప్ర : కామకులను, భోగులనుకూడా మీరు పాపులుగా పరిగణించరా? ఇంతకూ కామకులంటేనూ, శ్రద్ధావంతులంటేనూ, వారివారి గతులనూ విడివిడిగా విడమరచి చెప్పతారా ?

జ : ప్రతివ్యక్తి తన ప్రేమసార్థకతను అనేకకాల సంబంధాల ద్వారా పొందుతున్నాడు. అవి అన్నీ పరస్పరం విశిష్టమైనవే. ఒకేవ్యక్తి ఒకరికి తండ్రి, ఒకరికి తోబుట్టువు, మరొకరికి పుత్రుడు, ఇంకొకరికి భర్త ఔతున్నాడు. ఈ అన్నిసంబంధాలకూ వాటివాటి మర్యాదలు ఉన్నాయి. అందుచేత ఇందులో ఏఒక్కటి నమగ్రమైన సంబంధం కాదని చెప్పవచ్చు. ఒకరియెడల ఆదరంచూపాలి, సేవించాలి. మరొకరిని లాలించాలి, ఐజ్జగించాలి. మరొకరిపట్ల వుండేది స్నేహం, సహానుభూతి. ఇంకొకరి యెడల కామం. సేవ, మమక, ఘ్నేహం, కామం. ఇవి నాలుగు చేరువేరు తల్వాలై నప్పటికీ, విడివిడిగా దూరంగా ఉండేవి అయినప్పటికీ, జీవితంలో వాటికి వేరువేరు గదులంటూ లేవు. అందుచేత వ్యవహారంలో తరచు గడవిడ కలుగుతూఉంటుంది. సాధారణంగా ఈ సంబంధాలన్నీ ఒకదాని కొకటి పూరకములే. కావి ఏకొంచెం ఏమరుపాటుగావున్నా ఒకదానిపై ఒకటి ఆక్రమణ సాగిస్తాయి. ఇలా వివిధ సంబంధాల పృథక్కరణంవల్లనే వదినా

అడుబిడ్డలమధ్య, అల్లెకోడళ్ళమధ్య, ఇంకా వారిపీరిమధ్య పొరుపులు పోట్లాటలు సంభవిస్తున్నాయి. సకామత్వం ఇలా ఒకరకమైన విపరీత ప్రవర్తనకు హేతువౌతుంది. దీని పరిణామం ఏమిటంటే — పురుషుడొకతెకు భర్తమరొకతెకు ప్రేముకుడు ఔతున్నాడు; లేదా స్త్రీ ఒకనికి భార్య, మరొకనికి ప్రేయసి ఔతున్నది. ఒకేస్త్రీకి... భర్త అనబడేవానిద్వారా చీత్కారం, తిరస్కారం లభిస్తుంటే మరోపురుషునిద్వారా సత్కారం, పురస్కారం లభిస్తున్నాయి. అదేపురుషుడు, అదేస్త్రీ; కాని ఆ యిద్దరిలోనూ ఒకరూపం అభ్యర్థనీయంగానూ, మరొకటి తిరస్కరణీయంగానూ కనిపిస్తున్నది. తండ్రి చేత తీవ్రమైన చెంపదెబ్బలు తినటానికీమాత్రమే యోగ్యురాలని భావించబడే ఒకానొక అడపిల్లపాదాలముందు తన హృదయపూజ యావత్తు సమర్పించుకుంటాడొక యువకప్రేముకుడు. ప్రతివ్యక్తీ తన సమగ్రప్రేమపరిపూర్ణతను అన్నివైపులా వెతుక్కుంటూ, పొందుతూ ఉంటాడు, ఈ సందర్భంలోనే అటువంటి వైచిత్ర్యాలు సంభవమాతున్నాయి. ఇందుకుగాను అతడు తన ప్రేమను అనేక విభావల్లోనూ, విభాగాల్లోనూ విభక్తంచేసుకుంటున్నాడు. ఇది ధోగియైన పురుషుని రీతి, గతి. ఇందులోని విషమపరిస్థితి స్పష్టంగా గోచరిస్తున్నది. ఇక యోగిఅయిన పురుషుడు అవిభక్తుడు. అతనికి అందరి యందు సమభావం ఉంటుంది. అతని రాగం విభక్తం కాదు; విషమంకాదు. అందుచేతనే అతనిలోని సమభావానికి విరాగపరిభాషనుకూడ అవ్యయింపజేస్తున్నాం. వై రాగ్యమంటే అసలైన అర్థం ఇదే. ఇందుకు ధిన్నమైన మరో అర్థమేదో చెప్పటం దాన్ని అపార్థంచేసుకోవటమే. ఉన్న చిన్న భేదం ఏమిటీ అంటే — అతనిలోని రాగము రాగముకాదు, ప్రేమ. అందులో ద్వేషానికి తావులేదు. అతని ప్రేమ అఖండము. వేరువేరు స్త్రీలపట్ల ఆది వేరువేరు రూపాలుగా ప్రసరించేది కాదు. అది ఒక్కొక్కరికీ అందరికీని సంపూర్ణ రూపంలో ప్రదత్తమాతున్నది. కనుక ఏకాంగమైన ఏ విశేషణంకూడా దాని పూర్ణభావాన్ని వ్యక్తంచేయజాలదు. దాన్ని ఎవరు ఏ రూపంలో గ్రహిస్తారో ఆరూపంలోనే పొందుతారు అని చెప్పవచ్చు. కృష్ణునియెడల రాధకుగల ప్రేమను ఏవిశేషణం సమగ్రంగా వర్ణించగలదు? అన్నిభావాలూ అందులో వున్నాయి; లేని భావం అంటూ ఏది లేదు. కనుక దాన్ని 'నిర్గుణం, అతీంద్రియం' అనికూడా అనవచ్చు.

ప్ర : పాపం అని దేన్ని అంటారు మీరు ?

జ : ద్వంద్వమే పాపం.

ప్ర : ద్వంద్వంనుంచి విముక్తికి మార్గం ?

జ : కర్మ వాక్కునుంచి, వాక్కు మనస్సునుంచి, మనస్సు ఆత్మ నుండి ఆదేశాన్ని గ్రహించి పాటిస్తువుండాలి. ఈవిధంగా మనోవాక్కర్మల ఐక్యత, తద్వారా ఆత్మయోగం సాధ్యమౌతుంది. ఇక దంద్వానికి శావు లేకుండాపోతుంది.

ప్రశ్న : శ్రీకృష్ణునియెడల రాధకుగల ప్రేమలో ప్రేయసీభావమేకదా వున్నది ? దానికి మరోరూపం ఎలా ఇవ్వగలం ?

జ : అంటే—అందులో వాత్సల్యం, భక్తి, మైత్రీభావం మొదలైన వాటికి అవకాశం లేదంటావా ? ఉహూఁ. నే ననూ అనుకోటంలేదు ! వారిది కేవలం కామోద్వేగంతోకూడిన సంబంధమే అయితే అందులో ద్వేషం, హింసకూడా తప్పనిసరిగా వున్నాయన్నమాటే. కాగా అది పవిత్ర పూజ్య భావంతో చూడదగినది కాదన్నమాట. నా ఉద్దేశంమాత్రం ఏమిటంటే — రాధప్రేమ అత్యంత సమగ్రమైనది. దాన్ని ప్రేయసీప్రేమగా మాత్రమే నిర్ణయించటం సబబుకాదు. అదికేవలం ఏకాంగీణమైన ఆధిప్రాయమే అవుతుంది.

ప్ర : రాధవిషయంలో కృష్ణుడు పరపురుషుడు. ఆమె అతన్ని ప్రేమించటంవల్ల ఆమెభర్తహృదయంలోనూ, భర్తగృహంలోనూ ఒక విరోధభావం, ఒక ద్వేషభావం వ్యాపించివుండదా ? అయినాకూడా అటువంటి ప్రేమను సమగ్రమైనదని మీ రెలాచెప్పగలరు ?

జ : ఆరంభంలో విరోధభావం ఉత్పన్నమై యుండవచ్చు. అది సంభవమే. కాని అది చివరిదాకా నిల్చివుండి వుండదు. 'సమగ్రం' అన్న విశేషణం వాడింది కేవలం ఒక్క రాధను దృష్టిలో పెట్టుకునే; మరేయితరుల దృష్టిని దృష్టిలోపెట్టుకొని కాదు. కాముకులవాంఛలోనే హింస, మృతాభావాలు అంతర్గృహితంగా ఉండనే వుంటాయి, కాని రాధవిషయంలోమాత్రం అలాకాదు.

ప్ర : రాధవిషయంలో అలా కాకపోవటం ఎందువల్ల ?

జ : అటువంటికాముకత అభావాన్ని, వియోగాన్ని సహించదు. ఒకప్పుడు పొంగులా ఉబికివస్తుంది; కాని మళ్ళీ కానేవటికి చప్పుగా చల్లారి పోతుంది. అందులో ఒక పోటీభావం తప్పనిసరిగా ఉంటుంది. దానిఅడుగున వైషమ్యమే ఆధాపీతం. రాధజీవితంలో ఇటువంటి లక్షణాలేమీ లేనేలేవు. కృష్ణనిమీది భక్తి....కృష్ణుడు దగ్గులేకపోతే ఎప్పుడైనా ఆమెహృదయంలో సన్నగిలిందా? లేక ఆమెజీవితంలో ఆది ఎట్టవైషమ్యాన్నిగాని తెచ్చిపెట్టందా? లేదు. అటువంటివేమీ జరగలేదు. కనుక అటువంటి ఆమెప్రేమవ్యాపారాన్ని ఏకాంగమైనదిగా అధిప్రాయపడలేము. దాన్ని సమగ్రమైనదిగా నర్వాంగీకరణముగా అంగీకరించి తీరవలసినదే.

ప్ర : అయితే కృష్ణునియెడల రాధకుగల ఆకర్షణ మామూలు యువతీ యువకులమధ్యనుండే ఆకర్షణకన్న భిన్నమైనదిగా భావిస్తున్నారా ?

జ : ఔను....

ప్ర : ఎందువల్ల ?

జ : ఎందువల్లనంటే—సాధారణయువతీయువకుల్లో కావచ్చే పరిణామం అక్కడ లేదు కాబట్టి. ✓

ప్ర : రాధకు కృష్ణునిపైగలిగిన ఆకర్షణకు వెనుకవున్న కారణం ఏమిటంటారు ?

జ : ఇది కఠినమైన ప్రశ్న. బహుశః కృష్ణుని వ్యక్తిత్వమే ముఖ్య కారణమై ఉండవచ్చు.

ప్ర : పవిత్రప్రేమను మాత్రమే ఆకర్షించజాలిన అటువంటివ్యక్తిత్వం ఏ యే తత్త్వాలతో సమీహితమై ఉంటుంది ? ఈవిషయాన్ని మీరు విడమరించి చెప్పగలరా ?

జ : పవిత్రత అనే శబ్దం మళ్ళీ 'రుచి' 'అరుచి' అనే భావాల్ని తెచ్చిపెడుతున్నది. మామూలుగా మనం ప్రేమను వేరు వేరుగదుల్లో విభక్తం

చేశాం; శరీరంపున్నచోట అపవిత్రతను. అది లేనిచోట పవిత్రతను ప్రతిష్ఠిస్తున్నాం. నేనుమాత్రం సమస్యను అలా చూడను. అపరిపూర్ణత అనగా తృప్తికొరత అనే నా అభిప్రాయం. పరిపూర్ణమైనది --- అంటే ఆత్మార్పణమందు తనదీ అన్నదేదీ.... తన అంగాలనుకూడా.... మిగుల్చుకోకుండాపుండేది ఏదో అదే సత్యమైనది. పవిత్రతకుకూడా అది ఆదర్శమైనది. పవిత్రత అనబడేది దాన్ని కప్పవేయజాలదు. రాధప్రేమను అపవిత్రమని చెప్పలేము. పైగా అది పవిత్రత అనబడేదానికన్న మించిపోయినటువంటిది. అది పవిత్రమైన దనిమాత్రమే పనికి వూరుకుండటానికి వీలేదు.

ఇకపోతే 'ఇటువంటి సమగ్రప్రేమను ఆమెలో ఉత్పన్నంచేయజాలిన శక్తి అవతలవ్యక్తిలో ఏమివున్నది?' అనే ప్రశ్న! అందుకు జవాబుగా కృష్ణుని పేరు ఉదహరించబడే చాలు. అంతకన్న ఎక్కువగా వ్యాఖ్యానింప బూసటం అనవసరం. పూర్వకరాలవారు శ్రీకృష్ణుడంటే భగవంత్ స్వరూపమే అనుకున్నారు. అలాగే వారు ఆయన్ను చూడటం సంభవించింది. రాని శ్రీకృష్ణుడంటే ఒక సశరీర సీమిత వ్యక్తిగానే పరిగణించేవారికి కృష్ణ నామంతో సంతృప్తి ఎలాకలుగుతుంది? కాబట్టి కృష్ణనామం ఉదహరించి వంతమాత్రాన చాలదు; రాధహృదయంలో అటువంటి సమగ్రమైన, పవిత్రమైన ప్రేమను ఉత్పన్నంచేయజాలిన శక్తికి.... మనకు అర్థమయ్యే పేరొకటి పెట్టవలసిన స్థితి ఏర్పడింది. కృష్ణునిలో ఒక నిష్కామకామన ఉంది, ఒక ప్రపుల్లజీవనావేగం ఉంది; అహంకృతివాసన లేదు. అతనిలోని ప్రేమ స్వకీయమైనదిగా గాక, మానసియముగా ప్రసరించింది. ఆ ప్రేమలో ఆయన తనకోసమని యాచించినదేమీ లేదు. అది కేవలం ప్రకృతమైవున్న ఒక అనందకర్షణ.... అంటే.

ఈతత్త్వం వీకుగాని, నాకుగాని, సామాన్యంగా అందరికీ అననుభూతము, అపరిచితము అనుకోటానికి వీలేదు. సాధారణంగా అది అందరికీ జీవితంలో అనుభవంలోకి వచ్చేటువంటిదే. మనం ఎల్లవేళలయందూ ఇంద్రియాదీనులముగానే ఉండిపోము. అతీంద్రియప్రేమ అనబడేది అనుభవంలోకి వచ్చే క్షణాలు కొన్ని అందరికీ అప్పుడప్పుడు లేక ఎప్పుడో

ఒకప్పుడు లభిస్తూనే ఉంటాయి. అట్టి అతీంద్రియప్రేమ నై జంచేత (అహం చేత) కప్పబడిపోయేది కాదు. నై జమే (అహమే) అందులో మునిగిపోయి అంతర్నితమౌతుంది.

మనకు ఏక్షణంలోనో ఎప్పుడో కానంతసేపు అనుభూతమయ్యే ఇటు వంటిభావం శ్రీకృష్ణునిలో మిక్కిలిగా స్థిరీభూతమైవున్నదని విశ్వసించటం శ్రద్ధాయుక్తమైన మనస్సుకు అసంభవంకాదు.

ప్ర : కనుక ఆవిధంగా స్థాయీరూపంలో వుండే మానవీయమైన ప్రేమనే మీరు 'యోగం' అంటారా ?

జ : ఔను.

ప్ర : అటువంటి యోగియైన పురుషునికి అందరియెడల ఒకేభావం వుండాలి కదూ ? ఒక్క రాధే అన్ననూచేమిటి, సమస్తవిశ్వమూ అతనికి రాధామయాంగానే కనిపించివుండాలి కదూ ?

జ : ఇంద్రియాల మధ్యమం (medium) ద్వారా మనకు విభేదం గోచరిస్తున్నది; కాన 'అభేదానుభూతి' అంటే దానివల్ల కేవలం గుడ్డితనం వహించటంకాదు. అభేదంలో విభేదం సమీహితిమైవుంది, విలువ్తంకాదు. అనగా మామూలువ్యవహారాల్లో తిరుగుతూవుండే మనిషివలెనే వ్యవహరిస్తూ వుండటం యోగికి దుస్వరంకాదు; పైగా చాల తేలిక. వ్యావహారికప్రవర్తన భేదదర్శనంమీదనే ఏర్పడుతుంది. అభేదానుభూతిపై వుండే శ్రద్ధవల్ల ఇంద్రియ దర్శనం వినష్టంకాదు; పైగా విస్పష్టం ఔతుంది. అట్టి దర్శనసాపేక్షత (relativity) ప్రతిక్షణమూ ప్రత్యక్షంగా ఉంటుందికాబట్టి తత్సంబంధమైన బంధనం మాత్రమే అతన్ని అంటకుండా నశించిపోతూఉంటుంది. దాని ఉపయోగమాత్రం సమాప్తమైపోదు.

ప్ర : ఇంద్రియాలద్వారా కనిపించే విభేదంవల్ల, 'అభేదానుభూతి' అంటే కేవలం గుడ్డితనం కాదు—అనటంలో మీ ఉద్దేశం ఏమిటి ? లౌకిక వ్యవహారం యోగికి సహజం ఎలా ఔతుంది ? అభేదానుభూతివల్లవుండే శ్రద్ధవల్ల ఇంద్రియదర్శనం విస్పష్టం ఎలా ఔతుంది ? ఇంద్రియాలద్వారా

ప్రవృత్తుడు అయిన యోగికి బంధనం సడలిపోవటం ఎలాగ? ఈవిషయా లన్నీ నాకేమీ బోధపడటంలేదే!

జ : ఇంద్రియాలద్వారా మనకు అనేక రంగులు, ఆకారాలు, స్వభా వాలు ప్రతీతమౌతున్నాయి. తల్లి, తోబుట్టువు, ఆలు, కూతురు; పచ్చన, నలుపు, తెలుపు; చిన్న, పెద్ద; ఉచ్చము, నీచము—ఈ మొదలైనవన్నీ ఇంద్రియాలయందు ప్రవర్తమానమౌతున్న బుద్ధిద్వారా గ్రహిస్తున్నాం. యోగంలోని ఆధేదనిష్ఠ అంటే అభిప్రాయం....ఈ భేదాత్మకప్రతీతి అనుప లభిమైపోవాలనికాదు.

భేదాత్మకప్రతీతి వుంటూనే, అడుగున అభేదాన్నిరూడా గుర్తించిన యోగికి నమస్వయసాధన చాల సులభమైపోతుంది. చిన్నాపెద్దల మధ్య, ఉచ్చనీచాల మధ్య, ఇల్లాలుతోబుట్టువుల మధ్య, నలుపుతెలుపుల మధ్య వైరుధ్యాన్ని భావించే సంకటావస్థలో అతడు పడడు. రుచిధంగా లౌకిక వ్యవహారప్రవర్తనము ఇతర్లకంటే అతనికే ఎక్కువ సహజం ఔతుంది.

భిన్నభిన్నములైనవి ఎక్కడివక్కడ తమతమ స్థానాల్లోవుంటూ, పరస్పరం ఒకసికొని, రగడచేయకుండావుంటే—అక్కడ దృష్టి విస్పృష్టం అయేఅవకాశమే ఉంటుంది.

విభేదం రాగద్వేషాల్ని ఉత్పన్నంచేస్తూ, ఒకరిలో రతి, మరొకరిలో జుగుప్స, నృష్టిస్తూఉన్న లావున వైజ్ఞానికదృష్టి ఉండదు; సమభావం నశించి పోతుంది; వ్యక్తికి కాలు, చేయి ఆడవి నీరసపరిస్థితి ఏర్పడుతుంది. యోగి పురుషునికి ప్రతిఒక్కపరిస్థితి ఒక అధిష్టానం. ధోగవృత్తి ఏర్పడిందంటే ఆ పరిస్థితి అతనికొక తెప్పలాంటిది ఔతుంది.

ఏమిటి? ఇంకా నీకు విషయం ఇదివరకటిలాగ అస్పృష్టంగా లేదని భావించవచ్చునా నేను?

ప్ర : ఏ ఒక్క పరిస్థితి యోగిపురుషునికి బంధనమౌతువు కానప్పుడు మరి ఇతర్ల సుఖదుఃఖాల ప్రభావం తనపై పడకుండాకూడా అతీతుడుగా వుంటాడా?

జ : ఉండదు. కాని వాటివల్ల అతనికి ఉత్తరోత్తరా ఆత్మసామరస్యం

వీర్పడుతుంది. లాంతరు వెలిగిస్తాం. లోపలి దీపపు ప్రకాశాన్ని చిమ్మి అడ్డగించదు సరిగదా, బైటికి ప్రసరించేందుకు సహాయకారి బొతుంది: లోపలి దీపాన్ని సురక్షితంగా వుంచుతుంది. యోగిపురుషుని విషయంలోకూడా పరిస్థితి చిమ్మివంటిరూపాన్నే తాలుస్తుంది. అర్థాత్మా అది అతన్ని బంధించదు; స్వస్థునిగా, ప్రకాశవంతునిగా చేస్తుంది. వాంఛాగ్రస్తుడైన కామకపురుషుడైతే ఆ పరిస్థితిపరిదితో అమాంతంగా డీకొని దాన్ని జడంగా, నర్థంగా తయారుచేస్తాడు. నిషేధపూర్వకంగా డీకొని దాన్ని మొద్దుబారి పోయేలాగ చేస్తాడు. స్వీకారపూర్వకంగా ఆస్త్రియతచూపి దాన్ని సమైక్యం చేసుకోడు. టోగవృత్తికి, యోగవృత్తికి గల మూలవిభేదం ఇదే. దీన్ని అర్థంచేసుకొనటంలో కష్టం ఉండనక్కర్లేదు.

ప్ర : సుఖదుఃఖాలచేత ప్రభావితమౌతుకూడా ఒక వ్యక్తి అత్యసామరస్యాన్ని, బ్రహ్మానందాన్ని, ద్వంద్వాతీతసుఖస్థితిని ఎలా పొందగలడు ?

జ : ద్వంద్వాతీతమైన అవస్థ అంటే— అది సుఖస్థితికాదు, దుఃఖస్థితి కాదు. అదొక అవిర్భవనీయమైన ఆపస్థ. యోగావస్థ అనబడేదాని సంపూర్ణ అర్థంలో నిర్వయితము, నిర్బంధము ఇమిడిఉన్నాయి— అని భావించేందుకు వీలేదు. మరి అది ఎలాంటిదీఅంటే— ఆస్థితిలో అతనికి సంబంధించినంత వరకు చ్వైతంగాని, ద్వంద్వంగాని అన్నివైపుల విముక్తమై ఏకస్థమై యేరా గ్రమై. తాను, భగవంతుడు. ఆత్మ, పరమాత్మ అనబడే చ్వైత— ద్వంద్వ రూపంలో ఉంకిపోతుంది. ఇటువంటి అగాధమైన వ్యథను, వియోగాన్ని సుఖస్థితి అనాలో దుఃఖస్థితి అనాలో నేను విర్జయించలేకపోతున్నాను. ఈ స్థితి ఇతర్ల సుఖదుఃఖాలనుంచి తెగత్రైంపులు చేసుకుని పోయి దూరంగా వెరుగా విరాజమానమయ్యే స్థితి రాదు. పైగా వాటితో ఉత్తరోత్తరా యేకి కరణమును పొందజాలినది. కాగా.... జీవాత్మ-పరమాత్మల మధ్యనుండే ఈ విరహచేదనకూడా ఉండని ఆ నితాంత నిర్మల కైవల్యావస్థను శబ్దిరూపంలో ఈ నోటితో నే నెలా వర్ణించగలను ?

ప్ర : ఇతర్ల దుఃఖంతో ఉత్తరోత్తరా యేకిభావం పొందుతుందంటే మీ ఉద్దేశం.... సాధారణమావపునికన్నా యోగిపురుషుడు ఎక్కువ వేదవ



అనుభవిస్తాడనేగా? ఇతర్ల దుఃఖాలను పురస్కరించుకుని అలా ఆందోళితుడు కావటంలో ఈశ్వరీయమైన న్యాయంపట్ల అశ్రద్ధ ద్యోతకం ఔతున్నది కదా?

జ : లేదు. ఈశ్వరీయమైన న్యాయాన్ని స్వబుద్ధికి ఆకళింపుచేసుకోజాలిన అసమర్థతే ద్యోతకం ఔతున్నది. ఈ అసమర్థత అనే పెట్టుబడినుంచి వ్రయత్నం ఆరంభమౌతున్నది. వ్యక్తిలోని ఈ అసమర్థత భగవంతుడిచ్చినదే. ఎందుకిచ్చినట్లు? మానవుడు నిరంతరం జీవితాన్ని పురుషార్థసాధనలో వినియోగిస్తూ, కాలానికి సార్థకవికాసాన్ని కలిగిస్తూ ఉండాలనే. అకర్మణ్యత్వాన్ని నాస్తికతాలక్షణంగా పరిగణించవచ్చు. ఆస్తికభావంలో నిరంతరము ప్రబుద్ధకర్మాచరణ ప్రస్ఫుటితమౌతూ ఉండవలసిందే.

ఔను. వేదనే భక్తుని మూలధనం. దాన్ని అతడు భగవంతుని పరమప్రసాదంగా స్వీకరిస్తాడు. విశ్వంలోని సమస్త వేదనాభారమూ తనదిగా మోయగలిగేందుకే అతని సాధన. ఇక అలా కాకపోతే మిగిలింది అహంకారమే. ఆస్తికత్వంకాదు.

ప్ర : ఈశ్వరుని మోక్షం తన అసమర్థతను గుర్తించిన కారణంచేత మానవుడు తాను చేసేదియొపత్తూ.... "ఈశ్వరుని ఆజ్ఞ ఎంతవరకే అంత వరకేగాని ఆ పైని నా వశం కాదు" అన్న దృష్టితోనే చేస్తాడు; అందువల్ల పనిలో స్వకీయమైన వట్టుదల వుండకూడదు. నిఃపేక్షదృష్టితో చేయాలి.... అంతేనా?

జ : ఔను. ఆస్తికత్వంకారణంగా అతినిలో కృషిమాండ్యం ఏర్పడే అవకాశం లేదు అయితే.... కర్మత్వహంకారంకూడా అతనిలో ప్రవేశింపజాలదు. ఆత్మాభిమానంతోకూడిన వట్టుదల వుండదు. పలానక్తి వుండదు. ఎటువంటి నిరాశగాని, ఉద్వేగంగాని ఉండవు. బుద్ధిసంబంధమైన, ఇంద్రియ సంబంధమైన జ్ఞానంలోనూ, శ్రద్ధాగతవిశ్వాసంలోనూ, కొంచెం వ్యత్యాసం ఉండకపోదు. ఈ వ్యత్యాసాన్ని తొలగించుకోవాలన్న వికలతలో—అర్థాత్మా ఇంద్రియగతమైన బుద్ధిని శ్రద్ధాస్థితివరకూ సముద్ధరించుకునే సాధనలో—మంచి అతని సమస్త ప్రయత్నము బయటకు వస్తుంది. ఆంతరికవికలత

అతని కర్మణ్యదీక్షను ఉద్దిష్టంచేస్తుంది; అరిపోనీయదు. లోలోపలి ప్రాణాల వివశతలోనుంచి ప్రేరణలభిస్తూన్న హేతువుచేత అతని కర్మ బాహిరములైన ఆకాంక్షలచేత కళంకితంకాదు. చిక్కుల్ని తెచ్చిపెట్టదు; వాటిని తొలగించేస్తుంది.

ప్ర : ఆంతరికవికలతలోనుంచి ఉత్పన్నమయ్యే సర్వాత్మప్రేమ తనకు తానే కర్మయొక్క ప్రధానోద్దేశ్యాన్ని నెరివేర్చటంలేదా? శరీరంద్వారా కర్మ క్షేత్రంలో ప్రవృత్తుడుకావటం సిద్ధపురుషునికీకూడా తప్పదా?

జ : కర్మ అంటే ఒక ఉద్దేశ్యం కాదు. అథవా కర్మలో ఏదో ఒక ప్రత్యేకమైన ఉద్దేశ్యం అంటూనూ ఉండదు. జీవనస్థితికే అది అనివార్యమైనది. లేవటం, కూర్చోటం, తినటం, త్రాగటం, ఊపిరిపీల్చటం, ఆలోచించటం, చింతన—ఇవన్నీకూడా కర్మలే. ఒక్క క్షణంకూడా శరీరం కర్మహీనమై జీవించజాలదు. బహుశా కర్మ అంటే మీ ఊహ....రాజకీయ క్షేత్రంలో వినబడుతూవుంటే బృహత్కర్మ, లేదా యోజనాబద్ధకర్మ అని కాబోలు! ఆదిశనుండి కర్మకల్త్యాన్ని గ్రహింపబూనటం నా అధిప్రాయాలకు దూరమైపోవటమే. ప్రేమవికలతలోనుంచి ప్రేరణపొందిన కర్మ చిన్నదై నాచాల గొప్పదే అనిపించుకుంటుంది. ఆకాంక్షజన్యమైన ప్రయత్నంలోనుంచి బయలుపెడలిన బృహత్కర్మకూడా కానంతవిలువైనా లేనిదేకావచ్చు. కాబట్టి ప్రేమనుండి దూరంగావెళ్ళి, జీవనసారం యావత్తు కర్మయందు వివియోగింపగోరుతున్నానని భావించవద్దు. కాని ప్రేమ ఏనాడైనా కర్మహీనంగా వుండి సార్థక్యత పొందగలిగినదా? ప్రేమ సేవాకావాన్ని జాగృతంచేయకుండా, సేవాకర్మను సూచించకుండా ఉండనేవుండనేరదు. దాని చరితార్థత అందులోనే ఉంది.

ప్ర : శరీరంలోనించి స్వతహాగా ప్రేమ వెల్లివిరుస్తూ, ప్రాపంచికచింతలేమీ స్పృశించకుండా, వ్యక్తిని బ్రహ్మానందంలో లీనంచేసుకునే సిద్ధావస్థ మానవునికి శరీరంవుండగా ప్రాప్తించటం అసంభవమా?

జ : శరీరంలోనించి స్వతహాగా ప్రేమ వెల్లివిరుస్తూ ఉండటమంటే—కంటి చూపులోనూ, చేతి పనుల్లోనూ, కాలి నడకలోనూ—ఇంకా అన్నిటి

లోనూ అదే బయటికి కనిపిస్తూఉండవలెనేగా : మెదడులోని ఆలోచనలన్నీ ప్రేమచేత ఆప్లావితాలు కావలెనేగా : అంటే—అందులోనే తేలిపోతున్నదిగా : శరీరంకోసం శారీరకవ్యాపారాల నిర్వహణమును చాలించుకోవలసిన అవసరం లేదని. శరీరం అంటే అర్థం ఏమిటి ? ప్రపంచం అని కాదూ : భౌతికఅర్థంలో శరీరం కొంత పుచ్చుకుంటుంది, కొంత ఇస్తువుంటుంది. ఆహార విహారాలు, శ్వాసప్రశ్వాసలు శరీరంతోపాటు అంటిపెట్టుకునే వుంటాయి, కాబట్టి శరీరం ఉన్నంతకాలమూ అలాకీకంగా తయారు కావాలన్న ఆశ అనవసరం. భగవంతునిది ఈప్రపంచం, కాగా వ్యక్తి ప్రావంచుకుడే అవటం భగవత్ ద్రోహం ఎందుకౌతుంది ? భగవంతుడే లేకపోతే ప్రపంచమేలేదు. కాబట్టి భగవంతుడినీ, ప్రపంచాన్నీ శత్రువులుగా నిర్వచించి పోరాడించినందువల్ల ఏమీ ప్రయోజనం కనిపించదు. ఆశరీరుడైననాడు ఆకర్మణ్యత్వం దానితోపాటు నహజంగానే లభిస్తుంది. కాని సశరీరావస్థలో వున్నంతకాలమూ నహజంగా కర్మప్రవృత్తుడు అవటంలో వైపరీత్యం ఏముంది ? కర్మేలేకపోతే ఇక ఆధ్యాత్మరక్షణ ఎలా సాధ్యమో నాకు బోధపడటంలేదు. భక్తి, ప్రేమలు శరీరంద్వారా ప్రకటమౌతూ అనాయాసంగా కర్మస్వరూపం పొందుతాయి. భక్తి తత్పరిమైవుంటే, అది కర్మక్షేత్రంలో ప్రఫుల్లమై, ప్రకటంకాకుండా వుండజాలదు.

ప్ర : సశరీరుడైకూడా యోగి తన ఆత్మను పరమాత్మతో సమైక్యం చేసుకుని, తాను పరమాత్మతో తదాత్మ్యమును అనుభవించగలిగినప్పుడు అతడింకా చేయవలసిందీ, పెట్టవలసిందీ ఏముంటుంది ?

జ : భగవంతుడు లీలామయుడు; అతనిలో ఐక్యమై తదాత్మ్యాన్ని పొందినప్పుడు ప్రవృత్తి వుండజాలదని ఎలా విర్ణయించగలవు ? అతడు లీలామయుడు. వ్యక్తికి లీలావిహీనుడయ్యే అధికారం ఎక్కడిది ? ఆనక్తి, విరక్తి లేని కర్మే లీల.

# ప్రేమ, రోమాన్సు, నివాహం

ప్ర : ఈనాడు పరిపాటియైపోయిన ప్రేమవివాహాలు సఫలమా? తున్నా యంటారా ?

జ : సఫలంకావటంలేదు. ఆలోచిస్తే సఫలంకాజాలవని కూడా తోస్తున్నది. ఎందువల్లనంటే—వివాహవిషయంలో తల్లిదండ్రుల, గురుజనుల, బంధువుల సహాయోగము, ఆశీర్వాదములంత అవసరమైనదేమీ కాదు ప్రేమ(ఆకాంక్ష)తీవ్రత. వివాహం అనేది ఒక సామాజికసంస్థ. దానిద్వారా....సమాజానికి....ఒక 'యూనిట్' అనదగిన కుటుంబం అవకరిస్తుంది. వివాహమనేది కేవలం ఒక పురుషునికి, ఒక స్త్రీకి మాత్రమే సంబంధించినదని భావించటమూ, ఆ సిద్ధాంతం ఆధారంగా వివాహాన్ని జరిగించటమూ చాల పొరపాటు. ఆలాచేస్తే వివాహానికి భూమిక సామాజికముగాక, కామకమే ఐపోతుంది. ఇక ఆటువంటి వివాహంలో సఫలత ఎలా ఉంటుంది ?

ప్ర : ఏం ? సఫలత సిద్ధించటంలో ఇబ్బంది ఏముంటుంది? ఆ యిద్దరికీ....ఒకరు లేకపోతే ఇంకొకరికి జీవితం భూన్యప్రాయమేనని అనిపిస్తున్నప్పుడు....వారు పరస్పరం ఒకరొకరిని పొంది....తమ కల్పనలను సరిచించి సుఖంగా జీవించలేరా ?

జ : కల్పనల ననుసరించా ? ఉహూ. సుఖంగాజీవించలేరు. ఆ కల్పనల ననుసరించి కర్మక్షేత్రంలో దిగేసరికి, సుఖానికి బదులు వారిచేతికి అందేది దుఃఖమే.

ప్ర : కర్మక్షేత్రంలో వారికి ఉత్పన్నమయ్యే ఆటంకాలేమున్నాయి?

జ : అది వారి కల్పనలను త్రుంచివేస్తుంది. తమ కల్పనలను పరిహసిస్తున్నరూపంతో వాస్తవికత లేచి ఎదురువస్తుంది. దానితో వారిలో కోపశాపాలు రేగుతాయి. రునరునలు బయలుదేరుతాయి. ఇదివరకు ప్రేమఉండినచోట ఇప్పుడు ఘృణాభావం పుట్టుకొస్తుంది. అసలు ఎవరైనా మాయాలుగా ప్రేమించేది వ్యక్తినికాదు; వ్యక్తి అనే ఉపలక్ష్యన్ని. ఈనంగతి మరచిపో

కూడదు. ఎక్కడైనా ఆసక్తి పూర్వకంగా కేవలం వ్యక్తినే సమాదరించ దోతే ఎదురయ్యేది నిరాశే. కల్పన మంచిదే; అది వ్యక్తిని దోషాలనుంచి దూరంగా పైకి తీసుకుపోయి కేవలగుణగణాల్లో నిలుపుతుంది. కాని కామం కేవలగుణగణాలతోనే సాగదు. దానికి సశరీమైన వ్యక్తి అవసరం. కాబట్టి కర్మక్షేత్రంలో మనకు ఎదురుపడే వాస్తవికత కల్పితాధర్మానికి భిన్నంగానే కాదు, విపరీతంగాకూడా ఉంటుంది. చాల సుందరమైనదపి పరిగ్రహించిన దానిలో ఆసుందరత కనిపించటం మొదలౌతుంది. ఇకనప్పుడు క్షేణజనకము, పాపజనకము అయిన ద్వంద్వం ఉపస్థితమౌతుంది.

ప్ర : ఎదురుగా సుపరిచితంగా వ్యక్తి కనిపిస్తూవుంటే ఉపలక్ష్యన్ని ప్రేమిస్తున్నామంటారేమిటి ?

జ : ఎదురుగా కనిపిస్తున్న వ్యక్తి అంటే — ఉపలక్ష్యమన్నమాటే. లక్ష్యం వ్యక్తే అయితే ప్రేమ మళ్ళీ స్థానాంతరం పొందకూడదు. కాని ప్రేమ కాలక్రమేణా ద్వేషాన్ని కలిగిస్తున్నదంటే, లేదా అది రానురాను నీరసించిపోతున్నదంటే — ఎందువల్ల ? ప్రేమకథలన్నింటిలోనూ మనకు తెలియపస్తున్న అంశం ఏమంటే — ఎక్కడెక్కడ ప్రేమవున్నట్టు కనిపిస్తున్నదో అక్కడల్లా దానిలక్ష్యం దాన్ని మించినదే. అనగా తాత్కాలికంగా ఆదర్శంతో సమంగా కనిపించేదాన్నే (అనగా వ్యక్తిని, అనగా ఉపలక్ష్యన్ని) తెలిసో, తెలియకో మనం ప్రేమిస్తూఉంటాం. ఆ ఉపలక్ష్యముద్వారా మన కలలు మనముందు ఒక చిత్రంలోవలె రూపుకట్టి కనిపిస్తాయి. ఆ ఉపలక్ష్యం ద్వారా మనం మన హద్దుల్ని అతిక్రమించి విముక్తులమౌతున్నట్టు సంభావించుకుంటాం; మనలోని ఊద్రత విశాలావకాశంలో ఎగిరిపోతున్నట్టు అనుభవిస్తాం; ఇలా ప్రేమచేత బలవంతాన అటువైపు ఆకర్షింపబడతాం. కాని ఇక్కడ ఆ లక్ష్యం ఆధానమాత్రంగాకూడా కనిపించకపోయేసరికి, అనలది ఇక్కడ దుర్లభం అయ్యేసరికి, (పైన చెప్పబడిన) ఈ ఉపలక్ష్యము విరక్తి కారణమైపోతుంది. అర్థాత్మా మనం కోరినా, కోరకపోయినా, మన ప్రేమ ఒక విశిష్టవ్యక్తిపై మాత్రమే నిల్చివుండకుండా నిర్విశిష్ట సమష్టిలోనికే వెళ్ళిపోతుంది.

ప్ర : ప్రేమకుబదులు రెండో వ్యక్తినుండికూడా ప్రేమ తప్పనిసరిగా అకర్షితమౌతుందా ?

జ : రెండో వ్యక్తిసంగతి మనం ఆలోచించటాడదు. ఎందుచేతనంటే రెండో వ్యక్తిగా పరిగణించి ఎవరివిగురించి మాట్లాడుతున్నావో (నీ భావన ప్రకారమే) అవ్యక్తికి ఆ వ్యక్తి ప్రథమమేగా! కనుక ప్రథమంగా పరిగణించే అధ్యయనమైన పిచ్చాలణ సాగించవలసివుంటుంది. అనగా ఇతరము గురించి మనం ఏమీ నిశ్చయపూర్వకంగా చెప్పనేకూడదు. అలా చెప్ప బూనటం....ఆ రెండో వ్యక్తిలో స్వకీయమైన స్వత్వం ఏమీలేనట్టు భావించట మౌతుంది. కాని స్వకీయమైన స్వత్వం ఏకొంఁముఁలేని వ్యక్తి ఎక్కడా వుండదు. ఒక వ్యక్తియొక్క అంతర్గతవియమానికి ఉన్నంగా అవ్యక్తి ద్వారా యేమీ జుగదు. కాబట్టి మన ప్రేమ ఆ రెండో వ్యక్తిచేత యేమి చేయిస్తుంది అనే ప్రశ్నకు లావేలేదు. మనప్రేమ మనకు విస్తృతవి, ఉద్యారా మనకు ప్రసన్నులను చేకూరుస్తుంది. అంతవరకేచాలు. ఇక శోషించినవానిలో (అంటే ఎన్నటివారిలో) వచ్చే పరిణామం గురించిన పట్టుదల తెలివితక్కువ; నాస్తికత అనిపించుకుంటుంది. పరిణామం చెయసుకోవాలన్న ఆసక్తిలోనూ పట్టుదలలోనూ ఏం కనిపిస్తున్నది? ఇతరకు వారివారి స్వత్వాలను నిలుపు కునేందుకు పరాకాష్ఠా మనం ఇవ్వసిష్టవడటం ఉండవలసిమాట. అది తప్ప. అది హింస అంటే! తనుక ద్భ్రువిచారం, ఉత్పాదనం పుగతంగా ఉండనే కూడదు. అవి ఎప్పుడూ స్వగతంగా ఉండాలి. స్వగతంగా పున్నప్పుడే విజంగా అవి సమష్టిగతములౌతాయి. ఎందుచేతనంటే ఒకటిలో ఉన్నదే అన్నింటిలోనూ ఉన్నది; పిండమందున్నదే బ్రహ్మాండమందునూ ఉన్నది.

ప్ర : ఒకవ్యక్తియొక్క ప్రేమప్రభావం మరోవ్యక్తిపై పడుతుంది కదా!

జ : ఎందుకు పడదు? తప్పకుండా పడుతుంది. ఒక్క ప్రేమప్రభా వమేకాక, దానితోపాటు ఇంకా అనేకవిషయాల ప్రభావంకూడా పడుతుంది. లాను ఒకరకమైన ప్రభావాన్నిగాని. పరిణామాన్నిగాని ఇతరలో తీసుకురావా లని కోరుకునే అధికారం ఎవరిప్రేమకు ఉండదు. ప్రేమయొక్క సార్థకత ప్రేమయందే—ఫలితమునందుకొదు.

ప్ర : ప్రేమిస్తున్న వ్యక్తిని రెండో వ్యక్తి ప్రేమించకనేపోవటంకూడా ఉంటుందా ?

జ : ఉండవచ్చులాగే కనిపిస్తుంది. అంతేకాదు, ప్రేమిస్తున్నవ్యక్తిని ఆ ప్రేమసాత్రమైన వ్యక్తి తిరస్కరించటం, ద్వేషించటం కూడా కనిపిస్తునే ఉంది. అయినప్పటికీ ప్రేమ ప్రేమను ఉత్పన్నంచేయజాలదు అనే అవిశ్వాస పూర్వకమైన నిర్ణయానికి అవకాశంలేదు.

ప్ర : ఒకవ్యక్తిలోని ద్వేషభావప్రభావం రెండో వ్యక్తియొక్క ప్రేమపై కూడా పడుతుందా లేదా ? అప్పుడా ప్రేమ ద్వేషంగా మారిపోదా ?

జ : శక్తి ద్వేషంలో ఉన్నదని నేను ఒప్పుకోను. ప్రేమలోనే శక్తి ఉన్నదని నా విశ్వాసం. ప్రేమయొక్క వివర్యయమే ద్వేషం. ద్వేషానికి ఒక స్వతంత్రమైన అస్తిత్వం లేదు. అందుచేత అది ప్రేమను జయించలేదు. దాన్ని చిచ్చిన్నంచెయ్యలేదు. ప్రభావాన్ని గురించి విచారించవలసివస్తే.... చివరకు ద్వేషమే ప్రేమప్రభావాన్ని అంగీకరించవలసివస్తుంది. ప్రేమ స్వయం భువు. ద్వేషం ఒక ఆలంబనం లేకుండా జనింపనేజాలదు; అది ప్రతిక్రియ. కనుక నశించిపోవలసినది ద్వేషం; జయించవలసినది ప్రేమ. ప్రేమ ఎల్లప్పుడూ అవ్యర్థం. కనుక వేరేవిధమైన భయానికి తావులేదు. ప్రేమకు దురులు ద్వేషమే ఎదురౌతూవుంటే—ఆ ద్వేషం ఆ ప్రేమిస్తున్నవారి హృదయాల్ని విషపూరితం చేస్తున్న సందర్భాలు ఉన్నాయి. అందుకు కారణం— ఆవ్యక్తుల పరస్పరప్రేమ ఆ ప్రేమే; అనగా అహంకారతత్వమిశ్రితమై సాగుతున్నదన్నమాట. లేదా ఇలా చెప్పవచ్చు : వారి ప్రేమ, ఆనక్తి అహంకారమిశ్రితం కావటంవల్ల చంచలంగా అస్థిరంగా వ్యవహరిస్తున్నదన్నమాట. ఇంతకూ ఏమైనాగానీ, ఈ తంటాలు, చిక్కులన్నింటియడుగునా ప్రేమ తన వ్యథ ద్వారా పరస్పరఉపలబ్ధిని ఏకాంచెమో సుసంపన్నం చేస్తూనే ఉంటుంది. సంయోగంకంటే వియోగమే అధికంగా ప్రీతిపదము ఔతున్నవాడే ప్రేమకుడుకదా ?

ప్ర : ఈ ప్రేమే వివాహంగా పరిణమిస్తే ఆ ప్రేమ విచ్చినమై పోతుందని మీరన్నారు. ఇద్దరువ్యక్తులమధ్య యదేష్టమైన పరిచయం

వుంటుంది; కల్పనాత్మకభావాలు లేవనుకుందాం; అప్పుడు వారి ప్రేమ నిలకడగా వుంటుందంటారా ?

జ : ఏం ? కల్పన ఎందుకుండదు ? ఉండితీరుతుందనే నా ఉద్దేశం. కల్పనేలేకపోతే రొమాన్సేవుండదు. వివాహాల్లో రొమాన్సు తక్కువగావుండి, వివేకం హెచ్చుగావుంటే—పరిణామంకూడా ఆ హెచ్చుతగ్గులదామాషాను అనుసరించి ధిన్నంగానే వుంటుంది. నిజానికి శుద్ధవివేకం బ్రహ్మచర్యంలోనే ఉంది — దానంతటదే ఒక బ్రహ్మచారి. అక్కడ వివాహప్రసక్తే ఇంచుమించు అసంగతం. ఇక శేషించినదానిలో ఏకొంచెమో వలపుకోరికల ఆకర్షణకు లావుఉండనేవుంటుంది. ఆ హద్దువరకూ ప్రతివివాహంలోనూ కొంచెం నిరాశ, నిగ్రహం పొడసూపకతప్పదు. కాగా గార్హస్థ్యం ఒక సుఖవంతమైన వెళ్లి కాదవీ; తపస్సుకూ, సాధనకూ లావుగల ఆశ్రమం అనీ నాకు అనిపిస్తున్నది.

ప్ర : రొమాన్సుస్థితి అంటే మీ ఉద్దేశం? ఈస్థితిలో ప్రేమికా ప్రేమకుల పరిస్థితి ఎలాంటిదని మీ లాభ్యం ?

జ : పరిస్థితి అనేటువంటిదక్కడ ఇంచుమించు లేనేలేదని చెప్పవచ్చు. అక్కడ వుండేది ఒక తీవ్రమైన తరంగాల అలజడి— గమనం కాలచక్రంలోగాక మనస్సులో వున్నట్టు : ఒక్కక్షణంలో మనస్సు ఆకాశాన్నీ, సాతాశాన్నీ రెంటినీ చుంబిస్తుంది. ఎగిరిపోతుంది, వెళ్ళి సూర్యగోళంలో వుంటానన్నట్టు; ఆవెంటనే జారిపడుతుంది : ఆగాతవరకరూపంలోకి త్రోవ చేసుకుంటున్నట్టు. అదీ రొమాన్సుపరిస్థితి అంటే. దాన్ని ఏ నియమమూ, ఏ తర్కమూ అర్థంచేసుకోజాలదు. అక్కడ వుండేదంతా విరోధాభావ, అంతా వైచిత్ర్యమే. అక్కడ లోపలవుండేదొకటి, బయటికి వ్యక్తమయ్యేది దానికి పూర్తిగావ్యతిరేకము. హృదయంలోని అంగీకారం నోటితో చెప్పబడదు. మనోవాంఛలోని తీవ్రత సిగ్గుతో సంకోచంగా తయారౌతుంది. ముందుకు సాగడానికే వెనుకడుగు వడుతుంది. చూడటానికే కళ్లు మూతలుపడిపోతాయి. ఏవనీ అక్కడ స్వాధికారపూర్వకంగా సాగదు. మనోబుద్ధింద్రియరణ్ణువు గబగబి ఎగిరిపడుతూవుంటుంది. దాని ఐక్యత క్షణంలో వెయ్యిసార్లు చిప్పి వ్నమై మళ్ళీ వెయ్యిసార్లు వెనవేసుకుంటున్నట్టు కనిపిస్తుంది. ఆనమయంలో



సాక్షాత్కారమునకు ఎంతవరకు వెళ్ళినా, విశ్రాంతి చెందకుండా దుస్సాధ్యం. కొంచెం చొప్పులంటే -- ఏది ఆధారంగా మనం జీవిస్తున్నామో ఆ మానమూ, దేనివైపు మన బ్రతుకు సాగుతున్నదో ఆ ప్రణయమూ -- ఈ రెంటిమధ్య ఒక మహాధారతయుద్ధం సాగుతున్నదన్నమాట! ఆ రెండూ తమ ఆమోతుమైన ద్వితీయస్థితిని ఏర్పరచుకునేందుకు సిద్ధమైనట్లు రెండూ ఘోరంగా తలపడతాయి: ఏ ఒక్కదానికీ తెలియదు: తన్ను తాను నాశనంచేసుకోగోరుతున్నదో, రెండవదాన్ని నాశనంచెయ్యగోరుతున్నదో. ప్రేమసంబంధమైన ఈ సంగ్రామాలను సాంచం చేయడం కష్టమైన వాడెవడూ లేడు. అందులోనే కవి తన న్యూస్పాలను, తత్కవేత్త తన తల్లాన్ని వెతుక్కుంటూఉంటారు. జీవనసారసత్యం యావత్తు నిర్ణయించేటట్లుగా చరమమర్మరూపంలో అక్కడే ప్రస్తుతించడం జరుగింది. అందులోకి చొచ్చుకొనిపోయి నావంటివాడు ఇంకా సవిస్తరంగా చెప్పవలసిందేమిట?

ప్ర: రొమాన్సుస్థితిలోనే వుంటూ ప్రాప్తికోసం ప్రయత్నించకపోవటం -- అనేది సంభవమేనా ?

జ: ఎవరికీ సాధ్యంఅయితే వాడు ఉంటాడు; ఉండనీ, కాని త్రికాలస్థాయి అయిన రొమాన్సు ఈశ్వరప్రేమే అని నా కనిపిస్తున్నది. అది ఎల్లప్పుడూ లభిస్తునేవుంటుంది. ఇంకా లభించేందుకు మిగిలిరూడా వుంటుంది. ఇక మిగతా రొమాన్సులన్నీ ఆస్థలితాలని నేను అంగీకరించలేను. వ్రతీ ఆదర్శవాదమూ ఒక రొమాన్సే. కాని తగవత్ ప్రేమకు భిన్నమైన ఏ ఆదర్శప్రేమా జీవితవర్తంతమూ నిల్చివున్నట్లు కనపడదు. రసభంగంచేసి, విషాదాన్ని మిగిల్చి తాను తొలగిపోతుంది. జనగానీ ప్లేటో (ఒక గ్రీకు తత్వవేత్త) నిర్వచించిన ప్రేమలో నాకు చెరువుపీఠీ కనిపించదు.

ప్ర: ఒకవేళ హఠాత్తుగా రొమాన్సులో పడిపోయి ప్రాప్తితాపనను బలవంతాన అణచుకున్నట్లయితే -- దాని పరిణామం దమనరూపమైన అనిష్టకారే జరుగుదా ?

జ: ప్రాప్తికోసమైన ప్రయత్నం వెనకాల లేకనేపోతే రొమాన్సు రానేరదు; వచ్చినా నిలనదు. న్యూస్పాలంలో కల్పనకు లభించినదానిని

యథార్థరూపంలో కర్మేంద్రియాలసహితంగా పొందాలని మన శరీరంమాత్రం ఎందుకు కోరదు ? రొమాన్సు స్వయంగా సూక్ష్మభోగం. స్థూలభోగం దాని వెన్నంటే ఎంచుకుండదు ?

ప్ర : రొమాన్సులో సూక్ష్మభోగం ఎలా వుంటుంది ? అందులో తన్ను తాను ఇచ్చివేసుకోవాలనీ, తాను విలువైపోవాలన్నభావనేగా ప్రధానంగా ఉండేది ?

జ : ఇచ్చివేసుకోవటంలో సుఖం లేదామరి ? ఆ రసాస్వాదనను భోగం అని ఎంచుకనకూడదు ? బ్రహ్మానందం అన్న శబ్దం వున్నదికదా మనకు ? ఆనందం అనేది భోగం ఎందుకుకాదు ? ఈ దృష్ట్యా 'భోగం' అనేశబ్దం పవిత్రవంతంకూడా డౌతున్నది. భగవంతుడికి అప్పాయిఅపీ చేయించి, గుడిలో భోగంచేస్తున్నామని చెబుతున్నాంకదా ! అందులో ఎటువంటి పాపనభావం ఇమిడివున్నది ! విరక్తుడైన సన్యాసితో 'అన్నం తినండి' అని చెప్పం; 'ఈ భోగం స్వీకరించండి' అని పలకటమే సముచితం. అర్థాత్మా రసాన్నీ, భోగాన్నీ నిషిద్ధములుగా భావించరాదు. రొమాన్సు శబ్దం ఆమూలాగ్రమూ రసమయమైనది. అందులో రసం ఉంది; అసలు అదే రసం అని చెప్పటం, మరింత సత్యం. సూక్ష్మమైనదికాబట్టి వికారవిముక్తం కూడాను. దాన్ని అగ్రాహ్యమని భావించటం మనల్నిమనం ప్రాస్య పరచుకొనటమే.

ప్ర : అప్పుడు ల్యాగప్రేరితమైన రొమాన్సుకూ, స్థూలభోగానికి భేదం ఏముంది ?

జ : స్థూలానికి, సూక్ష్మానికి ఉండే భేదమే.

ప్ర : అయితే మరి రొమాన్సులో భోగం, భోగంలో వికారం ఎలా సంభవిస్తాయి ? ఎందుకని ?

జ : అంటే... ఉత్సర్గవరాయణమైన రొమాన్సులోనుండి వ్యధిచార రూపమైనభోగం ఎలా పొడసూపుతున్నది ? — అనేగా నీప్రశ్న ! ఎంతో వట్టుదల, దానివల్ల క్రోధం, అద్దానివల్ల హింస.... అంతేగాక ఇంకా నానా సమయాలనూ ఉత్పన్నంచేస్తున్న వ్యధిచారం రొమాన్సులోనుంచి ఎలా బయలు

వెడలుతున్నది?—అనేకదూ నీవడిగేది? మనలోని అహం విరైయైక్తిక భావంతో ఎంతవరకు స్ఫూర్తిమంతమైయుంటుందో ఆ యవస్థవరకే దాన్ని రొమాన్సు అంటాం. ఎప్పుడైతే స్వయంగా అహమే దాన్ని ప్రేరేపింప మొదలిడుతుందో.... అంటే ఏక్షణంనుంచి అందులో కర్తృత్వభావం ప్రవేశిస్తుందో.... అక్షణంనుంచి వికారంకూడా వచ్చేసినట్లే భావించవచ్చు. అందు చేతనే కర్తృత్వభావాన్నీ, ఫలాపేక్షనూ త్యజించి కర్మచెయ్యవలెనన్న ఆశయం. అటువంటి అవస్థలో ధోగం ఉంది; కాని వికారంలేదు, బంధనం లేదు. ప్రాప్తి 'నాకు' అన్న భావమూ, కోరిక 'నాది' అన్న భావమూ అహంభావంలో ఉన్నాయి. కనుక బంధనం, వికారం అహంభావంలోనివే. మనలోనుంచి అహంకృతి ప్రసరించిందంటే వికృతికూడా ప్రసరించినదన్నమాటే. ప్రస్తుతనమస్యకూడా అదే. రొమాన్సు శక్తిని చేకూరుస్తుంటే ధోగం ఆ శక్తిని క్షయింపచేస్తూఉంటుంది. కాని రొమాన్సు వట్టి గాలిలా కంటాడకుండా ఉరుకోదు. అది దైహికంకావాలని కోరుకుంటుంది. దైహిమాకాగానే దాని వేగంలో చాల తీక్షణత వచ్చేస్తుంది. అందుకనే చెబుతున్నాను: వ్యక్తిప్రేమించటంమాత్రమే చాలదు; దానితోపాటు ఈశ్వరప్రేమకూడా తప్పనిసరిగా వుండీతీరాలి. ఈశ్వరునివట్టి మన రొమాన్సు అమరమై అవ్యాహతంగా సాగుతుంది. అటువంటి ఐశ్వరీయప్రేమే లేకపోతే వ్యక్తి ప్రేమ తప్పనిసరిగా చిక్కులు తెచ్చిపెడుతుంది. ఈప్రకారమైన మానవ ప్రేమకే ధోగవదం అనిపిస్తుంది. అప్పుడెక్కవగా ద్యానం ఈశ్వరునియందు లగ్నమైవుంటుంది; మవిషి కర్మలాచరిస్తూ ఉంటాడు. ఈ ఇరుదరులనూ ఒరసికొంటూనే జీవనప్రవాహం సాగిపోతూవుండాలి అని నా ఉద్దేశం. ప్రతివ్యక్తి జీవితానికీ ఈ రెండుతీరములూ ఉంటాయి—ఒకటి ఆదర్శము, రెండవది వాస్తవికత; ఒకటి ప్రేమపాత్రము, రెండవది ధోగపాత్రము. ఈరెండూ లేక జీవితం అసార్థకమావుతుంది. ఈరెండు ఒడ్డులనూ హఠాత్తుగా కలిపివెయ్యాలని ప్రయత్నించటం జీవనవిनाశహేతువే. ఒడ్డేలేకపోతే అది సముద్రం అన్నమాట. అక్కడ ప్రవహించటమనేది లేనేలేదు. కాని సముద్రభావనకూడా మళ్ళీ భూమి అరంభమయ్యేచోట అంతమైపోతుంది. ఈ విధంగా సముద్రానికీకూడా ఒడ్డుఉన్నట్టు ఒప్పుకోవచ్చు, ఒడ్డులేదు అంటే

—ఆకారంలేదు అని అర్థం. అంటే ఒక రూపమే లేదన్నమాటే. కల్పన అక్కడికెలా చేరుకుంటుంది? సమయాన్ని తనలో సమాప్తంచేసుకున్న మహాకాలమేమో అది! తనలో అసత్యం స్వయంగా పరిపూర్ణమైపోయివున్న పరమసత్యమేమో! ఈవాక్యాలుకొన్ని అతర్క్యములుగా గోచరిస్తున్నాయి కాబోలు. నేను చెప్పదలచుకున్న అంశం ఏమంటే—రెండు ఒడ్డుపెట్టుకుని వాటిమధ్య మన జీవితం సాగుతూ ఉంటుంది. ప్రతివ్యక్తి జీవితానికీ ఇది అనివార్యమని నేను అంగీకరిస్తున్నాను—ఒకరియెడల ప్రేమ, మరొకరితో ఘోగం.

ప్ర: అహంకృతిని, కర్మత్వాన్ని మీరెలా సమన్వయపరుస్తారు?

జ: వేరే సమన్వయం ఎందుకూ? ఆరెంటిని నేను ఒకేఅర్థంలో ప్రయోగించాను. 'నేను' అనుకోటం అహంకృతి. కర్మతమన్నా 'చేసే వాడు'....నేను....అని అనుకోటమే.

ప్ర: ప్రేమ వ్యధిచారంగా ఎలా మారుతుంది? ఊభను ఎలా ఉత్పన్నంచేస్తుంది?

జ: దీనికి జవాబు ప్రత్యక్షంగానే ఉండాలే. ఆక్రమించాలన్న ఉద్దేశం తదేకమైన ప్రేమలో ఉండదు; అహంకృతప్రేమలో వుంటుంది. వ్యక్తి తన్ను తాను ప్రేమకు అధీనంచేసుకోడు. అందుమూలాని తాను ప్రేమించు తున్నట్టుగా భావించుకుంటాడు. అక్కణ్ణించే చిక్కులు ఆరంభమౌతాయి. కర్మ ఏదీనీ కేవలం నాచేతనే అవదు. ఉపాదానము, నిమిత్తము, సహాయో గము మొదలైన అనేక యితర హేతువులుకూడా వుంటాయి. నేనే కర్మను అని భావించుకొనటంవల్ల ఉపాదానాదులకు ఇవ్వవలసిన మహాత్వము నివ్వ కుండ నేను చ్యుతుడనుకావచ్చు. ఆవిధంగా కర్మలో అజాగ్రత ఏర్పడు తున్నది. 'యోగః కర్మసుకౌశలం' అను వాక్యం ఈ అర్థంలోనే చెప్పబడింది. అనాసక్తిద్వారానే కౌశలం సిద్ధిస్తుంది. అనాసక్తులమైనప్పుడే కర్మకు సంబంధించిన ప్రతి అంగమువట్ల సావధానులమై వ్యవహరింపగలుగుతాము. అహంభావంలో అట్టి సావధానత జాగృతమై వుండజాలదు. కాగా సఫలత యందు అటంకం ఏర్పడుతుంది. అదే ఊభకు కారణం, అహంకారం

మనల్ని ఇతర్లతోనూ, ఇతరసాధనలతోనూ ఢీకొనేలా చేస్తుంది. ఈవిధంగా విఫలతను, అకృత్యతను ఎదుర్కొవలసివస్తుంది. తత్ఫలితంగా స్నేహము, తాపము ఉపజాతములౌతున్నాయి.

ప్ర : మీరు ఇందాక రెండు ఒడ్లు ఉంచాలన్నారు. ఒకరినో ప్రేమ సంబంధము, మరొకరితో భోగసంబంధము ఉంటాయన్నారు. అంటే ఎవరితోనైతే స్థూలభోగసంబంధంవుంటుందో ఆవ్యక్తిపై ప్రేమ రాసురాసు తునిగిపోతుండనేగా? కాని మన ఆదర్శముతో తుల్యమైనటువంటిది ఏ వ్యక్తిలో దొరుకుతుందో. ఆవ్యక్తినే మనం ప్రేమిస్తాము. ఆ సామ్యాన్ని ఆధారంగాచేసుకుని వివాహసంతరంకూడా ప్రేమ ఎందుకు నిల్చివుండ కూడదు ?

జ : మూలతః అన్నిచోట్లా లేనటువంటి దాకటి ప్రత్యేకంగా ఏవ్యక్తిలోనూ వుండదు. ఒక్కవ్యక్తిలోనే సౌందర్యం, గుణగణాలు ఉన్నట్లయితే ఆ ఒక్కవ్యక్తిమీనహా మరొకరు ప్రేమపొందటంగాని ప్రేమించటంగాని అసంభవమే ఔతుంది. కన్నులు రూపస్పృష్టి చేస్తాయి. కనుక కన్నులే తమ కోసం వేరువేరు ప్రేమసాత్రములను వెతుక్కుని తెచ్చుకుంటాయి. ఆదర్శంతో తత్సమమైన ఉపలక్ష్యమొకటి తాత్కాలికంగా మనదృష్టికి లక్ష్యంగా గోచరించవచ్చు. కాని అది ఇంచుమించు (స్థూలంగా) చేతికి ప్రాప్తించేసరికి అందులోనించి ఆదర్శభావం తిరోహితమైపోతుంది. అప్పుడక్కడి గుణములే అవగుణములుగా కనిపిస్తాయి. గుణమురైనా అసలు మనం ఆరోపించినటువంటివే. తత్త్వము వాస్తవంగా విర్గుణమే. ఈవిధంగా గుణాలు అవగుణాలుగా కనిపించటమనేది ఒక అసంభవవిషయంగా భావించనక్కర్లేదు. ఎల్లప్పుడూ అన్నిచోట్లా కనిపిస్తున్న విషయమే అది. మనకు ఆనందం కలిగించినప్పుడు గుణాలుగా కనిపిస్తాయి. అవే అవగుణాలుగా ప్రతీతమౌతాయి మనకు చిక్కులుతెచ్చిపెట్టి బంధనతుల్యములైనప్పుడు. సౌందర్యాన్ని పూజిస్తాం; కాని దానిపై ఆనురక్తిద్వారానే విరక్తి సంభవించినప్పుడు ఆసౌందర్యానికే తిట్లు, చివాట్లు లభిస్తాయి. మొదట ఎందులోనైతే దివ్యత కనిపిస్తుందో, చివరకదే దుష్టతకు దృష్టాంతంగా లోస్తుంది. కనుక వస్తువులోగాని, వ్యక్తిలోగాని ఏదోఒక సత్యావుంది, అది మరోవస్తువును

గాని, మరోవ్యక్తినిగాని తనలో కేంద్రీకరించుకోగలగటం—నేను ఒప్పుకోను ఆ విషయం. అట్టిశక్తి ఒక్క శ్రద్ధలోనే నాకు కనిపిస్తున్నది. శ్రద్ధ పనికిరానివస్తువులోకూడా ఐశ్వర్యాన్ని సృష్టించగలదు.

ప్ర : అయితే మీ ఉద్దేశం ప్రకారం ప్రతివాడూ కళ్ళు మూసుకుని ఎవరినైనా సరే పెళ్ళిచేసివేసుకోవచ్చు. వివాహానంతరం ప్రేమ అప్రేమగా మారిపోయేదేగా :

జ : కళ్ళు మూసుకున్నా నా చేసుకోవచ్చు; ఇబ్బందిం లేదు. తల్లిదండ్రులు మాత్రం కనువిప్పు కలిగివుంటే భావపూర్వకులు హాయిగా కళ్ళు మూసుకునే వుండవలెనని నా సంహా. అందులోనే వారి శ్రేయస్సు.

ప్ర : కాని తల్లిదండ్రులు అంత ఎక్కువగా కనువిప్పు కలిగివుండరు. వారు ఎక్కువగా డబ్బు మీద, ప్రతిష్ఠమీద పేరాసపెట్టుకుని ప్రాకులాడుతూ ఉంటారు.

జ : అందుచేతే ఇబ్బంది మరి : డబ్బే ప్రధానంగా వివాహం జరగకూడదు. అమివంటి ఆశాపాతకపు పెండ్లివల్ల ఎవరికీ సుఖంలేదు. ఈ విషయంలో వహూవరులే బాగా కనువిప్పుకలిగి ఉండవచ్చునుగా : అందులో నాకేమీ ఇబ్బంది కనిపించదు ! డబ్బులేనివాళ్ళను మనం అవజ్ఞచేసి. అనాదరంగా చూస్తున్నాం. అందువల్లనే డబ్బు సంకటాల్ని తెచ్చివెడుతున్నది. తత్ఫలితంగా మానవసంబంధాలు విషమంగానూ, విషయానక్తములుగానూ పరిణమిస్తున్నాయి. ఒకచోట పుట్టినవై షమ్యం అక్కడే సీమితమై వుంటుందని అనుకోకూడదు; తన ప్రభావాన్ని నాలుగునైపులకు విరజిమ్ముతుంది. ఒక్కడు తెచ్చిపెట్టే చిక్కు నమాజమంతటిసీ నీలుక్కుపోయేలా చేస్తుంది.

ప్ర : అసలు వివాహమే నిష్ఫలమని చెబుతున్నారుగా మీరు : ఇక నప్పుడు తల్లిదండ్రులు కనువిప్పు కలిగివుంటేమాత్రం ప్రయోజనం ఏమిటి ?

జ : వివాహం నిష్ఫలమేనని నేనెప్పుడు చెప్పాను ? దర్మపూర్వకమైనప్పుడే వివాహం సఫలమౌతుందనికదా చెప్పాను ! ధోగమూలకము అయితే సఫలత అసంభవమే. ఇంతకూ వివాహసాఫల్యత అంటే ? ప్రేమ వివాహాంధ్వారా ఉత్తరోత్తరా ఘనిష్ఠము, వ్యాపకముకావాలి. అదే వివాహ

ప్రేమ తననుంచి దూరస్థమౌతుంది; అప్పుడా దూరాన్ని చూచి, తనకది సిద్ధించలేదని ధావించి విరలుచెలాచు; అటువంటివ్యక్తికి రొచూస్సుఅంటే ఓనమాలుకూడా తెలియవని చెప్పవచ్చు.

ప్ర : వియోగం సార్థకం ఎలా అవుతుంది ? వియోగాన్ని సార్థకం చేసుకున్నవ్యక్తి అంటూ నేనెక్కడా చూడలేదు. శరలడాలు సృష్టించిన పాత్ర దేవదాసు వియోగజనితవేదనతో చివరకు త్రాగుబోతుగా తయారై నాడు.

జ : దేవదాసులో త్రాగుబోతుతనాన్నే చూస్తున్నావన్నమాట ! అతని లోని అమిత సంయమం నీకు కనిపించలేదా ? అతనిసమాగమంవల్ల ఒక వారవనితకూడా సామాన్యగృహిణిగా మారిపోయింది. అది అతనిలోని సంయమంయొక్క ప్రభావంకాకపోతే మరి దేనిపరిణామం అంటావు ? ఇంకో సంగతి : పార్వతియొక్క పవిత్రజీవితంలో తనమూలాన ఏమాత్రపు మలినరేఖయైనా రానిచ్చాడా ? ఉహం. నిర్యడాగృతమై, జ్వలంతమైన ప్రేమ నిండిన గుండెగలవాడై అత డటువంటివని చెయ్యలేడు. ఇకపోతే — అత డంత సిగ్గుమాలిన అధమ దుర్వ్యసనాలకెందుకు పాలువడ్డాడు ? అటువంటి వాడిని ఒక మానసియవ్యక్తిగా ఎలా పరిగణిస్తాం ? — అనే ప్రశ్నవస్తుంది. ఇక్కడ కొంచెం దృష్టిని మరలించవలసిన అవసరం ఉన్నదని నా ఉద్దేశం. దేవదాసు తనువు కళ్యాణముతెగిన గుర్రంవంటిది అయింది. అది తన రౌతును గోతిలో పారవేయటానికే సిద్ధమైంది. అటువంటిస్థితిలో ఆగురాన్ని వొదిలివేయటం, రౌతు గోతిలోపడకుండా నిల్చిపోవటం గొప్పసంగతి కాదా ! అటువంటి అవస్థలో పిచ్చైత్తిన గుర్రం పోయి గోతిలో పడితే పడింది; రౌతుమాత్రం సురక్షితంగా ఉంటాడు. దేవదాసుగాతలో ఈ ఉదాహరణను ఘటితపరచుకుని చూడగలిగినట్లయితే — అతని తనువు నెరపిన వ్యవహారంతో అతని మనస్సునుకూడా ఇతపరచి పరిశీలించాలన్న స్ఫుర్త మనకు ఉత్పన్నంకాదు. తనువుయొక్క విద్రావ విద్రోహాలవల్లకూడా భంగముపొందకుండా అతని మనసులోని నిశ్చలబ్రహ్మచర్యం విశుద్ధంగానే ఉండిందంటే — అది అతడు స్వీకరించిన ఆ వియోగకృతిఅధారంవల్లనేకదా ! దేవదాసు గనక వియోగాన్ని ఇంకా పూర్ణరూపంలో స్వీకరించియున్నట్లయితే,

నవలాసాహిత్యంలో అటువంటి యోగిపురుషుడు మరొకడు సాధారణంగా కనిపించడనే అనుకోవలసివుంటుంది. అతడా స్థాయికి అందుకోలేదని మనం చులకనగా మన కన్నులనే మోసగించుకుంటామా ? వియోగం మన సౌభాగ్యంగా పర్యవసించేలాగుచేసుకోవలసిన సాధన అసంభవం అని త్రోసివేస్తామా ? ఉహం. అలా చెయ్యకూడదు. వియోగం అనివార్యం. కనుక ఆరంభంనుంచే దాన్ని మనం స్వీకారయోగ్యంగా భావించాలి. అహంకారమనే మత్తును పటావంచలుచేయజాలిన ఔషధం మరియొకటి లేనేలేదు— ఈ స్వీచ్ఛితవియోగం ఒక్కటితప్ప.

ప్ర : వియోగం అహంకారాన్ని ఎలా నశింపజేస్తుంది ?

జ : వియోగమంటే దుఃఖం. అహంకారమంటే సుఖేచ్ఛ. వియోగంలో విసర్జన ఉంది; అహంకారంలో పుచ్చుకోవాలన్న పట్టుదల ఉంటుంది. ఇలా స్పష్టంగా తెలుస్తున్నదికదా : అహంకారము విషం ; దానికి విరుగుడు మందు విరహం.

ప్ర : పార్యతికోసమైన విరహంవల్ల దేవదాసు అహంకారం ఎలా అణగిపోయిందో తెలియజెప్పగలరా ?

జ : తెలియజెప్పేందుకు వేరే ఏముందనీ ? అతని కథలో మొదటి నుంచి చివరదాకా వ్యాఖ్యానం కనిపిస్తూనే ఉన్నదిగా : తనకోసమవి ఏకాంచె మైనా పుచ్చుకోవాలన్న పట్టుదల దేవదాసుకు లేనేలేదు. సర్వమూ మరొకరికి దోచిపెడుతూకూడా గర్వభావమే లేదతనికి. ఒకవేళ దేవదాసు ఒకపెద్ద జమీందారుకుమారుడుగా పుట్టవుండకపోతే— అటువంటి చిత్తవృత్తిగల వ్యక్తి తప్పనిసరిగా ఒక యోగిచంద్రుడుగా మారిపోయివుండేవాడు అని నా కనిపిస్తూవుంటుంది. అతని దట్టే అతనికి సారాయం అయింది; అదే అతన్ని ముంచింది అని నా ఉద్దేశం. కాని అదంతా కోరితెచ్చుకునే జంజాటం. దానితో మరీమరీ అటలాడి పొందగలిగిందేమిటి ? ఇంతకూ దేవదాసు పొందలేక పోగొట్టుకున్నది....వియోగాన్ని స్వీకరించకపోవటం వల్లకాదు; వియోగంతో విద్రోహంనెరపుతూవుండినకారణంచేతనే. ఏఅంశం వరకు— అధికాంశంవరకు అతడు వియోగాన్ని స్వీకరించాడో అంతవరకు



మాత్రం వియోగం అతనికి ప్రసాదమే అయింది. అందులో దేవదాసు వర్ధిష్ఠుడే అయినాడు.

ప్ర : మనస్సు నిరంతరం ప్రాప్తికోసమే ఆకాంక్షిస్తువుంటే అది దమనహేతువుకాదా ?

జ : తనకేది ప్రాప్తింబాలని మనస్సు కాంక్షిస్తువుంటుంది ? శరీర ప్రాప్తినికాదు. ఎందువల్లనంటే శరీరస్పృహను మనస్సు అనుభవింపజాలదు. కనుక మనస్సు ఎప్పుడూ మనస్సునే కోరుతుంది. శరీరాన్నికోరేది శరీరమే. శరీరప్రసక్తివున్నచోట వ్యవస్థ, పదార్థం, పదార్థవ్యవస్థ....పీటికి సంబంధించిన ప్రశ్నలు ఉదయిస్తాయి. ఈక్షేత్రానికి సంబంధించినంతవరకు మర్యాదలు ఏర్పడ్డాయి; యమ-నియమాలు స్థిరపడిపోయాయి. ఈ సమస్త నియమ వ్యవస్థ మనస్సుకు బాహకరం కాదు, కానేరదు. మనసునందుకాదు, మనసు లోని ప్రేమయంతే ప్రయోవలబ్ధి. కనుక మనసులోని ప్రేమకు శరీరోపలబ్ధి యందు సంకటమే ఏర్పడుతుంది. మనసు తనకు తానే సంకటాన్ని కోరు కుంటుందన్నమాట అబద్ధం. కనుక మనస్సు ఒక్క-వియోగాన్నేతప్ప మరి దేన్నీ స్వీకరించదు. అయినా తనువు అని చెప్పబడుతున్నది మనసుండి ధిన్న మైన వస్తువా ? దానివల్ల ఒక వరాయివస్తువన్నదృష్టితో మనం వ్యవహరించ రాము. కాబట్టి తనువును మనం త్రుంచకూడదు; అణగకూడదు; వై గా దాన్ని నముచితోపయోగంలోకి వట్టుకురావాలి. దాని కోరికలు తీర్చాలి. అది ఉన్నది. కనుక దాన్ని మనం అనర్తు అని త్రోసివెయ్యకూడదు; చెడ్డది అని అవజ్ఞ చెయ్యకూడదు. దాన్ని గౌరవంగా, ఆదరంగా చూడాలి. అవమానించామంటే అది ప్రతీకారంచేయకండా ఊరుకోదు. కాని తనువుకు, మనస్సుకు మధ్య స్పృహ ఏర్పడి, ఆవిరెంచూ ఆత్మను వేరువేరు దిశలకు లాగుతూ ఉన్నప్పుడు ఆరెంటిని పరస్పరసంఘర్షణనుంచి కాపాడాలి. ఒకదానిపై మరొకదాని ఒత్తిడిసాగకుండా రెంటిని స్వాధీనములను చెయ్యాలి. ఈవిధంగా అయితే- శరీరవ్యహారములవల్ల ఏర్పడుతూ, నడలిపోతూవుండే సమాజవ్యవస్థ తన స్వతంత్రనియమమును సంఘటించుకోగలదు. కాని ఈ నియమాలు మనో వృత్తులమీద భారంగా ఉండవలసినఅవసరంలేదు. అంతేకాదు; అనుశాసిత ముగా, ఆఖ్యానముగా వుంటున్న వ్యక్తిజీవితము ఆ సమాజనియమాల

మధ్యలో వుంటూనే వికసించి, విప్పారి, ఉపయుక్తముగా వెలుగొందుటకు అవకాశము పొందగలుగుతుంది.

ప్ర : శరీరంయొక్క ఆకాంక్షలు స్వభావము మనస్సుతో సంబంధం కలిగే వుంటాయి. వియోగాన్ని స్వీకరించినప్పుడు శరీరంయొక్క కోరికలు నెరవేరటం ఎలాగు ?

జ : మనసుయొక్కకోరిక మనస్సుదే. మనస్సుకోరేది తనువుకు లభించకపోతే, తనువు ఎవరినిందించవలసిన అవసరంఏముంది? కనుక మనస్సుకు చేకూరిన ఉపలబ్ధి తనువుకుండనప్పుడు ఆ వియోగాన్ని అది సహించి తీరవలసిందే. అలానే తనువుకు ప్రాప్తించినది మనసునకుండదు కాబట్టి ఆ వియోగాన్ని మనస్సు భరించవలసిందే. ఈవిధంగా ఒకవైపు ఉపలబ్ధి, మరొకవైపు వియోగం. లేదా ఒకవైపు వియోగం, మరొకవైపు ఉపలబ్ధి—ఇలా వుండటమే సముచితం. ఇందువల్ల జీవితంలో సంఘర్షణరూపు; పతనమైపోవటానికి కారణం ఉండదు.

ప్ర : సాధారణంగా మనకు మనసుకోరిక వేరు, తనువుకోరిక వేరు అన్నట్టుగా అనిపించదు. మనసుతోపాటే తనువుకోరికకూడా ఒకటిగా కలిసే వస్తున్నట్టు తోస్తుంది. అటువంటప్పుడు ఆ రెంటినీ వేరువేరుగా మీరెందుకు విభాగిస్తారు ?

జ : తనువు, మనసు—ఈరెండూ అర్థము ఆధీనములుగా, లేక అనుకూలములుగా ఉన్నట్టుయితే, ఆ రెంటితో విధిన్నతను చూడవలసిన అవసరంగాని, ఆ రెంటినీ వేరువేరుగా విభాగించవలసిన అవసరంగాని ఉండనే వుండదు. అలా కానప్పుడు....అవి రెండూ, మనం ఎంతకోరు కున్నాకూడా, ఒకేతలంలో వుండవు; కలిసిమెలసి సాగిపోవు. ఈ మన అసమర్థతను ఒప్పుకొని మెలగటమే సమంజసం.

ప్ర : తనువు ప్రసక్తి ఉన్నన్నినాళ్ళూ, అనగా ప్రాప్తికోసమైన ఆకాంక్ష ఉన్నన్నినాళ్ళూ, వియోగంద్వారా ఆత్మోపలబ్ధి ఎలా సంభవం జరుగుతుంది ? ఇతర్లకు ఇచ్చివెయ్యాలన్న భావనలోనే అహంకారప్రశమనం ఉంటుంది; ప్రాప్తికోసమైన ఆకాంక్షలో కాదుకదా !

జ : ఉపలబ్ధిలోనే వియోగం అంతర్గతమై వుంటుంది. మనకు వై తోలు కావాలా ? లోపలి రసం కావాలా ? రసం కావాలంటే తోలు వొల్చినెయ్యాలి. తోలు వొలవకుండా ఉంచుకుందామనుకుంటే మనకు రసం అందదు, వియోగమే సర్వస్వమని నేను చెప్పిన మాటకు అర్థం ఏమంటే— మనం పరిపూర్ణంగా పరమాత్మను పొందకుండా, ఏకాంచెం ఎడంవున్నా, అక్కడ అగిపోదామని కోరుకోము. అందుచేత కొంతఉపలబ్ధి కలిగినా, 'న ఇతి' (ఇదికాదు, ఇంకా వుంది) అనే పదం మనలోనుంచి ధ్వనిస్తూనే వుంటుంది. పూర్తిగా పొందినవాడు ఆగేపోతాడు. ఇంకా ఇంకా పొంద వలసినవాడు, లేచి నడుస్తూ ముందుకుపోవలసినవాడు, సమష్టిప్రాప్తికి ఇవతలే నిల్చిపోకుండా వెళ్ళవలసినవాడు — అయినవానివద్ద వియోగంతప్పితే మరేముంటుంది ? కాని అదొక రసహీనమైన అవస్థయని భావించరాదు. అందులోని రసం అతనికే తెలుస్తుంది.

ప్ర : ప్రతివ్యక్తి తప్పనిసరిగా మనసులోని ఆదర్శాన్ని పురస్కరించుకునే ప్రేమించటం మొదలుపెడతాడా ? మామూలుగా చాలమంది తనువుయొక్క ఆకాంక్షను పురస్కరించుకునే వ్యవహారిస్తారని నాకు తోస్తున్నది.

జ : కాదు. ప్రేమ ఎప్పుడూ మనసులోనే ఉద్భవిస్తుంది. మనస్సు దానికి దోహదంఇవ్వకపోయేసరికి అదొక వ్యసనంగా తనువుతెగట్రాకి భోగ జగుప్సను ఉత్పన్నంచేస్తుంది.

ప్ర : వియోగంద్వారా వ్యక్తి ఖండితుడౌతాడనీ అన్నారు; పరిపూర్ణుడౌతాడనీ అన్నారు. పరిపూర్ణుడుకావటంవిషయమై చెప్పేవారు, అయింది. ఖండితుడైపోవటం ఏ యే సందర్భాలనుబట్టి వుంటుంది ?

జ : దేన్ని అయితే వ్యక్తి మనసారా కోరుతున్నాడో దాన్ని పిడికిలిలో ఇముడ్చుకోవాలన్న కోరికకూడా వెనువెంటనే ఉంటుంది. ఆ లాలసలోనే వ్యక్తి ఖండితుడౌతున్నాడు. కారణం ఏమిటంటే— పిడికిలి మనది; దాన్ని మూసేసరికి లోపల ఖాళీ, ఏమీ చిక్కలేదని తెలుస్తుంది. ఈ నిరాశ వ్యక్తికి దుఃఖహేతువు, క్రోధహేతువు ఔతున్నది. వాటిమూలాలన చివరకతడు ఖండితుడు, వికలుడు అయిపోతున్నాడు.

ప్ర : అంటే అర్థం —వియోగంవల్ల పరిపూర్ణదౌతున్న వ్యక్తికి పిషికిలిలో ఇముడ్చుకోవాలన్నకోరిక ఉండదనేగా ? అట్టికోరిక అతనికిసూదా ఉండేట్లయితే -- అప్పడతడెలా పూర్ణత్వాన్ని పొందుతాడు ?

జ : అతడు వియోగాన్ని స్వయంగా స్వీకరిస్తున్నాడు. కాబట్టి పిషికి లిలో ఏదో ఇముడ్చుకోవాలని కోరడు. ఈలంశమే అతని ఉన్నతికి, పూర్ణ తకు సహాయకారి ఔచున్నది.

ప్ర : ఈలెక్కలో ఆలోచిస్తే నూటికి ఒక్కచుకూడా వియోగంద్వారా పూర్ణతను పొందజాలడు. ఎందువల్లనంటే —మీరుచెప్పిన రీతిలో వియో గాన్ని స్వీకరించేసామర్థ్యం సామాన్యంగా ఎవరికీ ఉండదు. ఆందరికీ పిషికి లిలో ఇముడ్చుకోవాలన్న కోరికే ఉంటుందికదా ? ఇందుకు మరి మీ సమా దానం ఏమిటి ?

జ : నూరు, వెయ్యి అని లెక్క ఎందుకు వెయ్యాలి : బహుశః ప్రేమను శరీరస్థాయికి తీసుకురాకుండా, మనస్సుస్థాయిలోనే నిలిపియుంచు కోగలవారు నూటికి ఒక్కడుకూడా ఉండరపోవచ్చు. ఉన్నప్పటికీ అది ఆరోగ్యపరిస్థితియని నే ననలేను. ప్రేమ ఖండస్థితిలో, లేదా ఒకానొక అం వస్తులో చూత్రమే ఉండి ఎందుకు తృప్తిపడాలి ? అది అఖండంగా విస్తరించి, వికాసవంతం కావటానికి ముందుగానే సుఖాన్ని, విశ్రాంతిని ఎందుకు పొందాలి ? నేనీవిధంగా ఆంగీకరిస్తున్నాను : నీవు చెప్పినట్లు వాళ్ళు నూటికి ఒకడుకూడా ఉండకపోవచ్చు; కాని వియోగాన్ని చాలభాగం సహిస్తూ, స్వీక రిస్తూ —సంయోగాన్ని అనుభవిస్తూ, భోగిస్తూ ఉండేవాళ్ళు ఇంచుమించు నూటికి నూరుమంది ఉన్నారు. ఎవడూ పకుతుల్యదుకాడు. ఇలా సంయమం మనిషిలో తప్పనిసరిగా ఉండితీరింది. ప్రేమలోతులో, అధిలాషలో సంయమం అనబడేది సహజంగా సాధ్యమౌతుంది.ఎంబూంటే దాన్ని సిద్ధింపజేసుకోటం చాల దుర్లభమనిపిస్తుంది; అదొక అప్రాకృతిగా తోస్తుంది. శరీరంతో పోరాడిమాత్రం దాన్ని సిద్ధింపజేసుకోటం అసంభవమని నా సమ్మకం. కాని ఆత్మయోగాన్ని సాధింపవలసిన మనస్సుతోసాటు శరీరాన్నికూడా అమువంటి సాధనలో ముందుకు తీసుకొనివెళ్ళటం కష్టమేంకాదు. ఆప్పుడిక తనువుకు,

మనస్సుకుమధ్య లడాయి వుండదు. అవిరెండూ ఉత్తరోత్తరా ఉత్కృష్ట నిష్ఠాసమర్పితములై, పరిపూర్ణతను పొందగలవు.

ప్ర : వియోగాన్ని చాలభాగం సహించి, స్వీకరించి, సంయోగాన్ని అనుభవిస్తూ, భోగించటం అంటే మీ ఉద్దేశం ?

జ : ఒక యువకుడు ఒకానొకయువతివైపు ఆకర్షితుడైనా దనుకుండా. ఈ ఆకర్షణే అతన్ని ఆ యువతినుండి దూరంగా నిలిపియుంచటం, అతడామెను మనసులోనే భావించుకుని సంతుష్టుడవటం — ఇదికూడా ఒక్కొక్కప్పుడు సంభవమే. తరువాత సమయంవచ్చినప్పుడు తల్లిదండ్రులేదో సంబంధం విచారించటం, అతడు వారి యిష్టప్రకారం వివాహంజేసుకోటం జరుగుతుంది. లేదా ఒక యువతి, ఒక యువకుడు పరస్పరం ప్రేమప్రకటించుకొని వివాహంచేసుకుందామని వాంఛించియున్నారనుకుండాం. అబ్బాయి యొక్కగాని, అమ్మాయియొక్కగాని తల్లిదండ్రులు వారి వివాహానికి అంగీకరింపకపోవచ్చు. ఇటువంటిపరిస్థితిలో అనేక ఊహలకు లావుఉంది. ఆ యువకుడుగాని, ఆ కన్యగాని తమను తాము పూర్తిగా తల్లిదండ్రుల అధీనానికి అప్పజెప్పుకోకపోవచ్చు. ఎక్కడో తల్లిదండ్రుల ఇష్టప్రకారం తమ వివాహాలు జరగటానికి అంగీకరింపకపోవచ్చు. అయినా తల్లిదండ్రులమీద వుండే గౌరవమర్యాదలు పురస్కరించుకుని కొంతకాలం వారు అవివాహితులుగానే ఉండవచ్చు. లేదా, ఆయిద్దరిలో ఒకరుమాత్రం తల్లిదండ్రుల ఇచ్చకు లొంగిపోయి, వారి యిష్టప్రకారం వేరే వివాహం చేసుకోవచ్చు. అప్పుడిక ఆ రెండోవ్యక్తి జీవితాంతంవరకూ పెళ్ళిలేకుండా ఒంటరిగానే ఉండిపోడానికి ప్రయత్నించవచ్చు. ఇలా అనేకవిధాలుగా సంభావించవచ్చు. ఇంకోరకమైన ఊహకుకూడా లావుఉంది : ఆ యిద్దరూగాని, లేదా వారిలో ఒకరుగాని ఇచ్చానువర్తులై పశుతుల్యులుగా ప్రవర్తించవచ్చు. ఇది, ఆకల్పసియమైన ఊహ. అయినా ఇటువంటి ఒక్క పరిస్థితిలోతప్ప మిగతా అన్నిసందర్భాల్లోనూ వియోగాన్ని సహించక తప్పదు. ఈవియోగాన్ని వ్యక్తి ఎంత ఎక్కువ హార్దికభావంతో స్వీకరిస్తే అంత మంచిది. వియోగం ఉపలబ్ధిశూన్యము కాదు అని ఇదివరకే చెప్పాను.

ప్ర : హార్దికభావంతో స్వీకరించే తెలివికేటలు ఉండటం కష్టమే.

జ : నిజానికి తెలివితేటలతో వియోగాన్ని హృదయపూర్వకంగా స్వీకరించనేలేము. ఆపని దుస్సాధ్యమేకాదు; అసంభవంకూడాను. అనలది తెలుసుకోకుండానే సిద్ధించే సంఘటన. ఆ అనిర్వచనీయ శక్తివల్లనే ఒకానొక దుష్టుడు ఒకప్పుడు చూస్తూచూస్తూండగానే సంయమిగా మారిపోతాడు. దానిని భగవత్కృప అనవచ్చు. ఎందువల్లనంటే—మరింకేపేరూ దాన్ని సరిగా నిర్వచించలేదు. తెలివితేటలవల్లనే జీవితంలో జటిలములు, కఠినములు అయిన సమస్యలు తారసిల్లుతూఉంటాయి. వానిని జయించేందుకే పురుషార్థం కావాలి. అంతా సునాయాసంగా సాగిపోతూవుంటే జీవితంలో పరిశ్రమానందం అనేది అదృశ్యమైపోతుంది.

ప్ర : ఇటువంటిస్థితిలో హార్షికస్వీకృతి ఎలా సంభవమౌతుంది ?

జ : హార్షికస్వీకృతి ఎప్పుడూ అసంభవంకాదు. ఎందువల్లనంటే—మధ్య ఎన్ని అభ్యంతరాలున్నా హృదయానికి హృదయం సంప్రాప్తమౌతున్నది. కాని కనిపిస్తున్నవియోగం దానికి మహాత్వపూర్ణముగా తోచదు. అసలు స్వీకృతే ఉపలబ్ధి అన్నమాటయధార్థం. కుద్ధ నకారంలో స్వీకారానికేముంటుంది ? కాబట్టి వియోగాన్ని స్వీకరిస్తున్నామంటే—ఆ వియోగంలోపల—యోగం వున్నదని అంగీకరించవలసిందే లోపల స్వీకృతి వున్నట్లయితే—అనగా ధ్యానం, మననం, చింతన, స్మరణ ద్వారా ప్రయోపస్థితి అనుభూతమౌతూఉండగా—ఇక బాహ్యమైన వియోగభారాన్ని సహించటం ఏమంత కష్టంకాదు. పైగా చాల ప్రీతికరమేటౌతుంది. ఈవిధంగా ప్రేమ వ్యథను సహించే నేర్పును ప్రేమేప్రసాదిస్తుంది. ప్రేమకునికి వియోగ విరహాలు వాటంతటవే రసప్రదములౌతాయి. ఇండులో విశేషంగా నేర్చుకోవలసిన అవసరంగాని, సాధించవలసిన అవసరంగానిలేదు.

ప్ర : ప్రయావియుక్తుడైన వ్యక్తి ప్రయూరాలిమీదినుంచి మనసు మరలించుకుని మరొకతెసై మరులుకొనటం సంభవమేనా ?

జ : అటువంటి అవసరం నాకేమీ కనిపించటంలేదు. ప్రేమపాత్రమును అత్యంతనికటన్తముగా తెచ్చుకుని అప్రేమపాత్రమునుగా చేసుకున్నప్పుడే ఆధారము స్థానాంతరితముకావలసిన అవసరం ఏర్పడుతుంది. లేకపోతే అది విచలితము కావలసిన అవసరం ఏమున్నది ?

ప్ర : వియోగానికి మీరు ఇంతమహత్తును అంటగడుతున్నారు. కాని కొందరు దంపతులు కలిసివుండి వరస్పరం సంతృప్తులుగానే కనిపిస్తున్నారే !

జ : కనిపిస్తున్నారు, కాని అంతమూలాన్నే మనం ముందుకుపోయి వారినిగురించి ఏమిన్నీ నిశ్చింతగా చెప్పేందుకు వీలేదు. కేవలం భార్యభర్తలై నంతమాత్రాన్నే ఏ దంపతులూ సంతృప్తులుగా ఉండజాలరు. సంతోషానికి ఢోగంతో విరోధం. దానికి దేనితోటిసహాయోగం ఉన్నదో అది వారిద్దరికీ అస్వాస్థ్యకరమైన సాన్నిధ్యాన్నికాదు; స్వాస్థ్యప్రదమైన ఎడమునే చేకూరుస్తుంది. సీతారాముల వరస్పరసౌభ్యానికి వారిద్దరూ ఒకేచోట కలిసివుండాలన్న షరతు లేదు. ఒకరిపైఒకరికి అగదమైన విశ్వాసంఉంది. ఆలక్ష్యమే వారిద్దరి మధ్య నమస్త అంతరాయాల్ని నిశ్శేషంగా తొలగించివేసింది. వారు ఆదర్శ దంపతులనిపించుకున్నారు. ఇందుకు సీత నిర్యాసం, అగ్నిపరీక్ష— ఈ వ్యవధానంకూడా తపోరూపంగా సంఘటిల్లింది— తోడువడింది. ఈ వ్యవధానం మనకు చాల దారుణమైనదిగా కనిపిస్తుంది. కాని అది వారి హృదయాలను దూరంచేయగలిగిందా? శంకాన్వితములనుచేయగలిగిందా?లేదు; లేకమాత్రమూ లేదు. భార్యభర్తలై ఎవరైనా సంతృప్తులుగా వున్నారంటే—తమ యిద్దరి మధ్య ఒక్క ధర్మం తప్ప మరే యితర నియామకతత్త్వమూ లేనటువంటి దంపతులే. ఇటువంటి దంపతులు ఈనాడుకూడా చాలమందే వున్నారని నన్ను విశ్వసించమంటావా? నేనుమాత్రం అంతకొండరగా అలా విశ్వసించలేను.

ప్ర : చాలమంది దంపతులు వరస్పరం విశ్వాసపాత్రులుగా వుండటం లేదు. చాలసందర్భాలలో భర్త భార్యయెడల విశ్వాసహాతుకంగా ప్రవర్తిస్తూ వుండటం చూస్తున్నాం. అటువంటిస్థితిలో భార్య అతన్ని స్వేచ్ఛగా వాదిలేసి ఊరుకోవలసిందేనా? లేకపోతే కొంచెం కళ్ళెం బిగించి ఉంచాలా?

జ : ప్రేమ ఒక్క విశ్వాసం అన్న బంధనంలోతప్ప మరేయితర బంధనంలోనూ ఇముడదు. విశ్వాసం స్వేచ్ఛను లగ్గించదు; మెల్ల మెల్లగా స్వేచ్ఛలో సహృదయతను సముత్పన్నంచేసేందుకు ప్రయత్నిస్తుంది. స్వతంత్రత—సరిసమానమైన సహృదయసమన్వితం అయినప్పుడు—అటువంటికత్తి మరొకటి ఉండటోదు. ఆల్పానుశాసనమే దాని అర్థం. కనుక

ఆ శక్తి సామాజికమర్యాదలను భంగంచెయ్యదు; దృఢతరముగా చేస్తుంది ఇంకా అదే మర్యాదను సృష్టిస్తుంది అనికూడా చెప్పవచ్చు.

ప్ర : ఒక పురుషుడు పరశ్రీని కోరుతూంటే—భార్య అతనికి స్వతంత్రం ఇచ్చివెయ్యవలసిందేనా ?

జ : లేకపోతే స్వతంత్రాన్ని లాగివేసుకోగలదా ?

ప్ర : ప్రేమకు బదులు ప్రేమ, విశ్వాసము లేకపోతే ఇక ప్రేమ ఏ ఆధారమీద విల్పివుంటుంది ?

జ : బహుశా నిలవదు.

ప్ర : పరస్పరం ప్రేమ, విశ్వాసం పెంపొందాలంటే ఏమిటిఉపాయం?

జ : నాకు తోస్తున్న ఉపాయం ఏమిటంటే—ఒకరు మరొకరికి పూర్తి స్వాతంత్ర్యం ఇచ్చివెయ్యాలి, స్వేచ్ఛగా ఉండనీయాలి. అందువల్ల ప్రేమ తునిగిపోదు; విశ్వాసం పెంపొందుతుంది.... అని మనం ఆశించవచ్చు.

ప్ర : కాని వళ్ళిమదేశాల్లో ఈస్వాతంత్ర్యపరిణామం చూస్తున్నార కదా ! అది మంచిదేనంటారా ?

జ : ఆక్కడ వాళ్ళు స్వతంత్రం ఇవ్వరు; తీసుకుంటారు. అంటే.... తమకుమాత్రమే కావాలనికోరుకుంటారు. అటువంటప్పుడు మంచిపరిణామం ఎలా సాధ్యమౌతుంది ?

ప్ర : స్వతంత్రం తీసుకుంటున్నారకనుకనే ఇస్తున్నారుకూడా. ఈ విధంగా ఇరువురూ స్వతంత్రంగానే ఉంటున్నారు; ప్రమాదం ఏముంది అందులో ?

జ : కాదు, తనలో స్వతంత్రం అనేది పరిపూర్ణంగా ఉన్నప్పుడే మరొకరికి ఇవ్వడం అనేది జరుగుతుంది. స్వతంత్రం తీసుకోబడుతున్న దంటే—అది అపహరణ అన్నమాటే. మనలో మనం ఒకరివద్దనుంచి ఇంకొకరు లాక్కుని, మన సొంతం అయిపోయినట్టు భావిస్తున్న స్వతంత్రం నాలుగువైపులా సారతంత్ర్యభావాన్నే విరజిమ్ముతుంది. ఈనాటి పరిస్థితి



కొంచెం ఇంచుమించు ఇలాగే వుంటున్నది. స్వాతంత్ర్యపుపటపులోనుంచే మనం డిక్టేటర్ షిప్ ను (నియంతృత్వాన్ని) ఆవిష్కరించుకున్నాంకదా ! స్వాతంత్ర్యంలేనివాడే స్వాతంత్ర్యాన్ని కోరుతాడు. అట్టివాడు పరాదీనుడన్న మాటే. స్వాధీనత ఎప్పుడూ మర్యాదాశీలమైనది. భోగమునందుగాక అధికంగా సేవయందే దాని ప్రవృత్తి. తనకొరకై స్వతంత్రాన్ని కోరుకునే వానికి ఇక మిగతావిషయాలవల్ల అపేక్షింపరాదు. ఈవిధంగా అతిదు స్వకార్య నిర్వహణాధ్యతనుకూడా ఒకవిధంగా ఇతర్లమీదే రుద్దుతాడు. తన అధికారం సాగవలసినచోట ఇతరుల కర్తవ్యాన్ని నియోగింపజూస్తాడు. ఇంకా విడమరచి చెప్పాలంటే—ఇతర్ల యెడ తాను నిర్వర్తింపవలసిన కర్తవ్యంనుంచి తానుమాత్రం విముక్తుడౌతూఉంటాడు. ఇటువంటి స్వతంత్రం సమాజసంయమాన్ని శిథిలంచేస్తుంది; సహజమర్యాదలను నాశనంచేస్తుంది. దానిపలితం గానే కృత్రిమములైన చట్టనిర్మితములైన మర్యాదలను సృష్టించి సమాజాన్ని ఒకదారికి తేవలసివస్తున్నది. అది జీవనవికాసం లానేరదు. పతనమన్నమాటే.

ప్ర : ఒకరోకరికి స్వతంత్రం ఇచ్చుకున్నందువల్ల పరస్పరవిశ్వాసం, వికాసం సిద్ధిస్తాయి; కాబట్టి వివాహవిచ్ఛేదంవంటి ప్రశ్న ఉదయించదనే అంటారా ?

జ : దాని తీవ్రతమాత్రం అవశ్యం తగ్గిపోవలసిందే. వివాహం ఏ క్షణంనుంచి ఒక విర్బంధంగా మారుతుందో ఆక్షణంనుంచీ, విచ్ఛేదాన్ని సమర్థించటం ఆరంభమౌతుందని భావింపవచ్చు. విశ్వాసం, ప్రేమ నిండారి వున్న ఒక ఉత్కృష్టావస్థను నేను ఊహించగలను. ఆయవస్థలో భర్తగాని, భార్యగాని రెండవవారి మోహమైన వ్యాధిని, ఆనమర్దతను లేక అభావాన్నీ కూడ తన కృతార్థతగానే స్వీకరించగలగటం సాధ్యమే. నేనొక యిల్లాలిని ఎరిగివున్నాను, ఆమె....తన భర్త నవుంనకుడైనాకూడా....ఆదర్శగృహిణి యనిపించుకుని జీవితం గడిపింది; ఇచ్చుడూ గడుపుతున్నది. భర్త నవుంనకుడన్న సంగతీ తనకు తెలియనట్టుగా ప్రవర్తిస్తుందామె. అది మరొకరికి చెప్పుకునే విషయమా మరి ! విశ్వాసముయొక్క, ప్రేమయొక్క సద్భావం మీద వివాహసంస్థకు సంబంధించిన బాహ్యనియమనిబంధనలు అనవశ్యక

మని నాకు తోస్తున్నది. ఈ అనావశ్యకతలో మర్యాదాభంగం ఏదీ కనిపించదు. అనివార్యంగా విచ్ఛేదం వస్తే వస్తుంది. విచ్ఛేదాన్ని కోరుకోవడం మాత్రం భోగాన్ని కోరుకోవడం అన్నమాటే. తదీయమైన ఆందోళనలో నాకు శుభలక్షణం ఏదీ కనిపించదు. విచ్ఛేదం జరగవచ్చు. కాని దాన్ని గురించిన ఆందోళనమాత్రం పనికిరాదు.

ప్ర : భార్యాభర్తలిద్దరిలో ఒకరు విచ్ఛేదంకోరుతున్నారు; మరొకరు కోరరు. అటువంటిప్పుడు సమస్య ఎలా పరిష్కారం కావాలి ?

జ : విచ్ఛేదం ఇష్టంలేని వ్యక్తి విచ్ఛేదాన్ని కోరుతున్నవ్యక్తిపై తన ప్రేమను క్రుమ్మరించి ఏమి సఫలీకృతుడౌతాడు ? చట్టం లేదనుకో, ఏమి జరుగుతుంది ? భార్యాభర్తలిద్దరిలో ఒకరికి కలిసి కాపురంచేయటం ఇష్టం లేనప్పుడు రెండోవ్యక్తి తన ప్రేమను సార్థకంచేసుకోవాలని హాతంచేస్తే అది క్రూరతగా పరిగణించవలసిందేగా ; కాబట్టి చట్టం గురించిన సమస్యే లేదు. ఉన్న సమస్య అవతలవ్యక్తిని దారికి తీసుకురావటం ఎలాగ ?— అనే. ఆ ప్రేమను ప్రేమచేతనే జయించాలి. అంటే అర్థం ఏమిటంటే— ఒకప్పుడెక్కడోనా ఆ ప్రేమ ఆరంభం అయితే దాన్నికూడా మనం ఆదరించవలసిందే; సత్కరించవలసిందే. ఆగ్రహం (పట్టుదల) వున్నచోట ప్రేమకు తావువుదు. కాబట్టి నిరాగ్రహమైన ప్రేమే చివరకు విజయం పొందుతుంది. నిరాగ్రహమైన ప్రేమే సత్యాగ్రహి అవుతుంది. ఎందువల్లనంటే—మన ప్రేమ గనక భగవంతునిలో వున్నట్టుయితే. మన ఆగ్రహం (పట్టుదల) సత్యంలో వున్నట్టే. అవిచ్ఛిన్నమైన భావనంపదతో ఆగ్రహహీనమైన ప్రేమే ఈశ్వరప్రేమ. దీన్నే మరొకవిధంగా చెప్పాలంటే—సత్యమునందు అవిచ్ఛిన్నమైన ఆగ్రహమే (పట్టుదలే) ఈశ్వరస్వరూపం.

ప్ర : ఒకవేళ భార్యాభర్తలిద్దరూ విచ్ఛేదాన్ని కోరుతుంటారు. అటువంటిప్పుడుకూడా 'విచ్ఛేద' శబ్దం దోషబూయిష్టమనే మీ అభిప్రాయమా ?

జ : మళ్ళీ కలుసుకోటానికి ఆస్కారంలేకుండా, విడిపోవటమనే—

'విచ్చేద' శబ్దంలోవున్న అర్థం. అందుచేత అది నాకు అంతప్రియమైనది కాదు. విచ్చేదం జరగవచ్చు; కాని మళ్ళీ ముస్ముందు ఇరువురూ కలిసికొనేందుకుగాను ప్రయత్నం అందులో గర్భితమైవుండాలి. అథవా నద్యావం సమసిపోకుండా, కేవలం వ్యవస్థనుమాత్రం మార్చే విచ్చేదమైవుండాలి. ఇటువంటి వివేకపూర్ణమైన విచ్చేదంలో చట్టం ప్రసక్తి రానేరదు. చట్టబద్ధంకానప్పటికీ యిది చాలా శ్రేష్ఠమైనది. అందుచేత చట్టసమ్మతమైనవిచ్చేదం అపసరమే అయినాకూడా నాకు హర్షదాయకంకాదు.

ప్ర : ఇద్దరూ ఒకేచోట వుండి కలహాలుపెంచుకుంటూ క్లేశములపాలు కాకుండా వేరువేరుగాపోయి వుండటమే మంచిదికాదా ?

జ : చెబుతున్నానుగా : మధ్యమధ్య ఎడమోతూపుండటమే మళ్ళీ కలవటానికి సాధనం ఔతుంది. కాని రెండువైపులనుంచి విడిపోవటం అంటే మళ్ళీ కలుసుకొనే అవకాశాలు లేకుండాచేసుకొనడం అన్నమాటే. అలాంటి కఠోరమైన వీడ్కోలుకు ప్రపంచంలో ప్రకృతిభావంతో స్థానం లేదు. ఉన్నదీ అంటే—అన్ని వైపులా అది చిక్కుల్నే వ్యాపింపజేస్తుంది.

ప్ర : కాని అది అప్పుడప్పుడు తప్పనిసరి అయిపోతున్నది. భర్త మరింకెవరివాదో అయిపోయి, ఇల్లే వట్టించుకోటండా తిరుగుతూంటే పాపం భార్య ఏం చేస్తుంది ?

జ : ప్రేమతో, ధైర్యంగా సహించాలి.

## విచ్చేదం, నివాహం

ప్ర : మీరు విచ్చేదాన్ని నమర్దించారు. అయితేమరి, భర్త ఎక్కడికీ వెళ్ళిపోయాడు మళ్ళీ తిరిగివస్తాడన్న ఆశ ఏమాత్రంలేదు. అటువంటి ఒకమనిషి కోసమని జీవితమంతా వమ్ముచేసుకొనేకంటే.... అతనికి పూర్తిగా విడాకు లిచ్చేసి ఆ యిల్లాలు మరొక ఆశ్రమాన్ని ఎన్నుకోటం మంచిదికాదా ?

జ : జీవితాన్ని వమ్ముచేసుకోటం, సార్థకంచేసుకోటం అనేపదాల అర్థాన్ని మనం ముందుగా తెలుసుకోవాలి. జీవితం అక్కల్వార్లమైపోయిందనే భావం మనసులో నింపుకొని జీవించేపద్ధతి నిజంగా తప్పే. తాత్కాలికంగా గాని, శాశ్వతంగాగాని కలిగిన భర్తృఅభావంవల్లనే జీవితం వ్యర్థం, నిస్సారం అయిపోయినట్టు భావించకూడదు. బాహిరములైన సుఖనంతోషాలు అనుభవించే అవకాశమేనా జీవనసార్థకత అంటే ? కనుక.... వియోగమే మూలధనంగా పొందిన జీవితమే.... నా ఉద్దేశంలో.... సేవాభావంవైపు నహజంగా ఉన్నట్లమై, విరాట్ తత్వంవైపు అగ్రసంఘోరుంది.

ప్ర : భర్త ఒక మహానుభావుడన్న అత్యధిక శ్రద్ధ వున్నప్పుడే వియోగమనబడే మూలధనం ప్రయోజనకారి ఔతుంది. కాని అటువంటి శ్రద్ధ లేనప్పుడు, ఎరస్పరప్రేమ అభావమైనప్పుడు, విచ్చేదమే వాంఛనీయంకాదా ?

జ : ఈరకమైన చర్చకు ఒక కల్పితఉదాహరణను ఆధారంగా చెప్పుకోవలసివుంటుంది. కనుక అటువంటిచర్చలోనుంచి నిజమైనపెలుగు బయల్పడదు. ప్రతివానిలోనూ మహనీయత గల్గిఉన్నప్పుంది. వ్యక్తంకాకపోతే నిద్రాణమైఉన్నది— అనేచెప్పాలి. మొదట తుచ్చుడుగా, సాధారణుడుగా కనిపించినవాడు చదువత ఒక మహనీయుడుగా అసాధారణుడుగా మారిపోయిన ఉదాహరణలు లేవంటావా ? తుచ్చమనబడేదానికి, మహనీయత అనబడేదానికి మధ్య దాటకక్కండాని కందకమేమీలేదు. శ్రద్ధ ఒక సామాన్య వ్యక్తినికూడా ఒక పెద్ద విశిష్టవ్యక్తిగా మార్చగలము. భర్తయొక్క వ్యక్తిత్వంలో భార్యకేమీ భాగంలేదనుకోటం పొంపాటు. అర్థాత్మా భార్య తన స్నేహవిశ్వాసాలద్వారా తన భర్తవ్యక్తిత్వంలో అణగిమణిగియున్న ఆశయాలును జాగృతంచేయగలదు, ఈమాట ఒక్క భార్యవిషయంలోనేకాదు; భర్త

విషయంలోకూడా చెప్పతగినదే. దాంపత్యసంబంధమందు పరస్పరసహిష్టుత, ఉదారత, విశ్వాసంకలిగి వ్యవహరించేట్టుయితే.... ఒకరిలోపాలవల్ల మరొకరు ఖిన్నులుకావటంగాని, ఇరువురూ భిన్నులైపోవటంగాని జరగదు; పైగా సహానుభూతిద్వారా పరస్పరపూరకశక్తులుగానూ, సహాయోగులుగానూ తయారౌతారని నా అభిప్రాయం. ఎటువంటి పరిస్థితిలోనైనాసరే, ఒకరొకరినుండి స్వతంత్రులైపోవాలన్న ఊహగాని, అటువంటి స్వాదీనతగాని ఉండరాదని నే నెలా చెప్పగలను? కాని స్వతంత్రతయొక్క నిజమైన ఉపయోగం స్వతంత్రాన్ని ఇవ్వటంలోనే అదికంగా కనిపిస్తుంది; తీసుకోవటంలోలేదు. భార్య భర్తకు స్వతంత్రాన్ని వీలైనంతవరకు ఇచ్చివెయ్యాలనే నాకొరిక. అట్లే భర్తకూడా భార్యకు పూర్తిస్వతంత్రాన్ని ఇచ్చివెయ్యవలసిందే. ఈ దృక్పథం కర్తవ్యమీద ఆధారపడివుండన్నమాట, అధికారమీదకాదు. అధికారప్రవృత్తి వచ్చివడిందీ అంటే దాంపత్యసంబంధం స్థిరంగా నిల్చివుండజాలదు. దానికి ఆధారం 'ధర్మం' అయినప్పుడు అది భవిష్యత్తులో స్థిరంగా నిల్చివుంటుందని ఆశించవచ్చు. ఈనాడు 'సోషల్ కాంట్రాక్టు' రూపంలో వివాహసంస్థ చిన్నాదిన్నము, ధ్వంసపటలము అయిపోతూవున్నది. అంతకన్నా దానికొక బలిష్ఠమైన ఆధారం లభిస్తే స్థిరంగా నిల్చియుండగలుగుతుంది.

ప్ర: సహిష్టుతగుణం దాంపత్యసంబంధంలో చాల హానికరంగా పరిణమిస్తున్నట్టు కనిపిస్తుంది. తల్లి సహించిపోతున్నందువల్ల కొడుకు, భార్య సహించిపోతున్నందువల్ల భర్త దుర్వృత్తులకు బలం లభించే అవకాశమే కనిపిస్తున్నది. ఇక సహిష్టుతగుణం ఎలా వాంఛనీయం ఔతుంది?

జ: సహిష్టుతగుణం.... అన్ని సదుజాలకుమల్లేనే.... మరీ మితిమీరితే అవగుణం ఔతుంది. కాని ఆ కారణం పురస్కరించుకుని సహిష్టుతను అవగుణంగా వర్ణించరాదు. సహిష్టుత అనగా కేవలం సహించిపోతున్నట్టు, కేవలం అణగిమణిగిండటం అని తలచరాదు. బుద్ధిని ప్రకృతిస్థముగా వుంచుకుని, సమభావంకలిగి, దాన్ని వినియోగించుకుంటూ వుండటమే సహిష్టుత అంటే సరైన అర్థం. ఆవేశం, క్రోధం, కొరకొరలాడుతూ వుండటం— ఇవన్నీ పరిస్థితిని మరీ అస్తవ్యస్తంచేస్తాయి. ఎంత పెద్ద కలహా

మైనా సాగుతూవుండవచ్చు; కాని అందులోనే ఒక చాల చిన్నవిషయం ఏదో లభిస్తుంది; దాన్ని ఆధారంగాచేసుకుని ఏదో ఒకపక్షంవారు కొద్దిగా మందహాసంచేశారంటే చాలు, అంత పెద్దగందరగోళంకూడా నిమిషంలో సమాప్తమైపోతుంది. ఒకానొక వికారం వ్యక్తిలో ప్రవేశించిందంటే— దాన్ని మనం ఒక తాత్కాలికమైన రోగం అని పరిగణించగలిగినట్లయితే, చిర్రుబుస్సుమంటూ ఎదురుకోవడం తెచ్చుకోము; నహానుభూతిపూర్వకంగా అతని రోగానికి ఉపచారంచెయ్యటంలో నిమగ్నులమౌతాము. సహిష్ణుత అంటే ఆ దిశలో అర్థంచేసుకోవాలని నా ఉద్దేశం. అణగారిపోవటం అనే అర్థంచెప్పకోటం సరికాదు.

ప్ర : పరిస్థితి అస్తవ్యస్తమైపోవటమనేది తరువాత జరుగుతుంది. అసలు మొట్టమొదట ఇరువురి ప్రకృతిలోనూ ఉన్న వైరుధ్యమే పరస్పర సామరస్యాన్ని భగ్నంచేస్తుంది. అది కారణంగా ఒకరినొకరు సరిగా అర్థం చేసుకోవడం ఉండదు. వారి ప్రకృతివైరుధ్యమే ఇద్దరిమధ్య ఒక కందకంలా ఏర్పడుతుంది. దాన్ని పూడ్చివెయ్యటం ఆసాధ్యం అయిన పరిస్థితిలోనయినా వారు విడిపోవచ్చునని మీరు నలహాశవ్వరా ?

జ : వాళ్ళిద్దరూ విడిపోవాలనే కోరుకుంటూఉన్నప్పుడు ఇక మూడో వాడెవరో వచ్చి ఏదో చెప్పవలసిన అవసరం ఏముంటుంది ? ఇంతకూ విడిపోవలసివచ్చినా కోవతాపాలతో విడిపోకూడదు. ప్రసన్నచిత్తులుగానే విడిపోవాలి.

మరొకఅంశంకూడా నేను నమ్ముతున్నాను : ప్రపంచంలో ఏ ఇద్దరువ్యక్తులూ ఒకరోకరికొరకై జన్మించారు అని చెప్పదగినవారు ఉండరు. ఆకర్షణ, బెట్టు, దిగింపు శ్రీపురుషులమధ్య సహజం. కనుక పరస్పర సామరస్యం స్వాభావికంకాదు. అది సాధించి పొందవలసినది. అందుకు సంయమంకావాలి; అభ్యాసం కావాలి. ప్రేమ అనే పేరుతో పిలువబడుతున్న ఆకర్షణ చంచలమైనది. దానికి మర్యాద తెలియదు. ఇటువంటి గుడ్డి ఆకర్షణ అనే భూమికపై సామరస్యం సంభవమే అనుకోటం ఒక భ్రమ. కాబట్టి ఈనమస్య ప్రేమావస్థలోనిదీకాదు; ప్రేమకు పూర్వావస్థలోనిదీకాదు; ప్రాప్తికి తరువాతది. (అంటే వివాహోత్తరకాలమునకు సంబంధించినది—

అనుకో.) ప్రేమావస్థలో రెండవవైపున అంతా పరిపూర్ణంగానూ, సుందరం గానూ కనిపిస్తుంది. ప్రాప్తి అనంతరం ఆ సౌందర్యం, కమనీయత ఏగిరిపోతాయి; ప్రేమవాక్రమైనవ్యక్తిలో రకరకాల విచిత్రాలు పొడనూపటం మొదలౌతుంది. అసమయంలో వ్యక్తియొక్క బాహ్యోద్రియాలు, వాటి వశంలోవుంటున్న మనస్సు సామరస్యసాధనకు సహాయకములు కాకపోగా, విద్రోహకరములు బౌతాయి. అటువంటిప్పుడు సహజంగా చంచలమైన మనస్సును వశంలోకి తెచ్చుకోజాలిన ఒక ప్రబలమైన నిష్ఠ అవసరం. అంతే గాని సామరస్యసాధనను ఇంద్రియాసక్తములైన మనస్సుకు, బుద్ధికి వాపు జెప్పే ప్రేమాశ్రం అది సిద్ధించనేరదు. కనుక నేను చెప్పేదేమంటే — ఇతర్లతో తర్కించటమంటూ పెట్టుకోని కర్తవ్యదృష్టి ఇటువంటి పరిస్థితిలో ప్రయోజనకారి బౌతుంది. లేకపోతే దోషారోపణ, చిద్రాస్వేషణ తప్పవు. దోషాస్వేషణప్రస్ఫుత్తి వచ్చినదీ అంటే ఇక గార్హస్థనౌకట ఊమంలేదు. తునిగిపోతుంది; లేదా మునిగిపోతుంది.

ప్ర : వివాహానంతరం భార్యప్రకృతికి, భర్తప్రకృతికి సామరస్యం కుదరకపోయేసరికి వారి మనస్సులు మరొకవైపుకు ఆకర్షితాలూకావచ్చు. అటువంటిప్పు డా యిరువురు తమసంబంధాన్ని విచ్ఛేదంచేసుకుని ఆ మరొక వైపుకు సాగిపోవటం ఉచితమంటారా, కాదంటారా ?

జ : సాధ్యమైనంతవరకు విచ్ఛేదంకాకుండా కాపాడుకోటమే మంచిది. మరొకవైపుకు లాగుతున్న ఆర్పణను లాశ్కాలికమైన వికారంగా భావించి, ఎక్కువగా ఉద్విగ్నములు, అనహిష్టువులు కారాదు.

ప్ర : చేసుకున్న భర్తతోగాక, మరొకప్పుడుపునితో తన కెక్కువ ప్రకృతిసామరస్యం కలుగుతుందని తోచేటయితే, అతన్ని పరిగ్రహించి తాను సుఖంగా జీవించగలనన్న ఆశపొడనూపితే, ఆమె అలాగే ఎందుకు చేయకూడదు ?

జ : ప్రకృతిసామరస్యం ఏర్పడుతుందని తోచినంతమాత్రాన్నే నిజంగా ఆక్కడ ఆ సామరస్యం ఉండీతిరుతుందని తొందరపడి నిర్ణయించుకోరాదు. ప్రేమావస్థలో అంతా సామరస్యమే సామరస్యంగా కనిపిస్తుంది.

ఆ భ్రమలోనే పడి వివాహం కూడా చేసుకుంటారు. కాని ప్రేమవివాహం జరిగిన అనంతరం సామంజస్యానికి బదులు హద్దుమీరిన అసామంజస్యమే ఉత్కటంగా, విషమంగా ఎదుర్కొంటుంది. తరచుగా ప్రేమవివాహాలు చివరకు ఘోరమైన మనఃక్షేణాన్ని తెచ్చిపెట్టేవే. పెరిమాత్రం మొట్టమొదట ఏదో గొప్ప ఆశ కనిపిస్తున్నట్టుగా ఉంటుంది. అంతమాత్రాన ఆ లోభంలో పడిపోవలసిన అవసరం ఏమీలేదు.

ప్ర : తొందరపడి నిర్ణయించటం జరగలేదనుకుందాం. బాగా స్థిర చిత్తంతో తాపీగా ఆలోచించుకున్న మీదటే ఫలానా వ్యక్తిని వివాహంచేసుకుంటే జీవితం కృతార్థమౌతుంది అన్న నిశ్చయానికి వచ్చిన తరువాత ఆ పరిస్థితిని స్వీకరిస్తే ఇబ్బందేమన్నా వుంటుందా ?

జ : వివాహమనేది మన చేతిలోవున్న సంఘటన కాదనీ, అది గ్రహాలద్వారా నిర్ధారితమౌతుందనీ విశ్వసించవలసిన అనిపిస్తూవుంటుంది నాకు అప్పుడప్పుడు. అది ఒక విభ్రమైన సంయోగం. ఎంతో జాగ్రత్తమై వుండే బుద్ధికూడా అక్కడ పొరపాటుపడే అవకాశం ఉంది. టాల్ స్టాయ్ తన ప్రేమను, ప్రేమపాత్రమును అత్యంత సూక్ష్మబుద్ధితో విశ్లేషించుకుంటావుండే వాడు; రోజూ దై రీలో వ్రాసుకుంటావుండే వాడు. ఎంతో జాగ్రత్తగా ఆలోచించాడు; ఆలోచించిన మీదటే వివాహంచేసుకున్నాడు. కేవలం పర్యాప్తమైన ప్రజోత్పత్తి అయిందన్న అర్థంలో మాత్రమే ఆ వివాహం సఫలమైందని చెప్పాలి. కాని మరియొక అర్థంలో విఫలమే అయింది. ఎందువల్లనంటే ఆయన కా వివాహం వల్ల ప్రబలమైన సంతాపం, క్లेशం కలిగాయి. సౌందర్యం, యౌవనం, సింగారం ఏమాత్రం తక్కువగా లేని ఈ ప్రపంచంలో వ్యక్తి భాగ్యాధీనుడుగా వుండవలసినవాడేగాని అంతకన్న ఏంచేయగలడు ? మనసు వెళ్ళి ఎక్కడో ఒక వ్యక్తి మీద నిలుస్తుంది; కాని అంత్యకాలం వరకూ అది అక్కడే నిల్చి వుండేట్లయితే దానికి 'మనస్సు' అనే పేరెందుకు పెడతారు ? దాని లక్షణం చంచలత అని విజ్ఞులెందుకు అంటారు ? కాబట్టి నీ యిష్టం, నీ ప్రేమన్నా అను; నేను మాత్రం ఇష్టంచేతుల్లో కళ్ళెం వొప్పగించేందుకు సుతరామూ అంగీకరించను. పైగా విధిమోల సతమనస్కులమై వుండటం లోనే ప్రయోజనం ఉందంటాను.



ప్ర : ఏమైనా మనలో తెలివి అనే వస్తువాకటి ఏకొంచెమో ఉన్నది కదా : దానివల్ల ఫలానా వ్యక్తి నాకు అనుకూలంగా వుండవచ్చు అనిగాని, లేదా ఫలానా వ్యక్తి నాకు ప్రతికూలంగా వుండవచ్చు అనిగాని గుర్తుంచుకో గలుగుతున్నాం. దాన్ని ఉపయోగించుకొనే విషయంలో మీరేమంటారు ?

జ : ఉన్న తెలివిని నిద్రపుచ్చుకోవలసిన అవసరంలేదు. కాని మనిషిలో అంతకన్నా లోతైన తెలివి ఉండనేఉంది. అది సాధారణంగా మన పైపై తెలివికి అందేది కాదు. ఈ లోతైన తెలివిని జాగ్రత్తంగా వుంచుకోవ లసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. ఈ లోతైన తెలివి మనకు తెలియజెబు తుంది : గుణము—రూపము; శ్రేయము—ప్రేయము—ఈ జంటలు సర్వత్రా జంటగా ఉండవు; పైగా విరుద్ధంగాకూడా ప్రతీతమౌతూ ఉంటాయి అని. రూపాన్నిమనం త్రోసిపారవేయలేము. కాని గుణస్వీకారానికిమాత్రం ఆలోతైన తెలివే ప్రాతిపదిక. పరమాత్మ అందరిలోనూ వున్నాడని గుర్తించటం అన్ని తెలువులనూ మించిన ఆసలైన తెలివి. దాన్ని శ్రద్ధ అనవచ్చు. ఈ శ్రద్ధను పురస్కరించుకుని మనం ప్రవర్తించేట్టుయితే.... స్వల్పయోగ్యతగల వ్యక్తిలో కూడా ఉన్నతాశయాలను జాగ్రత్తం చేయగల సామర్థ్యాన్ని నిశ్చయంగా మనం పొందగలుగుతాము. ప్రపంచంలోని వ్యక్తులంతా మనుష్యులే. ఎవరూ దేవతలు కారు. లోపలవున్న దేవత్వాన్ని మేల్కోలుపుకుంటూ క్రమశః దేవతలం కావాలి. తెలివిని వినియోగించుకోకుండా పనిజరగదు. కాని లోతైన తెలివిని అలా త్రోసిరాజిని, రూపాకర్షణకే లోభపడే తెలివితేటల చేతుల్లో జీవితపు చుక్కానిని ఆపుగించుకున్నంతమాత్రాన పడవ నడవదు, పైగా మునిగిపోతుందికూడా.

ప్ర : భర్త భార్యలో—లేకపోతే భార్య తన భర్తలో దేవత్వాన్ని మేల్కొల్పలేనిస్థితిలోవుండి, మరెవరో ఇంకొకవ్యక్తిని పరిగ్రహిస్తే జీవన యాత్రలో చక్కని సహాయోగం లభిస్తుందనే ఆశ మిక్కుటంగావున్నప్పుడు ఆమె భర్తకు విడాకులివ్వవచ్చునని సలహాయిస్తారా మీరు ?

జ : నీ ఉదాహరణ కల్పితం. సలహాకూడా కల్పనాగతమే ఔతుంది; అందుచేత అనవసరం. విడాకులిచ్చుకోటమే శ్రేయస్కరం అని నేను

సలహా ఇవ్వదగిన పరిస్థితి సంభవించవచ్చు; కాని అది కాలానికంకాదు; తాత్కాలికమే ఔతుంది.

భార్యాభర్తల సంబంధం అంటే ఎటువంటిదని? అందులో వారికి పరస్పరం ప్రాప్తించేది ఒకరికొకరి ఉత్కృష్టతే కాదు; నికృష్టతకూడా పరస్పరం వివేదితమౌతుంది. ఈ అంశమే ఆ సంబంధానికి ఒక మహత్వాన్ని ఆపాదిస్తున్నది. ఔపచారికమైన సంబంధాల్లో మన నికృష్టతను మన దగ్గరే నిలుపుకుంటున్నాం; ఉత్కృష్టతను మాత్రమే బయటపెడుతున్నాం. అంటే, అవి సమగ్రమైన నిర్బంధసంబంధాలు అనబడవు. ఏదోకొంత నికృష్టత ప్రతివ్యక్తిలోనూ ఉంటుంది. ఉన్నదని వ్యక్తికి తెలుసు. అది చూచుకుని తనకు తాను సిగ్గుపడటమూ జరుగుతూవుంటుంది. అది బయటపెట్టుకునేది కాదు; సర్వథా అదేయం. అయినాకూడా అది దాంపత్యసంబంధంలో మాత్రం పరస్పరం ఒకరిది మరొకరికి సంప్రాప్తమౌతూఉన్నది. అందుకనే భార్యాభర్తలు పరస్పరం కృతజ్ఞులుగా వుండవలసినకారణం ఏర్పడింది. ఒకరి నికృష్టత మరొకరికి సంప్రాప్తమౌతూవుండటం— ఇదేమంతసాధారణతహా గర్వకారణమైన విషయంకాదు. కాని అందువల్లనే దాంపత్యజీవితం గొప్పదిగా పరిగణింపబడుతూవుంది. కుత్సితము, జగుప్సాజనకము అయిన ఈ నికృష్టతనుకూడా భార్య భర్తనుంచి, భర్త భార్యనుంచి స్వీకారపూర్వకంగా గ్రహిస్తూ, ఒకరినొకరు సహించి నిర్వహించుకుపోతున్నారంటే— దాంపత్యసంబంధం కేవలం ప్రాకృతికంగాదు; సాంస్కృతికం అని చెప్పాలి. దానికి ఆధారం తపస్సు, సంయమం, లేకపోతే ఆకర్షణమీద ఆధారపడివుండే ప్రేమతోపాటే ద్వేషంకూడా వుంటుంది. అటువంటి ప్రేమ స్వేచ్ఛావిహారం చేసేచోట హింస, ద్వేషం, దురధికారంకూడా స్వేచ్ఛావిహారం చేస్తుంటాయి. ఆవిధంగా చతుష్పాత్తులు బ్రతుకుతూవుంటాయి. మనుజు సమాజంమాత్రం ఆవధిలో పురోగమింపజాలదు.

వివాహసంబంధం వ్యక్తిని బంధించేస్తుందని భావించటం సహేతుకం కాదు. ఒక పురుషుడు, ఒక స్త్రీ భార్యాభర్తలై గార్హస్థ్యమనే జై లొకటి తమకోసం నిర్మించుకుంటారని కొందరుచెప్పే మాటను సమర్థించలేము. ఆ భార్యాభర్తల్లో వుండేటువంటిది— సమాజం దృష్ట్యా అనువదేయము, నికృ

ష్టము అనబడేదిమాత్రమే వారి దాంపత్యపుహద్దుల్లో నిల్చిపోతుంది. ఇక పోతే మిగిలింది సమాజానికి లభ్యమయ్యేందుకు సిద్ధంగా ఉండనేఉన్నది. అర్థాత్మా భార్యభర్తల ఉదారత, ఉత్కృష్టత, ప్రతిభ, మేధ, కుశలత, ఈ మొదలైనవన్నీ ఇతర్లకోసం దానంచేయబడుతూ, వ్యయమౌతూ పుండవలసిందే. ఆడుదానిజీవితంలో ఒక భర్తను మిసహాయిస్తే మరే యితర పురుషుని సద్భావమూ పడకూడదనీ, మగవానికి ఒక్క భార్యతప్ప మిగలా త్రీవ్రవందమేమీ కనిపించనేకూడదనీ ఇలాంటి మాటల్ని మనం మన్నించవలసిన పనిలేదు. వివాహమంటే ఇటువంటి నిర్బంధాల్ని విధించే అర్థాన్ని చెప్పేట్లుంటే నేనుమాత్రం అంగీరించకను.

ఒకానొక ప్రేమ ఒక పురుషునికి భార్యయై అతనిదృష్టికి మామూలు వ్యక్తిలా, అసలు లెక్కలోకేరాకుండా, మిక్కిలి తుచ్చపస్తువుగా కనిపిస్తూ వుంటుంది. కాని ఆవిడే మరొక పురుషుని దృష్టికి అత్యంతసౌందర్యవతిలా కనిపిస్తుంది. ఇటువంటి సన్నివేశాలు మామూలేకన్నా, భర్త ఆమెను చావ గొడలాడు; ప్రేమకుడు ఆమెకోసం ప్రాణాలర్పించటానికి సిద్ధంగా వుంటాడు. ప్రేమదృష్టికి అవ్వరసలా కనిపిస్తున్న ఆవ్యక్తే గార్హస్థ్యపు తరుగలిముందు పనికిమాలినదే ఔచున్నదికదా? తండ్రిచేత, ఉపాధ్యాయుని చేత ఇంకా చెంపదెబ్బలు తినటానికే యోగ్యురాలైన ఒకానొక చిన్నది ప్రణయపిపాసీయైన ఒక చిన్నవానికి అత్యంత ఆరాధ్య దౌతున్నది. ఒకవేళ ఆమెచేత తాను వంచుతుడేఅయితే ఆ చిన్నవాడికి ఆత్మహత్యాప్రయత్నమే తప్ప మరెవరో మార్గమే తోచదు; అంతతీవ్రంగా మరులుకుంటాడన్నమాట ఆమెమీద. ఇటువంటి ఉత్సర్గళములు, స్వాప్నకములు, ఉదాత్తములు అయిన భావముల క్రిడకు అవకాశం వివాహానంతరం నమాప్తమైపోతూఉండు. భార్య అనబడే వ్యక్తియొక్క సౌందర్యం ఇసుపవెట్టెలో పెట్టి బంధించేందుకు కాదు. అది ఆమెకు దోషరూపంలో వున్నది కాదు, గుణరూపంలో పరిగణింపతగినదే. దానిచుట్టూ ఒక ప్రహరీగోడ కట్టి నాలుగువైపులా దాన్ని బంధించియుంచే హక్కు వివాహానికి లేదు. అర్థాత్మా దేవత్యాన్ని మేలు కొలపటంలో సౌందర్యానికి సామర్థ్యంఉంది; దానిఉపయోగం వివాహంతో సేమితమైపోరాదు; సమాప్తమైపోరాదు. అలా అయితే అది చాల అనిష్టం; వివాహంయొక్క సార్థకత అది కానేకాదు.

## స్త్రీ పురుషుల స్థితిలోనూ

### ప్రకృతిలోనూ ఉండే వైషమ్యం

ప్ర : కాముకతవిషయంలో స్త్రీపురుషులమధ్య కొంత అంతరం వున్నట్లు ఒప్పుకుంటారా ? పురుషుడు స్త్రీకన్న ఎక్కువ కాముకుడనీ, స్త్రీ చాలవరకు భక్తిప్రవణురాలనీ చెప్పవచ్చునా ?

జ : నేను వ్యక్తులలో భేదాన్ని ఒప్పుకుంటాను. వర్గాలమధ్య ఒప్పుకోను. వర్గాలమధ్య ఆనుషంగిక (functional) భేదం ఉంటుంది; అంతరిక భేదం ఉండదు.

ప్ర : ఆనుషంగిక (functional) భేదం అంటే మీ ఉద్దేశం శరీరధర్మము (function) ను గురించా ? ఈవిధంగా మీరెప్పుడూ శారీరికమనీ, మానసికమనీ విభజించే ఆలోచిస్తుంటారా ?

జ : ఆనుషంగికం (functional) అంటే కర్మవిషయికం అని చెప్పవచ్చు. తనువు-మనస్సుల భేదాన్ని గూర్చిన ప్రశ్న ఉదయించదిక్కడ. తనువుద్వారా కర్మ జరుగుతుంది; కాని ప్రేరణ మనస్సునుండే. కనుక స్త్రీ పురుషభేదం కర్మవిషయికమే. ప్రాణవిషయికంగా మాత్రం అభేదమే.

ప్ర : స్త్రీపురుషులమధ్య ఏ భేదాన్ని మీరు అంగీకరిస్తున్నారో సవిస్తరంగా విశ్లేషణచేస్తారా ?

జ : ఏం ? అది అవసరమా ?

ప్ర : అవసరంకాదంటే అడుగుతున్నాను స్త్రీ వికాసం పొందవలెనంటే ఒక వ్యక్తాధారం ఉండవలెనని, పృథుషునికీమాత్రం అలాగ వ్యక్తాధారం అవసరం అంతగాలేదనీ మీరు చాలసార్లు చెబుతువుంటారు.

జ : ఇంతేం, అంతటితో సరిపెట్టుకోరాదా ?

ప్ర : ఉహార, అంతమాత్రాన విషయం సుస్పష్టం కావటంలేదు. ఏ ఆధారం పురస్కరించుకుని ప్రీపురుషులమధ్య ఈ భేదాన్ని మీరు అంగీకరిస్తున్నారో తెలుసుకోవాలి.

జ : భేదం అంగీరించవలసిన అధారంకోసం ఎక్కడికో పోవలసిన పనేముంది ? కళ్ళకు కట్టినట్టు అది కనిపిస్తూనే ఉన్నదిగా : ప్రీకి వ్యర్థాధారం కావలెననీ, పురుషుడు అవ్యక్తంవై పే ఉన్నట్లుడై ఉంటాడనీ—ఇది నేను స్వయంగా అవిష్కరించిన నిర్ణయమే. అంతే అది నాభాషే అనుకో. మనం ఉంటాన్న ఈ ప్రదేశానికి రెండు కొనలు ఉన్నాయి. ఒకటి : భూమి; రెండవది : ఆకాశం. ఇక సర్వం ఈమధ్యలో ఉంది. ఆకాశం ఎప్పుడూ ఒకేరకంగా నీలపురంగులో వుంటుంది. అసలు దానికి నిజంగా ఏరంగూ లేదు. నిజం చెప్పాలంటే దానిలో వస్తుతత్వమేలేదు. భూమి వ్యక్తము, గట్టిగా, దృఢంగా వుంటుంది. చిత్రవిచిత్రవృష్టములతో వివిధములైన పలపుష్పాదులతో—శోభాయమానంగా వుంటుంది. ఆకాశంలోకూడా ఉదయ సాయం సంధ్యలయందు చిత్రవిచిత్రములైన రంగులు వెల్లివిరుస్తూ అనువమేయమైన అపూర్వశోభ తోణికినలాడుతూనే వుంటుంది; కాని ఆ శోభ అంశా ఆకాశానిది కాదు; ఆకాశంమీదికి వచ్చిచేరుతూవుండేది. నా వృద్దేశంలో ఈ ధరిత్రీ ఒక ప్రీ, ఆమె తల్లి; ధరిస్తుంది; భరిస్తుంది. ఆకాశం ఒక పురుషుడు. ఉండటానికి ఉన్నాడు; అంతే. అక్కడ ఒక్క పువ్వుకూడా పూయటం, వికసించటం అనంభవం. మన భాషలో 'గగనకుసుమం' అనే పదం ఉంది—ఒకపెద్ద వ్యర్థతను చిత్రించేపదం అది. పురుషుడు వట్టి నిష్పలుడు. ఎంత నిష్పలుడంటే—వంద్య అనే పదంకూడా అతనికి అన్వయించజాలదు. అన్నిదేశాల్లోనూ, అన్ని కాలాల్లోనూ ప్రీలు తనుతుబెతుకులు కులుకుతూవుండే చిత్రవిచిత్రమైన వస్త్రభూషణాదులతో కనిపిస్తూఉంటారు. అదంతా వృథా అని త్రోసిపారేయవలసిందేం కాదు. అది వారిలోని స్వ-భావదర్శనం యొక్క అభివ్యంజనమే. ఇక నీ వీ ధరిత్రీ, ఆకాశంమధ్య లక్ష్యం ప్రసక్తి ఎత్తబోకు. అవి రెండూ బింబ ప్రతిబింబ రూపంలో పరస్పరం ఒకదానినొకటిధరించవలసిందే. ఆకాశం భారహీనం, అయినాభారహానికూడా తానే.

ప్ర : ప్రీపురుషులమధ్య ఈ భేదం కనిపిస్తున్నప్పటికీ—ప్రత్యేకంగా

స్త్రీకి ఆధ్యాత్మికప్రాప్తికోసం వ్యక్తి ఆనగా ఎందువల్ల అనివార్యమో, పురుషునికి ఎందుకు కాదో—ఈ విషయం నాకు బాగా అర్థంకాలేదు.

జ : పురుషుడు ఆకాశంవలెనే తనపై దేన్నీ ధరించలేడు. అర్థవతి స్త్రీయే. కాబట్టి అర్థ-ధారణకోసం ఆమె మరోవ్యక్తివల్ల ఆపేజికిలి బొతుంది. వ్యక్తిఆధారం ఆమెకు అవసరం అని నేను చెప్పింది ఈ అర్థం లోనే. ఆకాశానికి ఆ అవస్థలేదు. ఆకాశమనేది అసలు లేనేలేదని చెప్పవచ్చు. అంటే అది ఒక పరిధిలో లేదు. ఒక ధరిత్రినుంచి మరొక ధరిత్రి వరకు, ఇక్కడినుంచి అక్కడివరకు వ్యాపించివుంది. ఏమీ లేకపోవటమే అది ఉన్నట్టు. దాని యిష్టం అంటే, స్వభావం అంటే. అది ఆవ్యక్తం; వ్యక్తమును ఆపేషించదు. ఇంతకూ ఈ నిరుపయోగమైన సూక్ష్మవిషయా లెందుకు నీకు? ప్రయోజనకరములైన మాటలేమన్నా కానీ.

ప్ర : ఇవికూడా ప్రయోజనకరమైన విషయాలనే నా ఉద్దేశం. పురుషు డేమో తాను లేనట్టుగా వుండటం, అంటే అతనికి మరోవ్యక్తి—అపేక్ష లేక పోవటం—అదేమిటో నాకింకా అర్థంకాలేదు.

జ : స్త్రీ తన ఫలమును పురుషునిలోనుంచి పొందుతుంది. పురుషుడు స్త్రీలో శేవలం తన మరణాన్ని వెతుక్కుంటాడు. 'మరణ' శబ్దం విని భయపడనవసరంలేదు. జంతుజగత్తులో ఈ మరణము విహుధా సంపన్న మౌతునేఉన్నది. మానవుడు అందులోనుంచే తిరిగి క్రొత్తజీవనంతో ఉత్పన్నమౌతున్నాడు. మిథునాచారమందు అతనికేమీ ఫలాకాంక్షలేదు. ఫలములో అతనికేమీ సార్థక్యతలేదు. తన ఉచితే తనకొక ఇక్కట్టు. కాగా తాను లేకుండాపోవటమే అతని ధర్మం. ఈ ధర్మం అమాంతంగా వచ్చి అతని ఉచికిని ఆక్రమించేస్తుంది. వ్యక్తంలో మొదట ఆవ్యక్తం తిరోభూతం కావటం, తరువాత మళ్ళీ ఫలితంలోనుంచి అదే ప్రాదుర్భవించటం— ఈ విసర్గచేష్ట సృష్టిపరంపరకు కారణమౌతున్నది.

ప్ర : తన్నుతాను లేకుండా చేసుకోవము పురుషప్రకృతిలోని ఒక అనివార్యమైన అంగంగా మీరు భావిస్తున్నారు. కాబట్టి తన్ను రేకుండా చేసు కొనే వ్యక్తసాధనకూడా పురుషునికి అనివార్యంగా కావాలని మీరు ఒప్పు కోవాలి. మరి పురుషునికి వ్యక్తాధారం అవసరంలేదంటారే ?

జ : నరే, ఒప్పుకున్నాను. అయితే....?

ప్ర : అది :— ఇప్పుడు చెప్పండి : 'వ్యక్తాదారం శ్రీకి ఎంత అవసరమో, పురుషునికి అంతఅవసరంలే'దని ఇప్పుడు ఎలా చెప్పగలరు?

జ : శ్రీకి ఫలం—అంటే డీవితం—కావాలి. పురుషునికి మరణం కావాలి. అతని మరణానికి ఉపలక్ష్యమాతున్న వ్యక్తి ఆధారాన్ని ప్రయోజనకారి అనిగాని, సహాయకారి అనిగాని నీవు తర్కరీత్యా నమర్చిస్తే నమర్చించు. కాని అది ఆ మరణంచేవానిపట్ల నిర్వయాత్మక ప్రవర్తనే అవుతుంది.

అసలు నిజానికి పురుషుడు శ్రీలో తన మరణాన్ని వెతుక్కుంటున్నాడేకానీ పొందటంలేదు. ఎందువల్లనంటే—అవ్యక్తం వ్యక్తంలో వికసేస్తుందేగాని విసవ్దం కాజాలదు. ఈవిధంగా పురుషుడు మాటిమాటికి శ్రీలో మరణిస్తూకూడా బ్రతికే వుంటున్నానని అనిపిస్తూవుండేసరికి.... తన పూర్ణమరణం అక్కడ కాదని తెలుసుకుంటాడు. సర్వత్రా నిండివున్న ఆ వ్యక్తావ్యక్తముల అధిష్టాతయందే వున్నదది. ఆ నమస్థిగతభోగమునే బ్రహ్మచర్యం అని అంటాం. పురుషుని చరమపరిణతి అందులోనే ఉన్నది.

ప్ర : అంటే పురుషుడు తన చరమపరిణతిని శ్రీయందు పొందజాలడని, శ్రీకిమాత్రం పురుషునియందే తన పరమసిద్ధి లభిస్తుందనీ—అదేనా మీ అభిప్రాయం?

జ : 'పరమ' అనే శబ్దం విడిచిపెట్టు. పురుషునితోడి సంయోగంవలన శ్రీ సంకతిని పొందుతుంది. పురుషుడేమీ పొందుతున్నాడు? ఈ భేదాన్ని.... 'పరమ' అనే శబ్దాన్ని మధ్యలో తీసుకురాకుండా.... గుర్తించటం అంత అసంభవమో?

ప్ర : శ్రీకిగాని, పురుషునికిగాని ఇరువురికీ పరమసిద్ధి లక్ష్యమేకదా : అందుకనే 'పరమ' అనే పదం వాడవలసిన అవసరం కనిపిస్తున్నది. నేను తెలుసుకోదలచిన విషయం ఏమిటంటే—శ్రీకి అది పురుషునిలోమాత్రమే లభిస్తుందా? అంతకుమించి మరొకసాధన ఏదీ ఆమెకు అవసరంలేదా? పురుషునికి.... పరమాత్మోన్ముఖమైన ఆతని మార్గాన్ని ప్రకటించేయజాలిన అంశం ఏమీ స్త్రీలో ఉండనేఉండదా?

జ : ఇద్దరిముఖాలూ ఎదురెదురుగావుంటే ఎవరూ ముందుకుపోలేరు. డికోట్టుకుంటారు. అంతే. దారి క్లిష్టంగా వున్నప్పుడు ఒకరి ముఖం సూటిగా ఆకాశంవైపు ఉండాలి; రెండవవారి ముఖంకూడా అటువైపే ఉండాలంటే ముందున్నవారి వీపువైపు వుండాలి. ఆయిద్దరిలోనూ ముందుండవలసినది పురుషుడే. అది అతని ముఖాన రాసిపెట్టేవుంది. అది అతనికిగల ఒక గొప్ప అధికారం అని నేమీ చెప్పటంలేదు. అనేక వివత్తులతోకూడిన బాధ్యత అంటున్నాను. దారి అంత క్లిష్టంగా లేకపోతే ఇద్దరూ ఒకరి సరసన ఒకరు ముందు చూచుకుంటూ సాగిపోవచ్చు. కాని అది సంసారయాత్ర. తీర్థయాత్ర అంతకన్నా కొంచెం దుర్గమంగానే ఉంటుంది. దానికొక చక్కని రాజమార్గమేమీ ఏర్పరుపబడియుండలేదు. అటువంటిమార్గాన్ని పురస్కరించుకునే ప్రసంగం.

ప్ర : అంటే—స్త్రీ ఒక పురుషవ్యక్తి మధ్యమం (medium) ద్వారా అవ్యక్తమును పొందగలుగుతుంది. పురుషుడుమాత్రం సూటిగా అవ్యక్తంవైపు సాగిపోగలడు అనేగా మీ ఉద్దేశం ? ఏమిటి ఈ విభేదంలో రహస్యం ?

జ : హృదయంలోని రాగం ఒక ప్రత్యక్షమైన సుస్పష్టమైన సంబంధాన్ని కోరుతుంది. ఈ ఉపాసన నగుణపద్ధతిని ఆవలంబిస్తుంది. అయితే నిర్గుణోపాసనకూడా ఉన్నది; అది దీనికంటే చాల బొద్దికమైన వ్యవహారం; అది ప్రముఖంగా మానవుని మేడప్పును ఆశ్రయించి వుంటుంది.

ప్ర : బుద్ధిగనక వైవిరిణి అయిపోయినట్లయితే నాస్తికతవైపు, భోగాచారంవైపు ప్రవృత్తమౌతుందని మీ రిదివరకే చెప్పారు. మరి అటువంటిప్పుడు పురుషుడు బొద్దికుడై ఎలా సిద్ధి పొందగలుగుతాడు ?

జ : పురుషునిమార్గంలో ఆ అనిష్టం ఎప్పుడూ ఉండనే ఉంది. ఈశ్వరరూపమైన సత్యమును పొందు ప్రయత్నంలో మానవజాతివిజ్ఞానం అణుబాంబుల్ని సృష్టించేంతవరకూ వచ్చింది. ఇది ఆ యనిష్టమునే సూచిస్తున్నది. అసలు మూలతః సూక్ష్మతీసూక్ష్మ పరిమాణంలోనైనాసరే, పౌరపాటనేది జరిగింది అంటే, భగవంతునిపేరుతో నైతానే వచ్చి మన నెత్తిన తిష్ట



వేస్తాడు. హృదయంలోని సూటియైన సరాగ సగుణోపాసనలోమాత్రం అటు వంటి అనిష్టంలేదు. భక్తి నిరాపదమైనది. కాని జ్ఞానందాని కథ, తీరు ఇతిహాసంలో కనిపిస్తునేఉంది. అందువల్లనే చెప్పాను : పురుషునిముఖాన వ్రాసిపెట్టియున్నది అతని గొప్పదనం అనిగాక, ఒక పెద్ద బాధ్యత అనే మనం భావించాలి— అని.

ప్ర : అంటే—పురుషునికిమల్లే శ్రీకి బౌద్ధికవ్యాపారంలో వడిపోయే ప్రమాదం అంతగా వుండదనీ, అతనిమార్గంకన్నా ఆమెమార్గమే సుగమమైనదనీ అంటారు—అంతేనా ?

జ : ఔను. చాలభాగం అంతే. వతి సులభుడు; గురువు దుర్లభుడు. భర్తవున్నాడంటే నతీత్యమార్గం సుగమమే. కాని బుద్ధికి సంప్రాప్తించిన తర్కశక్తి ఒకవట్టాన ఒకర్ని గురువునుగా అంగీకరింపనిస్తుందా? అందు వల్ల ఆమార్గం కొంచెం దుర్లభమైనదనే చెప్పాలి.

ప్ర : శ్రీకన్నా పురుషుడు ఎక్కువగా బౌద్ధికుడెందుకు కావాలి? ఈ అంశంపై కొంచెం వెలుగు ప్రసరింపజేస్తారా ?

జ : పురుషుడు పురుషుడే. అతడు శ్రీ కాదు. అదే కారణం. అంతకుమించి ఇంకా ఏంచెప్పగలం? నృప్తికి మూలంలోనే ఈ భేదం ఉంది. ఆద్యైతం ద్వైతంగా ఎప్పుడు వ్యక్తం అయిందో ఈ విభక్తి కారణంకూడా అప్పుడే అక్కడినుంచే జరిగింది. “ఎందుకు? ఏం కారణం?” అనే మన ప్రశ్నలు అక్కడికి వెళ్ళా చేరుకుంటాయి? ఒకటి అనేకం కావలసిన ఆవశ్యకతలో, అక్కడ మూలంలోనే అది గర్భితమై వుంది. ఎవరైనా వచ్చి “శ్రీయే ఎందుకు గర్భం ధరించాలి?” అని అడిగితే నేను ఏమి జవాబు చెప్పాలి?.... “ఆమె శ్రీ, అందుచేతనే” అని తప్ప ?

ప్ర : శ్రీ పురుషుల మూలప్రకృతిలో ఇలాగే ఇంకా భేదాలు ఉన్నట్టు మీ రభిప్రాయపడుతున్నారనే నే న్భిప్రాయపడుతున్నాను. అవన్నీకూడా విశ్లేషించి చెప్పతారా ?

జ : విశ్లేషణచెయ్యవలసిన అవసరంలేదు. భేదం ప్రాణగతమైనది కాదు; కర్మగతమైనదే. తర్మ అంటే ఇంద్రియవ్యాపారం. మనస్సునుకూడా

ఆరవ ఇంద్రియంగా లెక్కవేసుకోవచ్చు. ఆ భేదం అయినా ఆధ్యాత్మిక దృష్ట్యా అంత మౌలికమైనదిగా అంగీకరింపలేము. అనగా ప్రాణం భూమికగా తీసుకుంటే — అర్ధాత్మా పరమేశ్వరుని దృష్టిలో స్త్రీపురుషులిద్దరూ అధిన్నులే, సమానులే. స్థూలవ్యాపారమగుదు ప్రత్యక్షమౌతున్న ఈభేదము నమనరించే మనోభావాల్లోనూ తదనుకూలమైన భేదాన్ని ఊహించుకోవచ్చు. ఇంతకుమించి ఇంకా విస్తారంలోకి పోయి తెలుసుకోవాలని ప్రయత్నించటం వల్ల సమస్య ఇంకా క్లిష్టతరమైపోతుండేగాని చిక్కు విడదు.

## పురుషుని స్వేచ్ఛ, స్త్రీ ఓర్పు

ప్ర : ప్రకృతిపరంగా ప్రేమయాతనలో అధికభాగం స్త్రీపాలితే పడుతున్నదికదూ ?

జ : ప్రకృతి వెళ్ళి జవాబేమిచెబుతావు అని పురుషుని అడగదు. తానొక తల్లి అయ్యేందుకు స్త్రీ వెనుకనే ఉండిపోతుంది. ఇది ప్రకృతిమాత యొక్క పక్షపాతం అని అంటే అను; కావి ఒక తథ్యరూపంలో ఈ అంతరం అనుల్లంఘనీయం. ఎట్టి పరిస్థితిలోనూ స్త్రీకిబదులు పురుషునికే మాతృత్వం లభించటం ఆసంభవం. ఈ అంతరాన్ని చూచి రోషం తెచ్చుకుంటే లాభంలేదు. సంతోషంగా, అందులోనే కృతార్థత పున్నదనుకుంటూ స్వీకరించాలి; సార్థకం చేసుకోవాలి. ఔను, నేను అంగీకరిస్తాను : దుఃఖం బైటి నుంచి వచ్చేది కాదు; లోపలినుంచే వస్తుంది. అంటే — దాన్ని ఇతర్ల మీదికి తోసిపారేయలేము; అనుభవించి తీరవలసిందే. దాన్ని ఇచ్చాపూర్వకంగా అనుభవించేవారికి ఇతర్ల మీదికి తోసిపారేయవలసిన అవసరం వుండదు. దుఃఖాన్ని కలిగిస్తున్నట్టుగా కనిపించే వ్యక్తి నిజంగా తానే స్వయంగా దుఃఖాన్ని పొందుతున్నాడన్నమాట. దాన్ని తాను ఇచ్చాపూర్వకంగా స్వీకరించలేకపోతున్నాడు; బలవంశాన మోస్తున్నాడు. అందువల్లనే అతడు తన దుఃఖాభారాన్ని ఇతర్లపై దించుకుని తాను తేలికపదాలని వాంచిస్తున్నాడు. ఇతర్లకు దుఃఖం కలిగిస్తున్నప్పుడు అక్కడ మధ్యమం (medium) ఆత్మ

యత. ఆత్మీయులు కానివాళ్ళకు మనం దుఃఖం కలిగించలేము. కనుక పురుషునిద్వారా లభిస్తున్న దుఃఖాన్ని స్త్రీ ఒక విచారకరవిషయంగా భావించకూడదు. పైగా తలచుకుంటే ఆమె అతనియెడల కృతజ్ఞులాలకుడ కాగలుగుతుంది. కుర్రవాడు తల్లినే పీడిస్తాడు; లేకపోతే తన దాద తొలగించుకునేందుకు మరెక్కడికిపోతాడు ? ఒక స్త్రీని ప్రేయసిగా స్వీకరించి, తన సర్వస్యాన్నీ ఆమె మ్రోల బలియిచ్చుకోక గత్యంతరంలేని పురుషుడు తన దుఃఖాన్ని ఆమెపైగాక ఇంకెక్కడ దించుకుంటాడు పోయి ? ఈసంగతి స్త్రీ గుర్తించాలి. ఒక పురుషునికి ప్రేయసిగాకుండా స్త్రీ ఉండజాలదు. ప్రేయసి బాతున్నది; కనుకనే దాని కాగలుగుతున్నది. అందుచేత పురుషునిద్వారా లభిస్తున్న దుఃఖం ఆమెకొక చింతాకరమైన విషయం కానప్పుడు—ఆమెలో తనకుతానై ఉత్పన్నంచేసుకొనే దుఃఖమే గంభీర చింతావిషయకమౌతుంది. ఆమెను బాధపెట్టే అనలుదుఃఖం అదే. దాని మూలరూపం వైయక్తికం, ఆత్మికం, మానసికం; ఉపచారభావంతోమాత్రం దాన్ని సామాజికం అంటారు.

ప్ర : కాని ఇటువంటి దుఃఖం పురుషునిపాలవడేది తక్కువేగా ! అందుకు కారణం వారి వారి ప్రాకృతికవిభేదంలోనే వున్నదంటారా ?

జ : కాదు, దుఃఖం బాహ్యప్రకృతినుంచి సంక్రమించేది కాదు; అంతఃప్రకృతినుంచే వస్తుంది. స్త్రీ పురుషుల అంతఃప్రకృతియందుమాత్రం జాతిగతభేదం లేదు. కాబట్టి దుఃఖాధికారం స్త్రీ పురుషులలో ఒకరికి ఎక్కువని, మరొకరికి తక్కువని ఆమెకోవలసిన అవసరంలేదు.

ప్ర : కాని నాకుమాత్రం స్త్రీపురుషుల . అంతఃప్రకృతియందు స్పష్టంగా భేదం కనిపిస్తున్నది. స్త్రీలో అతినహజంగా ఉంటున్న విశ్వాస బుద్ధిని పురుషుడు స్వలాభానికి వినియోగించుకుంటూనే ఉన్నాడు. ఇందుకు ఉదాహరణలు నిత్యజీవితంలో కనిపిస్తూనే ఉన్నాయి.

జ : స్త్రీవల్ల పురుషుడు లాభం పొందుతున్నాడంటే—స్త్రీకి పురుషునిపై ఫిర్యాదు చేయవలసిన అవసరం ఏముంది ? లాభం అంటే దుర్లభం అన్న అర్థంలో నీవు వాడివుంటావు. అయితే స్త్రీ తన విశ్వాసప్రకృతిని ఒక ఆవగుణంగా భావించగోరుతున్నదా ? పురుషునిలో విశ్వాసగుణం

తక్కువ అనుకుందాం. అందువల్ల అతడు మోసంచేస్తున్నాడు. స్త్రీలో అది ఎక్కువ; అందుచేత మోసపోతున్నది. అందుకని, ప్రకూడా పురుషునివలెనే విశ్వాసహీనురాలు అయితే ఆమెదుఃఖం తగ్గుతుందంటావా? నా ఉద్దేశంలో మాత్రం ఈపద్ధతివల్ల ఆమెదుఃఖం తగ్గుదు; మరేవిధమైన ప్రయోజనమూ కలగదు. త్రిపురుషులమధ్య మనస్పర్షలుమాత్రం పెంపొందుతాయి.

ప్ర : నేను త్రిపురుషులమధ్య పోటీని సమర్థిస్తున్నట్లు భావించకండి. త్రిపురుషప్రవృత్తులలో భేదం వున్నట్లు మీరు అంగీకరిస్తున్నారా లేదా? అదీ నేను అడగదలచుకున్న విషయం. అంగీకరిస్తున్నట్లయితే ఆ భేదం ఎలాంటిదో బాగా విశ్లేషణచేసి చెబుతారా?

జ : త్రిపురుషుల శారీరికమైన భేదాన్ని అనుసరించి తదనురూపమైన భేదం వారి న్యూట్రానాల్లోనూ ఉండవచ్చు. కావి వ్యక్తిత్వభేదంగా పరిగణించ దగినంత లోచన ప్రకృతిభేదం వారిలో వున్నట్లు నేనంగీకరించలేను. ఇంకా చెప్పితే ఇలానూడా చెప్పవచ్చు : పురుషుడు ఐద్ది అయితే, త్రి హృదయం; అతనికి యుక్తి ప్రధానం, ఈమెకు రాగం ప్రధానం; ఒకరు వృక్షము, రెండవవారు లత; అతడు సూర్యుడు, ఈమె చంద్రుడు; అతడు గతి, ఈమె స్థితి; అతనిని ఆకాశం అను, ఈమెను ధరిత్ర అను. ఈ ఉపమానాలలో తథ్యం చాలవరకు ద్యోతకమౌతుంది. కాని సత్యమంతా వీనిలోనే బింధింప బడివున్నట్లు లలచనూపదు. త్రితత్త్వము, పుంత్త్వమునర్హుల శుద్ధ యధార్థ భావంలో ఎక్కడా లభించవు.... అనే ప్రాచీనశాస్త్రం చెబుతున్నది. అంటే— అందరు వ్యక్తులూ మూలతి; ఈ రెండురకాల తర్జాల న్యూనాదికమాత్రం మిశ్రణములే. లింగధేయము కనిపిస్తూనేవుంది. కాని ఈ భేదాన్ని ఇంకా లోతుకు తీసుకుపోవలసిన అవసరమేం లేదు. ఈ భేదాన్ని పురుస్కరించు కుని ప్రధానమనీ, గౌఱమనీ; లేదా ఉచ్చమనీ, నీచమనీ—ఇలాగ శ్రేణి విభాగం చేసేందుకు కొంత సామగ్రి చొటుకురుందని నే ననుకోను.

ప్ర : అయితే మరి చాలమంది పురుషుల ఆచరణ ఒకవిధంగాను, త్రిలప్రవర్తన పూర్తిగా అందుకు భిన్నమైనపద్ధతిలోనూ ఎందుకు ఉండు న్నాయి? ఉదాహరణకు—అనేక ప్రేమకథల్లో ప్రధానంగా త్రి అమాంతం

పురుషుని విశ్వసించెయ్యటం, అతడు పన్నిన పలలో చిక్కుకొనటం, పురుషుడామెను మోసంచెయ్యటం, స్త్రీ యాతనలపాలుకావటం- ఈ విషయాలే కనిపిస్తున్నాయేం ?

జ : అందుకు చాలవరకు కారణం ఇది కావచ్చు : పురుషుని వ్యతా కథ స్త్రీ మనస్సులోకి అంతగా చొచ్చుకుపోలేదనుకుంటాను. 'పురుషునిలో వేదన చాల తక్కువ' అనుకోటం సరికాదు. అయితే పురుషునికి ఫిర్యాదు చేసుకొనే అవకాశాలు తక్కువ. ఎందువల్లనంటే తానొక దుర్బలుడనని అనుకుంటూ కాలం వెళ్ళబుచ్చవలసిన అవసరం అతనికి లేదు. అటువంటి అవసరం స్త్రీది. ఆ వద్దతి తనదిగా స్వీకరించుకున్నదామె. ఎంతైనా పురు షుడు మాత్రం స్త్రీయొక్క గర్భధారణాదియాతనలను అర్థంచేసుకోలేడు; ఆ మాట నిజమే. కాని స్త్రీపురుషులమధ్యవున్న ఈ అంతరంలో వారి యాత నల ఎక్కువ తక్కువలు నాకేమీ కనిపించటంలేదు. ప్యవస్థఅంతా చూత్వకం గనే సాగుతూవుండే జాతులు ఇప్పటికీ ఉండవచ్చు. అక్కడ పురుషుడు తన దుఃఖాలకు కుందుతూవుంటే ఆశ్చర్యపడనక్కర్లేదు. అంటే దుఃఖక్షేప ములకు మానసికకారణాలతోనే ఎక్కువసంబంధం వుంటుంది. కాని, ప్రకృతిభేదంతో కాదు—అనే నా అభిప్రాయం.

ప్ర : స్త్రీ తాను యాతనలపాలవుతున్నట్టు భావించుకుంటున్నది, కాని నిజానికి ఆమెకేమీ యాతనలులేవు—అనేమాట, పురుషులు మావల్లనిత్యం జరు పుతూవుండే అశ్వాచారాలవల్ల పొందుతూవున్న అనుభవానికి వ్యతిరేకంగా ఉంది. స్త్రీ యాతనల పాలుఅవుతున్నది. ఈ మాట:తథ్యం. ఇందుకు కారణం ఏమిటోచెప్పండి. యాతన ప్రసాదించటమే పురుషునిప్రకృతి. దాన్నిఅనుభ వించటం స్త్రీ ప్రకృతి—అని మీరు ఒప్పుకోరా?

జ : యాతన తనవద్ద ఉన్నప్పుడే ఎవరైనా ఇంకొకరికి ప్రసాదించ గలుగుతారు. అంటే—యాతనను కలుగజేసేవాడుస్వయంగా దాన్నికలిగివున్నా దన్నమాట. ఇది నిరవసాదమైన సత్యం; అంగీకరించక తప్పదు. కనుక స్త్రీలు తాము మోస్తున్న యాతనాభారం తమదే అనుకుంటే, అలాగే పురు షులుకూడా తమపైనున్న యాతనాభారం తమదే అనుకుంటే, పేచీ లేకుండా

పోతుంది. ఇటువంటి దృక్పథం తర్కవిజ్ఞానాలద్వారా లభించేదికాదు. తేవలం శ్రద్ధవల్ల, ఆస్తికతవల్ల ప్రాప్తిస్తుంది. ఈ జగమంతా జగదీశ్వరుని అధివ్యక్తమే. జగదీశ్వరుడు దయామయుడు; ప్రేమమయుడు. ఆతనిదైన ఈ ప్రపంచంలో అంతా దయ, మాయ. ఏ అంశంలోనైనా ఇందుకు వ్యతిరేకత వస్తే—అనగా ఏ కొంచెమైనా ఏతత్వంను మైన అనుభవానికి లోనైతే— ఆ యనుభవదోషాన్ని నాలోనుంచి బయటికి ఎట్టిపరిస్థితిలోనూ విసరివేయలేను. ఎందువల్లనంటే—అలాచేయటం బయట జగదీశ్వరునిపై దోషం వెయ్యటమే ఔతుంది! ఈవిధమైన ఆస్తికదృష్టి తర్క-తంతువులలో వచ్చి చిక్కుకునేది కాదు. తర్కాతీతమైన రూపంలో వున్నారే, దానియందే సంపూర్ణమైన నిష్కలగి యుండవలసినదిగా నాకు నేను, (అందుచేత అందరికిన్నీ) సలహా యివ్వగోరుతున్నాను.

శ్రీ తన దుఃఖాన్ని పురుషుని నెత్తిమీదికి త్రోసివేసి, తాను నివృత్తి పొందగలననుకోటం వట్టి భ్రమ. అలా ఎన్నడూ జరగలేదు; ఇకముందు జరగటోదు. సుఖాన్ని పొందాలనుకుంటే సుఖాన్ని ఇవ్వటంద్వారానే అందుకు ప్రయత్నం ప్రారంభించాలి; అంతకన్నా వేరే ఉపాయం ఏమీ లేదు. ఈ నియమపాలనకు శ్రీపురుషభేదం లేదు. పురుషుడు వ్రాసిన న్యాయశాస్త్రాల్లో శ్రీకి ద్రోహం విస్తారంగా జరిగింది. స్త్రీఅంటే అవగుణాలపుట్ట అనికూడా వర్ణింపబడ్డది. కాని అందువల్ల పురుషుడు తన మనసులోని కోపలాపాల్ని వెళ్ళగక్కుకున్నాడు; తన మనస్సును బయట పెట్టుకున్నాడు. ఆయితే ఇటువంటివనివల్ల స్త్రీయొక్క అంతస్తుగావి, ప్రతిష్ఠగాని తగ్గదు. అలాగ స్త్రీ జాతివట్ల నిందావాక్యాలను పలికేవాడి కోపలాపాల్ని, ఆతని మనఃప్రవృత్తిని చూచి స్వస్థమానసురాలైన స్త్రీ తానుకూడా అటువంటిదోషమే చెయ్యదు. ఆదేవిధంగా పురుషునిపై దోషారోపణచేసేది ఎక్కువగా స్త్రీయొక్క కోపలాపాలే—అనిపిస్తూవుంటుంది నాకు. అలాకాకుండా ఆమె ఎక్కువ స్వస్థచిత్తయై ఉంటుందని నే నాశించకూడదంటావా?

ప్ర: నా ఉద్దేశం పురుషునిలో దోషాలున్నాయని ఆరోపించటం కాదు; పురుషులపై శ్రీజాతికి గల కోపలాపాల్ని వెలిబుచ్చటమూకాదు. మామూలుగా కనిపిస్తూవుండే శ్రీపురుషప్రేమసంబంధములైన సంఘటనలు

అధారంగా నేననుకుంటున్నాను.... శ్రీపురుషప్రకృతులు కొంచెంవిధిన్నతత్వములు కలవి.... అని. కాబట్టి పారి ప్రస్తుతులను నాగా చిల్లెడించి చెబుతారని ఆశిస్తాను.

జ : ఓను; భేదమైతే వున్నది. దాన్ని సరిగా అర్థంచేసుకోవాలి. పురుషుడు శ్రీయందు మోహితుడౌతాడు. ఆమోహంలో అతడు తన్ను తాను నిగ్రహించుకోలేడు. పురుషుని జీవసార్థకత స్త్రీలో కానేకాదు. పురుషుడు సహజంగా వేగోన్ముఖుడు. ఎక్కడ ఇక్కట్లు ఉంటాయో, ఎక్కడ ఏదో రహస్యం వున్నట్టు కనిపిస్తుందో అటువైపే సాగిపోవడానికి అతడు తహ తహలాడుతూవుంటాడు. అతని యీ స్వభావం శ్రీకి అగోచరం. స్త్రీమాత్రం ఈమార్గంలో మాతృత్వాన్ని పొంది సఫలమౌతుంది. అందుకోసం ఆమె పురుషునితోడి సంయోగాన్ని అపేక్షిస్తుంది. చవిదంగా పురుషునిలో, పురుషునిద్వారా తన జీవనసార్థకతను చూచుకొనక తప్పదామెకు. పుత్రుని పొందేందుకు ఆమెకు పతి కావాలి. పుత్రుడు లేకపోతే ఆమె గొడ్రాలు అనిపించుకుంటుంది. పురుషునికి పుత్రుడుకావలసింది తనకు కాదు; తన సంపత్తికి, తన వంశానికి కావాలి. ఆ అర్థంలో, ఆ దూషంలో అతడు పుత్రునిమీద ఆధారపడి వుండడు. శ్రీపురుషప్రకృతులలోగల ఈ అంతరాన్ని అర్థంచేసుకుని గ్రహించటంలో పొుసాటు సున్నంతకాలమూ ఇబ్బందులు పెరుగుతూనే వుంటాయి. పురుషునివల్ల పుత్రుని పొందటం జీవనసార్థకత యని భావించక, అదొక అవమానంగా శ్రీ భావించవచ్చు. విజానికి పుత్రు డామెను పతినుండి దూరంచేస్తాడు. ఇద్దరిమధ్య పుత్రుడు వ్యవధానాన్ని కల్పిస్తాడు. పుత్రుని పొంది శ్రీ కొంతవరకు భర్తను కోలుపో తున్నదన్నమాటే. తానిప్పుడు తల్లి. ఇదిపరకంత ఎక్కువగా ప్రయితమురాలు కాదు. పురుషునిపై పుండే అనురక్తివల్ల ఈమార్పు తనకొక యాతనగా సంక్రమించినట్టు ఆమె వ్యథపడవచ్చు, కాని అలా వ్యథపడటం తనపట్ల తాను అన్యాయంగా ప్రవర్తించటమే ఔతుంది. యశోధర గౌతమబుద్ధునిపట్ల—అతడు తనకెంతో అన్యాయంచేశాడన్న కోపభావంతోవున్నా వుండవచ్చు; లేదా రాహులుని చంకనెత్తుకొని భర్త యెడల కృతజ్ఞురాలుగావున్నా వుండవచ్చు. ఈ క్షణంలోని ప్రేమ—మరు

క్షణంలో అతడు లేడు గదా అని—నిందనీయమైపోవలసిందేనా? ప్రేమ క్షణాన్ని కూడా శాశ్వతం చేయగలుగుతుంది. పతి-పత్నిసంబంధంలో పరస్పరాధి కారాల ప్రసక్తి తీసుకువచ్చి మనమా దివ్య! ప్రేమను అప్రతిష్ఠపాలు చేస్తున్నాం. స్త్రీలు బహుతరచుగా ఈ బొర్రసాపే చేస్తుంటారు. ప్రేమ నిర్బంధాన్ని నహించలేదు. అధికారం చలాయించుకావాలనుకునేచోట ప్రేమకు తావు లేదనే చెప్పవచ్చు. వివాహసంస్థ అధికారమూలకమని భావింపబడుతున్నది. ఆ పరిగణనతోదే సాంప్రతికచ్యవస్థ సాగుతూఉన్నది. అందువల్లనే వివాహము, ప్రేమ అనబడేద్యంవ్యంలోనుంచి రకరచాలనమస్వలుఉత్పన్నమౌతున్నవి. స్వేచ్ఛగలది ప్రేమ; వివాహం ఒక సంస్కారం; ఒక మర్యాద. ఎప్పుడో ఎదో ఒక రసాయనికపుమాట్పు వచ్చేస్తుంది, దానితో ఈ సమస్యల పుట్టుక ఆగిపోతుంది—అనుకోటం భ్రమ. విముక్తిని మర్యాదలలో నుంచే సాధించవలసివుంటుందని నా విశ్వాసం. కాని అది ఒక చాల పెద్ద కళ. మన సమస్త జీవనకళ అదే. ఈ సాధనలో చిక్కులు, ఇబ్బందులు ఎన్నెన్నో వస్తాయి. వాటివల్ల సాధనమార్గం మరింత మహత్వపూర్ణం టౌతువుంటుంది.

ప్ర : ఇంకేం మరి! పురుషునియొక్క ఈ రకమైన ప్రకృతివల్లనే స్త్రీకి యాతన సంభవిస్తున్నదన్ననూటేగా! పురుషుడొక గాలివంటివాడు; ప్రేమక్షణాల్ని అమూల్యములుగా భావించి ఏమనకుండా ఊరుకోవాలి—అని చెప్పటం తేలికే. కాని స్త్రీ తన జీవనసార్థకత ప్రేమలోనే వున్నట్లు మనఃపూర్వకంగా విశ్వసిస్తున్నది. అటువంటిప్పుడు ఆ ప్రేమకుడు అకస్మాత్తుగా చేయిజారిపోయేసరికి ఆమెకు తప్పనిసరిగా దుఃఖం కలిగి తీరుతుంది. ఎందువల్లనంటే—పురుషుడులాగ స్త్రీ తన మనస్సును ఒక్కసారిగా మరో వైపుకు మరలించుకోలేదు. అలా మరలించుకోవటం ఆమెకు చాల కష్టం. నేను స్త్రీ దృష్ట్యా ఆలోచించి మాటాడుతున్నాను: అటువంటి దుఃఖం పురుషునికి మాత్రం కలగటంలేదు. ఇది మీరు ఒప్పుకుంటారా, ఒప్పుకోరా?

జ : ఒప్పుకోవచ్చు. స్త్రీయొక్క నరస్వం ప్రేమే. కాని ఆ ప్రేమే పురుషునికి అంత సంగ్రహణీయం కాదు. పురుషునియొడల స్త్రీలో



విరహం నిలిచేపోవచ్చు. ఎందువల్లనంటే—స్త్రీలో వాస్తవమైన ప్రేమ ప్రాప్తితోనే ప్రారంభమౌతుంది. పురుషుని ప్రేమ ప్రాప్తిలో సమాప్తమౌతుంది. పురుషుడు తనకోసమని స్త్రీని ప్రాప్తింపచేసుకోవటం జరగదు. పైగా స్త్రీపక్షంలోకి తనను తాను ప్రాప్తం కానిచ్చుకోవాలి. ఈ రూపంలో లభిస్తున్న విరహపేదన స్త్రీకి భగవత్ ప్రసాదమేనని ఎందుకనకూడదు ? స్త్రీ పురుషుని తనసాన్నిద్యంలోనే అరికట్టి వుంచుకోవాలని వాంఛిస్తుంది. ముఖ్యంగా అందువల్లనే ఆమెకు యాతన సంభవిస్తూవుంటుంది. స్త్రీ పురుషునిద్వారా సంభవించిన బొందగానే ఆమె ఆతనిపై తన అధికారాన్ని వాడుతున్నట్లుగా వలసిందే. ఆమె అలాచేయటం ఆమె వశంలో వున్న వనే అని నేను ఆశించవచ్చుననుకుంటాను. ఈ వశంలో వున్న వనే చెయ్యలేక ఆమె వివశులాలయ్యేట్లుంటే—అది ఆమె దుఃఖానికే కారణంబౌతుంది.

ప్ర : ఇదిమాత్రం త్రీనుంచి ఒక మహాప్రబలమైన - కఠోరమైన కోరిక : పురుషునికోసమని తన సర్వస్వాన్ని త్యాగంచేస్తున్న త్రీ పురుషుని దగ్గరనుంచి కొంత ఆశించటం స్వాభావికమే. పురుషునిచేతిలో అవజ్ఞపొందిన తరువాత ఆమె హృదయం వ్రయ్యలుకాకుండా వుంటుందా ? కాబట్టి తన ప్రకృతియందు పురుషుడు కొంచెం ఎక్కువగా సంయమనాన్ని సాధించేందుకు ప్రయత్నించటం మంచిదికదా ?

జ : సంయమాన్ని సాధించేందుకు ప్రయత్నించినప్పటికీ మగవాని ముఖం సర్వదా త్రీ తనవైపుకే మరలించుకోగలటం అసంభవమే. ఒకవేళ ఎప్పుడైనా అది సంభవమే అయ్యేట్లుంటే ఆప్పుడిక ఆడుదాని నిరాశకు హద్దే వుండదు. స్త్రీజపురుషుని త్రీ ఇచ్చగించదు. త్రీయెడల పురుషుని హృదయంలో అవజ్ఞ వుండవలసిన ఆవసరంలేదు. కాని తన పురుషుని మరోవైపుకెక్కడికో లాక్కుపోతున్న ఆకర్షణ ఏదో వున్నది అనే విషయాన్ని గమనించకుండా స్త్రీ వుండకాలదు. ఆ 'ఏదో' అనబడేది ఆమె వట్టుకు చిక్కదు. ఆ దుర్జయమైన ఆకర్షణను పురుషుడైనా పూర్తిగా తెలుసుకోలేడు. అయినాకూడా దానిచేత లాగికొనిపోబడుతూవుంటాడు.

అదే తనయెడల ఒక పెద్ద నేరం అని స్త్రీ పురుషునిపై ఆరోపిస్తే ఇక తీర్పు ఏముంటుంది? ఎక్కడినుంచో వస్తున్న ఆ యజ్ఞాతమైన పిలుపును పురుషుడు విని, అతడు అటువైపు సాగిపోయేందుకుగాను స్త్రీ అతనికి సాయపడాలి. అలా చేసినప్పుడే ఆమె తనయెడల, అలనియెడలకూడ న్యాయంగా ప్రవర్తించినట్టు ఔతుంది. అలా చేయగలిగితే ఆమె అతనికొక ప్రేరణ ఔతుంది. లేకపోతే అతని పాదాలకు సంకెలగా తయారౌతుంది. ఆమె అతని అతనివెనకాలే వుండాలి; అతన్ని మళ్ళీ వెనక్కు తిరిగి రావీ కూడదు. ఇది ఆమె నిర్వహించవలసిన బాధ్యత అని నా అభిప్రాయం. ఒకవేళ అతడు వెనక్కు తిరిగిరాదనిస్తే ఆమె అక్కడే అడ్డుగా నిల్చి, అతన్ని తనలో నిలిపవెయ్యాలి; తననుదాటి వెనక్కు వెళ్ళనీయకూడదు. ఈపని ఆమె అనుగతయై నిర్వహింపగలుగుతుంది. 'అనుగత' అన్న శబ్దంలో అవమానం గర్భితమైవున్నట్టు భావించకూడదు. పురుషునిలో ఘోరుషం అనబడే స్వకీయమైన ప్రేరణవుంది; ప్రమాదాలున్నా ముందుకు దూసుకు పోతాడు. ప్రమాదాల్లో జొరబడటం మూర్ఖత అనికూడా అనవచ్చు. కాని అది అతనిదే. ఏకొంచెమూ స్త్రీభాగ్యంలోకి రాకుండా వున్నదంటే— అందుకు స్త్రీ పురుషునిపట్ల కృతజ్ఞురాలై వుండవలసినదేకదా :

ప్ర : పురుషుడు ప్రమాదాల్లో జొరబడతాడనటంలో మీ ఉద్దేశం? స్త్రీ ప్రకృతి అటువంటిది కాకపోతే సరే మంచిదే— కాని అందుకని పురుషుని తలమీద కృతజ్ఞతా కిరీటాన్ని తొడిగేస్తారెందుకు?

జ : కృతజ్ఞత ఎవరిపట్ల వుంటుందో, కిరీటం కూడా వారికి చెందుతున్నట్టే భావించాలి. కృతజ్ఞతాపాత్రమౌతున్నవ్యక్తి ఉపచారరూపంలో గౌరవం. ఇకపోతే—స్త్రీ ఎందుకు కృతజ్ఞురాలై వుండాలి?—అనే ప్రశ్నఉంది. కృతజ్ఞురాలుకాకుండా వుండేందుకు ఆమెకు స్వేచ్ఛవుంది. కాని ఈస్వేచ్ఛ వల్ల (కృతజ్ఞురాలైనప్పటికంటే) ఏనాటికైనా ఒక మేలైన ప్రయోజనం పొందగలుగుతుందని నే ననుకోను.

పురుషుడు ప్రమాదాల్లో చొచ్చుకొనిపోవటమంటే యేమిటి? అని అడిగావు. ఇప్పుడు మనం కూర్చునివున్న ఈ యిల్లే చూడు. ఇక్కడ విద్యుత్తు

ద్వీపాలు ఉన్నాయి. పంకా ఉంది. బందోబస్తు అయిన యిల్లు. సిమెంటుచేసిన గోడలు, నేల. పుస్తకాలు, సర్కిలర్ ఏవేవో ఉన్నాయి. ఇవన్నీ ఎలా నమకూడినవి అనే విషయం ఆలోచించు. పీటిలో ఒక్కొక్కటి నమకూర్చుకోతానికే ఎన్నో ప్రమాదాలు ఎదుర్కొని చున్నట్టు నీకు తెలుస్తుంది. ఒకప్పు డీ ప్రదేశంలోనే ఒక నిర్మానుష్యమైన అడవి ఉండివుండవచ్చు. ఇంకా అనేకమైన సంకటాలతో నిండివుండవచ్చు. అడవిజంటవులతో పోరాడటం మొదలుకొని అనేక యిక్కట్లులు ఎదుర్కొని, చెట్టుచేమ సరికివేసి, ఎంతో శ్రమపడి గడ్డిగాదంతెచ్చి, ఒక గుడిసె నిర్మించుచుని, ఒక కాపురం ఏర్పడివుంటుంది. ఇన్ని ఇబ్బందులలో మొదటిఅడుగు పురుషునిదికావమరింకెవరిదో అవటం అసంభవం. ఈ మొదటిఅడుగుపట్ల దాని వెనుకనేవస్తున్న రెండవఅడుగు కృతజ్ఞురాలై వుండవలసిన అవసరం లేదంటేనరే, లేదనుకో. కాని మొదటివారు లేకపోతే రెండవవారికి గతిలేదు, స్థితిలేదు. ఇంతకూ నిజంచెప్పు : పురుషునికెదురుగా నిల్చుని అతనియెడల మీరు కృతజ్ఞులై వుండవలసిన అవసరంలేదని మీరెంతగట్టిగా నైనా వాదిస్తూఉండవచ్చుగాక; కాని అతనివెనకాల ఏకాంతంలోచూడా అటువంటిభావం మీ మనస్సులోకి వస్తుందా అసలు ? ప్రకృతితీట గమనిస్తే అది అసంభవమనే అనిపిస్తుంది నాకు.

ప్ర : పురుషుడు ఆడదాని ప్రేమను కాలదన్ని, అక్కడక్కడ అతిచరిస్తూవుంటాడు. అందువల్లనే స్త్రీకి ఏంతో దుఃఖం కలుగుతూంది. ఇలా అతిచరించేవాడిపట్ల స్త్రీ కృతజ్ఞురాలుగా ఎలా వుండగలుగుతుంది ? ఒక్కొక్కమగవాడు ఒకానొక అమాయికనాలికను ఎలాగో ఆకర్షించటం, వలలోచిక్కించుకోడం, వివాహంచేసుకోకుండానే విడిచిపెట్టేయడం చాలచోట్ల జరుతూవుంది. ఇలా ధాధలుపెట్టేవానిపట్ల స్త్రీకి కృతజ్ఞత ఎలా వుంటుంది ?

జ : కృతజ్ఞత ఎలా వుండగలదో నేను చెప్పలేను. కాని వుంటున్నది; అలాంటి ఉదాహరణలు ఉన్నాయి. స్టీవెన్ జ్యాయిగ్ ఒక పుస్తకం వ్రాశాడు. అందులో ఒక స్త్రీ అటువంటి పురుషునికే అతనివల్ల ఆమెకు క్షణమాత్రంగానే ప్రేమ లభించింది; అతరువాత జీవితాంతంవరకూ కష్టాలే

తాను చనిపోతూ ఒక గంభీరకృతజ్ఞతాపూర్వకమైన ఉత్తరం వ్రాసి పంపిస్తుంది. అందులో బాగా విషాదమే ద్వనిస్తుంది; కాని చివరకు అదంతా కృతజ్ఞతే. కష్టాల్ని ప్రసాదించినందుకుకూడా కృతజ్ఞత చూపవలసి వుంటుందన్న నీతివాక్యాన్ని నేను విన్మరించలేను. అన్నిదేశాల్లోనూ, అన్ని కాలాల్లోనూ సత్పురుషులవరంపర, భక్తులవరంపర అవిచ్ఛిన్నంగానే వుంటున్నది. జీవితమంతా వారికి కష్టాలే సంభవించాయి; కొత్తగా వచ్చి పడే ఒక్కొక్క కష్టాన్ని వారు భగవంతుడు ప్రసాదిస్తున్న వరదానంగా, సంతోషపూర్వకంగా, అందులోనే తమ కృతార్థత వున్నట్టు స్వీకరించారు. ఈ శక్తి పురుషునిలోనే వుంటుంది, స్త్రీలో వుండదు—అనటానికి వీల్లేదు. స్త్రీలో ఇంకాకాపాలు అధికంగానే ఉన్నది. పురుషునిలో 'నేను బలవంతుడి' నన్ను మదం ఉన్నది. దాన్ని పురస్కరించుకుని అతడు ఇతర్లను కష్టపెట్టి తాను సంతోషిస్తాడు. స్త్రీలో ఈ మదం చాల తక్కువ. ఇంకా స్త్రీలో ల్యాగశక్తి అధికంగా వున్నట్టుకూడా ఒప్పుకోవాలి.

పురుషుడు అతిచరిస్తాడు, ఏ ఒక్కరిచగ్గర నిచ్చివుండడు—అంటే చూడు : అతని ఆత్మప్రీతి, అతని వ్యథ ఎంత లీప్రమైనదో ; అతడు లోలోపల దహించుకుపోవటం కనిపించటం లేదా? ఆ దహనదీప్తిలో చూచావంటే అతని కృతఘ్నుతవట్ల కోపంకన్నా జాలే ఎక్కువ కలుగవచ్చు. అందుచేతనే అనేక ఉదాహరణములలో మనకు కనిపించేదేమంటే—కేవలం సహనశీలియైన వ్యక్తి బయటినుంచి తనకోసంగాను ఏమిన్నీ కోరటం ఉండదు. అటువంటి స్త్రీ పురుషుని కామనలకు ఒక కేంద్రం డొతుంది. పురుషుడు బైట ఎంత అతిచరిస్తున్నవాడై నానరే, లోలోపల మాత్రం ఆ కేంద్రంనుంచి స్వల్పకాలమైనా వైదొలగగలగటమంటూ ఉండదు. మనస్తత్వాలును లోతుగా పరిశీలించినమీదట తెలిసే అంశం ఏమంటే : పైకి ఒక రకంగా కనిపిస్తున్నట్టిది లోపల నిజంగా అలాంటిదేకాకపోవచ్చుకూడా అని. అంటే ఒకరిని కష్టపెట్టటం ఎవరికీ ఇష్టం ఉండదు. ఒకవ్యక్తి మరోవ్యక్తికి కష్టం కలిగేట్లు ప్రవర్తిస్తున్నాడంటే....అది అతనిలోతుల్లోవున్న ఏదో వివశత్వంవల్లనే. అతడలా ప్రవర్తించటం ఉచితమని కాదు నేను చెప్పేది. అటువంటి ప్రవర్తనవట్లకూడా ఊమ, కరుణ చూపించగలటం అసంభవం

కాదు. అట్టి వ్యక్తివల్ల స్నేహభావంతో వుండటం సంభవమే; అదే సమం జనంకూడాను. పాపమునుండి పాపిని విడదీసి చూడగలిగిన ఓర్పు ఉన్నప్పుడే పాపమునుండి పాపిని దూరస్థునిగా చేయగలుగుతాము. పాపమునుండి పాపిని విడిగా చూడగలిగినప్పుడు అతనివల్ల బాలే కలుగుతుంది. అప్పుడు తెలుసుకుంటాం : పాపాన్ని—మనకు బైట వేరే ఒక పాపిలో కనిపిస్తున్నట్టిదై నానరే— మనలోనుంచి పెల్లగించి పారేయాలి అని. దుష్టులు సాధువులుగా మారిపోయిన ఉదాహరణములు లేవంటావా? వాళ్లు సాధువులుగా ఎలా అయినారు? వారిలో దౌష్ట్యాన్ని హరించి, సాధుభావాన్ని ఉత్పన్నంచేయగలిగినది ఏది? మరొకవ్యక్తి చారిత్రా గనబరచిన శ్రద్ధ, ఆప్యాయత, నద్భావం. ఆ వ్యక్తి వారి ప్రవర్తన స్వయంచూస్తూచూడా, వారిదోవన వారిని విడిచిపెట్టి ఊరుకోలేదు; సహానుభూతిద్వారా వారిని తన వారిగా స్వీకరించటం జరిగింది. అదిగో, అటువంటి శ్రద్ధను నేను అంగీకరిస్తాను. అంటే ఒక దుష్టుడుచూడా పతివ్రతయైన స్త్రీకి దేవునిపంటివాడు కాగలడు. ఈమాట అజ్ఞానజన్యంగా కనిపించవచ్చు; కాని అంతరికప్రాంతి విజ్ఞానం ఈ నత్యమునందేకాని, మరింతెక్కడా లేదు.

ప్ర : అయితే పురుషుని అంత కృతఘ్నుడినిగా ప్రపర్తింపజేస్తున్న అతనిలోని ఆ వివశత్వం ఎలాంటిదో కాస్త విడమరచి చెప్పగలరా?

జ : ఉహూ. పూర్తిగా విశ్లేషణచెయ్యలేను. రాని—ఒకవ్యక్తిని చూచినంతనే ఆ చూపు అక్కడితో సమాప్తంలాడు. అనగా భార్యకు అవతలని ఇంకా ఏదో వున్నది. ఆ యవతలనుంచి, నమస్తదిశలనుంచి ఒక స్వవాయి అనుభవిస్తూఉంటాడు; ఆది అనివార్యమైన సవాయి. అజ్ఞాతంగా వున్నదాన్ని తాను తెలుసుకోవాలి; చేతికొందనిదాన్ని చేతిక్కించుకోవాలి. ఇదేకారణం పురుషుని అన్ని మూర్ఖపువనులరూ. హిమాలయశిఖరంమీద తాను పాదం పెట్టలేకపోతే తనకేం ముంచుకుపోయిందనీ? కాని ఊరుకోడు. హిమా ఆయం ఆతన్ని సవాయిచేస్తున్నట్లు అనుభవిస్తాడు. అందువల్ల ఎన్నిసార్లు చచ్చినానరే, హిమాలయంపైకి ఎక్కితీరవలసిందే; దానిపైన పాదం పెట్టవలసిందే. అంతవరదాకా విడిచిపెట్టడు. కొలంబస్ ఎంచుకు బయలుదేరి వెళ్ళాడు? అలక్షేంద్రుడు ఎంచుకు అలా ఇల్లువిడిచి పరిభ్రమించాడు,

యావనం ఇంకా వికసించకుండానే కుప్పకూలి చనిపోయేట్టు? క్రీస్తు, మహమ్మదు, బుద్ధుడు ఏం వెతుక్కుందామని, ఏం మూటకట్టుకుండామని ప్రాకులాడారు? వారిచీకే ఎప్పుడూ ఏమాత్రమూ నడలనేలేదు; తమ కోసమై నముపార్జించుకున్నదీ లేదు. సత్యాన్వేషణ అంటే ఏమిటబ్బా అది? అందుకోసమేకదా గాంధీజీ కొల్లాయి కట్టుకుని కాలం గడిపాడు; తుపాకిదెబ్బ తిని మరణించాడు? కాని ఆదేమిలో నేనున్నా స్వయంగా అవగతంచేసుకోలేకనేపోతున్నాను. కాని ఏదోవున్నది మొత్తానికి; దాని పిలుపు సూటిగా వచ్చి పురుషునికి అందుతున్నది. కాని పూర్తిగా, భాషారూపంలో అది అర్థంకావటంలేదు. దాన్ని పురస్కరించుకునే పురుషుడు పరుగులు పెడుతున్నాడు. మరణిస్తున్నాడు—అని సూచించేందుకే కీర్తి, పరాక్రమం, రాజ్యం, సామ్రాజ్యం, సత్యం, సత్వం మొదలైన పదాలన్నీ చాలా వున్నాయి చునదగ్గర. ఈరకమైన గత్యంతరంలేని పరిస్థితి స్త్రీకి ఎక్కువగా లేదనే నా ఊహ. తనలోనుంచే పుత్రుని లాను పొందగల అవకాశం ఆమెకు ఉంది. ఆ యవకాశం పురుషునికి లేదు. అందుచేత ఆతడు తన శరీరంద్వారా రకరకాల అశరీరసృష్టి చేయటంలో నిమగ్నుడౌతాడు. ఎంతవిలువ చెల్లించిపూడా ఈపనినుండి అతన్ని విముఖునిగా చేయటం దుస్సాధ్యం.

ప్ర : అలాగ పెద్దపెద్ద ఆశయాలు పెట్టుకుని ప్రవర్తించేవాళ్ళ విషయంకాదు నేను అడిగేది. కేవలం సుఖంకోసమే ప్రాకులాడుతూ, చేసుకున్న యిల్లాలి ప్రేమకు తిలాంజలిచ్చేసి, పరాయిఆదవాళ్ళకోసం వడి తిరుగుతూవుంటారే—అటువంటివాళ్ళ విషయలోలుపల్వాన్ని మీరు ఎలా నమర్చింపగలరు?

జ : నేను నమర్చింపటంలేదు. కాని దాన్ని లోలుపత్వం అనేసి, నేను తప్పించుకోలేను. భార్య రూపవతి, విద్యావతి, అన్నివిధాలా స్పృహనీయు రాలేకావచ్చు; అయినాకూడా పురుషుడు.... ఆభ్యర్థనీయమైనదేమీలేని. పొందర్యవతికూడాకాని మరో శ్రీదగ్గరకు పోతాడు. పోతాడు. శృంగభంగం పొందుతాడు. అయినాసరే మళ్ళీ వెడుతూవుంటాడు. అది వట్టి భ్రమ అని అతనికీతెలుసు. అయినా ఆ భ్రమలోనేవడి కొట్టుకుంటూఉంటాడు. అదే

నేను చెప్పేది : పురుషుడై నవాడు తనమనసులోనుంచి ఏదో ఒక ఆదర్శాన్ని, లేదా ఏదో ఒక భ్రమనేగానీ, ఆవిష్కరించి, అభిప్రయింపరుస్తూ, దానిపైనే ఆకర్షితుడౌతూ వుంటాడు. అలా చేయకుండా ఆతడు వుండనేలేడు. దాన్ని 'లోలుపత్వం' అనేసి నేను ఎలా తప్పించుకోగలను ? మానవుడు తన దేశం కోసం ఖలి అయిపోవటానికి సిద్ధపడతాడు. దేశరక్షణకోసం ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధంలో ఖోరబడతాడు. పంశమర్యాద కాపాడుకునేందుకు ప్రాణం తీస్తాడు. ప్రాణం ఇస్తాడు. ఇదంతా ఒకవిధమైన లోలుపత్వం కాదా ? ఒక సందర్భంలో అది మంచిదిగాను, మరోసందర్భంలో చెడ్డదిగానూ కనిపిస్తుంది. ఔను, అమాట నిజమే. వివేకం ఉపయోగించి ఆ సందర్భాల్ని పరిశీలించ వలసిందే. అమాటా ఒప్పుకుంటాను. కాని రెండుసందర్భాల్లోనూ తత్త్వం ఒకటే. అక్కడా ఇక్కడా అది సమానమే. లాను కల్పించుతున్న ఒక ఆకాంక్ష ఉన్నది. దాని బలంమీద ఆకాంక్షనీయమొకటి ఉద్భూతమౌతున్నది. దానికోసమని లాను అహంతి అయిపోవటానికి ఉద్యుక్తుడౌతున్నాడు. రెండు సందర్భాల్లోనూ ఇదే సమానతత్వం. ఈ సమానతను చూస్తూ నేనెలా దాన్ని త్రోసిరాజనగలను ? ఇంకెలానే కనిపిస్తుంది పురుషుని పురుషత్వం. ఈ పురుషత్వం మురికికుంటలోపడి పొద్దుతూ వుండవచ్చు; లేదా ఆదర్శమను సానపై వాడిదేలి అద్భుతమైన పరాక్రమాన్నే ప్రదర్శించవచ్చు—ఇది నిజమే. ఈ రెండుసందర్భాల్లోనూ మనం దాన్ని గుర్తించవలసిందే. గర్హనీయంగా ఉన్నచోట గర్హనీయమేనని నిర్ణయించేందుకు నేను భయపడు తున్నట్లు భావించవద్దు. కాని పర్యాయభేదాన్నిబట్టి అసలు తత్త్వంలోనే భేదం వున్నదంటే నేను ఒప్పుకోను.

ప్ర : కారణం ఏదైనా కానీయండి, పురుషుని యీ ప్రవర్తన యవత్తూ ఆతనిలోని లోలుపత్వంగానే త్రీకి అర్థంబౌతున్నది. ఈ లోలు పత్వానికి వెనుకవున్న వివకత్వంలో స్వసుఖాకాంక్షే ద్యోతకమౌతున్నది. ఇటువంటి వివకత్వాన్ని త్రీ ఎలా అర్థంచేసుకుంటుంది ? అటువంటి పురు షునియెడల సహానుభూతి ఎలా చూపిస్తుంది ? ఎలా కృతజ్ఞురాలై వుంటుంది ?

జ : ఔను. అర్థంచేసుకోటం కష్టమే. ఒకవైపు పురుషుడు తన సుఖంకోసమే ప్రాకులాడుతున్నట్లు కనిపిస్తూఉండగా త్రీకూడా తనసుఖాన్నే

దృష్టిలోపెట్టుకుని అతన్ని గురించి ఆలోచించటం మొదలుపెడితే—అర్థం చేసుకోటం మరింతకష్టం ఔతుంది. ఇంచుమించు ఈ అవస్థనే స్త్రీ పురుషుల మధ్యగల ధోగసంబంధంగా పేర్కొనవచ్చు. ఈ అవస్థలో వారిరువురు ఒకరినుంచి మరొకరు తృప్తి పొందాలనీ, లాకోక్కవాలనీ, పిండుకోవాలనీ వాంచిస్తూవుంటారు. ఈ ధోగసంబంధం ఎక్కడ ఎంతఎక్కువగా వుంటుందో, అక్కడ అంతయెక్కువగా భ్రమకు అవకాశం ఉన్నదన్నమాట. ఇంద్రియాల మధ్యమం (medium) ద్వారా ఎవరికీ ఏదీ సరిగా గ్రాహ్యం అయ్యే ఆస్కారంలేదు. పరస్పరోపలబ్ధికి శరీరం, ఇంద్రియాలు ఆటంకములే. సరిగ్గా అర్థంచేసుకోవాలంటే నిస్సంగపృష్టి అవసరం. పురుషునిలో లోబువత్వం ఉన్నప్పటికీ అతనియెడల సహానుభూతికలిగివుండవచ్చుననే నా అభిప్రాయం. 'ఆ సహానుభూతిని స్త్రీ తనలో ఎలా తెచ్చుకోగలదు? ఎలా పోషించుకోగలదు?'—అనే ప్రశ్నలకు జవాబు ఏమిటంటే—ఆ పురుషునియెడల తనకుగల సంబంధంలో స్త్రీ ఏ విధమైన ఆపేక్ష వుంచుకోకూడదు; నిస్సంగపృష్టిని అలవరచుకోవాలి. అప్పుడా సంబంధం ఇంద్రియాతీతము, ఆత్మికము ఔతుంది. అదే దుష్టునిమీదనుంచి దుష్టత అనే ఆవరణాన్ని తొలగించివేస్తుంది. ప్రకృతమానవరూపంలో అతన్ని మేల్కొలిపేందుకు సమర్థమౌతుంది.

ప్ర : చెప్పటానికి ఇటువంటి సుద్దులు చాలానే చెప్పవచ్చునండీ. కాని ఆవన్నీ దుస్సాధ్యాలక్రిందికే వస్తాయి. పురుషుడొక కన్యను చూచి మోహిస్తాడు—ఏవేవో పెద్దపెద్ద కబుర్లు చెబుతాడు; ఆమెలో ఆకాంక్షలు రేకెత్తిస్తాడు. విశ్వాసంకలిగిస్తాడు. తీరా అతనిని విశ్వసించి తనను అతనికి ఒప్పజెప్పుకునేసరికి అతడామెను గ్రహించడు; విడిచిపెట్టేసి వెళ్ళిపోతాడు. ఆ కన్య అతనిలో తన సర్వస్వాన్ని చూచుకున్నది. కాని చివరకిలా వచ్చిపడిన గొడ్డలిపెట్టును ఎలా సహిస్తుందంటారు ?

జ : ఆమె సహించలేదు; మనంకూడా సహించమని నలహా చెప్పవద్దు; ఇక ఆమెకు గత్యంతరం ఏమిటో నీవే చెప్పు; ఇద్దరు స్త్రీ పురుషుల మధ్య ఒకసారి శరీరసంపర్కం ఏర్పడినట్లు రుజువైతే వాళ్ళిద్దరికీ బలవంతాన అయినానరే వివాహం చేసితీరవలసిందేనని మనం ఒక చట్టం ఏర్పాటుచేయ



గలమనే భావిద్దాం. ఆనలు మొట్టమొదట అటువంటి చట్టాన్ని ఏర్పరచాలంటేనే అటంకాలు చాల ఉన్నాయి. ఇద్దరువ్యక్తులు పరస్పరం ప్రేమ సంబంధాన్ని వాంఛిస్తూనే ఉంటారు. కాని వివాహసంబంధంవ్వారా ఒకవారులు కలిసిపోయేందుకు ఇష్టపడరు. ఇటువంటి ఉదాహరణలు చాలానే ఉన్నాయి. ప్రీజాతి హృదయవాంఛలలోనూ బుద్ధినిష్ఠ్యాలలోనూ భేదం వుండవని ప్రీజాతికరపున నీవుగాని, మరింతెవరుగాని చెప్పలేరు. బౌద్ధికమైన మర్యాదలనుబట్టి వారు ఒకచోట వివాహంచేసుకోవటానికి అంగీకరించవచ్చు; కాని వారి హృదయాకర్షణ ఇంకొకదిక్కున ఉండవచ్చు. కాని పెళ్ళిఅయాక భార్యాభర్తలు ఒకరిపట్ల ఒకరు కృతఘ్నులు కారాదని సామాజికనిబంధన వుంది, నర్కారువారిచట్టమూ వుండనుకుంచాం. కాని ఆ నియమంవల్ల, చట్టంవల్ల ప్రీతి, ప్రానూజీకత మొలకెత్తువాయంటావా? నియమంవల్ల, చట్టంవల్ల అవి ఉద్బుద్ధంకానప్పుడిక ప్రేమహీనమైన ఆ సంసారంలో ప్రతి రోజూ, ప్రతిగడియూ నహనం కావలసివదేరదు! ఐలవంలాస ఇద్దరిని జంటగలిపి వుంచటం సాధ్యంకాదు. ఒకవేళ ఉండగలమనే అనుకుందాం; కాని ఏ ఒక్కరి సహిష్టుతాగుణంమీదా నిర్బంధాన్ని విధించటాడదన్న షరతును పూర్తిగా పాటించలేము. అర్థాత్తూ నహనం అనేది ఒకానొక ధర్మం; దానినుండి మనిషికి ఏ పరిస్థితిలోనూ విడుదలలేదు. కాని ఈ నహనం అనేది కేవలం ప్రీపాలిటనే వచ్చిపడుతున్నట్టు భావించటం పొరపాటు. కాని నిజానికి ప్రీ ఒకవిధంగా నహనం చూపవలసేవస్తున్నది; తప్పటం లేదు. నేటి మన ఆర్థికవ్యవస్థలో అది ఇంకా దుర్భరంఅయింది. పురుషుడు దాత, కర్త ఔతున్నాడు; అతనియెటుట స్త్రీ అనహాయురాలుగా కనిపిస్తున్నది. ఈ దృష్ట్యా ప్రీకి మరికొన్ని అధికారాలు కావాలంటే నా కభ్యంతరం లేదు. కాని సామాజికమైన అధికారాలు ఎన్నివున్నా, 'నహనం' అనే ధర్మంనుండి అవి ఎవరికీ విడుదలను ప్రసాదించజాలవు. అధికారాలు వైవి; సుఖముఖాలు లోపలివి. వాటికి వీటికి సంబంధం లేదు. దుఃఖకరమైన పరిస్థితిలోకూడా ఇచ్చాపూర్వకంగా 'నహన' ధర్మాన్ని పాటిస్తే సుఖానుభవం పొందవచ్చు. నీవు చెప్పిన ఉదాహరణలో, పురుషునిచేత మోసగించబడిన ఆ కన్య, ఆ పురుషునిపై తన కొక హక్కు వున్నట్టు భావిస్తూ, అనహనంతో జీవితంలో సుఖంగాని, శాంతిగాని పొందగలుగు

తుందని నేననుకోను—ఆ యసహనం చాలదూరం వెరిగి చివరకు ఆ పురుషునిద్వారానే తన హక్కు సాధించుకోగలిగినాసరే. అడుదాని మనసులోని గాయం దానంతట అదే మనసులోనే మానిపోవాలి, అంతే ఉపాయం; ఇంకో ఉపాయం లేదు.

ఇక పురుషుని పక్షంనుంచి విచారిద్దాం. అతడా కస్యను కష్టాల్లో కూలద్రోసి లాను సుఖంగా, హాయిగా వుంటున్నాడనికదూ నీవనేది? నేను మాత్రం అలా అనుకోటంలేదు. పైపై దృష్టి మనల్ని మోసగించవచ్చు. ఉన్నదంతా సమాజమే, మరేమీలేదని అనుకోరాదు. ఆత్మను అది అణచి పుంచలేదు. వంచనచేసిన ఆ పురుషుడు సమాజంలో మాన్యుడుగానే చలామణి డౌతూవుండవచ్చు, అర్థకామములను సార్థకంచేసుకున్నట్టు కనిపించవచ్చు. అదంతా చూచి మనం మోసపోవలసిన అవసరంలేదు. సమాజంలో పొందుతున్న గౌరవం, ధనసంపత్తి అతనికి సుఖాన్ని చేకూరుస్తున్నట్టు నేను అంగీకరించలేను. మనం దండిస్తేనే ఆవరలవాడికి దండన లభిస్తుందనీ, లేకపోతే దండన ఉండదనీ అనుకోరాదు. కర్మఫలితమునుండి తప్పించుకొనటం ఎవరిపల్ల కాదు. ఎందువల్లనంటే ఫలితము కర్మనుండి వేరుకాదు; అది క్రియతోపాటు ఉండేదే. కనుక ఫలము అమోఘము, అనివార్యము. ఈసంగతి గనక గుర్తిస్తే....పురుషుడు ఈ ఆకాశ్యం చేశాడు, అందుకు ఫలితంగా అతనికి ఈ దండన ఇవ్వలిసిందే అని పట్టుపట్టవలసిన అవసరం అంతగా కనిపించదు. ఈవిధంగా తీమించి ఓయిందని ఉపదేశిస్తూ సామాజికబాధ్యతలను అవహేళన చేస్తున్నానని అనుకోవద్దు. పురుషుడు అలా చేశాడు, ఇలాచేశాడని ఎల్లప్పుడు దోషాలోపణచేసే స్థానంలో స్త్రీని చూడటం నాకు సంతోషదాయకం కాదు, అందువల్ల నాకు దుఃఖమే కలుగుతున్నది. తన పరిస్థితిని బాగుచేసుకున్నా పాడుచేసుకున్నా బాధ్యురాలు తానే. ఆయి వుండాలి స్త్రీ. ఎవడో పురుషుడు పాడుచేశాడని ఎందుకనాలి? అలా చెప్పుకోటం స్త్రీకి శోభాజనకంకాదు; అనమానకరంగానే కనిపిస్తున్నది నాకు.

ప్ర : స్త్రీలకు ఎక్కువ అధికారాలు అడుగుదామనిగాని, పురుషులకు దండనవిధానం నిర్ణయిద్దామనిగాని నా ఉద్దేశం కాదు. స్త్రీకి సంభవిస్తున్న కష్టపరిస్థితిని మీకు చెప్పాను : ఒక భయంకరమైన గాయం మిగిల్చిపోయిన

పురుషునివట్ల స్త్రీకి సహజంగా రోషమే రగులుకుంటుందిగాని, సహానుభూతి కుదురుకోవటం అసంభవం'—అని. అదిగాక—స్త్రీప్రేమను సంపాదించు కునేంతవరకే పురుషుని ప్రయోజనం; సంపాదించుకోగానే ఆమెను విడిచి పెట్టేసి మరొక ఆకర్షణలో వెళ్ళి పడిపోతాడు. మరొకచోట సుఖప్రాప్తి కోరుకుని, స్వార్థపరుడై వెళ్ళిపోయాడని స్త్రీ అనుకుంటుంది. అటువంటి పురుషునివట్ల ఆమెకు శ్రద్ధ ఎలా నిలుస్తుంది? ఆమె ఇలా ఒక పురుషునిచేత మోసగింపబడికూడా, ఏదో వివశత్వం కారణంగా, మరొకచోట సుఖం వెతుక్కోటానికి అసమర్థురాలుగా పడివుంటున్నది. ఆమెలోని ఈ వివశ త్యాన్నికూడా మీరు విశ్లేషణచేసి చెప్పగలండులకు కోరుతున్నాను. చాల చోట్ల స్త్రీజీవితం ఒక్కపురుషుని ప్రేమతోనే సమాప్తమౌతున్నది.

జ : ఔను. ఈవిషయంలో స్త్రీకి, పురుషునికి కొంత భేదం ఉండి తీరింది. స్త్రీప్రేమ ప్రాప్తితో ఆరంభమౌతుంది; పురుషునిప్రేమ అక్కడితో సమాప్తమౌతుంది. ఈసంగతి బహుశా ఇదివరకే చెప్పివున్నాను. ఇంకా.... స్త్రీపురుషులు వ్యక్తిత్వదృష్ట్యా నర్వధా భిన్నమైనవారు కారనీ; కుద్ధపురుషుడని గాని, కుద్ధస్త్రీయనిగాని ఉండరనికూడా చెప్పాను. అనగా కొందరు స్త్రీలు ఉంటారు. స్థిరత్వం లేకపోవటంలో పురుషుల్ని మించినవారై ముందుకు సాగివచ్చే వాళ్లు. ఇకపోతే కొందరు పురుషులుకూడా వుంటారు—ఒకస్త్రీకి ఆంకితులై, ఆమెను కోల్పోతే, ఆమెపేరు తలుచుకుంటూ జీవితాంతంవరకూ రోదీస్తూ ఉండేవాళ్లు. ఇటువంటి తరహాలవారు ఉన్నప్పటికీ—స్త్రీకి ప్రేమసఫలతలో మంచి కర్తృత్వం లభిస్తుందనీ, పురుషునికి ఆసఫలతతో కర్తృత్వం సమాప్తమైపోతుందనీ గుర్తుంచుకోవాలి. ఈ విభేదాన్ని ఏవగించుకుంటే ప్రయోజనం లేదు; స్వీకరించవలసిందేనని నా ఉద్దేశం. స్త్రీయే గర్భం ధరించాలి. ఆ జంజాబమంతా పురుషునికి లేదు. స్త్రీయొక్క సంపూర్ణ భావము, రసము ఏకీకృతము కాగల ఒక కేంద్రాన్ని తనలో పొందటమే—గర్భాన్ని ధరించటం అంటే. గర్భిణీఅవస్థలో ఇంద్రియాల చంచలత హఠాత్తుగా స్త్రీలో తగ్గిపోతుంది. నెమలిస్పంఛలాంటి అంగవిస్ఫూర్తి తగ్గుతుంది. అటువంటి గర్భిణీనుండి సామాన్యంగా పురుషుడు విముఖుడై పోతాడు; ఆమెవైపు తిరిగినా బుద్ధి, వివేకముల ఒత్తిడి వల్లనే. గర్భిణీయైన భార్యవట్ల భర్త యిష్టం కలిగివున్నాడంటే—సహాను

భూతివల్ల మాత్రమే. అతన్ని ఆమెనుంచి వేరేవైపు. లాక్కుపోదామనే ఇంద్రియాల కోరిక. శ్రీపురుషులలోగల ఈ విభేదం ఏ.విధానాన్ని అనుసరించి వున్నదో—దాన్ని మన్నించకతప్పదు. ఇంతకన్నా ఎక్కువగా విశ్లేషణ బహుశా కూడదనుకుంటాను.

ప్ర : సరిగా శ్రీకి పురుషునిప్రేమలో రమించవలెనన్నకోరిక ఆరంభమౌతున్న తరుణంలోనే తటాలున పురుషునిప్రేమ సమాప్తమైపోతున్నదంటే.... ఇది శ్రీకి చాల యాతనాహేతువే. ఆసంగతి మీరు గుర్తించగలరని ఆశిస్తున్నాను. మీరేమో ఎంతసేపూ పురుషునివట్ల సహానుభూతి ఉండాలని గట్టిగా చెబుతున్నారు. కాని లోతుగా ఆలోచించిచూచినకొద్దీ, నిజానికి సహానుభూతి పొందవలసిన అర్హత అధికారం శ్రీలోనే అధికంగా కనిపిస్తున్నది. నే నీమాట ఇంత పట్టుదలగా చెబుతున్నందుకు, శ్రీజాతివట్ల వున్న అభిమానంతో వారిని నమర్చిస్తున్నానని అనుకోవద్దు. శ్రీలో కనిపిస్తున్న ఈ సహజవివశతను పురస్కరించుకుని ఆమె మూలప్రకృతిని విశ్లేషించవలసినదిగా మిమ్మల్ని కోరుతున్నాను.

జ : సహానుభూతి అనేది ఒక ప్రకృతి తత్త్వం; ఆవిధంగా అది అనివార్యమైనది. కాని వ్యక్తి తన మూలతత్త్వంతోనే సంయుక్తుడు కాలేడు; వియుక్తుడై వుంటాడు. వియుక్తుడుగా వుంటున్నాడంటే—సంయుక్తుడయే ప్రయత్నంలోకూడా వున్నాడన్నమాటే. ఈవిధంగా భోగయోగాల మధ్య, స్వార్థసహానుభూతులమధ్య ఊగిసలాడుతూఉంటాడు. స్వార్థమే ఉత్కటంగా వున్నదంటే సహానుభూతి క్షీణించిపోతున్నదన్నమాట. ఒరులకు సహానుభూతి ఎల్లప్పుడూ ఇవ్వదగినదే. అది అడిగి తీసుకోవలసినది కాదు. అడిగితీసుకోవాలని పట్టుదల పడితే ఇచ్చే వారిలో అది అణిగి పోతుందేగాని టొర్చిరాదు. ఆసలు శ్రీవట్ల సహానుభూతిహాస్యం కావటం పురుషునికి సాధ్యంకాదు. శ్రీలోని అబలత్వం (అంటే కోమలత) పురుషుని మనస్సుకు ఒక సెద్ద ఆకర్షణ. అయినప్పటికీ ఒకవేళ పురుషుడు శ్రీవట్ల సహానుభూతిలేకుండా వున్నాడనుకుంటాం. అటువంటప్పుడు—పురుషుడావిధంగా తనకు తానే అవజ్ఞ చూపుకుంటున్నాడని భావించి, శ్రీమాత్రం తన సహానుభూతివెల్లవను ఆర్ద్రగించుకోకుండా ఉంటే—అది ఆ పురుషు

నికీ, ఆ ప్రీతికూడా మేలే జాతుంది; అందులో సందేహం ఏమీలేదు. ఎప్పుడూకూడా ముందడుగు వేసి ఇబ్బందులను ఎదుర్కోవలసింది పురుషుడే; ఈసంగతి ఇదివరకే చెప్పాను. ఈ తన అధికారాన్ని అతడు వదలుకోడు. ఇందులోనే గర్భితమైవుంది అతనికి ప్రీతివల్ల గల సహానుభూతి. అసలు సహానుభూతికి ప్రధమాధికారిణి ప్రీతి అన్న విషయం పురుషుడు అనాయాసంగా గుర్తిస్తాడు. నన్నుడితే ఈవిషయం నేను సంతోషంగా అంగీకరిస్తాను. కాని ప్రీతిమాత్రం—పురుషునికి తనపట్ల సహానుభూతి ఎట్టి పరిస్థితిలోనూ ఉండకుండా పోదులే... అనే ధీమాకలిగివుండటం పొరపాటు. ఎప్పుడైనా సహానుభూతి చూపిస్తేనే తనకు మళ్ళీ అది నిశ్చయంగా దొరుకుతుంది. పురుషునికైనా, స్త్రీకైనా అదే నియమం. సహానుభూతిని ఒక హక్కుగా పొందగోరటంవల్ల, అది ఇచ్చేవారికి ఇవ్వటం అసంభవమౌతుంది. ఆశిస్తే (డిమాండుచేస్తే) వచ్చేది కాదది. ఇక్కడ బదులుకు బదులు (Exchange) పుచ్చుకోవలసిందే అన్న నియమంవల్ల వ్యతిరేక ఫలితమే కలుగుతుంది. ఏవిధమైన లెక్కలు, తూకాలు, కొలతలుకూడా ఈ క్షేత్రాన వనిచేయవు. సర్వం ఇచ్చివేసేవాడికే సర్వం లభిస్తుంది. తిరిగి పొందవలెనన్న ఆలోచనతో ఇవ్వటం—ఈక్షేత్రంలో—ఇవ్వటం కానే కాదు. బేషరతుగా ఇచ్చివేసి, అదే కృతార్థత అనుకుంటేనే సర్వం దానం తట అదే లభిస్తుంది. ఎందువల్ల, ఏనియమాన్ని అనుసరించి—అలా లభిస్తుందో మానవబుద్ధికి పూర్తిగా అవగతమయ్యే విషయంకాదు. అది మానవ నియమం కాదు; ఈశ్వరనియమం. కనుక అది దుర్నివార్యము, నిరపవాదము. ఈవిషయాన్ని సంపూర్ణంగా విశ్వసించిన ప్రీతి ఇక సంశయ వ్యాకలత ఉండదు; ఆపదరాదు. అప్పుడామెకు పురుషునిద్వారా పొందవలసినదంటూ ఏమీ వుండదు; సర్వాంతర్యామియైన భగవంతునిద్వారా సర్వం పొందగలమార్గం ఆమెకు దొరికిపోతుంది.

# ప్రేమస్వాతంత్ర్యము, సమాజస్థిరత్వము

ప్ర : శరచ్చంద్రుని పాత్రలు తమ ప్రేమవ్యాపారంలో సామాజిక మర్యాదలను అతిక్రమించి స్వేచ్ఛను గైకొంటున్నట్టు కనిపిస్తాయి. అది ఎంతవరకు ఉచితమని మీ అభిప్రాయం ?

జ : సామాజికమర్యాదలు మన సత్యసాధనమార్గంలో వాటంతట అవి ఏర్పడతాయి. అంటే అవి సుస్థిరములుకావు, వికాసశీలములు. సదాచారం అంటే నత్తు పూర్వంగా గల ఆచారం. నత్తు మొదట; ఆతరువాత ఆచారం. నత్తును అనుసంధించుకుని ఆచారం ముందుకు సాగిపోతూ ఉంటుంది. ఈవిధంగా రూఢమైయున్న సదాచారానికి, సజీవమైన సదాచారానికి ఏ కాలంలోనైనా కొంత అంతరం కనిపిస్తునే వుంటుంది. సత్పురుషులందరూ ప్రారంభంలో సంఘవిద్రోహులుగా పరిగణింపబడినవారే. ధార్మికునికి ధర్మజ్ఞానితోటి విరోధం సహించవలసేవుంటుంది. శరచ్చంద్రుని పాత్రలలో సమాజమర్యాదలను అతిక్రమించే స్వేచ్ఛ కనిపిస్తున్నదంటే దానికి ఉచితం ఖలత కాదు కారణం; అవిరతమైన సహానుభూతే అందుకు కారణం. కాబట్టి అక్కడ సదాచారానికి క్షతి ఏర్పడలేదు; పైగా అది సమృద్ధమే అయింది.

ప్ర : 'చరిత్రహీనులు' అన్న నవలలో కిరణ్ణయి ప్రవర్తన ఉచ్చృంఖలంగానే కనిపిస్తుంది. ఉచ్చృంఖలతకూ, సహానుభూతిజన్యమయిన స్వతంత్రతకూ మీరుచెప్పే తేడా యేమిటి ?

జ : కిరణ్ణయి ప్రవర్తనను లేఖకుడు స్వయంగా సమర్థించలేదు. ఆ సంగతి పుస్తకంలోనే ప్రకటం ఔతున్నదికదా : కిరణ్ణయిలోని తీక్షణత లేఖకునకు స్పృహణీయమైనట్టిదిగా ఎక్కడా కనిపించదు. ఆమెది చివరి వరకు వ్యాకులచిత్తమే; శాంతి ఆమెకు లభించనేలేదు. పుస్తకంచివర మనకు తేటతెల్లమైపోతుంది : ఆమెస్ఫుర్త యావత్తూ పరాజితము కుంతితము అయి పోయిందని. కిరణ్ణయిపాత్రయెడల పాఠకుని హృదయంలో జాలి కలుగు

తుంది; ప్రశంసాభావం కలగదు. కనుక కిరణ్ణయిప్రసక్తివల్ల నీ ప్రశ్న సుస్పష్టంకాదు. ఏదైనా ఒక పాత్ర పాఠకునికి ప్రశంసనీయం కాకపోవచ్చు; అందువల్ల ఆ పాత్ర ఉచ్చుంబలంగా అనిష్టకరంగా ఎందుకు వ్యవహరించింది?—అని అడగటంలో అర్థం ఏముంది? కాని శరచ్చంద్రుని రచనలలోనుంది.... సామాజికమర్యాదలను పాటించకపోయినా శ్లాఘనీయంగానే కనిపించే పాత్రలను వెదికి వట్టుకోవచ్చు. అటువంటిపాత్రలప్రసక్తిలో నీ ప్రశ్నకు ఒకరూపం వస్తుంది.

ప్ర : సామాజికమర్యాదలనుంచి స్వాతంత్ర్యాన్ని కోరే ప్రేమ శ్లాఘనీయమని మీరెలా అంగీకరించగలరు ?

జ : అటువంటి స్వతంత్రాన్ని ఏమాత్రం తీసుకోకుండానే శ్లాఘనీయమైన ప్రేమ ఎక్కడైనావుంటే దాన్నిగురించి నీవే చెప్పు.

ప్ర : ఆఁ : ఇక్కడ నేను సీతను పేర్కొనగలను. ఆమెకు రాముని యెడల ఆపారమైన ప్రేమ. సామాజికమర్యాదలను అతిక్రమించిన స్వేచ్ఛ ఎక్కడాలేదు ఆమెలో.

జ : ఈకాలపు దృష్టితో సీతను చూడు : ఆమె ప్రాణాలతోనే లంక కెందుకు చేరుకోవాలి? దారిలోనే ఏ ఉపద్రవమో కల్పించుకుని చచ్చిపోకపోయింది? అనే ఇటువంటి ప్రశ్నలు ఉత్పన్నం కాకపోవు. అదీగాక లంకలో ఆమె చాలరోజులపాటు ఉన్నది. అలా ఒక పాపాత్మునిదగ్గర బ్రతికివుండేకంటే భర్తపేరు తలచుకుని ఆత్మహత్య చేసుకోటమే మంచిదని సూచించే ప్రేమకూడా వుంటుంది; ఇటువంటి ప్రేమ పాతివ్రత్యదృష్ట్యా ఎంతో ఉత్కృష్టమైనదికాదా; నీవే చెప్పు? ఇటువంటి అభిప్రాయాలేగలవ్వకుండా ఆరోజుల్లోనూ ఉండివుంటారు. అందువల్లనే సీతకు అగ్నిపరీక్ష, ఆతరువాత తిరిగి వనవాసం అనుభవించవలసివచ్చింది. ఇకపోతే సీతాదేవి మర్యాదస్తుడు, పురుషోత్తముడు అయిన శ్రీరాముని భార్య. మర్యాదను పాలించటంలో ఉండే శ్రేష్టతను ఉగ్గడించే కథ అది, అయినా.... అన్ని విధాలా మర్యాద పాటించబడుతున్నప్పటికీ.... సీతహృదయంలో రావణుని వట్ల జాతి, విధారం ఉన్నంతగా ద్వేషం లేదు—అని నాకు నిశ్చితంగా కని

పిస్తున్నది. ఆశోకవనానికి రావణుడు రాకుండా ఉండలేదు; అయినా రావణునిద్వారా ఆమె సంకటావస్థను అనుభవించవలసిన అవసరం పడలేదు. అంటే ఆమె సౌశీల్యంలో అటువంటి గాంభీర్యం ఒకటి ఉన్నదన్నమాట. ఈ శ్లాఘనీయమైన అర్హత ఏదో ఒక సమాజమర్యాదను మననంచేసుకుంటూ ఉన్నందువల్ల ఆమెకు సంక్రమించినట్టిదికాదు. అవిరతమైన విభుద్ధప్రేమలో నుంచి ఆమెకది సిద్ధించింది. మహోత్కృష్టమైన ప్రేమ తన మర్యాదను తానే నృప్తించుకుంటుంది. ఒక అనుకృతమైన మర్యాదలోనే ఆల్లిబిల్లి తిరుగుతూ ఉండవలసిన అవసరం దానికి లేదు. సీతాదేవి ఉదాహరణవల్ల విషయం ఇంకా సుస్పష్టం కాలేదనుకుంటే రాధ ఉదాహరణ ఉంది. రాధ ప్రేమ ఎటువంటిదంటావు? అది ఆశరీరము, అపార్థివము అంటావా?.... అలాగే అనేటయితే అసలు విషయమే ఎగిరిపోతుంది. అప్పుడు రాధ వృత్తాంతమంతా నీకు ఒక అలౌకికావతరణరూపకంవలె గోచరిస్తుంది. అప్పుడు అందులో నీకు ఒక ప్రేరణ అనేది ఏమాత్రమూ ఉండదు. కాని, యుగ యుగాలుగా రాధపేరులోగాని, ప్రేమలోగాని ప్రేరణ అజస్రమై సాగివస్తున్నదంటే ఆప్రేమ అపార్థివం కానేరదు; పూర్తిగా ప్రాణవంతమే అయివుంటుంది. నీవే చెప్పు: అందులో సామాజికమర్యాద గురిగింజంత—కాదు, ఆవగింజంతైనా ఉన్నదా? ప్రేమలోనుంచి ఏకాంచెమూ స్పర్శాపూర్వకంగా త్రుంచివేయకూడదు; అప్పుడు ప్రేమమార్గంలోగల ఎటువంటి ఆడ్డంకులైనా కరిగిపోయి దానంతటదే దారి ఏర్పడుతుంది.]

ప్ర : రాధ భర్తను విడిచిపెట్టేసి పరపురుషుడైన కృష్ణునిలో లీనమైంది. ఈవృత్తాంతాన్నే మీరు ప్రశంసిస్తున్నారా ?

జ : మీరు ప్రశంసించరాయేమిటి? లేక ఇంకెవరైనా ఉన్నారా ప్రశంసించనివాళ్లు? భారతదేశంలో అటువంటివాళ్లు ఉంటారని నేననుకోను.

ప్ర : సామాజికదృష్ట్యా అది అపహేళనీయమే! రాధ ఉదాహరణ పురస్కరించుకుని ప్రీలంతరూ చేసుకున్న భర్తను వాదిలేసి పరాయిపురుషుని యందు అనుర కల తోపురేచే—?

జ : అందరూ రాధలైపోతారు!....అంతేగా? రాధలు కానంత



వరకు వాళ్ళను ప్రళంపించటం కష్టమే. అయినా రాధకాదలచుకున్నవారు— తమ ప్రియునిమీదిప్రేమకు, పతిప్రేమకు ఏమాత్రమైనా తేడావుంటుంది.... అనే ఈహా తమకు లీలగానైనా స్ఫురించేఅవకాశం లేనంతగా—అంత పరిపూర్ణంగా తమను తాము ప్రేమలో కోల్పోవాలి. అందువల్లనే రాధ ప్రేమను ఒక మహోత్కృష్టమైన ప్రేమగా పరిగణిస్తూన్నప్పటికీ, భారతీయసంస్కృతి భర్తృద్రోహాన్ని ఉపదేశించేదనిగాని, ప్రేరేపించేదనిగాని చెప్పటానికి వీలేదు. ప్రేమకు ఒక స్వతంత్రప్రతిష్ఠను ఇవ్వవచ్చు. అది సమాజమర్యాదలకు అతీతమైనదిగాకూడ పరిగణింపవచ్చు. కాని అందువల్ల సమాజమర్యాదకువుండేస్థానం స్థిరపడుతుందికాని సమాప్తంకాదు.

ప్ర : రాధకు కృష్ణునితో ధోగసంబంధంకూడావుంది. అందులో ఆకాంక్ష, ఆభిలాష, ప్రాప్తి—సమస్తం ఉంటాయికదా ! అయినాకూడా; భర్తృప్రేమ, కృష్ణప్రేమ ఆమెకు ఒకచే అయిపోయిందని ఎలా చెప్పగలం?

జ : ఆసంబంధం అలాంటిదీ మరి ! అందులో అన్ని విశేషణాలూ మునిగేపోతాయి. ఏవిశేషణమూ దాన్ని ఆవరింపజాలదు. అటువంటి సమగ్రమైన, సంపూర్ణమైన సంబంధం అది. కనుక అది నిశ్చయంగా ఆత్మికసంబంధమే. కృష్ణుడు రాధదృష్టిలో ఆమెభర్తకు ఏవిధంగానూ విరోధికాలేదు; ప్రతిస్పర్ధి కాలేదు. కనుక రాధ కృష్ణప్రేమ...అన్ని విధాలా పూరకము, సంగ్రహకము అని విశ్వసిస్తున్నాను. ఏ విధంగానూ విగ్రహకము కానేకాదు.

ప్ర : రాధభర్తకు శ్రీకృష్ణుడు ప్రతిస్పర్ధి ఎందుకుకాడు ? స్వభావతః అటువంటిస్థితిలో అయితీరవలసిందే.

జ : సామాన్యతః అవవచ్చు; స్వభావతః కాదు. రాధాకృష్ణుల సంబంధంలో అలాజరిగింది అనిచెప్పటం న్యాయోచితంకాదు. రాధాకృష్ణులసంబంధం అసామాన్యమైనదని చెప్పవచ్చు; ఆస్వాభావికమైనదని చెప్పటం సరికాదు. అటువంటిసంబంధం ఇప్పటికీ ఖీజరూపంలో మానవజగత్తునందు దుష్ప్రవృత్త్యం కాదనే నా ఉద్దేశం. అంతేకాదు, మనం పరిశీలించినట్లయితే, అంత అరుదైనది కాదనికూడా మనం తెలుసుకొనగలమనే నాలోని క్రద్ధ ఉద్ఘాట

న్నది. ఈర్ష్యగాని, స్పృహగాని ఏమీలేని అటువంటి భవ్యప్రేమ ఏ ప్రకారంగా వుందో నేను ఎక్కువగా ఏమీ చెప్పలేను. ప్రేమ సమగ్రమైనప్పుడు 'ఇంద్రియాలనుంచి స్వతంత్రం'... లేక... 'ఇంద్రియాతీతం' ఔతుందని నేను నమ్ముతున్నాను. ఇక అప్పుడు ప్రతిస్పృహ అనే ప్రశ్న ఎక్కడవుంటుంది? వతి-వత్తి సంబంధం సామాజికం; ఇంద్రియావలంబి. ప్రేమ పరిపూర్ణమై, అత్తికమైపోయినప్పుడు ఇకదానికి అవలంబనం ఎందుకు? అవసరంలేదు.

ప్ర : ఇంద్రియాతీతమైనప్పుడే ప్రేమ ఘనిష్టమనిపించుకుంటుందని మీరెలా చెప్పగలరు? పాశ్చాత్యవైజ్ఞానికులు చాలామంది... ఇంద్రియ సంబంధం ద్వారానే ప్రేమకు ఘనిష్టత చేకూరుతుందని అంటారు. రాధకు కృష్ణుని యందుగల ప్రేమ ఇంద్రియాతీతమని... ఇది మీ స్వంతవ్యాఖ్యానమేకదా?

జ : ఇంద్రియాలు వర్జితములై, వంచితములై వుండగా ఆ యవస్థను నేను 'ఇంద్రియాతీత' మనలేను. అక్కడ సమగ్రత లేదు; అది అపూర్ణమే, ఏకాంగీణమే. ఇంద్రియాలను వెనక్కు నెట్టివేసి ముందుకు సాగే చోట.... ఇంద్రియాలు బాధాకరములన్నభావన గలచోట.... అతీంద్రియత్వం ప్రాప్తించిందనిగాని, ప్రాప్తించగలదనిగాని నేను అంగీకరించను. ఇంద్రియాలు కూడా కలసినప్పటికీ, అవికూడా ఆత్మతో సమ్మేళనం పొందినప్పుడే యోగం అవుతుంది. అర్థాత్మా — శరీరం ఆత్మతో సంయోగం పొందకుండా, దాని ఆకలి అలాగే వుంటూంటే అది సత్యమైన సంపూర్ణమైన యోగం అనిపించుకోదు. సంపూర్ణం కానప్పుడు అది అత్తికమూకాదు. ఎందువల్లనంటే— ఆత్మ సర్వవ్యాప్తం. అటువంటి సంపూర్ణయోగస్థితికి తప్పనిసరిగా అవకాశం ఉన్నది. ఆత్మకూ, శరీరానికి మధ్యగల అంతరం పూడిపోయి, శరీరం యొక్క భిన్నమైన ఉనికి బాధకముగాక, సాధకము అయినప్పుడే అది అత్తికం. ఆ యవస్థలో వ్యక్తుల శరీరాలు తమ భిన్నమైన ఉనికిని వినష్టం చేసుకునేందుకు ఆతురపడవలసిన అవశ్యకతలో వడవు. ఈ స్థితి అకల్పనీయం ఏమీకాదు. పై నచెప్పినదాన్నిబట్టి— ప్రేమ తీక్షణం అయితే అనాయాసంగా అతీంద్రియం ఔతుందనికాదు అర్థం. తీక్షణం అయేందుకు ఆ తర్వాత అతీంద్రియంకూడా కావాలన్న షరతులేదు. శరీరాల విభిన్నతను హఠాత్తుగా ఒకదానిలో మరొకటి విలీనం చేసిపేసుకోవాలన్న కోరిక

ఉన్నన్నినాళ్ళూ అది కామమే. మిథునంనుండి మైదునం పుడుతుంది. అది లేనప్పుడు కృతకామత వచ్చేసిందన్నమాటే. అతీంద్రియప్రేమలో శరీరమూ ఇంద్రియాలూ ఈ కృతకామతను అనుభవించాలి. అప్పుడిక వాటికి ప్రత్యేకమైన ఆకలి వేరే ఏమీ ఉండదు.

ఔను; ఈ వ్యాఖ్యానం నాదే; బహుశా చాలవరకు నాదే. రాధా కృష్ణుల ప్రేమనుగురించి ఎవరికివారు ఒక అభిప్రాయం ఏర్పరచుకోవడం కంటే మరి గత్యంతరం ఏముంది? ఆ విషయమై ఎవరి అభిప్రాయం వారు ఉంచుకోవడం తప్పకాదు. కాని అది ఎంతవరకు సత్యానికి దగ్గరగావున్నదీ, ఎంతవరకు సత్యాన్ని వ్యక్తీకరిస్తున్నదీమాత్రం చెప్పలేము. నా అభిప్రాయాన్నికూడా నీవు ఆ దృష్టితోనే స్వీకరింపదలచుకుంటే—నరే. నీ యిషం. కాని 'రాధాకృష్ణ' అనే సంయుక్తనామంలో ఎంతో మహిమ, గరిమ ఉంది— అవి భారతీయసంస్కృతీవరంపరకు శిరోధార్యములై—వేలాది సంవత్సరాలుగా, అవిచ్ఛిన్నంగా, ప్రాణవంతములుగా మనకు అందింపబడుతున్నవంటే— ఆ రాధాకృష్ణుల ప్రేమ ఎంతో సమగ్రమైనదై ఉండాలి. దాన్ని ఉపాసించుట చేతనే భారతదేశానికి అమరత్వం వచ్చింది. నేను ఆ రూపంలోనే ఆ ప్రేమను గ్రహించేందుకు ప్రయాసపడ్డాను.

ప్ర : 'సమగ్రప్రేమ' అనే పదం మీ రే అర్థంలో ఉపయోగిస్తున్నారు?

జ : ఎందులోనైతే సంపూర్ణప్రాణచైతన్యం పాలుఇచ్చి పాలుపుచ్చుకుంటుందో అదే సమగ్రప్రేమ.

ప్ర : ఆ లెక్కలో శరీరంతోపాటు శరీరభోగంకూడా వచ్చేసింది. ప్రేమసమగ్రతకు అదికూడా అవసరమేనంటారా?

జ : భోగం శరీరంవరకే వుంటుంది. ఇక ఎందులోనైతే మిగిలిన వన్నీకూడా వుంటాయో దాన్ని యోగం అనవచ్చు. భోగం అగ్రాహ్యం అని చెప్పేట్లయితే అది ఒక చాల చిన్న ఆంశికం (fraction) కాబట్టి— అది నా ఉద్దేశం. ఇంకా దాన్ని రుణాత్మకం (negative) అని చెప్పినా

నత్యదూరంకాదు. యోగంలో శరీరం కలిపిరాదు అని అనుకోటం పొరపాటు. అది కలిసిరాకపోతే యోగమేలేదు; కాయకదమనం, అహంకృతశ్లేశం అనిపించుకుంటుంది.

ప్ర : ధోగము అగ్రాహ్యం అని ఎందుకు అనుకోవాలి? ప్రేమ సమగ్రతను సాధించటంలో అది ఆటంకప్రాయమౌతుందనా?

జ : ధోగవస్తయందు వ్యక్తిలో ఒకరకమైన పట్టుదల విద్యమాన మౌతూ వుంటుంది. పట్టుదల ఏకాంగిలా (one sidedness) లక్షణం. ధోగంలో తనచెన చాల భాగాన్ని వెనుకనే అట్టిపెట్టుకుని, ఏకొంచెం మాత్రమో హోమంచేయటం జరుగుతుందనిపిస్తుంది. ధోగమునందు సంపూర్ణసమర్పణ జరగటంలేదు. కనుక తప్పనిసరిగా అది ఆంశికమే ఔతున్నది. కాగా దానికి ఎక్కువమహత్వాన్ని ఇవ్వటం నాకు ఇష్టంలేదు.

ప్ర : ప్రేమయందు శరీరయోగం అవసరమని మీరంటున్నారు; కాని ధోగాన్ని వ్యతిరేకిస్తున్నారు. ప్రేమయందు శరీరయోగం అంటే మీ లాత్పర్యం ఏమిటి? ఆయోగం ఎలా సాధ్యం ఔతుందంటారు?

జ : శరీరం మనస్సుతోనూ, మనస్సు అత్మతోనూ సహయోగం గలిగి సాగిపోతూవుంటే—శరీరం తనకులాను ఏకాంతధోగం అనుభవించాలన్న పట్టుదల కలిగివుండదు. అప్పుడు శరీరం తనలో కోరికల తహతహను కలిగివుండదు. ఈ స్థితి వాస్తవికంగా మన అనుభవంలోకి వచ్చేటవంటిది కాదనీ, అకల్పనీయమనీ భావించనవసరంలేదు. స్థూలజగత్తులో ప్రేమీప్రేమికులు పరస్పరం విగళితులై, సహానుభూతిహారులై, అక్షుధారలువిడుస్తారు. అటువంటప్పుడు ఆ యిద్దరి శరీరాలుకూడా పరమకృతార్థతను అనుభవిస్తున్నట్టే నేను భావిస్తున్నాను. ధోగంద్వారానే తృప్తి లభించదు; పైగా దానివల్ల అతృప్తి పెరుగుతుంది. పైన పేర్కొన్నమాదిరి ఆర్ద్రనమ్మోశనం సంభవించినప్పుడు ఒక గంభీరమైన ఉపలబ్ధి శరీరంలోని సమస్త సిరలలోనూ, స్నాయువులలోనూ అనుభూతమౌతుంది. అర్థాత్మా—మనస్సుతోటి సహయోగంపొందిన శరీరానికి లభించే కృతార్థత అట్టివ్లు

మేమీ కాదు. కాబట్టి యోగంలో ధోగాన్ని ఆశించవలసిన అవసరంలేదు. యోగమే స్వయంగా ఒక సంపూర్ణభోగం.

ప్ర : ప్రేమానుభూతితోపాటు మనస్సు, శరీరంకూడా ప్రేమప్రాప్తిని సామాన్యంగా కోరుకుంటాయి. మళ్ళీ మనస్సు ఆత్మలో సహాయోగం కలిగి వుండటమంటే మీ ఉద్దేశం ?

జ : సర్వసాధారణంగా మనస్సులో ఒక చిన్నభాగంమాత్రమే మనకు తెలుస్తున్న కోరికలతోనూ, వాసనలతోనూ సంబద్ధమైవుంటుంది. ఇక మిగిలిన పెద్దభాగం దానివెనుక ఆత్మతో సంబద్ధమైవుంటుందని చెప్పవచ్చు. ఆత్మశబ్దం విజ్ఞానసమ్మతం కాదు; కాబట్టి దాన్నిగురించిన చర్చ వద్దు. ఈ నాడు ఉపచేతనము, అపచేతనము అను పదాలు ప్రచలితమౌతున్నాయి. దైవీమనస్సు అంటూ ఏదో వున్నట్టు కొందరు ఊహిస్తున్నారు. ఏమైనా గానీ.... ఈ పదాలన్నీ.... మనసుకంటే చాలా గొప్పదీ, మనస్సుయొక్క వశంలో లేనిదీ.... ఏదో ఒకటి ఉన్నట్టే సూచిస్తున్నవి. ఇంతకూ ఆ మనశ్శాస్త్రానికి సంబంధించిన గొడవల్లో జొరబడినందువల్ల మనకేమీ ప్రయోజనం లేదు. అందుచేత, ఇక్కడ మనం శ్రద్ధాపూర్వకంగా—మనకోరికలతో సంబద్ధమై యున్న మనస్సు, మనవ్యక్తిత్వంలోని చాలస్వల్పభాగంమాత్రమే—అని అంగీకరించుదాం. మనవ్యక్తిత్వంలో చాలాభాగమూ—సారాభాగమూ సహానుభూతి శీలమే; అంటే కోరికలకు, వాసనలకు వ్యతిరేకమైనది. సహానుభూతి ఆధారంగానే వాసన ప్రాణంపోసుకుంటుంది. మనం మనస్సును సహానుభూతియందు పరినిష్ఠితం చేసుకుంటే—మనస్సు ఆత్మతో సంయోగం పొందినదనే చెప్పవచ్చు. మామూలుగా మనస్సులోని చాలాభాగం వెనుక వైపుకే ఆకర్షితమౌతూఉంటుంది; అందువల్ల మనం చెప్పుకొనే ధోగంలో శరీరంతోపాటు మనస్సుయొక్క అతిస్వల్పభాగంమాత్రమే కలిసివస్తుంది. అందుచేత ధోగంతో ప్రక్కనే ఒక ప్రతిక్రియకూడా వస్తూనేవుంటుంది. పైకి తెలిసో, తెలియకో ఒక ఆపరాధభావంకూడా ప్రక్కనే వస్తూవుండటం కద్దు. ఎందువల్లనంటే—లోలోపల దానికి సంపూర్ణమైన ఆత్మసమర్థన ఉండదు.

ప్ర : మనస్సు ఆత్మతో కలిసి చరిస్తూ, శరీరంలో ఏవిధమైన కోరికా ఉత్పన్నంకాకుండాఉండే స్థితి వ్యక్తికి ఎలా ప్రాప్తిస్తుంది ?

జ : ప్రేమ ఘనిష్టమాతున్నకోర్కీ ఈ స్థితి సహజంగానే వచ్చేస్తుంది. ప్రేమలో బాధాకరమైనది అహంకారం. కాబట్టి అహంకారాన్ని జయించేందుకు మనం చేసే ప్రయత్నం—ఆస్థితికి చేరుకోవటానికి సహాయకారి కాగలదని చెప్పవచ్చు. అహంకారాన్ని ఎలా జయించాలి ? అందుకు సాధనోపాయం ఏమిటి ? వీటికి సమాధానాలు....అనేకమంది పురుషుల అనుభవాల్ని వివరిస్తున్న శాస్త్రాల్లో చెబుతాయి. నామఱుకునాకు ఆవిషయంలో అ ఆ లు కూడా తెలియవు. స్వయంగా ప్రేమే మన కన్నిసంగతులూ ప్రబోధిస్తుందని నా విశ్వాసం. పరిపూర్ణమైన శ్రద్ధతో మానవుడు ఆత్మార్పణంచేసుకుంటే భగవంతుని శరణు పొందగలడని నేననుకుంటున్నాను. అప్పుడతనికి అహంకారంనుంచి సునాయాసంగా విడుదల లభిస్తుంది. శిశువు ఏవిధంగా మాతృవాత్సల్యాన్ని పొందగలుగుతున్నదో, అలాగే మనంకూడా విభాంత శరణాగతులమై భగవంతుడిని పొందాలి. కాని ఆవిషయాల్లో నాకు ప్రవేశంలేదు: ఎందువల్లనంటే అందుకు తగినంతఅధికమైన అనుభూతి లేదనుకుంటాను. నా అనుభవంనుంచి నేను చెప్పగలిగిందేమంటే — వాంఛ అనేది లోపల నందడిచేస్తూ, నేను దేన్ని అయినా పొందాలి—అనుకున్నప్పుడు పొందనేలేక పోయాను. వాంఛ ఆగిపోయి, సహానుభూతిమాత్రమే మిగిలివున్నప్పుడు అనాయాసంగా సాన్నిధ్యాన్నీ, ఉపలభిస్తే అనుభవించాను. అందువల్ల నేనుతెలుసుకున్నాను : ‘అనలై నప్రాప్తి శరీరంద్వారానూకాదు, శరీరప్రాప్తికాదు’ అని అంతస్థమైన వ్యధలోనే వ్యక్తియొక్క అనలై న ఆత్మ ఉన్నది; దాన్నే వెతుక్కుంటుంది సహానుభూతి. కోరిక పైపైనే సందడిస్తూఉంటుంది. ఏకోరికలోనైతే మన కర్తృత్వం ఉండదో అది సమగ్రంగా రూపొందుతుంది. అది విషాదంతో నమ్మిశతమై ఒకరకంగా సహానుభూతిగానే మారుతుంది—అని నాకు తోస్తున్నది. ఇందులో శరీరం వ్యగ్రం కావలసిన అవసరం ఉండదు.

ప్ర : సంపూర్ణమైన భక్తితో ఆత్మార్పణంచేసుకోటమంటే మీ

ఉద్దేశం : మన జీవనప్రవాహం ఎలా వెనుతూంటే అలాగే దానితోపాటు సాగిపోతూవుండటమేనా?....మానసికంగా, శారీరకంగా కూడా?

జ : ఔను. కాలగతితోపాటు మానవుడు తత్సముడై సాగిపోవటం కంటే మించిన గొప్పసంగతి మరేముంది? ఈ యవస్థ....ఇంగ్లీషులో Drift ....(కొట్టుకుపోవటం) అంటారే, దానికి పూర్తిగా దిన్నమైన అవస్థ ఇది. క్షణంతో (కాలంతో)పాటు తదగతిమైనదే శాశ్వతం. ఈ స్థితిని ఎక్కా యొకి ప్రవాహంలోపాటు కొట్టుకుపోవటంలాంటిదిగా అభివర్ణించేందుకు వీల్లేదు. ఎందువల్లనంటే --మనస్సునుండి, దాని సూక్ష్మవ్యాపారంనుండి మనిషికి విముక్తిలేదు. వ్యక్తి ఒక ప్రవాహంలో కలిసి పోతూంటే అతని స్వప్నాలు అందుకు పూర్తిగా వ్యతిరేకమైనదికలలోవెడుతూఉంటాయి. కోరిక అనేది ఎప్పుడూ అప్రాప్తలోనే ఉంటుంది. ప్రాప్తితో సాగేది వ్యవహారమే. కోరిక అటువైపు వెళ్ళదు. కాబట్టి శ్రద్ధాన్విత జీవనస్థితి --మామూలుభాషలో మనం చెప్పుకునే 'ప్రవాహంలో కొట్టుకుపోవటం' వంటిది ఒక్కనాటికే కానే కాదు. అక్కడ ఏమీ నడలిపోయివుండదు. అక్కడ వ్యక్తిత్వం స్థలీకం కాదు; బాగా సంఘటితమై, సంఘటితమై వుంటుంది, జీవనప్రవాహంలో మనిషి చిందరవందరగా కొట్టుకుపోవటం స్వార్థంలోనే. విస్వార్థమైనప్పుడు విశ్వలంగా సాగిపోతాడు. ప్రవాహంలో కలిసిపోతూనేవుంటాడు; కాని స్థితప్రజ్ఞాడులా కనిపిస్తాడు. శ్రద్ధ అనే లంగరు బిగించినతరువాత ఇక నతడు విచలితుడు కావలసిన అవసరంలేదు. సామాన్యంగా మనకు సంభవించే ప్రేమావస్థనే చూడరామా : కంటికి నచ్చిన ఒక సౌందర్యం దర్శిస్తాం. ఆ సౌందర్యం కండ్లలో నిండా ఇమిడిపోతుంది. ఎక్కడచూచినా ఆ కన్నులకు ఆ సౌందర్యమే గోచరిస్తుంది. ఇక ఆ కన్నులకు అక్కడా ఇక్కడా తిరుగాడవలసిన అవసరం ఉండదు; మరోచోట మోహపడవలసిన అవసరం ఉండదు. ఒక్కొక్కకన్ను పలుచోట్ల తచ్చాడుతూవుంటుంది. అంటే -- ఆ కంటికి ఇంకా దర్శనం కాలేదన్నమాట; ఎవరూ వచ్చి అక్కడ స్థిరపడలేదన్నమాట. ఎవరో ఒకరు వచ్చి స్థిరపడిపోయినతరువాత నిరాశ్రయంగా, దీనంగా, చంచలంగా తిరుగాడవలసిన అవసరమేముంటుంది? ప్రేమపొందటం అంటే సర్వంపొందటం అన్నమాటే. అర్థాత్మా, అర్థార్పణ చేసుకోవటం --

అంటే మళ్ళీ ఆత్మ, నెక్కడ కోల్పోతామోనన్నభయం లేకుండా నిర్భయులం కావటమన్నమాట.

ప్ర : ఆత్మార్పణచేసుకున్నాకూడా మనిషికి పూర్తిపరితృప్తి చేకూరక పోవచ్చు. ఒక స్త్రీ పెండ్లి లో తన్ను కాను పూర్తిగా భర్తకు సమర్పించుకో వచ్చు. కాని తరువాత మరోపురుషునిపై మనసు పోవచ్చు. ఇలాగ అవసర మనితోచినప్పుడెల్లా తన్ను తాను సమర్పించుకుంటూ వెడుతుండవలసిన దేనా ? అదేనా పరిపూర్ణప్రేమోపలభికి మార్గం ?

జ : వినర్జన సంపూర్ణం అయితే, ఒక వ్యక్తి (ఉపలక్ష్యం) ద్వారానే జరిగినప్పటికీ, అది నిల్చివుండదు. భగవంతునిదగ్గరకే వెళ్ళి చేరుకుంటుంది. అందుచేతనే భర్తకు ఇచ్చుకున్నతర్వాతకూడా ఇంకా భార్యదగ్గర అర్హ్యం మిగిలేవుంటున్నది. భర్తద్వారానే భార్య తన సంపూర్ణతను పొందజాలదు. స్త్రీకి భర్త ఒక ద్వారంలాంటివాడని చెప్పాలి, ఆ ద్వారంగుండా ఆమెకు మిగతాప్రపంచంతో, విశ్వంతో సంబంధం వృద్ధిచెందుతుంది, వ్యాప్త మౌతుంది. పతియింటే ఆమె బిడ్డరాలైవుంటే వివాహం ఆమెకొక కారా గారతుల్యమే ఔతుంది. గృహస్థాశ్రమం ఒక కారాగారం కాదు; అది ఒక ముక్తిద్వారం. కుమారి తన కౌమార్యమును సమర్పించుకుని పత్ని ఔతు న్నది. అనగా తన్ను తాను భర్తకు అప్పజెప్పుకుని పత్నీత్వమును ధరిం చింది. ఆ విధంగా తన కౌమార్యశీలమును మరింకెవరికీ ఇచ్చుకునే స్వాతం త్ర్యమును ఆమె కోల్పోయిందనే అర్థం. తన్ను తాను అప్పగించేసుకున్న తర్వాత ఇంకా ఆమెకు కష్టమేమీఉండనక్కర్లేదు. అలా అప్పగించేసుకొన టంలోనుంచి వ్యభిచారమని వచింపబడేటువంటి ఆచారం రానేరదు. కాని స్త్రీ కేవలం స్త్రీయేకాదు. తానుకూడా ఒక వ్యక్తి; ఆత్మవంతురాలు. భార్య భర్తకు చెందిన వస్తువే. కాని ఆమెలోని ఆత్మ పరమాత్మసౌత్తు. ఈ అర్థంలో భగ వంతుని శరణ్యంలోనే ఆత్మార్పణ సంపూర్ణమౌతుంది. 'ఇక్కడ భగ వంతుని ప్రసక్తి ఎందుకు ?' అనే ప్రశ్న అడగబోకు. మన సర్వస్వమూ హోమంచేసుకోవలసింది ఆ భగవంతునికే. ఆ భగవంతుడే ఆ హోవ్యా నికి ఆత్మసాయుజ్యం ఇస్తాడు. మన హోమాన్ని మనం సరిగా అర్పించేసుకుంటే—ఆ యాహుతి ఎవరికి ధోగం ఔతున్నదో అతడు భగ



వంతుడు కాదని భావించేందుకు అవకాశం ఉండదు. ఎవరైతే తమ్ము  
తాము సమర్పించేసుకున్నారో వారికి అన్నికష్టాల్ని దాటిపోగలమార్గం అభిస్తుం  
దనే నా నమ్మకం.

ప్ర : ఆత్మార్పణతోపాటు ఆకాంక్షకూడా వుంటుంది. ఈ ఆకాంక్ష  
పూర్తికి ఒక గృహిణి పరపురుషునితో కలిసి ఎంతవరకు స్వతంత్రించవచ్చు?

జ : ఆకాంక్ష అంటే ధోగకాంక్షనా? ధోగకాంక్షకోసం పరిగ్ర  
హించే స్వాతంత్ర్యం బందనాన్నే కల్పిస్తుంది. అటువంటి స్వేచ్ఛను సమ  
ర్థించే ప్రశ్నే లేదు. ధోగతృప్తికి అవకాశంకల్పించేదే వివాహం అని  
చెప్పేటట్లయితే ఆ సంస్కారం నిరర్థకం. వివాహసంస్థ సమాజానికి ఒకభూమి  
కనువ్యవస్థను ప్రసాదిస్తుంది. ధోగస్వాతంత్ర్యం అవ్యవస్థనే తెచ్చిపెడుతుంది.  
అందుచేత ధోగస్వాతంత్రాన్ని సమర్థించేందుకు వీలేదు. కనుక.... ఒకరి  
పొరపాట్లవట్ల మరొకరు సహానుభూతికలిగి వుంటూ, అట్టిపొరపాట్లకు అవ  
కాశం ఇస్తూ సాగిపోవటమే.... భార్యాభర్తల పరస్పరదర్పం. స్వభావం  
ఒక్కసారిగా బాగుపడదు. ఎవరి అడుగై నా కాస్త పైకి క్రిందికి పడితే  
ఆంతమాత్రాన మనం అధీరులం కావలసిన అవసరంలేదు. వైవాహిక  
జీవితం కారాగారవివాసంగా తయారుకాకూడదు. మనిషికి స్వతంత్రం ఇవ్వ  
జాలని పరిస్థితి బందనతుల్యమే ఔతుంది. ధోగంలో మనిషి వికసించడు—  
అనే నా అభిప్రాయం. కనుకనే వివాహం ధోగానికి ఒకహద్దును ఏర్పాటు  
చేస్తుంది. ఆ ధోగాన్ని మినహాయిస్తే ఇక వైవాహికజీవితంలో మిగిలిన  
దంతా వ్యక్తి ఆత్మవికాసానికే దోహదకారి ఔతుంది.

ప్ర : వ్యక్తి తన్ను తాను వదలివేసుకుంటూ వెళ్ళవలసిందేనంటు  
న్నారు మీరు. అందులో ధోగస్వాతంత్ర్యంకూడా కలిసిలేదా?

జ : నాఉద్దేశం ప్రకారం లేదు.

ప్ర : తన్ను తాను వదలివేసుకుంటూ వెళ్ళటమంటే మరి మీ అభి  
ప్రాయం ఏమిటి?

జ : ధోగాకాంక్షలో మూలతః 'అహం' ఉన్నదని నాకు తోస్తున్నది.

తన్నుతాను వదలివేసుకొనటం అంటే ఈ అహాన్ని తొలగించుకోవటమన్నమాట. అహాన్ని వదలుకోవటం సామాన్యవిషయం కాదు; అంత తేలిగ్గా సాధ్యమయేదికాదు. కాబట్టి సర్వథా ధోగమునుండి నివృత్తిపొందటం అన్న ప్రశ్నకూడా లేదీక్కడ. దాన్ని ఒక హద్దులో వుంచుకోవటమే చేయవలసిన పని. అటువంటి హద్దు మర్యాద. అది అసలైన స్వతంత్రానికి అవరోధం కాజాలదు; పైగా వికాసశీలమైన స్వాతంత్ర్యం ఆ మర్యాదను ఇచ్చా పూర్వకంగా స్వీకరిస్తూ ముందుకు సాగుతుంది.

ప్ర : అంటే—మీ ఉద్దేశం : వివాహం జరిగినప్పటికీనీ అహాన్ని త్యజించే సాధనలో అప్పుడప్పుడు ధోగంకూడా అవసరంకావచ్చు....శరచ్చంద్రుని పాత్రలలో కనిపిస్తున్నట్టుగా....అంతేనా ?

జ : నీ ప్రశ్నను ఉదాహరణపూర్వకంగా కొంచెం విస్తృతంచేయాలి. శరచ్చంద్రుని ఏ పాత్రనుగురించి....నీవనేది ?

ప్ర : మీ 'త్యాగపత్ర'లో మృత్యా, 'శేషప్రశ్న'లోని కమల....నే నివ్వదలచుకున్న ఉదాహరణలు.

జ : 'త్యాగపత్ర'లోని మృత్యాగిని, 'శేషప్రశ్న'లోని కమలగాని స్పష్టమైన ఉదాహరణలు కావని నా ఉద్దేశం. ఎందువల్లనంటే—అక్కడ సమస్య భర్తద్వారా ఏర్పడినటువంటిది. వైవాహికమర్యాదను ఆయిద్దరిలో ఎవరున్నా విడిచిపెట్టలేదు; అదే స్వయంగా వారిని విడిచిపెట్టేసింది. కాబట్టి ఆతరువాత వారు ప్రదర్శించిన ఆచరణలు....వైవాహికమర్యాదను ప్రమాణంగాపెట్టుకుని వెలకట్టేందుకు ప్రయత్నించలేము. మృత్యాగిని భర్త ఇంట్లోనుంచి వెళ్ళగొడతాడు. ఆమె ఇక చచ్చిపోయినాసరే అతనికి చీకు చింత వుండదు. గృహస్థమర్యాద అనేది అన్నివివాలా ఆమెమీదనుంచి తొలగింపబడింది. ఇక ఆమె పత్నికాదు; కేవలం ఒక వ్యక్తి, ఒక స్త్రీ; అంతే. శరత్బాబు కమలపాత్ర కూడా ఇంచుమించు ఇలాంటి అవస్థలోనే పడింది. భర్త ఆమెను వంచించుతాడు. అది సహిస్తుకూడా ఆమె అతనిపేవయందే నిమగ్నురాలై కాలంగడుపుతూఉంటుంది. చివరకొకనాడు స్పష్టంగా తెలిసిపోతుందామెకు : తానొక పరిత్యక్తనని. పరిత్యక్తయైన స్త్రీకి కేవలం చచ్చి

పోయేందుకుమాత్రమే అధికారం వున్నది అని నేనంగీకరించను. ఆమె తన భరణపోషణలకు భర్తపై దావావెయ్యటంకూడా ఒక గొప్పసంగతిగా నేను భావించను. ఒక స్త్రీని భర్త తనంతలానుగా స్వీకరించేందుకు ఇచ్చగించనప్పుడు ఆమె అతనిపై దావా వెయ్యటం ఆమెకేవిధంగాను శోభస్కరమని నేను భావించలేను. అటువంటి యవస్థలో స్త్రీ తన వ్యక్తిత్వాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని, జీవితం కొంతవరకు ఉపయుక్తంకావించుకునేందుకు ఉద్యుక్తురాలైతే—అదొక పెద్ద దోషంగా మనం పరిగణించేందుకు వీల్లేదు. దిహాశా మృత్యాని మీరు క్షమించలేరేమో. కాని కమలపైమాత్రం ఎట్టి దోషాచోషణచేసేందుకూ అవకాశంలేదు. వైవాహికమర్యాదకు వివాహమే పరిధి; దాన్ని దాటి అది అవతల ఉండదు. అంటే—గృహిణులకు, సభర్తృ కలకు ఉండే నియమమే పరిత్యక్తలవిషయంలోనూ, వితంతువుల విషయంలోనూకూడా అన్వయించదు.

ప్ర : మృత్యాని, కమల చరిత్రలలోవలె.... జీవితం ఉపయుక్తం కావించుకునేందుకుగాను ధోగం అవసరమంటారా? అది సమాజమర్యాదను ఉల్లంఘించినట్టుకాదా?

జ : వివాహాన్నిమించిన సమాజమర్యాద ఇంకొకటి ఏమున్నది? మృత్యాని, కమల విషయంలో సమాజమర్యాదను తీసుకురావటం సంగతం కాదు. పోనీ వాళ్ళకుబదులు (కల్పనాగతమైన) ఒక ఆదర్శస్త్రీని ఉదాహరణంగా తీసుకునేట్లయితే అక్కడ ఏ స్పష్టమైన మర్యాదరేఖ ఆధారంగా ఉండదు; అంటే వ్యక్తి తన పరిస్థితికి అనుగుణంగా తానే స్వయంగా సామంజస్యాన్ని సాధించుకోవాలి. మృత్యాని, కమలగాని నిర్బాధకరమైన ధోగవక్తితోనే సాగిపోయినట్లు ఎక్కడా కనిపించదు. వైవాహిక నియమాలనుంచి వాళ్ళు బయటికి తొలగింపబడినారు. ఇక ఆ తరువాత వారు తమ సహానుభూతిని ఇవ్వకుండాగాని అథవా ప్రేమకు ప్రతిదానం యివ్వకుండాగాని, తమను తాము నిలువరించుకోలేకపోయారు. ఈ వ్యవహారాన్ని ఉద్దండమనీ, ఉచ్చుంఠలమనీ నేనుమాత్రం అనలేను. అందులో ఒక విసమత ఉంది; ఒక దృఢత్వంకూడా ఉంటేఉండవచ్చు. పుస్తకం చదువుకుపోతూవుంటే మనకు 'అయ్యో' అనిసిస్తుంది; వాళ్ళవ్యవహారంపట్ల

మనకు సానుభూతే ఉత్పన్నమౌతుంది; మనలోని కారణ్యత తొలగి పోక తప్పనిసరి అవుతుంది. మనం సమున్నతభావసంపదలోనికి వెళ్ళిపోతాం. ఇలాజరిగితే లేఖకుడు సఫలతగాంచినట్టే.

ప్ర : సునీత గృహలక్ష్మి ఆయినాకూడా ఆమె హరిప్రసన్నునికి ఆత్మార్పణచేసుకునేందుకు ఉద్యుక్త అయింది. ఈ ఆచరణలో ఔచిత్య భంగం కాలేదని మీ రెలా సమర్థించగలరు :

జ : సునీత ఆత్మసమర్పణచేసుకున్నదంటే - అది సూటిగా హరి ప్రసన్నునిచా ? బహుశా కాదు. ఆమె రావించిన ఆ సమర్పణ ఎక్కువగా భర్తగారి ఆజ్ఞవట్లనే, ఆదేశంవట్లనే. భర్తయొక్క ఆజ్ఞవున్నమాత్రం శ్రీ అంతవరకు వెళ్ళవచ్చునా ? అది సబబా ? అని ప్రశ్నించవచ్చు. కాని ప్రశ్నకు ఈ రూపం ఇచ్చేసరికి అసలు ప్రశ్నే మారిపోతుంది; అప్పుడు పాతివ్రత్యప్రసక్తి వస్తుంది; మర్యాదను ఉల్లంఘించటమన్న సంగతి పోతుంది.

ప్ర : మృణాళివలె ఇతర ఆకాంక్షలను సిద్ధింపజేయటంకూడా సహానుభూతికిందికే వస్తుందా ? అటువంటి సహానుభూతి వైవాహికజీవితం అనుభవిస్తున్న ప్రీతి ఉండవచ్చునా ? - హరిప్రసన్నునియెడల సునీతకు ఉన్నట్లు :

జ : ఆ విషయంలో ఇదమిద్దరువి ఒక నియమాన్ని ఎలా అవిష్కరించగలమో నాకు బోధపడటంలేదు. బహుశా ఇటువంటి సందర్భానికి అన్వయించే నియమం ఏదైనా ఏర్పరచటంకూడా సాధ్యంకాదనే అనుకుంటాను. ఇది సామాజికదృష్ట్యా నిర్ణీతం కావలసిన సమస్యకాదు. ఈ సమస్య ఆత్మికం; సామాజికంకాదు. దీన్ని పరిష్కరించుకోవలసింది స్వయంగా వ్యక్తే. మీరాబాయి తన భర్తయైన రాణాప్రేమను తాను వత్తిరూపంలో ఏ విధంగానూ స్వీకరించనేలేకపోయింది. అలాగని ఆమెకు భర్తయెడల సహానుభూతిలేదు - అనిచెప్పటం, ఆమెను సరిగా అర్థంచేసుకోలేకపోవటమే. ఆ విషయంలో ఆమెను అలాగ దృఢంగా ఆవిధితనుగా ఉంచింది.

ఒక లోతైన ప్రేమబాధే. ఆ వ్యవహారం ఒక్క మీరాబాయికేతప్ప ఇంకెవరికీకూడా సమర్థనీయం కాకపోవచ్చు. ఈ నాటి మాత ఆనందమయిని గురించికూడా అలాగే చెప్పతున్నారు. ఆమె తన్ను తాను భర్తకు సమర్పించుకోలేకపోయింది. కాని అందుకు కారణం ఆమెలోని స్వాభిమానం అని తోచదు; ఒకానొక వివశత అనే స్ఫురిస్తుంది. ఆ ఘోరవివశతయొక్క ప్రకాశంలో ఎటువంటి నియమనిర్ణయాలుగాని నిలువలేవు; మరలిపోవలసిందే. మృణాళీ సునీతల విషయమై రెండువిధాలుగా చెప్పవచ్చు. కాని.... తనను తాను సమర్పించుకొనలేకపోవటంగాని, తనను తప్పించుకొనే అధిప్రాయంగాని లేకపోతే ఆ వ్యవహారాన్ని అంతగా వ్యతిరేకించవలసిన అవసరం మరొకరికి ఉండనక్కర్లేదనే అనిపిస్తుంది నాకు. అటువంటి సంఘటన ప్రతివారిజీవితంలోనూ వివాహాత్పరమో, వివాహాత్పూర్వమో ఉద్భవించవచ్చుననే నా నమ్మిక. అటువంటిప్పుడు తమ గుణాన్నీ, స్వభావాన్నీ బట్టి ఆ యా వ్యక్తులనిర్ణయం ఉంటుంది. వ్యక్తిగతమైన అధిరుచుల్నిబట్టి నిర్ణయించే అధికారాన్నికూడా నిషేధించే శబ్దాలు కొన్ని మన శాస్త్రాల్లో ఉన్నవి. అందొక్కటి 'పితృణం' అనేది. అంటే— ధోగంయెడల అధిరుచి ఏమాత్రమూ లేకనేపోవచ్చు. కాని కర్తవ్యదృష్ట్యా సంతానసృష్టి అవశ్యకం; అది సామాజికముణం. ఇంతకూ గ్రహించదగిన అంశం ఏమంటే— తన ఇంద్రియవాసన గర్హనీయమని భావించి ఒకవ్యక్తి తన్ను తాను నిగ్రహించుకుని వుండవచ్చు; కాని మరొకరి ఇంద్రియవాసనపట్ల అదేవిధంగా అవజ్ఞాశీలుడై ప్రవర్తించటం సముచితంకాదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో ప్రతివ్యక్తి విధిన్నతలను సమన్వయపరచుకుంటూ వెళ్ళాలి. ప్రతినంఘటనలోనూ ఈ సమన్వయరేఖ ఎక్కడ ఉండాలో ముందే నిర్ణయించటం కష్టం.

ప్ర : ఇతరుల ఇంద్రియవాసనపట్ల అవజ్ఞాశీలురై ప్రవర్తించరాదని మీరే చెబుతున్నారు. ఆమాట అంగీకరిస్తే—మీరాబాయి భర్తయెడల చూపిన ప్రవర్తనను మీ రెలా సమర్థించగలరు ? ఆమెప్రేమ చాల మనిష్యమైనదని—బహుశా మీరు చెప్పవచ్చు. పోనీ, అలా అనుకున్నా ఆమె తన్ను తాను భర్తకు ఇంకా ఎక్కువగా సమర్పణచేసుకోవలసినవుంటుందే :

జ : మీరాబాయి రాణాప్రేమను అవజ్ఞచేసినట్టుగానే అంగీకరించే ట్టయితే.... ఆమెయెడల మనకు శ్రద్ధాభావం ఉండటం కష్టమే. నేనలా అంగీకరించలేను. పైగా ఆమెకు రాణాపట్ల మీక్కిలి ఆర్థ్యమైన సంవేదన ఉన్నదనే నేను నమ్ముతున్నాను. 'అయన నాకు భర్తయై నా బాహ్యరూపాన్నే వాంఛిస్తారేం? నా అంతరంగాన్ని స్వీకరించారేం?'— అని భర్తనుండి ఆశించే అధికారం తనకు కలదనే ఆమె అనుకున్నది. ఆమెకు శ్రీకృష్ణునిపై అనన్యసాధారణమైన భక్తి కుదురుకుంది. ఆ భక్తితోపాటు ఆమె మనసులో ఏవిధమైన కఠినమూ నాకు కనిపించదు. ఆమెలో.... తన్ను తాను (రాణాకు) సమర్పించుకోకూడదన్నభావంకన్నా తన్ను తాను సంపూర్ణంగా ఇచ్చివేసుకోవాలన్న భావమే అధికం. ఆ సమర్పణవాంఛ.... సర్వాంశతః సమర్పించివేసుకోవాలనే; కాబట్టి ఆమె శ్రీకృష్ణునికే— అంటే భగవంతునికే— చెందిపోయింది. ఇటువంటి భక్తివివేకత ఆమెకు... భర్తృ వియోగినియై యుండగలభక్తిని ఎలా ప్రసాదించిందో అర్థంచేసుకోటం కష్టం కానక్కర్లేదు. ఇటువంటి సంఘటనల్ని అసంభవంకాదు, విరళమూకాదు.

ప్ర : తన అంతరంగాన్ని రాణాచేత స్వీకరింపజేసేందుకు.... తాను రాణాకు చెందకుండా శ్రీకృష్ణునికే చెందిపోవాలన్న భావం మీరాబాయికి ఎందుకు కలుగవలసివచ్చింది ?

జ : ఆమె కృష్ణునికే చెందిపోవటంతో చివరకు నిజంగా రాణాకు అనుభవంకాలేదా : 'ఆమె తనకొక గంభీరతరరూపంలో సంప్రాప్తమైనదని, ఇక తమమధ్య ఏవిధమైన వియోగమూ ఉండబోదని? చివరకు అంశా అయాక ఆ భార్యభర్తలరువురూ ఎంతోమనిష్యమైన ఆత్మీయభావంతో ఒకరి కొకరు దొరికేపోయారని నా విశ్వాసం. అటువంటి సంపూర్ణమైన ఉపలబ్ధి మరేయితరదంపతులకూ సంభవించజాలదు. ప్రతికూలరూపంలో కృష్ణభక్తి మధ్యలో రావటం ఎలా సమర్థనీయమో ఇక్కడ స్పష్టపడుతున్నది.

ప్ర : అంటే మీ భావం— ఇతర్ల ఇంద్రియవాసనలను నిషేదిస్తూనే వారితో ఆత్మీయసంబంధాన్ని స్థాపించుకోవచ్చుననా ?

జ : భౌను, నిజమైన ఆత్మికసంబంధంకోసం పరస్పరములైన ఇంద్రియవాసలను నిషేధించుకోటం చాలవరకు అవసరమే. భార్యాభర్త లిరువురూ బ్రహ్మచర్యవ్రతం స్వీకరించటంవల్ల ... ఇంద్రియవాసనలను నిషేధించుకొనటంలో ఒకరొకరికి సాయపడుతూవుంటారు. ఈవిధంగా వారి మధ్య అభిన్నత, ఆత్మీయత క్రమేణా పెంపొందుతుంది. ఇటువంటి ఆధ్యానము తనజీవితంలో అన్నింటినీ మించిన ఒక మదురానుభవం అని గాంధీజీ అనటంలో అదే ఉద్దేశం.

[ప్ర : అయితే మరి జీవనవికాసానికి ధోగం అవసరమని మీరే చెబుతున్నారుగా : ఇతరుల ఇంద్రియవాసనలను పరితృప్తిపరిచేందుకు మనల్ని మనం సమర్పించుకోటాన్నికూడా సమర్థిస్తున్నారుగా :

జ : ధోగం యోగావికి శత్రుస్థానంలోనిదిగా నేను పరిగణించలేను. యువాస్థకు బాల్యం శత్రువు కాదు. ధోగాన్ని వొదులుకుని యోగాన్నిసాధిస్తాననుకోటం వట్టి భ్రమ. అందుచేత ధోగాన్ని నిరసించే, దూషించే ఎట్టి యోగసాధననూ నేను సమర్థించలేను. \* మీరాబాయి కృష్ణుని చేవట్టింది. అందులో స్వీకారమే ప్రధానం. ఇక ఆమె రాజాను నిరాకరించటమనేది పైపై న ప్రతీతమౌతున్ననంగతి. అసలు అటువంటి నిరాకరణవృత్తి మీరాబాయిలో లేనేలేదు. శ్రీకృష్ణునిపొందిన మీరాబాయిలో కొంచెం ఎక్కువ పరిమాణంలో ఆనందమే కనిపిస్తుంది; న్యూనత కనిపించదు. ఎక్కువను పొంది తక్కువను పోగొట్టుకుంటున్నామని భావించటం ప్రారపాటు. రేవు ఒక వెయ్యి పొందేందుకు ఇవాళ ఒక వంద ఖర్చువెడతాం; దీన్ని ఒక వంద రూపాయల ల్యాగం అనకూడదు; అధికంగా తొమ్మిదివందలరూపాయల ప్రాప్తి అనాలి. ధోగయోగాలను నేను ఈదృష్టిలోనే పరిగణిస్తాను. ధోగమునందు ఎల్లప్పుడూ ఆభావమే ఉంటుంది. యోగమునందు ఈ ఆభావం తొలగి పరిపూర్ణత వస్తుంది. ఈసామర్థ్యమంరా ఆత్మార్పణలో ఉంది. ఆత్మార్పణచేసుకోవలసింది ఆత్మకే. ఆక్కడ ఇంద్రియవాసనలను స్వీకరించవలసిన అవశ్యకత లేదు. మహోత్కృష్టమైన ప్రేమ తనలోనుంచే సంయోగాన్ని సృష్టించుకుంటుంది; అందువల్ల స్థూలవియోగం దానికి సహజంగా సహ్యమే భౌతుంధి. వాసన వ్యక్తికి స్వకీయం కాదు, ఈవిషయాన్ని గుర్తెరుగగల

అంతర్ దృష్టి స్వస్థప్రేమకు ఉంటుంది. ఇంద్రియవాసనలను అవజ్ఞాదృష్టితో చూడకూడదనటంలో — ‘అహంకారంతో కావింపబడిన అటువంటి అవజ్ఞ ఏవిధంగానూ గొప్పపస్తువేమీకాదు’ అన్నభావాన్నే గ్రహించాలి. అది బ్రహ్మచర్యం—బ్రహ్మరూపమైనచర్య—కానేకాదు.

ప్ర : అవజ్ఞాపూర్వకంగా కాకుండా ఈ వాసనల చిక్కు వాదిలిం చుకోవలసిన అవసరం ఏర్పడినప్పుడు ఏమిచెయ్యాలి? అవజ్ఞచూపకూడ దన్న ప్రయత్నంలో ఇతర్ల వాసనాపూర్తికోసమని మనల్ని మనం సమర్పిం చుకోటం సముచితమేనంటారా?

జ : వాసనకు చికిత్స అవతలవారి హతంగాని, అభిమానంగాని కాజాలదు. అందుమూలాన వాసన దెబ్బతిని ఇంకా అధికమే ఔతుంది; ఆ విధంగా ఇంకా అది లోలోపల దాగా రాజుకుంటుంది. కనుక ఆఘాతంవల్ల అది సమసిపోగలదన్న నమ్మకం లేదు. అంటే....దానిముందు మనం తల వంచవలసిందేనని కాదు. అటువంటిసమయంలో సహానుభూతిని ఎక్కువగా దగ్గరవుంచుకోటం అవసరం. వాసనను వశంలోకి తెచ్చుకోగల మంత్రం సహానుభూతే.

ప్ర : సహానుభూతి అంటే—అవతలవారి కోరికను మన కోరికే అని మన్నించటం కాదా?

జ : కాదు. అలాగే మన్నించితీరవలసిన అవసరంలేదు. చాలవరకు మన కోరికలన్నీ పైపైవే; మన లోతైన అసలుత్తత్వంతో వాటికి సంబంధం ఉండదు. సహానుభూతి ఉత్తరాత్తరా అంతర్మనస్సువైపునకు వెడుతుంది. అది చాల శక్తివంతమైనది. అది వ్యక్తిలోని వ్యక్తిత్వాన్ని దుర్బాననలతో కలిపిచూడదు. తత్ఫలితంగా దుర్బలనిలోకూడా అంతస్తుడైవుండే సజ్జనుని యెడలనే ప్రీతిగలిగి వుంటుంది; అతనిలో అంతస్థమైన సజ్జనత్వమే దానికి ప్రతీతమౌతూ వుంటుంది. అలాగే చూడగల సామర్థ్యం సహానుభూతికి వున్నది. పైకి కనిపిస్తూవుండే కోరికలూ, వాసనలే తద్గతవ్యక్తికాదు.... ఈ



విషయాన్ని సహానుభూతి సహజంగా గుర్తించగలడు. కనుక ఇతర్ల దుర్వాసనలకు అవసరాన్నీ, అవకాశాన్నీ కల్పించవలసిన అవశ్యకత సహానుభూతికి ఉండనక్కర్లేదు. పైగా నిజమైన సహానుభూతి అటువంటి విషయాలను ఆవరోధాన్నే కల్పిస్తుంది.

ప్ర : ఇతర్ల దుర్వాసనలకు ప్రతిరోధప్రాయంగా ఉండదగిన సహానుభూతియొక్క రూపం ఎలావుంటుంది ?

జ : రోజూ మన జీవితంలో చూస్తునేఉన్నాం కదా : బైట మరీ తుండుడుకుగా, కజాలకు తయాచౌతూవుండేకుర్రవాడు.... తనను ఎక్కువగా ప్రేమించే తల్లియెదుట మేకపిల్లలా అయిపోతాడు. విద్రోహి, ఉపద్రవ కరుడు అయిన పురుషుడు ఒక్కొక్కచోట కాతరుడు, వినముడుగానే వుంటాడు. ఎందువల్ల ? సహానుభూతి వికారాన్ని ఉపశమింపజేసి, వ్యక్తిలోని ప్రకృతభావాన్ని స్ఫూర్తివంతంచేస్తుంది. అహంకారం ఎదుటివాని వికారానికి ఒక నవాలుగానై దానికి అవాంఛనీయమైన ఉత్తేజనమునే కలిగిస్తుంది. సహానుభూతి అనేది ఎటువంటి పరిస్థితిలో ఎలా ప్రకటనాత్మకం వుంటుంది అనే విషయాన్ని నిర్ణయించటం కష్టం. దానిరూపం ఆర్థిక కావచ్చు, నిర్మమతకూడా కావచ్చు.

ప్ర : ఆర్థిక, నిర్మమత—ఈ రెంటిలోనూ ఎక్కువ ప్రభావశీలమైనది ఏది ? ఈ రెండురూపాల ప్రకటికరణము శ్రీ పురుషనంబంధాలలో ఏ విధంగా వుంటుంది ?

జ : చెప్పానుకదూ : ఒక నియమాన్ని నిర్ణయించి చెప్పటం కష్టం అని. ఆర్థిక అతిశయించి, మించినప్పుడు నిర్మమతా రూపొందుతుంది. అలాంటిసందర్భంలో నిర్మమతవల్ల కలిగే ఆఘాతం అవతలివారిమీద చాల న్యల్పం; తనమీదే ఎక్కువ. రూపభేదాల్నిబట్టి సహానుభూతివల్లకలిగే ప్రభావంలో కేడా ఏమీ వుండదు. ఈసందర్భంలో శ్రీపురుషులిరువురూ ఒకటే. ఎందువల్లనంటే శ్రీలనీ పురుషులనీ రూపాలు భిన్నం అయినా ఇరువురూ మానవవ్యక్తులేకదా ? ఈవిషయంలో వారిలో అంతరం లెక్కించవలసిన అవసరంలేదు.

ప్ర : శ్రీపురుషుల సంబంధమునందు ఈ ఆర్ద్రత, నిర్మమత ఏ విధంగా ప్రకటమౌతాయి అని అడిగాను. అంటే—పురుషుని వాసనవట్ల శ్రీయొక్క—శ్రీవాసనవట్ల పురుషునియొక్క—సహానుభూతి, ఆర్ద్రరూపంలో గాని నిర్మమరూపంలోగాని విడివిడిగా ఏవిధంగా వ్యవరిస్తుంది ?—అని.

జ : నాకొక పరిచయిస్తుడున్నాడు. అతనికొక మిత్రురాలు ఉండేది. ఆమెకోరికను అతడు మన్నించలేకపోయాడు. మరొకతెనెవతెనో వివాహం చేసుకున్నాడు. కాని అందువల్ల వారిద్దరి పరిచయమూ విచ్చిన్నం కాలేదు. ఇప్పటికీ పరిచయము సాగుతునేఉంది. కాని వారి పరిచయసంబంధంలో ఎక్కువ మిట్టవల్లాయి ఏర్పడవలసిన ఆవశ్యకత ఎక్కడా పొడనూపటం లేదు. ఆ మిత్రురాలుకూడా వివాహంచేసుకుంది. ఇటువంటిపరిస్థితిలో వారి సహానుభూతిభావము, తమ సంబంధమునకు ఉచితమైన సభ్యతామర్యాదలు పాటించవలెనన్న శ్రద్ధ—ఈరెండూ బాగా సమ్మిళితములై, వారు ఒకరివట్ల ఒకరు మెలగవలసిన విధానమొకటి నిర్ణయించుకుని వుండవచ్చు. ఆయిద్దరి మధ్య ఆసలు సమస్యే ఉత్పన్నం కాలేదనికాదు; అది అంత ఉత్కటంగా మాత్రం తయారుకాలేదు. కాని వారిలో ఏఒక్కరుగాని కాపట్యాన్ని, పట్టు దలను ఆశ్రయించినట్లయితే చిక్కే వచ్చేది; ఎవరో ఒకరు క్రూరంగా వ్యవహరించి పనిగడుపుకోటం జరగవచ్చు. కాని అలాగ ముందే ఒక నిర్ణయాన్ని నిర్ధారించకూడదు. తాత్కాలికభావముసనుసరించే వ్యక్తివ్యవహారం ఉంటుంది. వ్యవహారంలో కనిపించే మర్యాదకూ, హృదయంలోని సహానుభూతికీ మధ్యఏకాంచెమో గుంజలాట తప్పదన్నట్లుగానే తోస్తుంది. మర్యాదను దృష్టిలోఉంచుకుని చూస్తే భావాలవ్యక్తికరణరూపం కఠోరంగా వుంటుందనీ—సానుభూతిదృష్ట్యా చూస్తే ఆ రూపం ఆర్ద్రంగా వుంటుందనీ తోస్తుంది. మర్యాదాప్రసక్తివచ్చినప్పుడల్లా భారం ఎక్కువగా ప్రీమీదనే. ప్రీనుండే మర్యాద. కాబట్టి ఆమె నిర్మమురాలుగా ఉండే అవకాశం ఎక్కువ. శ్రీయొక్క కామనవట్ల పురుషునికి కాఠిన్యం చాల తక్కువగానే వుంటుంది. పురుషుడు కాఠిన్యంవహించలేడుకూడాను. కాని ఈవిషయంలో ఏమాటా ఇదమిద్దమని చెప్పేందుకు వీలేదని ఇదివరకే అన్నాను.

ప్ర : ఇతర్ల వాసనవట్ల మనం సహానుభూతిపూర్ణులమైవున్నాకూడా వారి మనస్సుకు దెబ్బ తగులుతున్నట్టే కనిపిస్తుంది. మరి దానికేమన్నా చికిత్స ఉన్నదంటారా ?

జ : వాసనకు ఏమాత్రమున్నూ దెబ్బతగలకుండా పూర్తిగా కాపాడటం బహుశా అసంభవం.

ప్ర : అవతలవారి మేలుకోసం తన్ను లాసు పూర్తిగా విసర్జించుకుంటూ బోవటమే పూర్ణసహానుభూతి. అటువంటి అతిశయించిన సహానుభూతికి లోనై, ఇతర్ల బోగవాంఛను తృప్తిపరచబూనటంకూడా సంభవమేనా ? ఇందువల్ల వారి వాసన ఉపశమించటానికి ఎక్కువ దోహదం లభించగలదని మీరు అంగీకరించరా ? మీరు వ్రాసిన 'బీట్రీస్' అనే కథలో కొంతవరకు ఇదే తథ్యం ద్యోతకమవుతున్నదే !

జ : అది చాల సున్నితమైన ప్రశ్న. నా 'బీట్రీస్' కథను వ్రాయబూనినప్పుడు చేతులు వొణుకుతూనే వ్రాశాను. ఇప్పటికీ నేను దానివిషయమై శంకిస్తూనేవున్నాను. అది ప్రమాదకరమైన క్షేత్రమే. మొత్తంమీద నేను చెప్పదలచింది ఏమంటే—సహానుభూతి చివరకు వ్యక్తిని పూర్తిగా ఖాళీచేసే విడిచిపెడుతుంది. అనగా సహానుభూతిప్రేరితిమైన ఆచరణ ఎన్ని రకాలుగానైనా వుండవచ్చు. మహర్షియైన వ్యాసుడు కుక్రదానము చేయవలసివచ్చింది; అది ధర్మయుక్తమే. శాస్త్రాలలో కానవచ్చే \* 'నియోగము' ఈ విషయమునే దర్శింపజేస్తుంది. శివుడు పార్వతిని స్వీకరించాడంటే—తన అవసరంకోసంకాదు; ఆమె ఘోరతపస్సును చూచి ద్రవీభూతుడైనందువల్లనే. ఇటువంటి ఉదాహరణలు కనిపిస్తూ ఉండగా సహానుభూతిమీద మరో ధర్మాన్ని అంకుశంగా తీసుకువచ్చి పడవేయవలసిన అవసరంలేదు. సహానుభూతి స్వతస్సిద్ధమైన ఆత్మధర్మం.

---

\* భర్త రోగిష్టి, నవుంపకుడు లేక మృతుడు అయిన స్థితిలో త్రీమరదివల్ల లేక మరెవరైనా అన్యగోత్రజానిద్వారా సంకాసముపొంది ప్రాచీనపద్ధతి—(మనుస్మృతి)

ప్ర : మీరిదివరకు—సహానుభూతిపూర్వకంగా ఇతరలోని వాననలు తొలగిపోయేలాగు చెయ్యాలి అన్న పద్ధతిలో మాటాడారు. ఈ ఆదేశం.... ఇప్పుడు మీరు చెప్పినమాటవల్ల ఖండితమౌతున్నది? దీనిని మీరు ఎలా సమన్వయం చేస్తారు?

జ : సహానుభూతి పరమధర్మం. దానికి ఆదేశనిర్దేశాలు మరింకెక్కడి నుంచి రావాలి? కాబట్టి 'ఎదురుగా కనిపిస్తున్న వాననలవిషయమై ఏం చెయ్యాలి?'.... అనే ప్రశ్నకు బైటనుంచి ఎవరు చెప్పాలి జవాబు? చివరకు నిర్ణయం చేయగల సత్తా ఆ సహానుభూతిచేతుల్లోనే వుంది. 'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం ప్రజ' అని గీతావాక్యం. ఇందులో అన్ని ధర్మాల్ని విడిచిపెట్టడానికి సంసిద్ధం కమ్మనే ప్రబోధం ఉంది. ఇక్కడ 'ధర్మాలు' అంటే అంగీకృతములైన ఆదర్శాలు, సిద్ధాంతాలు అని అర్థం. ఇవన్నీకూడా వాదిలేసి శరణుపొందవలసింది శ్రీకృష్ణుడిని. కృష్ణుడు అనగా పరమచైతన్యం అన్నమాట. అంటే శుద్ధజీవనానుభూతిని, సర్వము నెడల సహానుభూతిని కలిగివుండాలని ఆశయం. కనుక నేను చెప్పదలచు కున్నదేమంటే—పరమయోగీశ్వరుడైన కృష్ణుని లీలలకు ఎటువంటి హద్దులూకూడా ఉండజాలవు.

ప్ర : కాని ఇలా సహానుభూతిచూపేయత్నంలో ఆ మనిషే స్వయంగా వాననగ్రాస్తుడుకాగలడనీ, ఇతరదుర్వాసనలకుకూడ ప్రోత్సాహమే కలిగిస్తాడనీ భయపడటానికి లావుంది ఒకవంక ధోగం, మరోవంక అనాసక్తి—ఈరెంటికి సామంజస్యం ఎలా కుదురుతుంది?

జ : ఔను. అటువంటి భయానికి లావుఉంది. కాని ఏ మహనీయత నిర్భయాత్మకమని చెప్పగలం? అనాసక్తి నకారాత్మకమైన (negative) అవస్థ కాదు. బండరాయికి ఎవరిమీద ఆసక్తివుంటుంది? కాని అనాసక్తి యోగిన్ని నేర్చుకునేందుకెవరూ దానివద్దకుపోరు. అనాసక్తి ఒక అనంద హీనమైన అవస్థకాదు; బహుశా అది చరమానందపూర్ణమైన అవస్థే. ధోగం తృప్తికోసమే కదూ! కాని తృప్తితరువాత తిరిగి తృప్తి ఉంటున్నది. ఆ తృప్తితరువాత ఘోరమైన వితృప్తి, ధోగసంబంధియైన ఆసక్తిలో ఆనందం

ఉన్నదనీ, యోగసంభందియైన అనాసక్తిలో అదిలేదనీ—అదికాదు ఆ రెంటికి గల అంతరం. భోగములోని ఆనందం చలము; యోగములోని ఆనందం సహజము. అదీ ఆరెంటికిగల అసలైన తేడా. కాబట్టి భోగంలోని మిథ్యాంశతప్ప మిగిలిన సత్యాంశ యావత్తూ యోగంలో సమాయత్తమై వుంటుందనికూడా చెప్పవచ్చు.

ప్ర : కాబట్టి — వ్యక్తిగతక అనాసక్తభావంకలవాడైతే అతని వాసనప్రవృత్తులకు అవకాశం ఇచ్చినా ఇబ్బందివుండదనేగా మీ ఉద్దేశం :

జ : అసలు సమస్తవాసనల పూర్వరూపం భావన. భావన స్వస్థ వస్తువే. కాని అందులో వికారం వచ్చిపడేసరికి అది వాసనగా రూపాంతరం పొందుతుంది. భావనకు ధారాళంగా దారి దొరకక, అది అణగిమణిగి యిరు కునపడినప్పుడు వికారం ఉత్పన్నమౌతుంది. అది అప్పుడు ఆత్మరక్షణ యందు ఉద్ధతమౌతుంది నిరాసక్తుడని చెప్పదగిన వ్యక్తి సమక్షంలో వాసన విముక్తమై స్వాస్థ్యాన్ని పొందగల అవకాశాన్ని కలిగివుంటుంది— ఏ అడ్డమూలేక సూర్యునికెదురుగా పడివున్న.... నెమ్ము, దుర్వాసనాగల.... ప్రదేశంవలె. ఎండ నెమ్మును పీల్చివేస్తుంది; దుర్గంధాన్ని మాయంచేస్తుంది; చీకటి నక్కడనుంచి వెళ్ళగొట్టేస్తుంది; ఇంకా నిరాసక్తపురుషుని సమక్షంలో కూడా వ్యక్తి వాసనావికారంఇరుకున పడకుండా, తిరిగి స్వాస్థ్యాన్ని పొంద గలమార్గంవైపు మరలి, స్వేచ్ఛగా స్వస్థభావనారూపమును పొందగల అవకాశంఉంది. భావన వాసనగా రూపాంతరం పొందుతున్నదీఅంటే—అందుకు కారణం దమనం, అవమానం, లేక అందుకునంబించిన భయంవల్ల— అనే గుర్తుంచుకోవాలి. అనాసక్తుడైన వ్యక్తి ఇటువంటి అవమానం ఎన్నడూ కలిగించడు. అందుచేత అతనివల్ల వాసన అత్యవస్థమై ఉండవలసిన స్థితి ఎక్కువగా ఏర్పడదు.

## కామము - దాని సామాజికపరిణామి

ప్ర : భార్యాభర్తలసంబంధంలో వ్యక్తిగతమైన అంశం మాత్రమే వారి వరకు పరిమితమైవుంటుందనీ, ఇక మిగిలిన భాగం సమాజానికి, ప్రపంచానికి లభిస్తుందనీ మీ రన్నాడు. ఇప్పుడు నాకొక ప్రశ్న అడగవలెననిపిస్తున్నది. ఆ వ్యక్తిగతమైన అంశం మాత్రం ఎందుకు మిగిలిపోవాలి? వ్యక్తి తనవద్ద ఆ కొంచెంకూడా మిగుల్చుకోకుండానే సర్వాన్నీ ప్రపంచానికే చెందేలాగు ఎందుకు వినర్ణించకూడదు?

జ : సెక్స్ (Sex) అనబడేది—అంటే మైదునం అన్నమాట— నిర్వైయక్తిక భూమికపై సాధారణంగా సంభవమై ఉండకూడదు. వైయక్తిక భూమికనుండి ఉత్త్రితమైన ప్రేమనే బ్రహ్మచర్యం అంటారు. వైయక్తికమైన భూమిక ఉన్నంతవరకూ అది మైదునమే. సర్వంకూడా విఖిల ప్రపంచానికే చెందిపోతూవున్నప్పుడు 'అహం-చర్య' సమాప్తమైపోయింది; ఇక మిగిలింది బ్రహ్మచర్యమే. ఈ యవస్థలో 'వివాహం' అను శబ్దం అసిద్ధమే. కనుకనే వ్యక్తిలో ఏదో వుంటుంది; అది ఇంచుమించు చివర వరకు ఉండేదే. అది నిర్వాణమైన ప్రసన్నతతో ఒకరికి ఇచ్చేదికాదు. సంకోచంగా, వివశతాపూర్వకంగా ఇవ్వబడేదే. లోకవ్యవహారంలో అది ఒక్కచోటనే సీమితమై ఉండటం మంచిది. ఒక్కరిదగ్గరే నిల్చిపోవాలి. అయితే, నిజంగా భగవంతునికి ఆత్మార్పణచేసుకున్న వ్యక్తి తనలో ఏ కొంచెమునూ నిల్వయించుకోవలసిన అవసరమేలేదు. మీరాబాయి శ్రీ కృష్ణునికి ఆత్మార్పణం చేసుకుంది; అందులో ఎవరికిగాని, మాంసలత (శారీ రికత) ఏమైనా తక్కువగా కనిపిస్తుందా? ఈ యవస్థలో కామశక్తి (sex energy) రూపాంతరం (sublimation) పొంది అతీంద్రియం టౌతుంది. ఈ రూపాంతరమునందు ఏదీన్నీ ప్రాస్వయంకాదు; వైపెచ్చు అన్నీ పరిపూర్ణములౌతాయి. వీలైనంతవరకు అహంకారాన్ని తొలగించుకోవలెననే చెప్పాలి. మైదునాచారమువల్ల మానవులమనస్సులో తప్పనిసరిగా నెలకొంటున్న సిగ్గు, జాగుప్పు అనేవి ఆ విషయాన్నే నిర్దేశిస్తున్నవి.

ప్ర : మీరాబాయి ప్రేమసంబంధము అవ్యక్తమువల్ల అందుచేత అతీంద్రియత్వంసాధింపబడింది. కాని వ్యక్తముతో అతీంద్రియసంబంధం ఉండగలదా ? అటువంటి ఉదాహరణ మీరేదైనా ఇవ్వగలరా ?

జ : ఇంచుమించు అన్ని ఉదాహరణలూ దానికి సంబంధించినవే కాదా ? భార్య అంటే ఒక భర్తకు చెందినది. అట్లే భర్తకూడా ఒకభార్యకు చెందినవాడు. వారిద్దరికీ ఇక తతిమ్మా అందరిమీదా వుండే స్నేహం కొంచెం హెచ్చుతగ్గుగా అతీంద్రియమేకాదా ? వ్యక్తముతో ఇంద్రియ సంబంధం అంటే — అది తనలోనే మడిచి దాచియుంచుకోవలసివట్టిదే. 'వ్యక్తము' అంటే ఒక వస్తువుగాని, వ్యక్తిగాని; ఒక అంశము లేదా ఒక ఖండము అన్నమాట. -అంశమునందు — అనగా వ్యక్తియందు — సంపూర్ణమునెడల ఒక వివశాత్మక నమగ్రనమర్పణభావసంయుతమైన కామన ఉన్నదీ అంటే — అది మరొక ఖండాన్ని (లేదా అంశమును) గ్రహించి తృప్తిపడజాలదు. కాబట్టి మీరాబాయి ప్రేమించిన శ్రీకృష్ణుడు 'అవ్యక్తం' అయితే — వ్యక్తుడు శరీరచారి అయిన శ్రీకృష్ణునికి ఆత్మార్పణగావించుకుని, ఆ బలంతోనే రాధ అవ్యక్తపరమాత్మతో తత్సమావస్థను సాధించింది. అ ప్రేమలో శారీరకత స్వల్పంగా వుండవలసిస ఆవశ్యకతే మనకు గోచరించదు. కాని అందులో అతీంద్రియత్వం ఆధ్యాత్మికత్వంకూడా తక్కువగా యేమీ ఉండవు అని నా గట్టినమ్మకం.

ప్ర : ఇంద్రియదానం పరిమితంచేసుకోవలెనని మీరు చెబుతున్న దానినిబట్టి అసలు దానంచెయ్యకుండా ఉండటం ఇంకా మంచిదన్నభావాన్ని సమర్థిస్తున్నట్టేకదా : మరి అటువంటిప్పుడు దాన్ని ఖండఖండములు చేయకుండానే సూటిగా 'సంపూర్ణం'తోనే సంబంధం ఎందుకు స్థాపించుకోకూడదు ?

జ : ఓను, మంచిదే. కాని అటువంటివందర్శనలు చాల అరుదు; ఇంచుమించు ఎక్కడా కనిపించేవి కాదు; అందువల్ల ఆసంభవం అని చెప్పినా తప్పేమీలేదు. ప్రకృతివల్ల, ప్రాణులవల్ల విముగ్ధులై, పరవశులై

తమ ఉనికినే మరచిపోయిన పురుషులు కొందరు మానవేతిహాసంలో మనకు కనిపించవచ్చు. కాని అటువంటి ఉదాహరణలు చెప్పుకుని వ్రయోజనం ఏమిటి ?

ప్ర : అది అసంభవం అని మీరెందుకు భావిస్తారు ?

జ : మనిషి పశువునుంచి వేర్పడుతూవున్న సమయాన బుద్ధి అనే తత్వ మొకటి అతనిలో మొలకెత్తింది. ఆ బుద్ధి సర్వధా ఆత్మయందే సమాహితమై వుండనంతవరకూ అహమూ, బుద్ధియకత్వమూ ఉంటూనే ఉంటాయి. కనుకనే మరొక ఖండమునెడల తీవ్రమైన వాంఛ, లాలన ఉంటుంది. దాన్ని అతి క్రమించి సంపూర్ణమునందు సమర్పణగా వించుకోటం సహజసాధ్యంకాదు; దుస్సాధ్యమే. కనుకనే మిదునసంబంధం నుండి చప్పున ఉత్తీర్ణులం కా లేక పోతున్నాం. విరంతరసాధనద్వారా దాన్ని క్రమశః ఊర్జస్వం (sublimate) చేయగలుగుతాము.

ప్ర : దీనినిబట్టి సృష్టిరచనకు ఆధారభూతమైన త్రీపురుషసంబంధాన్ని మీరు హేయమైనదిగా భావిస్తున్నట్టే నేను అనుకోవచ్చునా ?

జ : కాదు. హేయమైనదిగా భావించవలసిన అవసరం లేదు. ఉన్న దాన్ని హేయమనే విశేషణం తగిలించకుండా అంగీకరించటమే చాలు. స్వకీయమైన ఉపయోగాన్ని పురస్కరించుకుని మనమే దానికి హేయ త్యాన్ని ఆపాదిస్తున్నాం. కనుకనే వివాహమనేది ఒక ధార్మిక సంస్కారం అయింది. అందులో మైథునవ్యాపారాన్ని స్వీకరిస్తున్నామన్నమాటే. ఈ స్వీకారమే మనలోని పాపభావాన్ని వినష్టంచేసివేస్తుంది. ఈ విధంగా శరీర సంబంధంకూడా ఉత్తరోత్తరా ఆత్మచైతన్యాన్ని శరీరస్థాయినుంచి పైకి తీసుకుపోవటంలో సహాయకారి ఔతుంది.

ఇంకా లోతుకు వెడితే మరొకవిషయంకూడా బయటపడుతుంది. సంధోగమునందు వ్యక్తియొక్క అహంకారానికి ఓటమిఉంది. ఆ సమయంలో అతనికేమీ తెలియదు. తన్ను తానే మరచిపోతాడు. ఒకరకంగా అతడా సమయాన స్వత్యహీనుడవుతున్నాడని చెప్పవచ్చు. అంటే తాను



అంటూ లేడు; ప్రకృతిచేతిలోని ఒక ఉపకరణంగా మాత్రమే ఉన్నాడు. ఇలా ఆలోచించేట్లయితే శిశుస్వప్ని మనిషిద్వారా జరగటంలేదు అని తేలుతుంది. తనకర్మత్వం ఏదో అక్కడ వున్నట్లు మానవుడు భావించుకోవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. పరమేశ్వరుని లీలకే స్వప్ని అని పేరు. మనుష్యుని ఆహంలో సృజనశక్తి లేదు. కాబట్టి చైతన్యస్వప్నిగనక కావలసివస్తే బుద్ధిగతమైన ఆహం పశువులలోవలె నిద్రాముద్రితమైవుంటుంది; లేదా మనిషిలోవలె లాతాళులికంగా ఎక్కడో మునిగిపోయి విస్మృతిలో పడిపోతుంది; లేదా పరమయోగిపుంగవునిలోవలె సర్వభావిడివడి సమార్థమై ప్రవహిస్తుంది. ధోగనందంలోని పరాకాష్టవంటిదే బ్రహ్మానందం అని ఇది వరకు నేను చెప్పింది ఈదృష్టితోనే.

ప్ర : ప్రతిరకమైన కామనలోనూ వ్యక్తికి ఇంచుమించు ఈస్థితే ఏమీ తెలియకపోవటం—కలుగుతుంది. మరి కేవలం కామప్రేరణలోనే పరమేశ్వరునియొక్క ఈవిధమైన లీలాచమత్కృతి గోచరించటానికి కారణం ?

జ : కామం (నెక్స్) అంటే కామనకు ధిన్నమైనవస్తువా అయితే ? కామనయొక్క మూలరూపం కామమే, కాబట్టి వివిధకామనల అడుగున ఉండే ముఖ్యతత్వం కామప్రేరణే అని చెప్పవచ్చు.

ప్రతికామనలోనూ వ్యక్తి ఇలాగే తనను తాను మరచిపోయేట్లయితే ఇందులోవచ్చిన వైచరీత్యమేమున్నది ? ఇంతకూ సారాంశం ఏమిటంటే— 'గుణాః గుణేషు వర్తంతే' గుణాలు గుణాలయందు ప్రవర్తమానములా తుంటాయి; మనిషి తన ఆహమును పురస్కరించుకుని మధ్యలో రాగద్వేషాలను లేవదీస్తాడు; బంధనాన్ని, క్షేళాన్ని వుట్టించి, వ్యాపింపజేస్తాడు. చిట్టచివరకుమాత్రం కర్త తాను కాదనీ, భవితవ్యమునందు తాను కేవలం ఉపకరణస్రాయుడనుమాత్రమేననీ గుర్తించితిరుతాడు. అది గుర్తించిన తర్వాత చిక్కులనుండి బయటపడతాడు; కాని కర్మలనుంచి తప్పించుకునే అవకాశంమాత్రం లభించదు.

ప్ర : ఇదివరకొకసారి మిమ్ముల్ని అడిగాను : 'మీరుకూడా ప్రాయిడ్ లాగే అన్ని కర్తవ్యాలకూ మూలం 'నెకే'నని అభిప్రాయపడుతున్నారా?' అని. 'ఎట్టే, లేదు' అని జవాబు చెప్పారు మీరు. కాని మళ్ళీ ఇప్పుడు— వివిధకామనలకు అడుగున మూలతత్వం కామప్రేరణ అని చెబుతున్నారు. ఇది ఎలా పొసగుతుంది ?

జ : మాటల్లో వైకి కనిపిస్తున్న వైరుధ్యానికి నీవు ఆందోళనపడకు. అసలు నీవనుకున్న వైరుధ్యం లేనేలేదు. అన్నింటికీ మూలం ప్రాయిడ్ కామమేనని ఆస్తికుడిసైన నేనుకూడా ఎలా అంగీకరిస్తాను ? అన్నితత్వాలకూ మూలమై, ఈశ్వరుడన్నపేరుతో నిర్వచింపదగిన ఒక పరమతత్వాన్ని నేను అంగీకరిస్తాను. కామనకు మూలం కామమే. కాని ప్రాణిలోని కామనతోపాటు... అంత ప్రబలమైన, అంతకంటే ఎక్కువ ప్రబలమైన ఒక చేష్ట, ఒక వివశతకూడా ఉంటుంది. కామానికి ప్రతిస్పర్ధియైన యజ్ఞం అంటాను నేను దాన్ని. కామంలో వ్యక్తి అమాంతం ధోగానక్తుడౌతాడు; యజ్ఞంలో తన్ను తాను విసర్జించుకుని విలువుడై పోవాలని కోరుతాడు. జగద్వ్యాపారం ఈ రెండుచేష్టల ఘాత సంఘాతాలవల్ల సాగుచూచింది. స్వార్థం, స్వాధిమానం, స్వీయాభివృద్ధికాంక్ష తోపాటు....మనలో ఎక్కడో ఉంటూన్న ఆ మూలపురుషునిలో....తన్ను తాను పూర్తిగా మాపుచేసుకుని, ఏమీమిగిల్చుకోకూడదన్న ఒక తీవ్ర వివశత ఉంటుంది. స్పర్ధాపూర్వకమైన అహంకారాన్ని వెన్నంటే వస్తుంటుంది : అంతకంటే ఎంతో మౌలికమైన ప్రబలనిరహంకారం ఒకటి. అందుకోసమే మానవుడు....ధర్మంకోసం ప్రాణాలర్పించిన వీరుల్ని గౌరవింపాలనీ, పూజించాలనీ తహతహపడుతూ వుంటాడు. మానవుడు అవతారపురుషులలో తన సంపూర్ణ సార్థకప్రతిబింబాన్ని చూచుకుంటున్నాడు. అందుచేతనే వారిని భక్తిశ్రద్ధలతో అర్పించే తన హక్కును ఏ విలువకూ వదలుకోజాలడు. అటువంటి ఆ యవతారపురుషులే ఆ యజ్ఞతత్వానికి చిహ్నాలు. అదే అంతిమతత్వం; అదే శాశ్వతతత్వం. కామము, కామనలు—అన్నీ అందులోనే సమాధిపొంది, తమ కృతార్థతను పొందవలె. ఇప్పుడు నా అభిప్రాయం నీకు ఔధవడిందనుకుంటాను. కామమే అన్నింటికీ మూలమని

నేను ఒప్పుకుంటాను: కాని అన్నిటికన్నా ఆదితత్త్వం యజ్ఞం అని నా విశ్వాసం. యజ్ఞగుండంలో అగ్నిజ్వాల వుంటుంది; అలాగే పరమేశ్వరుని సృష్టియందు ప్రాణదాహినియైన కామజ్వాలఉంది. యజ్ఞగుండంలోని అగ్ని జ్వాలల దర్శనమాత్రాన్నే యజ్ఞశాంతి లభించదు. అలాగే కామాగ్నిజ్వాలల గుండా పరమాత్మతత్త్వము ఆసలు గోచరంకాదు, బుద్ధికి ఆ రహస్యం ఎంతకూ అందేదికాదు. నిష్కామత కామాన్ని ఎందుకు సృష్టించిందో; అద్వైతంలోవించి ద్వైతం ఎలా వచ్చిందో; నిర్గుణ, నిరాకార, నిష్కళంక తత్త్వంనుండి ఈ నానావిధాల కళంకం, కల్మషం, గుణాలు. అవగుణాలు, వర్ణ వివర్ణనమ్మద్ది ఎందుకు పుట్టుకొచ్చాయో—ఇందుకు, సమాధానం బహుశా బుద్ధికి ఏ నాటికీ దొరకదు. బుద్ధిద్వారా మనకు లభ్యమౌతున్నదీ—లభ్యమయేదీ నానా త్వమే. అందుచేతనే మూలతత్త్వమైన ఏకత్వమునందు శ్రద్ధకలిగియుండటం మనకు అనివారమైన అవసరం. కనుక ఆ ఏకత్వమునందే దృష్టిపెట్టుకుని వుండాలి; వినమ్రులమై; బుద్ధిని అక్కడే లగ్నంచేసుకోటానికి యత్నించాలి; తద్వారా అన్ని బంధనలనూ త్రెంచుకొనుటకు సమర్థులమైవుండాలి; అదే ఆ స్థికత అంటేను.

ప్ర : ఆ తత్త్వంతో సంయోగంపొందుప్రయత్నంలో మార్గం వ్యక్తులకు ప్రకృత్యనుసారంగా కొందరికి సుగమంగానూ, కొందరికి దుర్గమంగానూ ఒకరికి దగ్గరత్రోవ, ఒకరికి దూరంత్రోవ ఏర్పాటైవుంటాయా ?

జ : మానవుల గుణగణాల్లోనూ, స్వభావంలోనూ అటువంటి తారతమ్యత సృష్టంగా కనిపిస్తునేవుంది. బుద్ధి ప్రమత్తమైవున్నప్పుడు కష్టం విపరీతంగానే ఉంటుంది. శ్రద్ధలేనిబుద్ధి వైర్విణి బొతుంది. అప్పుడది మిథ్యాచారమందు—అనగా భోగాచారమునందు—ప్రవృత్తమౌతుంది. మానవుడు శిశువుయ్యడై ఆ యనలతత్త్వాన్ని పొందవలసియుండగా—కావలసి నంతకంటె అతడెక్కువ లౌకికపరుడుగా పెద్ద పెరిగితే అది చేతికి అందకూడా జారిపోతుంది. జీవితమంతాకూడా శిశువులాగే తటస్టుడుగా బ్రతుకగలిగితే అతడు తప్పకుండా భగవంతునిబడిలో. చేరగలుగుతాడు. అటువంటివ్యక్తిలో కాఘం అనేది బహుశా జాగృతమేకాదు; అందుచేత

ఉపశమనంగురించిన ప్రశ్నేలేదు. ఉన్నతవరకూమాత్రం దాన్ని అభిలాషలోనికి పరిణతిపొందించవలసిన ఆవశ్యకతవుంటుంది. కాబట్టి చాలవరకు సూటిగా గాక, సాధనద్వారానే ఆ పరమతత్వంతో సంబంధాన్ని పొందవలసివుంటుంది.

ప్ర : కామనను అభిలాషలోనికి పరిణతి చెందించటం అంటే మీ ఉద్దేశం ?

జ : కామన అనగా ఒకవిధమైన లాగుడు; దాన్ని అవతలనుంచి వీదో ఒక ఊరింపు వచ్చేస్తుంది. అంటే—ఒకవైపు ఆకరణ, మరోవైపు అవకరణ. ఇదొకవిధమైనరాగం; దీన్ని పూరించేందుకు ద్వేషం రావలసివుంటుంది. ఈవిధంగా రాగద్వేషాలనేవి, తృష్టావితృష్టలనేవి జోడుజోడుగానే సాగుతూవుంటాయి. ఇక అభిలాష అంటే నా ఉద్దేశం : భావము ఆదిలో స్వస్థపస్తువు. అందులోనికి చంచలత్వం వచ్చేసరికి ఆది తనకు విరుద్ధమైన భావంలోకి క్షణక్షణమూ పరిణతమౌతూ ఉంటుంది; అది తప్పుడు. భావానికి ఇంకా అటువంటి చంచల్యం వీర్పడకుండావుండే స్థితికి సంబంధించినది అభిలాష అంటేను. కామనకు పొంగు, క్రుంగు ఉంటూంటాయి. పొంగుక్రుంగులరూపమే దానిది. ఇందుకుభిన్నంగా అభిలాషలో సైర్యం వుంటుంది. అభిలాష ఒక స్వస్థమైన భావం; ఆది ప్రతిక్రియాత్మకం కాదు. అందుచేతనే అభిలాషలో— ఒకటి పొందవలెననీ, చిక్కించుకోవలెననీ—వ్యగ్రత వుండదు. ఆ పట్టుదల, అందుకోసమైన లాపం కామనలో తప్పకుండా ఉన్నాయి. కామన బంధము; అభిలాష ముక్తము. కామన యొక్క లక్ష్యము వ్యధి; అభిలాష ఉత్తరోత్తరా సమష్టివైపు ఉన్ముఖమౌతుంది.

ప్ర : అభిలాష అంటే ఈవిధమైన అర్థం చెబుతున్నారు. కాబట్టి ఆ యభిలాషావస్థకు చేరుకోవడమే చరమసిద్ధియని మీ యభిప్రాయమా ? లేక పోతే ఈ అభిలాషావస్థకు, అసలైన సిద్ధావస్థకూ భేదం ఏమైనా ఉన్నదా ?

జ : చరమసిద్ధి అనబోకు; చరమసాధన అను. చరమసిద్ధినిగురించి మనం ఏమీ నిర్వచించేందుకు వీలేదు. ఎందువల్లనంటే—ఆక్కడ సాధ

కుని స్థితి అభావం అయిపోతుంది. సాధకుడు, సాధ్యమూ—రెండూ ఒకటే అయిపోతారక్కడ. అందుచేత మన చర్చ వెళ్ళగలిగేది సిద్ధికి వేరైన స్థితి సాధకునికి ఉన్నంతవరకే. అట్టిస్థితిలో మాత్రమే సిద్ధికి, సాధకునికి మధ్య ఒక స్వత్వం, మమత్వం, భక్తిభావం ఉండే అవకాశం ఉన్నది. ఆట వంటి స్థితినే అభిలాషావస్థ అంటారు. అభిలాషశబ్దం నీకు స్థూలంగా తోచి నట్లయితే.... పోనీ అభీష్ట అను, భక్తి అను; లేదా శరదాగతభావం అను, శబ్దాన్ని పట్టుకుని మనం ప్రేలాడనక్కర్లేదు; భావాన్ని గుర్తించటం అవసరం.

ప్ర : అయితే కేవలం అభీష్టయే సాధనయందు సహాయకారి ఔతుందనీ—సాధనయందు బుద్ధి ఆటంకప్రాయమేననీ—కాబట్టి నిర్బుద్ధునికే సాధన అధికంగా సులభసాధ్యం ఔతుందనీ—అంటారా ?

జ : బుద్ధి అంటూ మనలో వచ్చి కుదురుకున్నతర్వాత నిర్బుద్ధులం కావటమనేది ఆసంభవమే. కాబట్టి నిర్బుద్ధుడు అంటే జడబుద్ధిగలవాడనే ఆర్థం వస్తున్నది. చైతన్యాన్ని సాధించటంలో జడత్వం ఎలా సహాయకారి కాగలదు ? కాబట్టి నిర్బుద్ధుడు కావాలన్న ఆలోచనగాని, ఆ ప్రయత్నంగాని వ్యర్థం. బుద్ధిని నర్బుద్ధిగా, సంయతబుద్ధిగా చేసుకొనటమే కర్తవ్యం.

ప్ర : ఆ సత్తు, సంయమం ఎలా సాధ్యం ఔతాయి ?

జ : సత్తు, సంయమం అను శబ్దాల్లోనే స్ఫురిస్తున్నదికదా—అసత్తు వైపు, ఆసంయమనంవైపు ప్రవృత్తమయ్యే అవకాశం బుద్ధికి వున్నదని ? అసత్తును స్వీకరించకుండా బుద్ధిని కట్టుబాటుచెయ్యాలి; ఆసంయమనంవైపు ప్రవృత్తము కానీయరాదు. ఈవిధంగా సత్తు, సంయమం సాధ్యం ఔతాయి.

ప్ర : అయితేమరి ఇది సత్తు అనీ, ఇది అసత్తు అనీ మనం గుర్తించ గలగటం బుద్ధిద్వారానేకదా ?

జ : కాదు. బుద్ధిద్వారా ఆ పని జరుగదు - జరుగనేరదు. అట్టి పరిజ్ఞానానికి ఆధారం ఇంకాలోతున ఉంది. అది ఆత్మగతమైనది; అందరికీ

అది సహజప్రాప్యం. దాన్నే అంతర్నాదము, అంతర్ద్యని అంటారు. శ్రద్ధయొక్కనివాసస్థానం అక్కడే.

ప్ర : సత్తును శోధించు ప్రయత్నంలోనైనా బుద్ధిసహాయకారి కాజాలదా? అయితే ఇంతకూ అది కేవలం ఒక నిర్ధకమైన వస్తువేనా? దాని వల్ల అన్నీ ప్రమాదాలేనా మనకు కలిగేది?

జ : ఉన్నవన్నీకూడా సాధనలో సాయపడేవే. అవి యిచ్చే సాయం ఏ రూపంలో—ఎంత ప్రమాణంలో వుంటున్నది అనేవిషయంలోనే ఇబ్బంది. కష్టం వున్నది; అందువల్లనే ఓర్పుకూడా వున్నది. శ్రద్ధఅనేది వివేకం ద్వారా తనకు తాను ప్రకటించాలనివుంది. బుద్ధిలేకుండా వివేకం ఎలా సాధ్యం జౌతుంది? కాబట్టి దానితో మనకు ఎల్లప్పుడూ, అడుగడుగునా, తప్పనిసరిగా అవసరంవుంది. కాబట్టి ప్రమాదంకూడా ఎల్లప్పుడూ అడుగడుగునా ఉండేదే. అహంకృతమైనబుద్ధి అధికావమువంటిది. శ్రద్ధార్థితమైనబుద్ధి ఒక వరదానమువంటిది.

ప్ర : బుద్ధిని అణచియుంచుకోవడం ద్వారా భావన అవరుద్దమౌతుందనీ, భావనాశీలత బుద్ధిని సంయతంగా ఉంచజాలదనీ, కాబట్టి అత్యంతమైన భావన, అత్యంతమైన బుద్ధి, ఈ రెండూకూడా కష్టదాయకములేననీ—అంతేనా మీ అభిప్రాయం?

జ : ఆరెండూ కొంచెం అనమమైన తూకంలో ఉంచేనే వ్యక్తి రూపమైన ఈ జీవితమూ, ప్రపంచమున్నూ సంభవమౌతున్నాయి. ఈ రెండూ సమానతను, సర్వధా సమీకరణమును పొందినయవస్థనే ముక్తి అంటారు. అనగా, మనలోని ఆ రెంటికీ తరతమభేదం ఉండీతీరుతుందన్నమాటే. బహుశా ఇదివరకే నేను చెప్పియున్నాను : అర్థనాశీశ్వరత్వము ఒక ఆదర్శము అని. అనగా అక్కడ ప్రీపురుషులు చిన్నులు కారు; ఒకటిగా సమాహితమైనారు. కాబట్టి పురుషోచితములైన గుణములతోపాటు. ప్రీయోచితములైన గుణములుకూడా ఎవరిలో పూర్ణత్వముపొందినవో వారే మానవ జాతీయందు చిరకాలంగా ఆరాధ్యపురుషులు జౌతున్నారు. వారు వజ్రంవలె

మిక్కిలి కఠినులే; అయినా పువ్వువలె సుకుమారులుకూడాను. వారిలో దృష్ట తేజము ఉంది; స్నిగ్ధమైన ఆర్ద్రతకూడా ఉంది. ఇలాకాకుండా మరోరక మయిన పరాక్రమవంతులు చరిత్రలో ఉన్నారు; విక్రమంతో, సాహసంతో, ధైర్యంతో కూడిన వారి కథలు వింటూంటే ఆశ్చర్యపోతాం; ముగ్ధులమై పోతాం. కాని వారిలో హిరుషం చాలానేవున్నా ప్రీత్యం అనలేలేదు. తత్ఫలితంగా వారికి ప్రీ ఒక నవాలుగా కనిపిస్తుంది; ఆమెనమక్షంలో వారు వివశులైపోతారు; పరాజితులౌతారు. ప్రీలవిషయంలోకూడా ఇదే సూత్రాన్ని అన్వయించి చూచుకోవచ్చు. కొందరుప్రీలలో సిగ్గు, నహాయాపేక్ష మోతాదు మించి వుంటుంది. సాధారణంగా ఇటువంటివాళ్లు—సంస్కారపూర్వకమైన ఉన్నతి ఏమీలేక, కేవలం శారీరకతమాత్రమే ప్రబలంగావుండే పురుషుల చేతుల్లోనే వెళ్ళి పడతారు. ప్రీపురుషతత్వాలమధ్య ఒక అమోఘమైన ఆకర్షణ వుంది; దాన్ని మనం సంఘర్షణ అన్నా అర్థం అదే. కాని ఎక్కడా శుద్ధప్రీతత్వం అనిగాని శుద్ధపురుషతత్వమనిగాని ఉండదు. కొంచెం హెచ్చుతగ్గుల్లో ఈ రెండుతత్వాలమిశ్రణమే కనిపిస్తూవుంటుంది. అందువల్లనే ప్రపంచం సాగుతూంది, చిత్రవిచిత్రాలతో ఈ లీల శోభావంతంగా దృశ్యమానమౌతున్నది. భావన, బుద్ధి—ఈ రెండు మూలతః విరోధము కలవి కావు. ఆ రెండింటి ఉత్పత్తి ఒకచోటునుంచే. కాని వాటిలో ఒకరకమైన పోటీ, నూనాదికతారతమ్యము తయారౌతాయి. అవే మనజీవనానుభూతికి ప్రాతిపదిక. అలాకాకపోతే నచ్చిదానందస్వరూపమైన శుద్ధజీవనము మనకు అగోచరము. అతీతముగానే వుండిపోతుంది.

## సంయమము - సంతతి

ప్ర : భావనకు, బుద్ధికి గల ఈ భారతమ్యము కారణంగానే మానవుడు అమర్యాదకరములైన ప్రేమసంబంధాల్ని వేర్పరచుకుంటూ, వాటిని వొదిలేసుకుంటూ వివశాత్తుడవుతున్నాడా ?

జ : సమాజంలో మనకు వుండే కర్తవ్యాల్ని పురస్కరించుకుని మర్యాద నిరీతమైవుంది. కాని వ్యక్తి సామాజికుడు అయినంతమాత్రానే తీరిపోదు. అతడు ఆత్మికుడుకూడాను, అంటే సమాజంతో వుండే సంబంధమే గాక, ఆత్మతోనూ అతనికి సంబంధంవుంది. అందుచేత ప్రేమకు, మర్యాదకు కొంచెం సంఘర్షణ తప్పనిసరిగా కలుగుతూనేవుంటుంది. భావమునకూ బుద్ధికి సమీకరణము నూటికి నూరుపాళ్ళు సాధింపగలిగితే ఈ భవభాద అంతరించినట్టే. అర్థాత్తూ ఈసాధన చిరంతనమైనది. సిద్ధి ప్రేమపరిపూర్ణతయందే. అక్కడ ద్వైతంలేదు. అనగా భావము బుద్ధినుండి వేరై నదిగా ఉండదు; ఆనందమునుండి మర్యాద దూరస్థముకాదు. కాని అటువంటి స్థితిని మనం ఎలా మాటల్లో చర్చించగలం : కల్పనాపరిధిలో దాన్ని బంధించటం చాలకష్టమే. చర్చలో ద్వైతావస్థ తప్పదు; అక్కడ ద్వంద్వము, సంఘర్షణ ఉంటాయి, ఉండితీరాలి; దాని పద్ధతే అంత.

ప్ర : ప్రేమవిషయకంగా వ్యక్తిలో స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి ఎంతగా కనిపిస్తువుంటుందో, ప్రేమపరిపూర్ణతాదానిద్ర్యమూ అంతఎక్కువగా ఉన్నట్టే అనా మీ అభిప్రాయం :

జ : ఔను. కుండ నిండలేదనటానికి తొణుకుదేళ్ళివిదర్శనం. వైకి కనిపిస్తువుండే స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి.... తప్పకుండా. ప్రేమపరిపూర్ణతయొక్క అభావాన్ని చూపుతున్నదనే చెప్పవచ్చు. ప్రేమపరిపూర్ణత రూఢములైవున్న విధివిధానాలనే ముసుగు కప్పుకుని క్రియావిహీనంగా కూర్చుండిపోతుందనీ చెప్పలేము. అది తీక్షణముగా, ఒకరకమైన క్రాంతికారకముగా ఉండవచ్చు;



కాని మామూలుగా ప్రదలితమైవున్న అర్థంలో 'స్వచ్ఛందమైనది' అని చెప్పటానికి వీలేదు. అటువంటి ప్రేమోదాహరణ ఒకటి పాతమయ్యాదలను అతి క్రమించటమే జరిగితే, క్రొత్తమయ్యాదలను సృష్టిస్తుంది.

ప్ర : అటువంటి ప్రేమవృత్తిని సాధించుకోవలెనంటే—ఎవరి మీదికో ఒకరిమీదికి ప్రసృతమౌతూవుండే భావనలను తొణకనీయకుండా నిరోధించుకుంటూ ఉండవలెనా ?

జ : ఔను. మామూలుభాషలో చెప్పవలసిన ప్రస్తావన అదేమాట. అలాగే చెయ్యాలి. కాని 'నిరోధించటం' అన్నపదం నకారాత్మకమైనది (negative) ప్రేమలోతై నదే అయినట్లయితే — ఈ నిరోధించటం పై నుంచి అంకుశం పెట్టి పొడవటంలాగా కాకుండా, లోలోపల దానంతట అదే తన నియమానుసారం సాధించబడినది ఔతుంది. ఘనిష్టమైన ప్రేమయందు పారుష్యం ఉండదు; బలాత్కృతి ఉండదు. పారుష్యం, బలాత్కృతి కూడదుసుమా అని బైటినుంచి జ్ఞాపకంచేస్తూ హెచ్చరికచెప్పవలసిన అవసరంలేదు. ప్రేమయొక్క ఘనిష్టతలోనే ఆ ఫలితం దానంతట అదే సంప్రాప్తం ఔతుంది. సంయమం అనేది ప్రేమలోనుంచే ఉపలబ్ధమౌతుంది; అది బైటినుంచి ఆరోపితం కానక్కర్లేదు. బైటినుంచి ఆరోపితమైన సంయమం ఉపయోగకారి ఔతుందా? ఏమో. నాకుమాత్రం సంశయమే. అది నిరుపయోగిగా పరిణమించేట్లయితే నాకాశ్చర్యం కలుగదు.

ప్ర : ఏసంబంధంలోనూ ప్రేమ ప్రారంభంనుంచే ఘనిష్టంగా ఉండదు. కాగా సంయమం దానంతట అదే ఎలా సాధ్యం ఔతుంది? కాబట్టి సిద్ధాంతరూపంలో వ్యక్తి ప్రేమఘనిష్టతను ఆదర్శంగా అంగీకరించి తన్ను శాను నిగ్రహించుకునేందుకు ప్రయత్నంచెయ్యగలడనుకుంటాను. అలా ప్రయత్నించటాన్ని మీరు ఒప్పుకుంటారా ?

జ : ఆఁ. అటువంటి ప్రయత్నం తప్పకుండా చెయ్యవలసిందే. వివేకమునకు ఆధారం ఏమిటి మరి? స్వయంవ్యాపకమైన ప్రేమే. బుద్ధిపూర్వకముగా

కంగా, కర్తవ్యదృష్టితో, వివేకం అనే అంకుశం పుచ్చుకుని, సంయమాన్ని సాధించేందుకు ప్రయత్నించటం అనిష్టం అని చెప్పజాలము. అటువంటి ప్రయత్నాన్ని నేను వ్యతిరేకించను. కాని ఒక్కసంగతి జ్ఞాపకంపెట్టుకోవాలి : ఈ అన్నిప్రయత్నాలకూ ఆధారం ప్రేమే. అందుచేత ఆత్మసమర్పణం సంయమాన్నిమించిన ధర్మం. భక్తియందు నిమగ్నుడైనవానికి సంయమం దానంతట అదే సహజంగా సుసాధ్యంబౌతుంది; ఇక 'నేను సంయమాన్ని సాధిస్తున్నాను' అనే స్వాధిమాసం అతినిదగ్గర ఉండదు. ఈ పద్ధతే ఎక్కువ సంపూర్ణమైనది, ఫలకారి అని నా ఉద్దేశం.

ప్ర : ప్రేమద్వారా సమర్పణభావం ఉద్భవించవలెననీ, సమర్పణద్వారా సంయమం స్వయంగానే సిద్ధించుతుందనీ మీ రంటున్నారు. అటువంటి ప్రేమకు మీరు ఇచ్చే పరిభాష ఎట్టిది? ప్రేమపరిణామాన్నిగురించి మనకొరకై భయపడటం స్వార్థప్రేమకు, ఇతర్లకొరకై భయపడటం ఆదర్శప్రేమకు ఉదాహరణగా చెప్పవచ్చునా?

జ : ప్రేమలో భయానికి స్థానంలేదు.

ప్ర : అయితేమరి సంయమం దానంతట అదే సాధ్యం అయేటువంటి ప్రేమ ఇతర్లపట్ల ఎలా వుంటుంది? దానిరూపం ఎలాంటిదిగా వారికి అనుభూతమౌతుంది?

జ : చెప్పానుకదా : అది ధోగిన్ని ఆకాంక్షించేదికాదు. అందులో బలాత్కృతి ఉండదు. కాని అది ప్రేమయొక్క చరమావస్థ; ఆదర్శస్థితి. బ్రహ్మచర్యమే దాని రూపం. అది వ్యక్తినందింధికాదు; కాముకస్థితిలోకి మారే అవకాశం దానికిఉండదు. అది అతిసులభంగా మర్యాదాశీలమౌతుంది. అక్కడ భయానికి తావు లేనేలేదు. బహుశా ఇటువంటి ప్రేమ మానవోత్తరమైనదిగా నీవు భావిస్తున్నావేమో! నేనుమాత్రం అలా అనుకోను. కాని, విజమే; మానవునిలో కామంకూడా ఉన్నది; కామనలూ ఉన్నాయి. అందువల్లనే చిక్కులు వస్తున్నాయి. అతనిలో ఒక పట్టుదల, స్వత్వాధికారవాంఛ ఉంటాయి; అందువల్ల పెనుగులాట తప్పదు. దానిమూలాన వర్జనము,

విషేధము అవసరములొతున్నాయి. వాటివల్ల భయం ఉత్పన్నమౌతున్నది. ఇంతకూ ఈ విషయమై నీవు చెప్పదలుచుకున్నదేమిటి ?

ప్ర : ఇప్పుడు మీరు చెప్పినదే నిజంగా సాధారణమానవుల సమస్య. ఈ పెనుగులాటలోనుంచి సార్థకతను ఆవిష్కరించేందుకు మార్గం ఏమిటి ? ప్రేమికుడుగాని, ప్రేమికగాని సర్వథా ఆత్మసమర్పణ చేసుకోవలెనా లేక సంయమాన్ని అలవరచుకోవలెనా ? అదీ నేను అడిగేది.

జ : తారకమార్గం భగవత్ ప్రేమే. కామంవల్ల సంభవించే ఇతర కష్టాలనుంచుకూడా కాపాడజాలినది ఆ భగవత్ ప్రేమే. ఇద్దరువ్యక్తులమధ్య మైదునాత్మకమైన ప్రేమ ఆ యిద్దరిమధ్య నరైన సమాధానమును ఏర్పరించుటకు ఎప్పుడూ శక్తిమంతము కాజాలదు. అట్టిచోట ప్రణయం, కలహం తోడుగా సాగుతూనే ఉంటాయి. ప్రణయం కలహాన్నిగాని, కలహం ప్రణయాన్నిగాని అంతమొందించలేవు. శాశ్వాలికంగామాత్రం ఒకదానికొకటి చోటిస్తూవుంటాయి. ఇద్దరి ధోగసంబంధంలోనుంచి కలహం ఉపజాతం ఔతుంది. ఆ సమయంలో ద్వేషం, అసహ్యం తీవ్రమై ఉత్కటం అవుతాయి; ఇక వారిద్దరిమధ్య ప్రణయం అంతమొందినట్టే పైకి కనిపిస్తుంది. కాని ఆ మరుక్షణమందే పరస్పర గాఢాలింగనతత్పరులౌతారు. ఈ విధంగా 'సంపూర్ణము'ను త్రోసిరాజని, అంశము తన కెదురయ్యే చిక్కుల్ని పూర్తిగా పరిష్కరించుకోగలుగుతుందని నేను విశ్వసించలేను. అర్థాత్మా ఇటువంటి చిక్కుల్లో మానవుడు అవతలివారిపట్ల తప్పులు ఆరోపించటం మానివేసి, తాను స్వయంగా తన కర్తవ్యాన్ని నిర్ణయించుకుని తత్పరినిష్ఠుడుకావాలి. అప్పుడే ఒక సవ్యమైన సమాధానం కుదురుతుంటుంది; అట్లు కుదిరిన సమాధానమే చిరస్థాయి.

ప్ర : ఆనందం, ధోగం కావాలన్న అకాంత మరీ ప్రబలంగా వున్నదనుకుందాం. ప్రతిక్షణమూ ఆ తొణుకుడు కనిపిస్తూనే ఉన్నదనుకుందాం అటువంటిప్పుడు మరి ప్రేమపాత్రమును దూరంచెయ్యటం ఆవశ్యకమేనంటారా ?

జ : తప్పనిసరిమాత్రంకాదు. మనమెప్పుడూ అసత్యాన్ని ఆశ్రయించరాదు. మన ఆచరణలో, అసత్యానికి లావేపుట్టనివిధంగా ప్రవర్తించాలి మనం. నీవు సూచించినస్థితిలో ప్రేమపాత్రను మరీ నమీవంగాతెచ్చుకోవము, లేదా దూరంగా త్యజించివెయ్యటము—ఈ రెండూ ఒప్పే కావచ్చు; లేదా రెండూ తప్పే కావచ్చు. ఈ ప్రశ్న ఎవరికివారు నిర్ణయించుకోవలసిందే. కాని ఎవరైతే నాసరే అసత్యానికిమాత్రం ఆశ్రయం ఇవ్వకూడదు. ఈ సందర్భంలో నేను ఈయగలిగిన స్వస్థనియమం అడీ.

ప్ర : అసత్యానికి ఆశ్రయంఇవ్వవలసిన అవశ్యకత లేకుండానే భార్యాభర్తలిరువురూ కలిసి కాపురంచేస్తూ, వరస్వరంహడబలుకుకుని ఒక నిర్ణయానికి వచ్చినమీదటే ఎడమెడంగావుంటారు. అలా చెయ్యటం వుచి తమేనంటారా ?

జ : ఉచితంకావచ్చుకూడా.

ప్ర : ఒకరికొకరు దూరమయేంతవరకే వారి మనసు వారి వశంలో ఉంటుంది. ఆతరువాత వాళ్ళమనస్సు వశం తప్పిపోవచ్చు. మళ్ళీ అటువై పుకే లాగుతూ చంచలత్వాన్ని ప్రకటిస్తుంది. అటువంటిప్పుడు దమనం అస్వాస్థ్యకరం కాదా ?

జ : అందుకనే 'కావచ్చుకూడా' అన్నాను. అసత్యం వచ్చి చొరబడినప్పుడే దమనం అస్వాస్థ్యకరం ఔతుంది. లేకపోతే అది తపస్సు అనిపించుకుంటుంది. తపస్సులోనుంచి శ్రేణిస్సు సంప్రాప్తిస్తుంది. దమనంలో అసత్యం చొరబడటం అంటే ఆనందంపాలు తక్కువై, నిషేధం అధికం కావటమన్నమాట. అట్టిస్థితిలో విశ్వాసపాత్రులమై మనం నిక్కచ్చిగా ఓటమిని అంగీకరించితీరవలసిందే. ఇంకా హతపూర్వకంగా కాయికదమనమునే అంటిపెట్టుకుని వుండటంవల్ల లాభంకన్న హానియే ఎక్కువ. ఈనిర్ణయమెవరోచేసి మనకు చెప్పనక్కర్లేదు. భయమనేది ఏకాస్త అయినా తోచిందీ అంటే—ఆ సంయమంలో ఏదో అసత్యం వచ్చి సమ్మోళితం అయినట్లుగానే ఎండవచ్చు. సంయమంలో నిర్భీకత వున్నంతవరకు—అది

స్వాశ్రితమైవున్నంతవరకు—అందులో ఆంతరిక ఆనందభావంతో ఐకుతూన్నంత వరకు అది మనకు బలమునే ప్రసాదిస్తుంది. ఇటువంటి సంయమంతో సరసనే వినమ్రతకూడా వుంటుంది. ఇలాకాని మరోవిధమైన పద్ధతిలో అహంకారం, ఆడంబరం ఉంటాయి; అందులో ఆత్మవంచన, పరవంచన రెండూ ఉంటాయి. కాబట్టి ఆపద్ధతి అనిష్టహేతువు; తద్వారా సాధింపబడిన కాయికపవిత్రత స్పృహణీయవస్తువేమీకాదు.

ప్ర : హఠపూర్వకమైన కాయికదమనాన్ని మీరింతగా వ్యతిరేకిస్తున్నారు. ఇటువంటి చిక్కు ఏర్పడినప్పుడు శరీరాన్ని పవిత్రంగా అట్టిపెట్టుకోవటం ఉచితం కాదంటున్నారు. ఒక అవివాహితవ్యక్తికి, తల్లిదండ్రులు చేరదీసి ఆదరిస్తారన్న ఆశ లేదనుకుందాం; లేదా ఒక అవివాహితవ్యక్తికి తన భార్యపట్ల లేదా తన భర్తపట్ల విశ్వాసఘాతం జరుగవచ్చునన్న భయం బాగా వుంటుంది; అప్పుడు వారేంచేయాలి? సమాజంలో వాళ్ళకు చిక్కులేర్పడకుండావుండేందుకు నిరోధసాధనను అలవరచుకోమని సలహా ఇస్తారా?

జ : అంటే—భోగసంబంధం ఉండాలి; కాని అది పైకి పొక్కకుండా ఉండాలి అనా? అటువంటి సావకాశంపొందే విషయమై నా సలహా ఏమిటి?—అనా నీ ప్రశ్న?

ప్ర : ఔను. ఇంచుమించు అదే.

జ : అయితే నేనటువంటి అంశాన్ని ఎంతమాత్రమూ సమర్థించలేను. అది కపటాన్ని సమర్థించినట్టే ఔతుంది.

ప్ర : మరి అటువంటిపరిస్థితినుండి బయటపడేమార్గం మీరేంచెబుతారు? వ్యక్తి తన తల్లిదండ్రులను విరోధించి, భార్యను విరోధించి, తన ప్రేమపాత్రమును వివాహంద్వారా స్వీకరించి జీవితం కొనసాగించుకోవాలా; వైవాహికజీవితంలో నిరోధసాధనను అలవరచుకోవాలన్నకూడా మీరు కపట ప్రవర్తనే అంటారా?

జ : విరోధం పెట్టుకోవచ్చు; సంబంధాన్ని విచ్ఛేదించేసుకోవచ్చు. కాని కపటప్రవర్తననుమాత్రం వృద్ధిచెందించుకోరాదు. వైవాహికజీవితంలో

సంతాననియమనం లేక నిరోధం ప్రశ్న వేరు. నీవు చెప్పేది కృత్రిమ సాధనాలనుగురించి. స్వచ్ఛందమైన సంయమంద్వారా సాధింపబడిన సంతాన నిరోధంకూడా అనిష్టమేనని ఎలా చెప్పగలం? కాని కృత్రిమనియమాల్ని వాటి ప్రచారాల్ని నేను సమర్థించలేను. అటువంటి కృత్రిమనియమాలద్వారా ప్రయోజనం పొందిన వ్యక్తులు కొందరు ఉంటేఉండవచ్చు. కాని వాటిని విస్తారంగా ప్రచారంచేయటంవల్ల, అవలంబించటంవల్ల మంచి జరుగుతుందన్న ఆశ నాకేంలేదు; పైగా ఎక్కువ చెరుపే కలుగవచ్చునని భయపడుతున్నాను.

ప్ర : వాటిప్రచారంవల్ల మంచికన్నా చెడే ఎక్కువ జరుగుతుందంటారా ?

జ : రోగానికి ఉపచారం చెయ్యాలి; ప్రచారం కాదు. ఉపచార రూపంలో ఆది ప్రయోజనకారి కావచ్చు; కాని ప్రచారఫలితం భోగాచార ప్రచారమే జరుగుతున్నది. అందువల్ల చాల హాని ఉంది. నిజంగా అంతా హానియే; లాభం నాకసలు కనిపించటంలేదు. సంతానం కావలసినంతగా లేక, తక్కువగా ఉన్న సంవత్సరంలోనే ఆ సాధనలు ప్రచలితములై వున్నాయి. ఈవర్గీయులకు అన్నివిధాలా సాధనసంపత్తులున్నాయి; స్వాస్థ్యం ఉంది; రూపం ఉంది; నైపుణ్యంఉంది. వీరినుండి సమాజం చక్కని ఆరోగ్యవంతమైన సంతతిని ఆశించవచ్చు. కాని అటువంటివారే ఆ కృత్రిమసాధనలు అవలంబించి, తమ బాధ్యతనుండి విముఖులై, నిష్ఫలమైన ఉపభోగములందు ప్రవృత్తులౌతున్నారు. ఇందువల్ల జననాలసంఖ్యలో వస్తున్న పెద్ద మార్పేమీలేదు. కేవలం నైతికస్థాయిమాత్రం క్రిందికి దిగిపోతున్నది. ఈ పరిణామం కళ్ళయెదుట చూస్తూనేఉన్నాం. కాగా అటువంటి విస్తారప్రచారాన్ని నే నెలా సమర్థించగలను ?

ప్ర : విస్తారంగా సంతానం పెరిగిపోతూ, ఆ బరువు మోయలేకుండా వున్న అసమర్థుల మంచికోసమే ఆ ప్రచారం సాగింపబడుతున్నది. వాళ్ళు అటువంటి కృత్రిమసాధనలను ఉపయోగించటం మీరు అంగీకరించరా ?

జ : అటువంటి సలహా ఎవరోకొద్దిమందికిమాత్రం రోగోపచార ప్రాయంగా ఇస్తేఇవ్వవచ్చు. కాని లోకనాయకులే అటువంటి విధానాలు ప్రచారంచెయ్యటంగావి — ప్రభుత్వమే అందుకు పూనుకుని పనిచెయ్యటంగాని — నబిని నే ననుకోను. సంశానబాహుళ్యము వీడవాళ్ళలోనే ఎక్కువ; అందుకు కారణం వారి దారిద్ర్యమేకదా? ఈ దారిద్ర్యంమూలాన వారిజీవితం క్రుంగిపోతున్నది; బంధనతుల్యమౌతున్నది; రకరకాల లేమిడులవల్ల నీర సించిపోతున్నది. ఒక్క సందోగమేతప్ప వాళ్ళకు ఇతరవిరములైన మనో వినోదమునకు అవకాశాలు లేనేలేవు. వాళ్ళ దారిద్ర్యాన్ని ఎలా పోగొడ దామా అన్న ప్రశ్ననువట్టించుకోకుండా, పెచ్చుపెరుగుతూన్న ఈ జనసంఖ్య సమస్య పరిష్కారమౌతుందికదా అవి కృత్రిమసాధనలను అమలుపరచాలని ఆలోచించటం విజంగా ఆత్మవంచనే. జనసంఖ్యసమస్య వ్యవస్థకు సంబంధించినది. సుసంఘటితమైన వ్యవస్థ ఉన్నప్పుడు అధిక జనసంఖ్య దేశానికి బలమే. వ్యవస్థ లేనేలేనప్పుడు, లేదా అది విషమంగా ఉన్నప్పుడు పెచ్చు పెరుగుతూన్న జనసంఖ్య ఇబ్బందులకే హేతువౌతుంది. ప్రతిమనుజునికి పొట్ట ఒక్కటే ఉన్నది; కాని చేతులు రెండున్నవి. ఈ విధంగా జనసంఖ్య రుణాత్మకం కాదు; ధనాత్మకమే. కాని మన సమాజవ్యవస్థ దూషితంగా తయారైతే అది రుణాత్మకమే ఔతుంది. అటువంటి వ్యవస్థలో....ఉత్పత్తి దారుడై సహాయపడవలసిన మనుజుడు కేవలం తిండిపోతుగా తయారై సమాజానికి బరువౌతాడు. బాధ కలిగిస్తాడు. ఈ విధమైన మన పరాజయ దృష్టే పెరుగుతున్న జనసంఖ్యను అలా పరిగణించి, కృత్రిమవిరోధాల ద్వారా రక్షణమార్గాలను వెతుక్కొంటున్నది. ఇది సక్రమమైన దృక్పథం కాదు. అటువైపే ఉన్నట్లమై. ఒకానొక సభ్యత సాగివస్తున్నది ఈ నాడు. దాని ఆలోచనాపద్ధతే దోషభూయిష్టంగా ఉంది. ఈ సభ్యత పదార్థానికే ప్రాముఖ్యత ఇస్తున్నది. తదనుసారంగానే మిషికి విలువకట్టాలని చూస్తున్నది. మనదగ్గర ఇంత ధాన్యం వుంది; ఇన్నిపొట్టలు వున్నాయి; ఒక్కొక్క పొట్టకు ఎక్కువధాన్యం లభించాలంటే పొట్టల సంఖ్యను తగ్గించేయాలి— ఇలాంటి అంకగణితప్రాభవంవీద మనం జీవనప్రమాణాన్ని ఉచ్చదశకు

తీసుకుపోవాలని చూస్తున్నాం; కాని నిజంగా ఆమేరకు మానవుడు నైతికంగా అధఃపతితుడౌతున్నాడు. పదార్థాన్ని ద్యోతకంచేసే డబ్బుయొక్క విలువ పెరుగుతున్నది; మనిషివిలువ తరిగిపోతున్నది. ఇటువంటిదళకే వచ్చినప్పుడు మనం ఈ నాడు, ఇందులో ఎవరికీ సుఖశాంతులు కనిపించటం లేదు. అందరూ అలసి, సొలసి, వికలచిత్తులై వున్నారు. సమస్యలు అంతు లేకుండా ఉత్పన్నమౌతున్నాయి. మన ఆలోచనాపద్ధతి సమూలంగా మారి పోవలసిన అవసరం ఎంతైనా వుంది. అంకగణితదృష్టి పోయి హార్మికదృష్టి ఏర్పడాలి. మానవవ్యక్తిని తీసుకుపోయి భౌతికపదార్థాల అడుగున పడ వేయకూడదు; ముందు మనిషికి ప్రాముఖ్యత ఇవ్వాలి. 'అందరు మానవులు ఉత్సాహంగా వుండాలి; పనిపాటల్లో నిమగ్నులు కావాలి' అనే ధోరణిలో అందుకు అనుగుణంగా వుండాలి మన ఆలోచనలు ప్రణాళికలు. ముప్పుయి యెనిమిదికోట్లమంది ప్రజలు ఉత్సాహభరితులై ఉత్పత్తికార్యక్రమాల్లో కలిసి పనిచేస్తే సత్పరిణామం ఏమీ కలగదంటావా? కాని మనం యంత్రాల ద్వారా జోరుగా వస్తువుల్ని తయారుచేసి పడేస్తున్నాం; లక్షలాదిగా, కోట్లాదిగా మనుష్యులను పనిపాటలు లేకుండా నిర్లక్ష్యముగా వదలివేస్తున్నాం. ఇటువంటి వ్యవస్థ సుఖశాంతులను చేకూర్చజాలదు. వస్తువులు కుప్పలుకుప్పలుగా పెరిగిపోవచ్చు; మేడలు పైపైకి లేచిపోవచ్చు; అసంఖ్యాకంగా మోటార్లు ఏర్పడవచ్చు; తళతళలు, మిలమిలలు గోచరించవచ్చు; కాని ఇదంతా సుఖశాంతులను ప్రసాదించేవ్యవస్థ కాదు. మనిషికి దుఃఖాన్ని, విచారాన్ని, అలసటను మాత్రమే చేకూరుస్తుంది. మన ఆలోచనలన్నింటికీ మానవుడు కేంద్రంగా వుండాలి. ప్రణాళికలన్నీకూడా ఆక్కడి నుంచే బయలుదేరాలి. సంతానం కొద్దిగానే వుండాలనీ, కాబట్టి నిరోధించాలనీ-ఇంతకుమించిన ఆలోచనలు పదార్థదృష్టితోకూడిన ఆలోచనాపద్ధతికి స్ఫురించవు. కాని అది....గుర్రాన్ని వెనుక, బండిని ముందు ఉంచి, నడిపించాలనుకోవటమే. ఇటువంటివ్యవహారం పైకి అంతా సవ్యంగానే వున్నట్టు కనిపిస్తుంది. కాని అందువల్ల లభ్యమయ్యేది విపరీతపరిణామమే. మన దృక్పథాన్ని పూర్తిగా మార్చుకోవాలి గాని అప్పుడర్థమౌతుంది : సవ



మైన పరిష్కారమార్గం అది కానేకాదనీ; అది వట్టి భ్రమమాత్రమేననీ; ఇప్పుడు నమాజానికి భారంగా కనిపిస్తున్న ఆ సంతానమే, రెండుచేతులకూ వనితెప్పుకుని కర్మక్షేత్రంలో ప్రవృత్తులైనారంటే ఉపయుక్తమనదగిన నాగరికతను సృష్టించగలరనిన్నీ. చేతికి పనిలేకపోతే, పొట్ట ఎలా నిండు తుండా అన్న భయం నానాటికి పెరుగుతూనే వుంటుంది. ఇక అటువంటి వారి పొట్టలు ఎలా నిండాని అన్న సమస్యకు పరిష్కారం దొరకనే దొరకదు. ఇక అప్పుడు ఏదోవిధంగా పొడిచిగాని, నరికిగాని, కొన్ని పొట్టలను నిర్మూలించటమే ఒకేఒక ఉపాయంగా, పొడగట్టుతుంది. విజంగా ఆలోచిస్తే ఆదోక ఉపాయమా? కాదు. అది కేవలం మానవుని ఓటమి అన్నమాట; మనిషిలోని ప్రేమభావంయొక్క ఓటమి అన్నమాట; హింసాప్రవృత్తి యొక్క విజయం అన్నమాట. మానవజాతివికాసాన్ని మనం వెతుక్కోవలసింది ఆ దిక్కునకాదు; సర్వసమత్వము, పరస్పర సహకారము; వృద్ధిచెందుతున్నప్పుడే, ఏ ఒక్కరిని తగ్గించవలసిన అవసరం లేకుండా అందరినీ సమర్థులనుగా, సార్థకులనుగా తయారుచేసుకున్నప్పుడే జాతివికాసం.

ప్ర : వ్యవస్థ దోషభూయిష్టమని మీరంటున్నారు. వ్యక్తిస్వాధీనంలో ఉండదు వ్యవస్థ. కాబట్టి వ్యవస్థ మారకుండా అలాగే వున్నంతకాలమూ వ్యక్తిసమస్యకూడా అలాగే వుంటుంది. ఇద్దరుముగ్గురు సంతానం కలిగిన పిమ్మటనైనా ఇక బ్రహ్మచర్యం అవలంబిద్దాం అని వ్యక్తి తనకుతానైనా కోరుకుని సంయమాన్ని అలవదుచుకోటం సంభవంకావటంలేదు. సంతానం పెరుగుతూపోవటంవల్ల తల్లిదండ్రులకు భారం ఎక్కువౌతున్నది; పిల్లల్ని సరిగా పెంచలేకపోతున్నారు; అందువల్ల వారికి సముచితమైన శారీరక మానసిక పోషణ లభించటంలేదు. ఇటువంటి స్థితినుంచి సముద్ధరణకావాలంటే కృత్రిమసాధనలు కాకపోతే మరి ఉపాయాంతరం ఏమిటి?

జ : వ్యక్తిగతమైనదాన్ని వ్యక్తిగతంగానే వదిలెయ్యండి. ఎటువంటి సందర్భంలో, ఎంతవరకు ఆ సలహా ఈయవచ్చునో ఇదివరకే చెప్పాను.

కాని మనం ఒక విస్తృతమైన దృక్పథం కలిగివుండటం అవసరం. అప్పుడు ఔపచారికంగామాత్రమే ఉపయోగించవలసివున్నదానిని ప్రచారంచెయ్యవలె నన్న పట్టుదల మనకు ఉండదు. కృత్రిమపద్ధతుల్ని ప్రచారంచేస్తున్నామంటే- సమాజంలో ఏర్పడిన వ్యాధిని ఎదుర్కోకుండా తప్పించుకోజూస్తున్నామన్న మాట : ఇందువల్ల సమాజానికేమీ హితము చేకూరదు. 'సమాజవ్యవస్థలో వ్యక్తి వివకుడౌతున్నాడు' అన్నమాట కొంతవరకుమాత్రమే సత్యం. కాని సమాజవ్యవస్థ ఏనాడైనా దానంతట అదే మారినా? దానిలో మార్పు వ్యక్తుల ప్రయత్నంద్వారానే సంభవిస్తుంది. కాబట్టి ప్రస్తుతంవున్న వ్యవస్థ దూషితం అని అనుకుంటూ చేతులు ముడిచిపెట్టుకుని కూర్చోరాదు. అప్పుడు మనకు అర్థంఅవుతుంది : ఈ కృత్రిమనిరోధంద్వారా ఎవరో కొద్దిమందికి మాత్రమే తాత్కాలికోపశాంతి కల్గించటంకంటే మరో అసలైన పెద్ద సమస్యను మనం ఎదుర్కోవలసివచ్చున్నదని. దానపుణ్యాలకు సంబంధించిన కార్యక్రమాలు సాగుతూఉన్నవి; వాటివెనుక వ్యక్తిగతప్రేరణ ఉన్నది; అలాగే సంఘసంస్కర్తకూడా దానపుణ్యాలనే ప్రచారంచేసి సంతృప్తిపడి ఊరుకోలేడు. ఒక్కొక్కచోట అవి విరర్థకములు. అసర్థకములుకూడా కావచ్చు. ఈ కృత్రిమనిరోధంకూడా అటువంటిదే అనుకో. దానివెనుకవున్న ప్రేరణ—సమాజం బాగుపడాలన్న చింతన కాదు. ఆయా సందర్భాల్లో దాన్ని సమర్థింపజాలినది వ్యక్తిగతప్రేరణే. సంయమం ఎల్లప్పుడూ అందరికీ వశంలోవున్న వస్తువే. వ్యక్తులలో సామాజికతను పల్లవితంచేయజాలినది అదే. మర్యాదలను పాలించితిరవలెనన్న భావాన్ని వ్యక్తులలో కలుగజేయునది అదే. అది లేనినాడు సమాజం విచ్ఛిన్నం ఔతుంది; వ్యక్తులలో భోగాచారం, అనాచారం, నియమాతిక్రమణం వ్యాపిస్తాయి.

పిల్లలకు సముచితమైన శిక్షణవిషయమై నీవు ప్రస్తావించావు. ఈ భారం కుటుంబయజమానిదిగా భావింపబడుతున్నది. కాని మానవజీవితం వ్యాప్తము, ఘనిష్ఠము అవుతున్న రోజులివి. ఇప్పుడు కౌటుంబికసమస్యలను సమాజం తీసుకోవాలి; తీసుకుంటున్నది. ఒక బీదవాడు ఉంటాడు; అతని

ప్రస్తుతస్థితికి ఆతడు తన పూర్వజన్మలో కావించిన పాపాలు కారణం అని నిశ్చయించి, మరింతవరూ బాధ్యులు కానట్లు ఊరుకుండలేము. పిల్లలకు నముచితమైన పోషణ, శిక్షణ లభించవలసిన దాద్యత అందరిమీద వచ్చి వడుతున్నది. ప్రభుత్వం ఈదాద్యతనుంచి తప్పించుకోలేదు; స్కూళ్ళలో కట్టవలసిన జీతాలభారంవల్ల పిల్లలశిక్షణ కుంటుబిడిపోకుండావుండే సక్రమ మైనవ్యవస్థ త్వరలోనే ఏర్పడవచ్చునని ఆశిస్తున్నాం. మన ఆలోచనలు కుటుంబవలయంలోనే పరిమితమైవుంటే — ఆలోచనాపద్ధతి తప్పుదారిలో వెడుతుంది. డబ్బు, ఆర్జన—ఆలెక్క ప్రాతిపదికగానే మన సమస్త కర్తవ్యాకర్తావ్యాలను నిర్ణయించుకుంటున్నాం. కాని ఈనాడు అర్థశక్తిని అర్థవ్యవస్థను లోతుగా పరీక్షించటం, పిళ్లెషించటం ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నది. కుటుంబఆదాయం ఎంతవస్తున్నది— అనేదే ఈనాడు మన చూపుకు చివరిపరిధి కాదు. కాబట్టి ఫలానా కుటుంబంలో ఇంతమంది పిల్లలు ఉన్నారు; ఆ కుటుంబానికి ఇంత ఆదాయం వస్తున్నది— అంటూ ఇలాగ తర్కిస్తూ సమస్యను సంపూర్ణంగా పరిష్కరించలేము. వ్యక్తిగతఆదాయాన్నీ, కుటుంబాన్నీ దృష్టిలోపెట్టుకుని ఎవేవో ఉపాయాలు ఆవలంబించటం తప్పనిసరి అని తోస్తే— సరే, అలాగే కానీయవచ్చు. కాని అటువంటి దృక్పథానికే ఎక్కువ మహత్తును, ప్రాధాన్యతను ఇవ్వటం నా ఉద్దేశంలో చాల పొరపాటు; అసామాజికంకూడాను.

ప్ర : సంతతిని పెరుగనీరాదు అన్న సమస్య కేవలం వ్యక్తిగతమైనదే కాదు. ఇంచుమించు అన్నికుటుంబాలకు సంబంధించినదే. ఈ రోజుల్లో ప్రతికుటుంబంలోనూ ప్రీకూడా డబ్బుసంపాదించి భర్తకు సాయవడవలసిన అవసరం కనిపిస్తున్నది. అటువంటప్పుడు ఆమెకు సంశానవృద్ధి ఆరోపార్జనకృషిలో ఆటంకప్రాయం కావటంలేదా ?

జ : అదే అసలుసంగతి. పరిష్కరించుకోవలసింది ఆర్థికసమస్య. దాన్ని కుటుంబంవరకే పరిమితంచేసి ఆలోచించేట్లుంటే— ఆదాయం పెంచటం ఎలాగ ? ఖర్చుతగ్గించటం ఎలాగ ? — ఇంతవరకే ఆలోచించటం

జరుగుతుంది. ఆర్థికసమస్యను అంతవరకుమాత్రమే ఆలోచించటంవల్ల లోకంలో కనిపించే అసామాజిక (unsocial) ప్రవృత్తులకు సమర్థన లభిస్తుంది. దొంగవిజార్లు, లంచగొండితనం, వ్యాపారంలోమోసం—ఇవన్నీ కుటుంబంలోనే జరుగుతున్నాయి. కాబట్టి నేటి వ్యవస్థలో సమూలమైన పరివర్తనను తీసుకురావలసిన అవశ్యకత ఉన్నది. ప్రతివాడూ ఎల్లప్పుడూ తన ఆదాయాన్ని వృద్ధిచేసుకోవటం ఎలాగ? అనే ఆందోళితుడు అవుతూ వుండే సమాజంలో పరస్పరసహకారం వృద్ధిపొందదు; సంఘర్షణే అధికం అవుతుంది. ప్రతివాడికీ ఎప్పుడూ ఛ్యాస పనిమీదే వుండాలి. అందులో నుంచే సహకారభావంతో ప్రతివాడికీ తగినంత భరణపోషణ లభించాలి; అది డబ్బుపెట్టి కొనుక్కోవలసివుంటే అందుకు తగినంత డబ్బు లభించి తీరవలసిందే. ఇటువంటి అవకాశాలుగల సమాజం కావాలి మనకు. అందుకు తగిన ప్రయత్నంచేయకుండా—కుటుంబభర్తులు తగ్గించేందుకు కృత్రిమ గర్భనిరోధసాధనాలను ప్రచారంచేస్తూ; లంచగొండితనాన్ని, నల్ల విజారు వ్యాపారాన్ని సాగనిస్తూంటే— అది చాల దుర్బలమైన ఆలోచన అని చెప్పాలి. చాలమంది కుటుంబాలవారు అలాంటివారుల్లోనే తమతమ తాత్కాలికమగు ఇబ్బందులనుంచి తరణోపాయాలు చూచుకుంటూనే వున్నారు; అటువంటి మార్గాలద్వారా కొందరు సంపన్నులౌతున్నారు; పేరుప్రతిష్ఠలు సంపాదించు కుంటున్నారు. కాని ఇదంతా పైపై న కనిపించే సార్వకత. ఇక దీన్నేపురస్కరించుకుని ఆమార్గాల్ని సమర్థించలేము. వ్యాధి బాగా వ్యాపించిపోయింది. కాబట్టి రోగనిదానమును బాగా లోతుకుపోయి ఆలోచించాలి. కృత్రిమ నిరోధం ఒక ఉపాయంగా ఇవాళ స్ఫురిస్తున్నదంటే—చేతులు కాలినవానికి ఆకులు వట్టుకోవాలనిపించినట్టే. అంతేగాని అది వలైన నిదానం కాదు. స్థిరమైన సమస్యపరిష్కారం అందులో లేనేలేదు.

ప్ర : చాలకుటుంబాల్లో జీవికకోసమే ప్రీతి అర్థోపార్జనకు దిగి పురుషులకు తోడుపడవలసివస్తున్నది. అంతేగాక—కళ, సాహిత్యం, శిక్షణ, సంగీతం మొదలైన అనేకకళాఖలలో ప్రీతికృతి ప్రతిభ, అధిరుచి ఉన్నాయి. కాని సంతానవృద్ధివల్ల వారి ప్రతిభ వికసించేందుకు అవకాశం ఏదీ :

జ : మీరలా అంటున్నారు. కాని నా అభిప్రాయం ఏమిటంటే—ఈ

ఆర్థికపు ఇబ్బందులనుంచి విముక్తిచేకూరితేనే వారిలో స్వతహా ఉన్నటువంటి ప్రతిభ వికసించేందుకు సదవకాశాలు ఏర్పడతాయి; తద్వారా సంతతి దానంతట అదే నియమితం ఔతుంది. సృజనాత్మకమైన శక్తి పనిచేయగలిగిన వివిధక్షేత్రాలు ఈనాడు మాసివేయబడివున్నాయి. ఇదికూడా సంతతి పెరగటానికి ఒక కారణమే. మనలోని శక్తులు రికరడాల రచనాత్మకకర్మలయందు లగ్నమై యుండగల అవకాశాలు లభిస్తే ఈసమస్య దానంతట అదే పరిష్కారమైపోతుంది.

ప్ర : పెండ్లియాధువచ్చిన చాలమంది యువకులు, యువతులు— పెండ్లిగనకచేసుకుంటే ఆతరువాత సంతానం వృద్ధియై, ఆజంజాటంలో చిక్కుకుని, తమ యధిరుచులు, ప్రతిభలు వికసించకుండా అణగారిపోతాయని—భయపడుతూవుండటం నేను చూచాను. అటువంటివారి భయానికి ఉపచారరూపంలో సంతతినిరోధాన్ని అవలంబించటం సముచితం కాదా ?

జ : ఔను, ఇటువంటి భయం ఉంటున్నది. వివాహం అయిపోవటంతోనే సంపాదనాశాపత్రయంలో పడిపోకతప్పటంలేదు. ఆ శాపత్రయం హార్దిక జీవితానికి అవకాశం ఇవ్వదు. నా అభిప్రాయం ఏమిటంటే—వివాహ సంతరం దంపతులిద్దరూ పరస్పరం హార్దికతకలిగి జీవించగల అవకాశం లభిస్తే—మనస్సులోని లోతైన ఆకాంక్షలను అణచివేసుకోవాలన్న వివశ్యానికి లోసుకాకపోతే—అప్పుడు వారిలో ఒకవిధమైన సామాజికత వస్తుంది; ఒక రచనాత్మక శక్తి వికసిస్తుంది; తత్కారణంగా గార్హస్థ్యపు జంజాటములు వారిని నలువైపులనుంచి అంతగా ఒత్తిడి పెట్టవు, నిర్బంధించవు. కాని అలా ఎక్కడ జరుగుతున్నది? సంపాదనా శాపత్రయమనే ఆ గానుగనుంచి విడుదల లభిస్తేకూడా; తత్ఫలితంగా వారిలోని సహానుభూతి కుటుంబవలయంలోనే తిరుగాడుతూ ఉంటుంది; ఉపధోగశక్తి ఇంద్రియాలయందే పరిమితమై వుంటుంది. వారిలోని శక్తులు పైకి లేవవు; వ్యాపించవు. పిల్లలు ఎక్కువగా పుడుతూవుంటారు; బంధనాలు ఇంకా దిగుస్తూవుంటాయి. ఇంతకూ నేను చెప్పదలచిందేమంటే—ఈబంధనం ఆరంభమైనదశనుంచి కాదు మనం సమస్యను చూడవలసింది; అలా చూడడం హొరపాటు. అది సమస్యకు చివరికొన. అసలు మొదటికొన ఎక్కడో అక్కడినుంచి ప్రారంభం

భంకావాలి పరిష్కారసాధన. సంయమము, సృజనాత్మకజీవనము—ఆర్థిక  
జాధలను, వాటివల్ల సంభవించే నీరసస్థితిని తొలగించటంలో చాలవరకు  
సాయపడగలవు. ఇకనప్పు డీ కృత్రిమసమస్యలు ఉద్భవించవు; కృత్రిమో  
పాయాలతో పనీ ఉండదు.

ప్ర : దేశవ్యవస్థ మిక్కిలి అసంతృప్తికరంగా ఉన్నందువల్ల, పరి  
స్థితులదృష్ట్యా వ్యక్తి దేశంకోసం మరీ ఎక్కువగా వినియోగపడవలసి  
వస్తున్నది. తన శక్తినింతా తన పిల్లల పాలనకు, పోషణకే ఖర్చుచెయ్య  
కుండా, తన సంపూర్ణశక్తిని దేశీయవ్యవస్థాసముద్ధరణార్థం వినియోగించు  
కోవాలని వాంఛిస్తున్నాడు. ఇటువంటిస్థితిలో కృత్రిమోపాయాల్ని అనుస  
రించటం ఉచితంకాదా ?

జ : సామాన్యసంయమాన్నికూడా పాటించనీయని ఆ జాతీయత.  
ఆ దేశభక్తి ఎటువంటిదబ్బా! అన్నిరకాల భోగాలకు స్వేచ్ఛవుంచుకొన్న  
దేశప్రేమ చేసే దేశోద్ధరణ కేవలం రాజనీతిరచన అయితే కావచ్చు;  
అంతేగాని దానివల్ల దేశానికి కలిగే మేలు ఏ కొంచెమూ ఉండదు.

ప్ర : అంటే మీ ఉద్దేశం : ఈ విషయంలో సంపూర్ణసంయమం  
సాధించలేకపోయినవారు దేశసేవచేయనేలేరనా ? వారు దేశసేవకూ దిగనే  
కూడదనా ?

జ : కాదు; నా ఉద్దేశం ఏమిటంటే—కృత్రిమసంయమాన్ని పరి  
గ్రహించవలసిన అవసరం ఏమీలేదు. అకృత్రిమమైనసంయమాన్ని ఏ  
కొంచెం సాధించగలిగినా దానివల్ల దేశానికి కొంత ప్రయోజనం ఉంటుంది.

ప్ర : కొందరు ప్రత్యేకవ్యక్తులకు.... ఈ కృత్రిమోపాయాల్ని అవ  
లంబించేందుకు నలహా ఇవ్వవచ్చునన్నారు మీరు. దేశసేవాసక్తుడైన వ్యక్తి  
అవలంబించవచ్చునా ?

జ : ఉహూం.

ప్ర : మరి ఎటువంటిపరిస్థితుల్లోవున్న వ్యక్తికి మీరట్టి నలహాను  
ఇచ్చేది ?

జ : ఆర్థికవివకత, స్వాస్థ్యసంబంధమైన అసమర్థత—ఈ రకమైన  
పరిస్థితుల్లో.

## ఆర్థికసభ్యత - నారీజీవనము

ప్ర : ప్రేమను మీరు సామాజికమర్యాదయందు అంతర్గతమైనదిగానే అంగీకరిస్తున్నారు. అంటే — శాస్త్రాల్లో అనుక్రమంగా వస్తున్న త్రీధర్మం — భర్త ఎటువంటివాడై నాసరే అతన్నే దేవుడని భావించి పూజించవలెనన్న నియమం — అంతేకదూ ?

జ : కాదు. ప్రేమ సామాజికమర్యాదయందు అంతర్గతం కాదు. వ్యక్తి తప్పనిసరిగా సమాజానికి చెందినవాడే; సమాజమర్యాదలు అతనికి వర్తించటం సుసంగతమే. ఆదేవిధంగా ప్రేమావస్థయందు సమాజమర్యాదలను అతిక్రమించటంకూడా ఒక్కొక్కప్పుడు జరుగుతూవుంటుంది; చూస్తునే ఉన్నాం. అయినా అటువంటివ్యక్తి కాలాంతరమందు నిందనీయుడుగా గాక, పూజనీయుడుగా పరిగణింపబడుతూవుండటం కద్దు. బుద్ధుని ఉదాహరణగా తీసుకోండి. సమాజపు కట్టుబాటురీత్యా నవయౌవనవతియైన ఖార్యస్సు, పాలబుగ్గల పసిబిడ్డనూ విడిచిపెట్టిపోయేహక్కు అతనికి లేదు. కాని అతనిచేత సర్వమునూ త్యజింపజేసి అతన్ని ఎక్కడికో కొనిపోయినది.... అతనిలోని ఒకవిధమైన ప్రేమయొక్క, సహానుభూతియొక్క ప్రేరణకాదా? ఈ ఉదాహరణలో మర్యాదాతిక్రమణ ఉంది; కాని ఇది అనుత్తమమైనది అనటానికి వీలేదు.

కాబట్టి సామాజికమర్యాదలనేవే మనకు చివరి పరిధి కాదు. అవే స్వయంగా ఇంకా ముందుకు పోవలసివున్నాయి. కొందరు, తమనుగురించిన ఆలోచనే లేకుండా, సహానుభూతిభావప్రేరితులై, సత్యమునెడలవుండే అభిప్రయోగం, మర్యాదలను అతిక్రమించి వెడుతూఉంటారు. విజంగా ఆలోచిస్తే అటువంటివారు మర్యాదల్ని అతిక్రమించారనుకూడదు; అసలు మర్యాదల్ని స్థాపించేదే వారు. అటువంటివారు కారణంగానే సమాజము, సమాజపు హద్దులు మున్నుండుకు వెళ్ళుతూ ఉంటాయి,

భర్త ఆనబడే వ్యక్తి ఎంత గుణవంతుడు, రూపవంతుడు అయినప్పటికినీ ఒక్కనాటికీ దేవత కాజాలడు. వ్యక్తి దేవత కాజాలడు; దేవతగా భావింపబడగలడు. అలా భావించటానికి ఎంతో శక్తికావాలి. అందుకు అభ్యాసం, సాధన అవసరం. కాబట్టి సతీత్వం అనేది ఎప్పుడైనా ప్రయత్నసాధ్యం; సహజసిద్ధం కాదు. కాబట్టి అది ఒక భారంగానూ అనిపించవచ్చు; దర్పంగానూ ఆచరితం కావచ్చు. శ్రద్ధ లేకపోతే అది ఒక ప్రయాసే. శ్రద్ధ ఉన్నట్లయితే అది ఒక్క ఉత్కర్షణసాధనమార్గం.

ఔను, ఎటువంటివాడినో ఒక పురుషుని భర్తగా పొందినతరువాత, అతనినే దేవుడనుకుని, అతనినుండి విముఖురాలుకాకుండా, పతివ్రతయై వుండే ప్రీతి నేను పూజిస్తాను. కాని ఏ ప్రీతియైనా అలావుండకుండా, మరో రీతిగా ప్రవర్తిస్తే ఆమెపై దోషం ఆరోపించి, దండించేందుకుమాత్రం నేను సిద్ధపడను.

ఇక శాస్త్రాల్లోని అంశాలను మనం ఆదర్శములుగా అంగీకరించవలసిందే. వాటికి ఆ గౌరవం మనం ఇవ్వవలసిందే. ధర్మాన్ని పాతివ్రత్యం అనే ఉత్తమస్థాయిలో గాక, అంతకన్న తక్కువస్థాయిలోకి ఎలా తీసుకువస్తాయి శాస్త్రాలు? ఆదర్శం ఒక మూల్యం. అది ఎప్పుడోగాని హస్తగతమయ్యేదికాదు. కాని ప్రతిక్షణమూ దాన్ని మనం ఎదురుగా ఉంచుకోవలసిందే.

ప్ర : కాని కొందరువ్యక్తులు సహానుభూతిభావప్రేరితులై గాక, కేవలం భోగేచ్ఛాపరులై సమాజమర్యాదలను అతిక్రమిస్తూ ఉంటారు. అటువంటివారి విషయమై మీరేమి చెబుతారు? అటువంటి ఒకానొకవ్యక్తితో జీవితాన్ని వెళ్ళుచుచుకోటం ప్రీతి ఎలా సాధ్యమౌతుంది?

జ : అటువంటివ్యక్తిని నేను ప్రశంసించను. కాని భర్త ఎంత ప్రతికూలుడైవున్నా, అతన్నే ఆవిరతంగా నేవిస్తూఉండే ప్రీతి విజంగా పూజార్హురాలు. అటువంటి ఉదాహరణలు లేకపోలేదనే నా ఉద్దేశం.



ప్ర : కాని చాలమందివ్యక్తులు మితిమీరిన దుర్వ్యసనాలు కలిగి వున్నారు. వారుచేస్తూఉండే చెడ్డపనులన్నీ సహిస్తూ ఊరుకోటం వారికింకా ప్రోత్సాహం కల్పించినట్లు ఔతుంది. అటువంటివారికి శ్రీ తరపున దండన లభించటంగాని, ఒకరకమైన ప్రతీకారవ్యవస్థగాని లాభప్రదంకాదా ?

జ : దండన, ప్రతీకారం శ్రీనుండి లభిస్తునేఉంది. అటువంటి భర్తను భార్య దండించటంలేదని అనుకోటానికి వీలేదు. వ్యక్తితో సహాయోగము కలిగివుండటంలోనే, ఆ వ్యక్తిలోని దోషాలయెడల సహాయ నిరాకరణము అంతర్ముతమైవుంది—అదొక ఉత్తమమైన దండనవిధానం. భార్యాభర్తలు తెగతెంపులుచేసుకుని, విడాకులిచ్చుకోవటంకంటే మరివేరే గత్యంతరం కనిపించని సందర్భంలో మనకు గోచరమయ్యేది ఏమిటంటే— సహాయోగంలో సహాయనిరాకరణమును సాగించు నేర్పు సాధింపబడలే దన్న అంశమే.

‘దోషపరిహారం ఎలాగ ?’ అన్నదే ప్రశ్న. దోషాలు ఉన్న వ్యక్తిని దుష్టుడుకింద కట్టివేసి, త్రోసిపారేస్తే—ఇంకా సమస్య ఏముంది ? పరిష్కారం ఏముంది ? ‘దోషియైన వ్యక్తిని మన సహానుభూతికి దూరం చేయరాదు’ అనే షరతు పెట్టుకొనే, అతని దోషాలపట్ల సహాయనిరాకరణం సాగించగల ఉపాయాన్ని వెతుక్కోవాలి.

సహానుభూతిని పూర్తిగా చంపివేసుకుని మనిషిని మంచిదారిలోకి తీసుకువచ్చి సముద్ధరించాలంటే — అది అసాధ్యమైనపని అనే నా అభిప్రాయం.

ప్ర : కాని కొందరు వ్యక్తులు ఉంటారు. వారిలోని దోషాల్ని మనం సహిస్తూ ఊరుకున్నందువల్ల వారిలో పరివర్తన రావటం అసంభవం. అ నీతి వారి దగ్గర పనిచేయదు. అటువంటివారి విషయంలో విచ్ఛేదమే సహాయ కారి అని తోస్తుంది. అటువంటి సందర్భంలో పోలీసు మీరు విచ్ఛేదాన్ని అనుమతిస్తారా ?

జ : ఎవరో అనుమతి ఇచ్చేవరకూ ఆ విచ్చేదం జరక్కుండా ఆగి వుండే అవకాశంవున్నదీ అంటే—అదీ అనివార్యం కాదనేగా అర్థం. అందులో నా అంగీకారప్రశ్న లేనేలేదు. భార్యగాని, భర్తగాని కోపావేశంలోగాక, తటస్థబుద్ధితో వితర్కించుకున్నమీదట—విచ్చేదమే తమ యిరువురకూ హితకరము కాగలదన్న నిర్ణయానికే వచ్చినట్లయితే—అటువంటి విచ్చేదాన్ని అనుచితమని నేను అనలేను. భార్యాభర్తలు ప్రసన్నచిత్తులై, పరస్పరం అంగీకరించికావించుకున్న విచ్చేదంలో దోషాన్ని ఆరోపించటం నాపని కాదు. ఇరువురిలో ప్రసన్నభావం తప్పనిసరిగా ఉండి ఆ నిర్ణయానికి రావాలి; అంతవరకే నాకు కావలసింది. నేనెరిగినంతవరకు విడాకులిచ్చుకుంటున్న భార్యాభర్తలలో ఖిన్నభావమేగాని ప్రసన్నభావం ఎక్కడా కనిపించదు. ఈ ఖిన్నత్వం సమాజంయొక్క శరీరంలోనూ, వాతావరణంలోనూ వ్యాప్తం కాకుండా ఉండదు; అది ఎకత్రమై, వ్యాప్తమై నానావ్యాదుల్ని పుట్టిస్తుంది. కాబట్టి చట్టంద్వారా విడాకులమార్గాన్ని తెరచినంతమాత్రాన చిక్కు తీరి పోతుందనిగాని, లేదా కొంతవరకైనా సడలిపోతుందనిగాని నేనుమాత్రం అంగీకరించలేను.

ప్ర : ఇద్దరూ ప్రసన్నచిత్తులుగానే ఉండటమనేది అసంభవం. పురుషుడు స్త్రీవట్ల తీరని అత్యాచారాలు నెరపుతూకూడా ఆమెను తనదగ్గరే అట్టి పెట్టుకోవాలని చూస్తూ ఉంటాడు. నా మిత్రురాలు ఒకతె ఉన్నది. భర్త ఆమెను చాలా హెరంగం పీడిస్తున్నాడు. సహించలేక ఆమె అతనిదగ్గర నుంచి వెళ్ళిపోతూ ఉంటుంది. కాని అతడు వట్టుబట్టి ఆమెను ఘనీ పిలిపించుకుంటూవుంటాడు. ఇటువంటి పరిస్థితిలో విచ్చేదం కాకపోతే మరి ఆమెకు తరణోపాయం ఏమిటి ?

జ : ఇతర్లయెడ అత్యాచారం నెరపువాడు ప్రప్రథమంగా తనయెడనే నెరపుకుంటున్నాడు. పైకి కనిపిస్తూనే ఉండే ఈ సత్యాన్ని—రోజుల్లా భర్త చేతుల్లో దెబ్బలుతింటూ వడియిండవలసిన స్త్రీ గుర్తించలేకపోవటంలో ఆశ్చర్యంలేదు. తనపై అత్యాచారంచేస్తున్న భర్తలోని దుఃఖాత్మను ఆమె తెలుసుకోవటం కష్టతరమే. అందుచేత విడాకులిచ్చుకోవాలన్న నిర్ణయానికి ఆమె వచ్చిందంటే—అది తాను ప్రసన్నచిత్తుయై చేసుకున్న నిర్ణయం కాదు.

ఇటువంటి సందర్భాల్లో ఈ నిర్ణయాన్ని ఇరువురూ సమ్మతించినదై ఉండదు. ఒక్కరికిమాత్రమే సమ్మతమై ఉంటుంది. ఇవి సామాన్యసంఘటనలే. భార్యను చావగొట్టటం ఒక మహాత్యపూర్ణమైన విషయమని నేను చెప్పటం లేదు. ఇలా చావగొట్టటం లేనిసందర్భాల్లోకూడా ఒక్కొక్కచోట విచ్ఛేదం అనివార్యంకావచ్చు. వ్యంజనంలో మసాలావలె, ఒక్కొక్కయింట్లో దెబ్బలుకొట్టటంకూడా అతినహజం అయిపోయింది. కాగా సహనశక్తికి హద్దుఎక్కడో నేను చెప్పలేకుండా వున్నాను. బహుశా అసలు హద్దు అంటూ లేనేలేదేమో : ఒక ధర్మంకోసం ప్రాణాలర్పించే ఆత్మత్యాగి చేస్తున్నవని మృత్యువును సహించటంకాదు, మీదుమిక్కిలి దాన్నే పరిస్తున్నాడు. ఇక సహనశక్తికి హద్దు ఎక్కడని నిర్ణయించగలం ?

ఇంకో సంగతి : నీవు శ్రీవజ్రెన ఎందుకు మాటాడుతున్నావు ? అందుకు జవాబు నేను పురుషునివజ్రెన చెప్పాలనికూడా కోరడంలేదు కదా నీవు ? అనగా పురుషునిపై నేరం మోపాలని శ్రీ ప్రయత్నిస్తే, శ్రీ పైనే తప్పు నిరూపించాలని పురుషుడు కోరుతాడు. ఈ పోటీతత్వంవల్ల అధించే ప్రయోజనం ఏమీ వుండదు. ఎవరికివారు తప్పు తమలో వెతుక్కోడమే సవ్యమైన పద్ధతీయని గుర్తిస్తే—చికిత్సావిధానం బయటపడుతుంది. అత్యాచారం తనపైనే జరుగుతున్నట్టు భావిస్తూ, శ్రీ ప్రారంభంనుంచే తనను తానొక అబలగా స్థిరపరచుకుంటున్నది. ఇది సవ్యమైన పద్ధతీకాదు. పిడికిలిబలం పురుషునికి అధికమే; అందులో అతడు ప్రబలుడే కావచ్చు. కాని వాగ్మలంలో మాత్రం శ్రీమూండు పురుషుడెందుకూ పనికిరాడు. అర్థాయూ, తాను దుర్బల నన్న భావాన్ని శ్రీ మరచిపోవాలి; ఆమె దుర్బలురాలు కానేకాదు. పురుషుడు తన కష్టాల్ని చెప్పుకొని ఏడవటానికి ఒకరి ముందుకు రాడు. అంతమాత్రాన శ్రీ తన బలాన్ని తాను తెలుసుకోలేకుండా ఉండవలసిన అవసరంలేదు.

ప్ర : తన్నొక దుర్బలురాల్నిగా శ్రీ భావించుకుంటున్నదని నేను చెప్పటంలేదు. పురుషునికన్న శ్రీయే అధికవిపత్కరపరిస్థితిలో పడివుంది. ఇందుకామె ప్రకృతి, సమాజవ్యవస్థ కారణాలు. అందుచేత నా సహానుభూతి ఆమెపై కేంద్రీకృతమౌతున్నది. ఇది మీరు ఒప్పుకోరా ?

జ : ఒప్పుకోక తప్పటంలేదు. నేటి ఆర్థికమహాత్వం నాకిందుకు

తోడ్పడుతున్నది. మొదట డబ్బు పురుషునిచేతికి వస్తున్నది; పురుషుని చేతిలోనుంచి స్త్రీకి లభించుతున్నది. అంటే మొదట పురుషుడు, ఆ తరువాతే స్త్రీ. ఆమెది రెండో నంబరు. ఈ స్థితి ఆర్థికసభ్యతయందు అనివార్యం అయింది. కాబట్టి నన్నడిగితే ఈ ఆర్థికమైన సభ్యతను సభ్యత అనలేను; అది లోలోపల అసభ్యతే. వివాహం చేసుకోకుండానేవున్నా, భర్తకు విడాకు లిచ్చేసి బైటికివచ్చినా—స్త్రీయొక్క పరిస్థితిలో రాగల మార్పేమీ కనిపించదు. పశ్చిమదేశాల్లో వివాహం ఒక ధార్మికసంస్థ కానేకాదు. అక్కడది కేవలం ఒక సదుపాయసంస్థ. కాని అక్కడ పురుషునితో పోల్చిచూస్తే స్త్రీవ్యక్తి గౌణముకాదు అని భావించేందుకు అవకాశం ఉన్నదంటావా? లేదు. అక్కడ శ్రీపురుషులమధ్య సమత్వం అనేది లేదు; ఉండజాలదు. అక్కడ డబ్బుకు వుండున్న గౌరవం, ప్రభావంవల్ల తప్పనిసరిగా స్త్రీపురుషులమధ్య ఒక లోతైన వైషమ్యం వృద్ధిచెందుతూవస్తున్నది. తత్ఫలితంగా స్త్రీలు ఆర్థికస్వాధీనతను 'డిమాండు' చేయటం అధికమౌతున్నది. కాని అదొక మృగత్వష్ట. పెనగులాడి స్వాతంత్ర్యాన్ని గుంజుకోవాలని ప్రయత్నిస్తే—ఆ పందెంలో నెగ్గలేదు స్త్రీ. ఆ పద్ధతిలో స్త్రీ మగవాడిని ప్రభువుగా అంగీకరించవలసినదే ఔతున్నది. పశ్చిమదేశాల్లో శ్రీ పురుషులమధ్య కనిపిస్తున్న సంబంధాల్ని పురస్కరించుకుని—అక్కడ అర్థకేంద్రితసభ్యతలో శ్రీ పురుషులమధ్య సమత్వం ఉన్నట్లు భావించటంకన్నా భ్రమ మరొకటి ఉండబోదు. ఈకాలంలో 'సమత్వం' అన్నదానికి విలువ, మహత్తు హెచ్చుతున్నాయి. అది కావాలన్న కోరికా హెచ్చుతున్నది. ఈ నంద ర్భంలో నిజంగా శ్రీ ఒకమెట్టు క్రిందవున్నట్టే భావించాలి. కాని డబ్బుకు ఆపాదించబడుతున్న మహిమను తొలగించిచూచినట్లయితే ఆ డబ్బును తీసుకురావలసిన పురుషుడు కూలివారుగానూ, దాన్ని వ్యయంచేసే అది కారంగల శ్రీ రాణీగానూ ఎందుకు పరిగణింపబడకూడదు? డబ్బును సంపాదించటంకాదు; దాన్ని ఖర్చుచేయటమనేదే ప్రముఖమైన ఆంశం. డబ్బు సంపాదించి తెచ్చేసరికే పురుషునికి తలపోటు దుర్భరమైపోతున్నది. ఇక ఇల్లు, సంసారం దిద్దుకోవలసిన పనిలో అతని బుద్ధి ప్రసరింపజాలదు. కాబట్టి అర్థోపార్జనశక్తికి ఇవ్వబడుతున్న మహత్తును తీసి అవతల సారేయాలి. ఆదాయానికిగాక ఎక్కువగా ఖర్చుచేయగలశక్తికే మహత్తును

అపొదించటం జరిగితే అతిసులభంగా శ్రీకి ప్రాధాన్యత వచ్చేస్తుంది. నైతిక సభ్యతలోని ఉద్దేశం అదే. ఆర్థికసభ్యత ఆదాయాన్ని పురస్కరించుకుని ఉచ్చనీచాల్ని కేటాయిస్తుంది. ఆ పనిని నైతికసభ్యత ఖర్చుపెట్టేతీరును పురస్కరించుకుని చేస్తుంది. ఠోగవిలాసాలకు ఖర్చుచేసేవారు నీచులు; సేవాసత్కారాలకు ఖర్చుపెట్టేవారు ఉత్తములు. అలా కొల్చి నిర్ణయించ గల శక్తి మన మనస్సులకు వీర్చుడినప్పుడు శ్రీకి గౌరవం హెచ్చుతుంది. అప్పుడు శ్రీ కేంద్రం ఔతుంది; పురుషుడు పరిధి ఔతాడు. ఎవరేమన్నా సరే, నేనుమాత్రం గాఢంగా నమ్ముతున్నదేమంటే— భారతీయసభ్యతలో శ్రీకి ఒక ఉన్నతస్థానము, మంచి గౌరవము సంప్రాప్తమైనాయి. మరింక ఎటువంటి ఆర్థికప్రణాళికగాని, ఆర్థికఉన్నతిగాని ఆమె కటువంటి గౌరవాన్నీ, స్థానాన్నీ ప్రసాదించజాలవు. మన అర్థరచన, అర్థగరిమ—ఇవి కారణంగానే శ్రీయొక్క స్థితి ఈ నాడింత విషమంగా తయారైందని నేను అంగీకరిస్తున్నాను. ఇందుకు ప్రతిక్రియ వివాహాన్ని వ్యతిరేకించటం, పాతి వ్రత్యధర్మాన్ని విరోధించటం కాదు; డబ్బుకుగల విలువను తారుమారు చెయ్యాలి.

ప్ర : ఆర్థికవ్యవస్థను మార్చివేయటం మన శక్తికి మించిన పని. మనం ఏ వ్యవస్థలోనైతే జీవిస్తున్నామో దానిప్రభావం మనమీద పడక తప్పదు. శ్రీకి ఆర్థికపరాధీనత అనివార్యం అయింది. అది కారణంగా పురుషుడనుకుంటున్నాడు : ఆడుది తన మెడకు పడ్డ గుదిబండ అని; ఆమె తనకొక భారమైన వస్తువని. ఇష్టంవచ్చినట్లు అధికారం చలాయిస్తాడు; అత్యాచారానికి దిగుతాడు. ఇక ఇటువంటిప్పుడు శ్రీ డబ్బుకు మహత్తమ ఇవ్వకుండా ఎంతకాలమని తప్పించుకోగలదు ?

జ : తప్పించుకోలేకపోతే తన స్థితి హీనమైనదని అనుకుంటూ, అనుభవిస్తూ ఉండవలసిందే; అందులోనుంచికూడా తప్పించుకోలేదు. ఏ నాటికైనా ఆమె తన హీనస్థితినుండి బయటపడాలంటే—ఒక్కచే ఉపాయం : స్నేహం, సేవ—ఈ రెంటినే అంటిపెట్టుకుని వుండి, వాటిబలం మీదే తన ఉన్నతస్థానాన్ని పొందాలి; ఉపాయాంతరం లేదు. పైన చెప్పబడిన ఆర్థికస్వతంత్రత అనబడే బలంవల్ల ప్రయోజనంలేదు. కొంచెం

ఏదో చదువుకుని, గణగణా ఉద్యోగంలో ప్రవేశించి, వచ్చేజీతంరాళ్ళతో ఆర్థికస్వాధీనత చేకూరిందనుకుని కొందరుప్రీతి గర్వించవచ్చు. కాని ఈ మార్గంద్వారా వారు తమ హీనస్థితినుండి విడుదలపొందలేరు. ఆ పద్ధతిలో వారి స్థితి సురక్షితంకాదు; సుఖవంతం కాదు. ఆ మార్గం పురుషునితో స్పర్ధను, సంఘర్షణను తెచ్చిపెట్టేటటువంటిది. జీవననియమం స్పర్ధకాదు; సామంజస్యం; సంఘర్షణకాదు, నహయోగం.

ప్ర : ప్నేపాంద్యారా, సేవద్వారా, వాటిబలంమీదే సాగిపోవటం సాధ్యంకాదేమో నవిపిస్తున్నది ఈనాటి సమాజపు ఆర్థికవ్యవస్థలో. తల్లిదండ్రులకుకూడా ఆడపిల్ల అంటే చిన్నచూపే; అర్థోపార్జనకు పనికిరావిది కాబట్టి. డబ్బు సంపాదించుకోవటం చేతకాదు కనుకనే 'ఎక్కడికి వెళుతుం దేమిటి ; నా ఆశ్రయంలోవుండి బ్రతుకవలసిందేగా !' అన్న ధీమాతోనే భర్తకూడా ఇష్టంవచ్చినట్టు వ్యవహరిస్తూ ఉంటాడు.

జ : పురుషులందరూ చెయిజేసుకునేవాళ్ళేనవీ; భార్యతో సహకరించి కుటుంబవిర్వహణలో కష్టపడుతున్నవారు లేరవీ అనుకోవటం ఒక భ్రాంతి. మధ్యతరగతివారిపై ఈనాడు భారం ఎక్కువగానే ఉంది. ఒకవంక వారికి ఎడతెరపిలేవి శ్రమ. మరోవైపున పెట్టుబడిదార్ల గుంజకు కట్టుబడి పెనగు లాట. రెండు తిరుగలిరాళ్ళ మధ్య పప్పుపలుకుల్లా ఉన్నారు. వీరిలో సహయోగమును, సేవాభావమును గల గృహస్థులే జీవితంలోని తమ విషమ పరిస్థితులను ఓర్చుకొనగలుగుతున్నారు, హృదయాల్లో ఆర్థికభావాలు అంకురించి, పల్లవితములైన గృహస్థులకుమాత్రం అంతులేకుండా ఉన్నాయి విషమపరిస్థితులు, వ్యథలున్నూ. ఇటువంటివారంతా ఇప్పుడు మిక్కిలి విచలితావస్థలో వున్నారు; ఒకవిధమైన దంద్యాగ్నికి ఇంధనాలుగా తయారౌతున్నారు.

ప్ర : దరిద్రం అనే నిప్పులో కుమిలిపోతున్న గృహస్థులుకూడా వున్నారు. అటువంటి సంసారాల్లో ప్రీతి ఆర్థికంగా అసమర్థులైన కారణం వల్ల జీవితం సార్థకంకాలేదన్న దుఃఖభారాన్ని మోస్తూ పడివున్నారు. సంపాదించగల యోగ్యతే వున్నట్లయితే అటు తల్లిదండ్రులకుగాని, ఇటు

భర్తకుగాని సంసారనిర్వహణలో సాయపడివుండుమే అని అనుకుంటూ గుండెలవిసిపోయి కానరాని బాధ పడుతున్నారు.

జ : ఔను. వాళ్ళేం చెయ్యాలి ? ఎక్కడికి పోవాలి ? అదీ ఇప్పుడు ప్రశ్న. స్వతంత్రురై విడిగా వెళ్ళిపోయి, స్వయంగా సంపాదనకు దిగి అర్థోపార్జనకే మహత్తును కట్టబెట్టవలెనా లేక సహకారభావం కలిగి, ఒకరి కొకరు ఆనరాటాతూ, కలిసిమెలిసి సంసారం నిర్వహించుకోవాలా ? నేను ఈ రెండో పద్ధతినే సమర్థిస్తాను.

ప్ర : సహకారం అనేది ఆర్థికంగాకూడా అవచ్చు. అందుకు మీరు వ్యతిరేకించరుకదా ?

జ : లక్ష్యం సహకారమే కావాలి. డబ్బు కారాదు. ఆ దృష్ట్యా కొనసాగే ఆర్థికసహాయంలో ఏమీ అనిష్టం లేదు. కాని మనకు లోలోపల డబ్బు అంటే ఎంతో ప్రీతికదా ! పరస్పరం కలిసిమెలిసి సంసారం నిర్వహించుకునేందుకే డబ్బు— అన్న విషయం మరచిపోతూవుంటాం. డబ్బు అనేది కేవలం మన స్వాతంత్ర్యాన్ని నిర్మించుకునేందుకే అని భావిస్తూ ఉంటాం. ఇదే అనలు వ్యాధికి మూలం.

ప్ర : ఒక్కొక్కప్పుడు స్వతంత్రాన్ని నిర్మించుకునేందుకుకూడా అది అవసరంబొతున్నది. ఉదాహరణకు : భర్తృపీడితయైన స్త్రీ. అథవా ఒక విధపరాలు వేరుగా అర్థోపార్జనకు మార్గం వెతుక్కుంటుందిగా :

జ : వెతుక్కుంటుంది. అక్కడ నేను చెప్పవలసిందేముంది ? కాని అర్థోపార్జనచేసి జీవిస్తూ ఉపయోగపడుతున్నామని అనుకుంటూన్న కొందరు వితంతువులున్నారు; సభర్తృకలూ ఉన్నారు. పీడితులు కానివారూ, తమ పీడకు కారణం తాము కాదన్నట్టు ఆదోషాన్ని ఇతర మీద ఆరోపించలేనివారూ స్త్రీలుగాని, పురుషులుగాని ఇప్పుడెవరూలేరు. వారికందరకూ ఒక్కచే ఉపాయం ఉందని భావించవచ్చు : అదేమిటంటే—వారు సూటిగా డబ్బునే దృష్టిలోపెట్టుకొని శ్రమ అమ్ముకుంటూపోవటం. ఈ సందర్భంలో నేను చెప్పదలచుకున్నదేమంటే : స్త్రీలు శ్రమకుబదులు శరీరం అమ్ముకోటం మొదలువెడతారు. అందులోమాత్రం దోషం ఏముందనీ ? ఏదో ఒకటి

అమ్మోకదా డబ్బు సంపాదించ గలిగేది? డబ్బుకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం అంటే తప్పనిసరిగా అమ్మకాలకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం అన్నమాటే. డబ్బుకు మహత్వం పెరిగిపోయేకొద్దీ ప్రతి స్త్రీకీ నిమంత్రణ లభిస్తూ ఉంటుంది. ఆమె ఇక స్త్రీకాదు; వేశ్య అయిపోతుంది. ఈ విధంగా అర్థ సభ్యతయొక్క ఫలము, బలము ప్రస్తావించలేము. డబ్బు అవసరమాయే, అదే లేదాయే; కాబట్టి ఏదో ఒకటి ఎందుకు అమ్ముకోకూడదు? ఇదీ నీ తర్కం. 'నీ' అంటే పరిస్థితి సూచించే తర్కం అనుకో. ఈ నాటి పరిస్థితులు నిజంగా జీవితాన్ని మిక్కిలిగా గాయపెడుతున్నాయి; ఔను, ఒప్పుకుంటాను. పరిస్థితులు సూచించే తర్కమే ప్రధానమైనదీ నవ్యమైనదీ అయితే, ఇక ప్రతిదీ నవ్యమే, సముచితమే ఎందుకు కాదు? కాని నేనుమాత్రం అది ఒప్పుకోను. పరిస్థితికి మనం బానిసలం కావాలా లేక దాన్ని మన బానిసగా చేసుకోవాలా? కాబట్టి పరిస్థితులవల్ల ఏర్పడే వివశత్వానికి ఎన్నడు నేను ప్రాధాన్యం ఇవ్వలేను. వ్యక్తియొక్క సంకల్పశక్తినే నేను నమొన్నత స్థానంలో నిలుపుతాను. నేను ఆకావాదిని. ఆశ అనేది పరిస్థితిలోనుంచి మనకు లభించేందుకు అక్కడ రంధ్రం ఏదీలేదు; నిజమే; కానైతే దాని నివాసం మనసులో; దాని ఉద్గమం మనసులోనుంచి. ఆ మనసు మనలో నదా విద్యమానమై ఉన్నది. ఎందుకైతే నా డబ్బే మార్గం అని తలపోయటం మానవత్వంలోనూ, మానవుని సామర్థ్యంలోనూ విశ్వాసం లేకపోవటమే. డబ్బుసంపాదనకోసం కన్నతల్లి ఆఫీసుకు వెళ్ళటం, డబ్బుసంపాదించుకునేందుకే దాయమ్మ వచ్చి పరాయినిడ్లకు తన సాలివ్వటం—ఇటువంటి వ్యవస్థలు నాకు నచ్చవు. డబ్బుసంపాదించుకురావాలన్న ఆకాంక్ష ఇద్దరుతల్లుల మాతృత్వాన్ని వాళ్ళలోనుంచి బయటికిలాగి, ఆ రెంటినీ అమ్మకవువస్తువులక్రింద తయారుచేసింది. పిల్లలు ఏదో పెరుగుతూఉంటారు; కాని ప్రేమపూర్ణమైన పోషణలోకాదు; కూలియిచ్చి కొనుక్కున్న పోషణలో. ఇంకొకలా చెప్పాలంటే—కొంతకొంతమంది—విజ్ఞానంద్యారాకూడా పెరుగుతూఉంటారు. ఇందుకా నేను ఈ వ్యవస్థకు, ఈ వ్యవస్థాపకులకు ధన్యవాదాలు అర్పించ వలసింది ;

ప్ర : ఇంతకూ నేను ఇందాక ఉదహరించినటువంటి స్త్రీకి ఉపాయం



ఏమీ చెప్పారుకాదు. శ్రమ అమ్ముకోటం హైన్యం అయితే ఇక ఆమె నిరాశ్రితయై చేసేదేమిటి :

జ : తోచిందేదో చేస్తుంది. శ్రమచెయ్యటం అలవాటులేకపోతే, అంతకుతప్ప మరేంచేసేందుకూ నేర్పులేని మనిషైతే—చేతనై నంతవరకే శ్రమఅమ్ముకున్నందువల్ల పొట్టకు పట్టెడు మెతుకులవరకుమాత్రం దొరకవచ్చు. కాని ఇతరఅవసరాలన్నీ గడవకపోవచ్చు. మాయింట్లో అంట్లు తోమే మనిషికి నెలకు రు. 10 లు ఇస్తాం. మొత్తంమీద ఆమె నాలుగు ఇళ్ళలో వనిచేస్తుంది. వస్తువులన్నీ ప్రయంగానేవున్న ఈ రోజుల్లో ఆ వచ్చే కూలిడబ్బులు ఆమెను బ్రతికించగలవో లేదో, ఎంతవరకు బ్రతికించగలుగుతాయో లెక్కవేసి తెలుసుకోవచ్చు. అప్పుడప్పుడు శ్రమ ఎక్కువైనందువల్ల, జ్వరం గ్రబ్ర వచ్చినందువల్ల, అడంపడుతూంటుంది. ఆ రోజులకు నాగాలు కట్టి జీతండబ్బులు మినహాయించేస్తారు. అ విధవరాలికి ఒకరిద్దరు బిడ్డలుకూడా వుండవచ్చు. ఆవిడ నాలుగు అక్షరాలేమన్నా చదువు కున్నదీ, కాస్త మర్యాదగల కుటుంబానికి చెందినదీ అయితే ఏ బిడిలోనో పిల్లలకు చదువుచెప్పే ఉద్యోగానికి నెలకు రూ. 30/- ల కైనా నరే ఇష్టపడుతుందిగాని అంట్లుతోమేపనికి అంగీకరించదు. అప్పుడు పైన చెప్పిన పనిమనిషికిలాగ రు. 40 లు దొరకవు. ఈవిధంగా వ్యావహారిక సమస్యలన్నీ దేనికదిగానే వుంటాయి. ఒకదాని కొకదానికి పొంతన వుండదు. భిన్నభిన్నంగానే వుంటాయి. శ్రమతోపాటు తనువుకూడా అమ్ముకోటానికి సిద్ధమైతే, ఒకానొక వయస్సులో ఆశించినరీతిగా బ్రతుకు వెళ్ళదీసుకొనే అవకాశం ఉంటుంది. అమ్ముకోటం అంటే ఒక వ్యాపారం అన్నమాటే. వ్యాపారానికి దళారీలు అవసరం. అంటే మధ్యవర్తులన్నమాట. బజారులో వస్తువుకుగాని, వ్యక్తికిగాని విలువతెచ్చిపెట్టేవాళ్ళు బ్రోకర్లరే అనవచ్చు. కాబట్టి తనువు అమ్ముకుంటూ బ్రతుకవలసినది శ్రీ శానొక్కతే కాదు. తనకు బేరాలు కుదిరించిపెడుతూ, అన్నియేర్పాట్లూ చూస్తూవుండే ఆ బ్రోకరుగారి కుటుంబం గడవాలి. అతని వ్యాపారమూ సాగాలి. రూపాయలో పన్నెండణాలు అందుకోసంగాను అతే వెళ్ళిపోతాయి. ఇకపోతే మిదిలిన జాలుగణాలుమాత్రం....తనువు అమ్ముకుంటూన్న యజమానురాలి

చేతికి దక్కుతాయి. ఎవరెవరికి ఎంతెంత భాగం చెందుతున్నదీ సరైన లెక్క కావాలంటే—ఆ వ్యాపారంలో విశేషానుభవంగలవారిద్వారా తెలుస్తుంది. ఇంతకూ విషయం ఏమిటంటే—బ్రతుకుగడుపుకోటానికి శ్రమో, ఏదో అమ్ముకోటం ఒక మార్గంగా కనిపించినప్పటికీ అదైనా తిన్ననైనదీ, సుగమమైనదీ నిష్కంటకమైనదీ కాదు. ఇకపోతే 'సేవాస్నేహములద్వారా అంతమాత్రం దారికూడా కన్పించకపోతే ఏంచేయాలి మరి?' అనికదూ నీవడిగేది? అందుకు నేను చెప్పేదేమంటే—సరే, ఆదిశలో ఒకదారి వెతుక్కుందామన్న ప్రయత్నం ఆఖరు అయిపోయినప్పుడు—అనగా భక్తి శ్రద్ధలు సంపూర్ణంగా అభావం అయినతరువాత—ఇక నప్పుడు అమ్ముకుని, పొట్టపోసుకునే ప్రయత్నంచేసి చూడవచ్చు. అందువల్ల బహుశా కొంత వరకు పొట్ట నిండవచ్చు; కాని సమస్య చిక్కు విడదు; పైగా మరింత జటిలం ఔతుంది. వ్యక్తిగతసమస్యయైనా అంతే; సామాజికసమస్యయైనా అంతే.

ప్ర : వివశలాప్రేరితయైన ఒకానొక స్త్రీ శ్రమ అమ్ముకుని జీవించటం అన్న సమస్యను వేశ్యావృత్తిలోని నికృష్టతవరకూ తీసుకువెడలా రేమండీ? ఆఖరుకు పురుషుడుకూడా శ్రమను అమ్ముకునే జీవికను ఏర్పాటుచేసుకుంటున్నాడు కదా?

జ : అంటే—పురుషుడుచేస్తున్నట్టుగానే స్త్రీకూడా అమ్ముకపువ్యాపారంలోకి దిగితే ఆమె వేశ్యయినీ, నికృష్టరాలినీ ఎందుకనుకోవాలి?—అని కూడా ఊహించవచ్చు; నీ ప్రశ్నలోని భావం? నేనుమాత్రం వేశ్యను నికృష్టరాలికింద కట్టేసి ఊరుకోలేను. నా మాటల్లో నికృష్టశబ్దం ఉపయోగించివుంటే చెప్పు.

ప్ర : కాని శ్రమ అమ్ముకుని జీవించవలసిన స్త్రీవల్ల మీరు వెలువరించిన భావం—వేశ్యయెడల సమాజం కనబరచే దృష్టివంటిదే కదా?

జ : ఔను. అమ్ముకొనటమే సమాజనీతి, జీవననీతి అయేట్లయితే నేను దాన్ని అంగీకరించలేను. దాన్ని విరసించేందుకు నేను వెనుదీయను. అటువంటి అమ్ముకాలనీతికి చిహ్నమే వేశ్యాసంస్థ; కాని ఆ సంస్థ సమా

జంలో ప్రచలితమైయున్న జీవితపు విలువనుకూడ ద్యోతకం చేస్తుంది. అర్థాత్మా అక్కడ మనం నిరసించవలసింది వేళ్ళగా అయిన ఆ స్త్రీని కాదు; మనందరినీను; స్త్రీని రూపం అమ్ముకుని జీవించవలసినస్థితికి తీసుకుని వచ్చిన మొత్తం సమాజాన్ని! జీవితపువిలువల్ని దబ్బే నిర్ణయిస్తున్నంత కాలమూ వేళ్ళ ఉండనేఉంటుంది. వేళ్ళ బయటికి కనిపించే రోగలక్షణం; రోగనిదానం లోపల ఎక్కడో వుంది. ధోగానికి ఉపయుక్తమై ఆడుది వ్యక్తిత్వాన్ని కోల్పోయి, ఒక వస్తువుగామాత్రమే తయారౌతుంది. ఈ ఆటను ఆడించేది డబ్బు. చైతన్యాన్ని గడ్డకట్టించేసి స్త్రీని ఒక పణ్యవదార్యంగా మార్చివేస్తున్నది డబ్బు. కనుకనే ఆత్మసాధకులు, అనగా పూర్ణ చైతన్యాన్ని సాధించగోరువారు మొట్టమొదట డబ్బును విసర్జించటంతోనే తమ సాధనను ఆరంభించేస్తారు. ప్రధానంగా డబ్బునే దృష్టిలోపెట్టుకుని సాగే మానవసంబంధాలు కృత్రిమములు కాకుండాఉండవు. అటువంటి సంబంధాల్లో ఒకడు వేటకాడు; మరొకడు వేటమ్మగము అయితీరవలసిందే. వాటిలో ధోగభావవీజాలు అంకురించి, విజృంభించి తీరుతవి. వాటిని అడ్డ గించటం ఎవరికీ సాధ్యంకాదు.

ప్ర : ఈ నాడు డబ్బు ఒక భీషణరూపం దాల్చి సమాజాన్ని గ్రసించి వేస్తున్నది. ఈ రోగానికి చికిత్స జరగనంతకాలమూ పాపం స్త్రీ ఎలా తప్పించుకుని బయటపడగలదు ?

జ : ఔను. ఒంటరిగా స్త్రీ ఎలా తప్పించుకుని బయటపడగలదు ? ఆమె తప్పించుకోజాలదు. ఆమెతోపాటు పురుషుడుకూడ తప్పించుకోవాలి. కాబట్టి ఇది స్త్రీపురుషుల ప్రకృతితత్వాలకు సంబంధించిన సమస్య కాదు; వారి పరస్పరసంబంధాలకు పరిమితమైన సమస్యాకాదు; అది ఇంచుమించు బౌద్ధికసమస్య. కాని బహుశా ఈ సమస్యను యావత్తూ ఇప్పుడే గ్రహించి పరిష్కరించుకోవలసిన ఆనశ్శకతను నీవు గుర్తించవు.

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్ లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక  
(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది  
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్ బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్** పేజ్ లైక్ చేయండి.



Like us to follow :

**MOHAN PUBLICATIONS**

Rajamahendravaram



అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

## మావద్ద లభించు గ్రంథములు

### 1. వ్రతకథలు - పూజలు

1. శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4. సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5. వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6. కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7. త్రినాథ వ్రతం(కలర్)	10-00
8. త్రినాథవ్రతం(సాదా)	5-00
9. క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10. మంగళ గౌలీవ్రతం	10-00
11. వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12. శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13. కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరిపాటతో)	25-00
14. సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15. ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16. సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17. శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18. శివదీక్ష	10-00
19. కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20. సౌభాగ్య గౌలీవ్రతం	20-00
21. తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22. స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
23. స్త్రీలవ్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేడునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24. పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరిపాటతో)	36-00
25. సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26. ఆరువ్రతాలు	30-00
27. రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

28. తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29. శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30. శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31. లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32. శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33. శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34. కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35. శివపూజ	10-00
36. వీరభద్ర పూజ	10-00
37. ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38. నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39. సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40. రామదేవుని కథ	10-00
41. శివదేవుని కథ	10-00
42. లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43. వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44. బ్రహ్మాంగారి నిత్యపూజ	10-00
45. సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46. నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47. రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48. ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49. శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50. 16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51. పార్వతీకల్యాణం	25-00
52. సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53. పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54. అష్టనాగపూజ	36-00
55. పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56. ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57. ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58. ఏదేవునికి ఏవిధముగాబీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59. ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60. హనుమద్ వ్రతం	36-00
61. పంచాయతన పూజ	63-00
62. 28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (9 ఒకేసారి)	150-00
64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)	....
65. ప్రాంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)	....
66. గోమాత	40-00

**2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు**

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగాలి సంకలనం	45-00
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4. స్థూలాక్షరీలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రాస్ సైజు)కేస్ బైండ్	108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళి: (63)	24-00
9. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రాస్)	25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రాస్)	36-00
11. లలితా సహస్రనామములు	24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15. శివ సహస్రనామములు	24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25. మణిభీషవర్ణన (పెద్దది)	24-00
26. సంద్యావందనం	24-00
27. మంత్రపుష్పమ్	....
28. త్రిభాషా హనుమాన్ చాలీసా	15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30. మణిబీష్వపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31. ఆరు చాలీసాలు	10-00
32. శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33. వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34. ఆరుదండకాలు	5-00
35. వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36. అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37. దేవీఖండమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38. సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39. భగవద్గీత మూలం	27-00
40. రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41. స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42. పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43. పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44. పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45. పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46. మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47. శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48. కుజదోషం	10-00
49. కాలసర్ప దోషం	10-00
50. మీ అప్పలు తీరాలా?	10-00
51. దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52. పంచసూక్తములు	10-00
53. సంధ్యావందనం	10-00
54. రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55. గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56. హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57. దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59. శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60. నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61. మహాన్యాసమ్	36-00
62. సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63. గోమాతపూజావిధానము	10-00
64. ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00



65. ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66. ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67. శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68. అర్చన	40-00
69. నిత్యదేవతార్చన	40-00
70. సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71. శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72. చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73. శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74. వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75. శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

### 3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1. శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2. సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3. శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4. శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రాస్)	63-00
5. శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రాస్)	63-00
6. నవనాథ చరిత్ర	99-00
7. శ్రీసాయిచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8. శ్రీగురుచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9. సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10. అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11. భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12. శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13. శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14. శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15. శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16. శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17. "శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18. "శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19. శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20. శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21. శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22. శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23. హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడిసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్చరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహారాజ్ చరిత్ర	99-00

#### 4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఓక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపల్లి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. ధృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్కబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్ణ (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్ జాతకం (ప్రాచీనప్రతికీపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషం నేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికం నేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (ఫలిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడిస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడిస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికీ యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికీ యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్యర పంచాంగం (2013-14 నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జ్యోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్ణలు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిథున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

**బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు**

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్ధరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతి:	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

**రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి  
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు**

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహూర్త చింతామణి-పార్టు2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ట సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండ్)	200-00

**5. వాస్తులు**

1. 40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5. గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6. వాస్తు పూజ	63-00
7. వాస్తు సూత్రములు	63-00
8. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9. గృహవాస్తు వర్ణులు	99-00
10. విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11. విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయుములు	99-00
12. విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13. ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14. శుభవాస్తు	270-00
15. వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16. వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17. హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18. గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19. వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20. గృహవాస్తు దర్శణం	63-00
21. జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22. వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23. వాస్తుశిరోమణి	120-00
24. వాస్తుసంగ్రహమ్	63-00
25. పంచవాస్తు పారిజాతం	120-00
26. వాస్తుడిండిమమ్	63-00
27. వాస్తుదుందిభి	120-00
28. విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్బైండ్)	250-00
29. కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30. జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31. మయవాస్తు (గోరసపీఠభద్రాచార్య)	120-00
32. వాస్తు జ్యోతి	63-00
33. మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34. వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35. వాస్తు దర్శణం	120-00

### 6. మంత్ర-శాస్త్రాలు

1. మంత్రసాధన	63-00
2. తంత్రజాలం	63-00
3. మంత్రశక్తి	63-00

4. దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5. దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6. తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7. యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8. మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9. సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10. మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరసిఘంటువు)	63-00
11. సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12. సదాచార దీపిక	63-00
13. యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14. ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15. బదనిక తంత్రమ్	63-00
16. ఉచ్చిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17. గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18. గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19. సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20. యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21. పాశుపత తంత్రం	99-00
22. పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23. రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24. మంత్రసిద్ధి	120-00
25. పరశురామతంత్రమ్	108-00
26. శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27. శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28. గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29. మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30. శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31. మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32. సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33. హవన తంత్రం	250-00
34. షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35. శాక్తీయతంత్రం	250-00
36. రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37. లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38. హిరణ్యకూలినీ తంత్రమ్	250-00



39. మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40. శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41. స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42. కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43. శాంతితంత్రమ్	250-00
44. యంత్రసిద్ధి	360-00
45. శ్రీ లక్ష్మీతంత్రమ్	360-00
46. మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాకల్పమ్)	360-00
47. మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాకల్పమ్)	360-00
48. మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49. ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50. కామధేనువు తంత్రం	360-00
51. శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52. శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53. కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54. ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఓరిజనల్)	390-00
55. సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

### 7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1. భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2. భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3. భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2. గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3. గణేశోపాసన 2	99-00
4. నవగ్రహవైభవం	99-00
5. నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6. నవగ్రహ వేదం	99-00
7. శనిగ్రహారాధన	99-00
8. ఆదిత్యారాధన	99-00
9. సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10. శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11. లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12. హనుమదారాధన	99-00
13. లలితారాధన	99-00
14. శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15. గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16. వీరభద్రారాధన	99-00
17. కుజగ్రహారాధన	99-00
18. భైరవారాధన	99-00
19. దైవారాధన	99-00
20. గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21. శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22. హయగ్రీవారాధన	99-00
23. లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24. శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25. దేవీ లీలామృతం	99-00
26. పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27. పురాణపండ రామాయణం	99-00
28. పురాణపండ భారతం	99-00
29. పురాణపండ భాగవతం	99-00
30. (సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31. కాలసర్ప యోగం	99-00
32. నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33. నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34. వేదసూక్తములు	99-00
35. వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36. పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37. సూక్తిరత్నాలు	99-00
38. హనుమచ్ఛ్రిత్ర	99-00
39. నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40. నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41. సాలగ్రామములు	99-00
42. గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43. శనిగ్రహరెమిడిస్	99-00
44. జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45. వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్మ్యాచింగ్గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46. మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజ్ లైఫ్గైడ్) ..	99-00
47. మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్కరక్షన్ ..	99-00
48. న్యూమరాలజ్ రెమిడిస్	99-00
49. మూకపంచశతీ	99-00
50. శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51. రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52. ఉపాసన విధానం	99-00
53. పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54. దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55. గణపతిభాష్యం	99-00
56. యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57. నవయోగులు	99-00
58. ఆంధ్రప్రదేశ్లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59. సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావకులతో)	99-00
60. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావకులు (కేస్బైండింగ్)	216-00
61. సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62. ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63. బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64. సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65. శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66. శ్రీలక్ష్మీ గణపతి హోమకల్పం	99-00
67. మార్నల్ ఆర్ట్స్ (కరాటే,కుంగ్ ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68. మ్యాజిక్ గైడ్	99-00
69. చదరంగం	99-00
70. పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71. గరుడపురాణం	40-00
72. మాఘపురాణం	36-00
73. శివపురాణం	36-00
74. వైశాఖపురాణం	36-00
75. కార్తీక పురాణం	36-00
76. కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77. సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78. పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79. గాయత్రీ మహిమ	36-00
80. వృక్షదేవతలు	63-00
81. యాజుష స్కార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82. సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83. చతుర్వేదములు	120-00
84. నవగ్రహారాధన	120-00
85. తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86. మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్బైండు)	250-00

87. మానవధర్మములు		120-00
88. వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89. సహస్రలింగార్చన		120-00
90. శ్రీ శివగీత		120-00
91. ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92. పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్ బైండింగ్)	250-00
(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93. బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94. బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95. బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
96. కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు		63-00
97. దక్షిణావృత శంఖములు		63-00
98. 108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని		36-00
99. ధర్మసింధువు(కేస్ బైండింగ్)		270-00
100. భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని		99-00
101. చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర		36-00
102. భగవత్స్తుతి		63-00
103. సూర్యోపాసన		36-00
104. కాశీఖండం		250-00
105. దేవీభాగవతం		360-00
106. శ్రీ ఆంజనేయం		216-00
107. ధర్మసందేహాలు		216-00
108. ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు		250-00
109. రామాయణం		600-00
110. పోతన భాగవతం		900-00
111. శివమంత్రములు		63-00

### 8. వైద్య గ్రంథాలు

1. ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2. మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3. ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4. గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5. గృహవైద్యసారం	36-00
6. హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7. ప్రకృతివైద్యం	36-00
8. ఆహారం-వైద్యం	99-00

9. సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10. ఆయుర్వేదమ్	36-00
11. ఆయుర్వేద మూలికావైద్యబీపిక	99-00
12. దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13. ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14. అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15. రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16. ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17. ఒబెసిటీ	99-00
18. హెల్త్గెడ్	99-00
19. ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20. ఫుడ్థెరపి	63-00
21. న్యూచురల్థెరపి	99-00
22. సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23. కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24. యోగామంత్ర	63-00
25. యోగా మండే టు సండే	63-00
26. హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్టుడే	99-00
27. హెల్త్ఫైల్	108-00
28. వస్తుగుణపాఠం	250-00
29. రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30. వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31. నాటువైద్యం -(కేస్బైండ్)	360-00
32. నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33. ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

### 9. అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1. శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2. శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3. శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4. శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5. హారతిగైకొనుమా	40-00
6. శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7. శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00

9. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10. భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11. దేవీలీలామృతం	99-00
12. శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13. దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14. భవానీదీక్ష P	10-00
15. దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16. శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17. అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్ తో)	24-00

### 10. భజనలు - కీర్తనలు

1. అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2. శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3. సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4. వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5. సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6. సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7. చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8. జాతీయ గీతాలు	10-00
9. దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10. పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11. గొబ్బిళ్ళపాటలు, లాలిపాటలు, కోలాటపాటలు	36-00
12. అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13. పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14. భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్ సినిస్ట్రల్)	36-00
15. సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16. బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17. అన్నమయ్య సంకీర్తనావిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

### 11. హిట్స్ సాంగ్స్

1. ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2. ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3. ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4. పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5. ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6. ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7. వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8. సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

### 12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నెజ్)	63-00
2. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్ వెజ్)	63-00
3. శాకాహార వంటలు	30-00
4. మాంసాహారవంటలు	30-00
5. చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6. అందానికి చిట్కాలు	30-00
7. పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8. పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11. చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12. పసందైన ఫాస్ట్ ఫుడ్ వంటలు	30-00
13. పలావ్లు, ఫ్రైడ్ రైస్లు, వెరైటీరైస్లు	30-00
14. వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15. బ్రేక్ ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16. పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17. మైక్రోవేవ్ వంటలు	99-00
18. సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19. పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20. పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21. మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22. మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23. నోరాలించే నాన్ వెజ్ వంటలు	99-00
24. మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

### వివిధ రకాలు

ఎందరో మహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్ (క్రాస్ సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూలిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియా యోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్యయన కామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్కాలు (భైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్దగడరామరావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్. హనుమాన్ చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్. సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మాంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00



కాశీరామేశ్వర మజలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు	
విశ్వకర్మ ప్రకాశము	80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	250-00
నారద సంహిత	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	60-00
మయమతము - వచనము	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి	.....
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)	....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక	....
మహాదశా పారిజాతం	....
వాస్తు నారాయణీయం	120-00
యోగావళీఖండం	120-00
ముహూర్తసింధువు	150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)	1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (డావూడ్)	370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)	590-00
సాయి...	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగీ నరసింహమూర్తి)	500-00
తాజుద్దీన్ బాబా సచ్చరిత్ర	100-00

**సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి**

**ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.**

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్కార్త కాపర్ణి కాలికలు	200-00
నవుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాబ్ర సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్థంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీవతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండి వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తోట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చింతామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ట సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యాయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00

అరుదైన పాత పంచాంగములు, వ్రతకథలు,  
 పురాణములు, ఆరాధన గ్రంథములు,  
 సుప్రభాతములు, మహోత్సవములు, సహస్రనామములు,  
 పూజావిధానములు, స్తోత్రాలు, ప్రామాణిక గ్రంథములు,  
 కథలు, జ్యోతిష, వాస్తు, వైద్య, మంత్రశాస్త్రాది ఆధ్యాత్మిక  
 గ్రంథములకు

# మోహన్ పబ్లికేషన్స్

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,  
 రాజమహేంద్రవరం.

[www.mohanpublications.com](http://www.mohanpublications.com)

From : ☎ : 0883-246 25 65

## MOHAN PUBLICATIONS

Fort Gate, Opp : Ajanta Hotel  
 Rajahmundry-533 101 (a.p.)



ఉచిత Pdf బుక్స్ కై :- [www.granthanidhi.blogspot.in](http://www.granthanidhi.blogspot.in)



ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద,  
 మంత్రశాస్త్రాది అనేక విషయాలు  
 తెలుసుకొండి... ఫేస్ బుక్  
**MOHAN PUBLICATIONS**  
 పేజ్ లైక్ చేయండి.



మా ఇ-బుక్స్ కినిగె డ్యారా కానుకగాలు  
 చేసుకొనే వచ్చును.



మా ఇ-బుక్స్ డైలీహంట్ డ్యారా  
 అత్యధిక డిస్కంట్ ఆఫర్ లతో లభించును.